

EFAD

KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

KARAMANOĞLU MEHMETBEY UNIVERSITY
JOURNAL OF LITERATURE FACULTY

2 CİLT
VOLUME ■

1 SAYI
ISSUE ■

HAZİRAN - JUNE 2019

E-ISSN:2667-4424

EFAD

KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

KARAMANOĞLU MEHMETBEY UNIVERSITY
JOURNAL OF LITERATURE FACULTY

CİLT/ VOLUME: 2

SAYI/ ISSUE: 1

E-ISSN: 2667-4424

HAZİRAN / JUNE 2019

KARAMAN

EFAD

KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

KARAMANOĞLU MEHMETBEY UNIVERSITY JOURNAL OF LITERATURE FACULTY

E- ISSN: 2 6 6 7 - 4 4 2 4

Cilt/Volume 2 • Sayı/Issue 1 • Haziran/ June 2019

Sahibi / Owner

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Adına
Owner on Behalf of the Karamanoglu Mehmetbey University
Prof. Dr. Mehmet AKGÜL

Editör / Editor

Prof. Dr. Hüseyin MUŞMAL

Editör Yardımcıları / Editorial Assistants

Doç. Dr. Alaattin UCA
Dr. Öğr. Üyesi Orhan OĞUZ

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Mehmet MERCAN	Doç. Dr. İdris Nebi UYSAL
Prof. Dr. Mustafa AYDIN	Doç. Dr. İsmail GÜLLÜ
Prof. Dr. Oya AÇIKALIN RASHEM	Doç. Dr. Mehmet KURT
Prof. Dr. Turan KARATAŞ	Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Hamdi CAN
Doç. Dr. Ahmet ÖZALP	Dr. Öğr. Üyesi Ercan AŞKIN
Doç. Dr. Ayten ATAY	Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ÇAKIR
Doç. Dr. Emre Arda ERDENK	Dr. Öğr. Üyesi Selin TEKELİ

Sekretarya/Secretariat

Arş. Gör. İsmail AKKAŞ
Arş. Gör. Emre KOÇ

Yabancı Dil Danışmanı /

Foreign Language Advisor

Dr. Öğr. Üyesi Yakup YAŞAR

Yayın Müdürü / Publishing Manager

Halil GEÇİT

Mizanpaj / Layout

Arş. Gör. İsmail AKKAŞ

İletişim / Contact

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yunus Emre Yerleşkesi 70200
Karaman/Türkiye Telefon: +90 338 226 2141 Fax: +90 338 226 2139
E-mail: efad@kmu.edu.tr Web Adresleri: <http://dergipark.gov.tr/efad> - <http://kmu.edu.tr/efad/tr>

EFAD

KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

KARAMANOĞLU MEHMETBEY UNIVERSITY JOURNAL OF LITERATURE FACULTY

E- ISSN: 2 6 6 7 - 4 4 2 4

Cilt/Volume 2 • Sayı/Issue 1 • Haziran/ June 2019

Yayın Danışma Kurulu / Scientific Advisory Board

Prof. Dr. Ahmet ÇAYCI
(Necmettin Erbakan Üniversitesi)	Prof. Dr. Mehmet IŞIKLI
(Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Ahmet SARI
(Atatürk Üniversitesi)	Prof. Dr. Necmi UYANIK
(Selçuk Üniversitesi)
Prof. Dr. Ahmet YİĞİT
(Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi)	Prof. Dr. Nergis BİRAY
(Pamukkale Üniversitesi)
Prof. Dr. Ahmet Zeki ÜNAL
(Bursa Teknik Üniversitesi)	Prof. Dr. Özdemir KOÇAK
(Selçuk Üniversitesi)
Prof. Dr. Alaattin AKÖZ
(Selçuk Üniversitesi)	Prof. Dr. Sinan GÖNEN
(Selçuk Üniversitesi)
Prof. Dr. Ali AÇIKEL
(Gaziosmanpaşa Üniversitesi)	Prof. Dr. Tahir BALCI
(Çukurova Üniversitesi)
Prof. Dr. Aylin GÖRGÜN BARAN
(Hacettepe Üniversitesi)	Prof. Dr. Türkan ERDOĞAN
(Pamukkale Üniversitesi)
Prof. Dr. Bayram ÜREKLİ
(Selçuk Üniversitesi)	Prof. Dr. Ufuk Deniz AŞCI
(Selçuk Üniversitesi)
Prof. Dr. Besim ÖZCAN
(Atatürk Üniversitesi)	Prof. Dr. Yüksel ÇELİK
(Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. Bilal KUŞPINAR
(Necmettin Erbakan Üniversitesi)	Doç. Dr. Adem ÖGER
(Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi)
Prof. Dr. Cevat BAŞARAN
(Atatürk Üniversitesi)	Doç. Dr. Çağatay BENVÜR
(Selçuk Üniversitesi)
Prof. Dr. Ercan OKTAY
(Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi)	Doç. Dr. Erdinç YÜCEL
(Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Prof. Dr. Feridun ATA
(Selçuk Üniversitesi)	Doç. Dr. Hasan YILMAZ
(Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Prof. Dr. Fikret KARAPINAR
(Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi)	Doç. Dr. İbrahim KUNT
(Selçuk Üniversitesi)
Prof. Dr. Giray FİDAN
(Gazi Üniversitesi)	Doç. Dr. Mehmet Ali HACIGÖKMEN
(Selçuk Üniversitesi)
Prof. Dr. Hacı Ömer KARPUZ
(İstanbul Kültür Üniversitesi)	Doç. Dr. Mehmet Hilmi DEMİR
(Orta Doğu Teknik Üniversitesi)
Prof. Dr. Hanifi VURAL
(Gaziosmanpaşa Üniversitesi)	Doç. Dr. Mehmet TEKOC AK
(Selçuk Üniversitesi)
Prof. Dr. Hasan BOYNUKARA
(Trakya Üniversitesi)	Doç. Dr. Osman DOĞANAY
(Aksaray Üniversitesi)
Prof. Dr. Hikmet KORAŞ
(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)	Doç. Dr. Özgür Kasım AYDEMİR
(Pamukkale Üniversitesi)
Prof. Dr. İhsan ÇAPÇIOĞLU
(Ankara Üniversitesi)	Doç. Dr. Recep DURGUN
(Selçuk Üniversitesi)
Prof. Dr. İsmet ÜZEN
(Çankırı Karatekin Üniversitesi)	Dr. Öğr. Üyesi Feyza Betül KÖSE
(Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi)
Prof. Dr. Jülide AKYÜZ ORAT
(Ankara Üniversitesi)	Dr. Öğr. Üyesi Hayati ÖNCEL
(Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Kenan DEMİRAYAK
(Atatürk Üniversitesi)	Dr. Öğr. Üyesi Nurullah YILMAZ
(Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Mahmut Hakkı AKIN
(Necmettin Erbakan Üniversitesi)	Dr. Öğr. Üyesi Sinan TAŞDELEN
(Selçuk Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet Alaaddin YALÇINKAYA
(Karadeniz Teknik Üniversitesi)	Dr. Öğr. Üyesi Veysel ŞAHİN
(Fırat Üniversitesi)

Cilt/Volume 2 • Sayı/Issue 1 • Haziran/ June 2019

Taranan İndeksler ve Veri Tabanları/ Indexes & Databases

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (EFAD) *Journal Factor*, *Eurasian Scientific Journal Index (ESJI)*, *Directory of Research Journals Indexing (DRJI)*, *Root Society for Indexing and Impact Factor Service*, *General Impact Factor (GIF)*, *ResearchBib Academic Resource Index*, *CiteFactor Academic Scientific Journals Index*, *Türk Eğitim İndeksi (TEI)*, *Bielefeld Academic Search Engine (BASE)*, *International Society for Research Activity (ISRA) Journal-Impact-Factor (JIF)*, *SCRIBD*, *Ideal Online*, *Scientific Indexing Services (SIS)*, *Google Scholar*, *Dergipark Akademik*, *Academia.edu* ve *ResarchGate* tarafından taranmaktadır.

Karamanoğlu Mehmetbey University Journal of Literature Faculty (EFAD) is indexed by *Journal Factor*, *Eurasian Scientific Journal Index (ESJI)*, *Directory of Research Journals Indexing (DRJI)*, *Root Society for Indexing and Impact Factor Service*, *General Impact Factor (GIF)*, *ResearchBib Academic Resource Index*, *CiteFactor Academic Scientific Journals Index*, *Türk Eğitim İndeksi (TEI)*, *Bielefeld Academic Search Engine (BASE)*, *International Society for Research Activity (ISRA) Journal-Impact-Factor (JIF)*, *SCRIBD*, *Ideal Online*, *Scientific Indexing Services (SIS)*, *Google Scholar*, *Dergipark Akademik*, *Academia.edu* and *ResarchGate*.

Cilt/Volume 2 • Sayı/Issue 1 • Haziran/ June 2019

Bu Sayının Hakemleri / Referees of This Issue

Prof. Dr. Ali TEMİZEL (Selçuk Üniversitesi)	Dr. Öğr. Üyesi Canan SEVİNÇ (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Prof. Dr. Dursun ZENGİN (Ankara Üniversitesi)	Dr. Öğr. Üyesi Ercan AŞKIN (Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi)
Prof. Dr. Ferudun ATA (Selçuk Üniversitesi)	Dr. Öğr. Üyesi Fadimana FİDAN (Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet KURT (Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi)	Dr. Öğr. Üyesi Fatih ÖZDEMİR (Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet MERCAN (Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi)	Dr. Öğr. Üyesi Fatma KOPUZ ÇETİNKAYA (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Prof. Dr. Zeki USLU (Selçuk Üniversitesi)	Dr. Öğr. Üyesi Hasan Ertuğ ERGÜRER (Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi)
Doç. Dr. Alaattin UCA (Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi)	Dr. Öğr. Üyesi Hatice KÖRSULU (Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi)
Doç. Dr. Aynur CİVELEK (Adnan Menderes Üniversitesi)	Dr. Öğr. Üyesi Mert ÖKSÜZ (Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi)
Doç. Dr. Erkan ALKAÇ (Mersin Üniversitesi)	Dr. Öğr. Üyesi Olcay TİRE (Munzur Üniversitesi)
Doç. Dr. Ertan ENGİN (Necmettin Erbakan Üniversitesi)	Dr. Öğr. Üyesi Onur AYKAÇ (Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi)
Doç. Dr. İsmail GÜLLÜ (Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi)	Dr. Öğr. Üyesi Selma SOL (Trakya Üniversitesi)
Doç. Dr. Mehmet TEKOC AK (Selçuk Üniversitesi)	Dr. Öğr. Üyesi Sena KÜÇÜK (Selçuk Üniversitesi)
Doç. Dr. Osman DOĞANAY (Aksaray Üniversitesi)	Dr. Öğr. Üyesi Şinasi SÖNMEZ (Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi)
Doç. Dr. Selma ÇETİNKAYA (Başkent Üniversitesi)	Dr. Öğr. Üyesi Volkan YILDIZ (Celal Bayar Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Aziz AYVA (Necmettin Erbakan Üniversitesi)	Dr. Esin EREN SOYSAL (Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi)

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (EFAD) yılda bir cilt ve iki sayı olarak (Haziran ve Aralık) yayımlanan, *çift-körleme hakemlik süreci* yürüten, dizin ve platformlarında taranan *Ulusal* akademik bir dergidir. Dergide yayımlanan yazıların her türlü içerik sorumluluğu yazarlarına ait olup Fakültemizin kurumsal görüşünü yansıtmamaktadır. Yazılar yayıncı kuruluştan izin alınmadan kısmen veya tamamen bir başka yerde yayımlanamaz.

Karamanoğlu Mehmetbey University Journal of Literature Faculty (EFAD) is a national academic journal that publishes a volume and two issues per year (June and December). All kinds of content responsibility of the articles published in the journal belong to the authors and do not reflect the institutional view of our faculty. Manuscripts may not be published partially or completely elsewhere without the permission of the publisher.

Cilt/Volume 2 • Sayı/Issue 1 • Haziran/ June 2019

EDİTÖRDEN

Saygıdeğer Bilim İnsanları,

2018 yılında tarafımızdan kurulan ve aynı yıl içerisinde ilk sayısı yayınlanan Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (EFAD)'nin 2. sayısını okurlarımızla buluşturmaktan büyük mutluluk duyuyoruz. Sosyal Bilimler alanında geniş bir yelpazeye sahip dergimizin 2. sayısı, başta akademik camia olmak üzere tüm okurlarımızın ilgiyle okuyacağına inandığımız ve farklı disiplinlerden ehil kalemlerin akademik çalışmalarından oluşmaktadır.

Dergimizin kıymetli okuyucularını bu sayıda yedi makale, bir çeviri, üç kitap tanıtımıyla buluşturduk. Her yeni sayıda, kuruluş ilkelerimize her geçen gün adım adım yaklaşmanın bize yüklediği sorumluluk bilinci ile ULAKBİM (TRDİZİN) tarafından istenen ölçütleri gerçekleştirip Ulusal ve Uluslararası indexlerdeki konumumuzu yükseltmek ve atıf sayımızı akademik ilke ve teamüllere bağlı kalarak, bilimsel değerlerden ödün vermeden sağlama hedefimiz sizlerin desteği ile gerçekleşecektir.

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi bünyesinde çıkarılan dergimizin bu sayısının yayımlanmasında katkıları olan yayın ekibine, yazar ve hakemlerimize ayrı ayrı teşekkür ediyorum. 3. sayımızda da kıymetli çalışmalarla karşınızda olmak dileğiyle...

Prof. Dr. Hüseyin MUŞMAL

Editör

Cilt/Volume 2 • Sayı/Issue 1 • Haziran/ June 2019

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

MAKALELER / ARTICLES

- Ercan AŞKIN – Mehmet KURT1**
Sidamaria Antik Kenti Üzerine Gözlemler
(*Observations on the Ancient City of Sidamaria*)
- Hatice KÖRSULU15**
Sinabiç'tan (Dalisandos?) İthal Seramikler: Doğu Sigillata A, Kıbrıs Sigillatası, Kurşun Sırlı Seramik
(*Imported Pottery from Sinabiç (Dalisandos?): Eastern Sigillata A, Cypriot Sigillata, Lead-Glazed Pottery*)
- Gözde ERGÜL32**
Parion Roma Hamamı 2014 Kazı Çalışmalarından Bir Grup Geç Roma Seramiği
(*A Group of Late Roman Pottery from 2014 Parion Roman Bath Excavation*)
- Esra BULUT59**
Galatia Valisi Marcus Lollius
(*Governor of Galatia Marcus Lollius*)
- Emre ARAS – Çağatay BENHÜR65**
İkinci Dünya Savaşı'nda Stratejik Mançurya Operasyonu ve Türk Basını
(*Strategic Manchuria Operation and Turkish Press in the Second World War*)
- Mehmet Fetih YANARDAĞ – Gülşah KUNDAK.....84**
Milli Kültür ve Tarihimize Hayat Veren Yazar “Sevinç Çokum” un, “Evlerinin Önü” ve “Rozalya Ana” Adlı Hikâye Kitapları Üzerine Bir Yapı İncelemesi
(*A Structure Study on the “Evlerinin Önü” and “Rozalya Ana” Story Books of the Author “Sevinç Çokum” Bringing Life to Our National Culture and History*)
- Melda KESER.....103**
Alman Seyyah Engelbert Kaempfer'in Gözünden Şah Süleyman ve Sarayı
(*Engelbert Kaempfers Travelbook “The Palace of İnan Shah”*)

ÇEVİRİLER/ TRANSLATIONS

Çetin KASKA	114
Fars Edebiyatında Hamriyye (<i>“Hamriyye” in Persian Literature</i>)	

KİTAP İNCELEMELERİ / BOOK REVIEWS

Adem GÜRSOY	119
Murat ÖZER, (2018) Osmanlı’da Seyahat Kültürü: Kervansaraylar	
Mehmet Şirin ÖZER	123
Elif YILMAZ - Sena GÜME (Editörler), (2018) Toplum ve Kültür	
Müberra İRİM	127
Rıza Yıldırım (2018), Geleneksel Alevilik (<i>İnanç, İbadet, Kurumlar, Toplumsal Yapı, Kolektif Bellek</i>)	

MAKALELER

ARTICLES

Tür: Araştırma Makalesi **Gönderim Tarihi:** 26.04.2019 **Kabul Tarihi:** 02.05.2019
Atf Künyesi: Aşkın, E. ve Kurt, M. (2019). *Sidamaria Antik Kenti Üzerine Gözlemler*.
Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 2 (1), 1-14.

SIDAMARIA ANTİK KENTİ ÜZERİNE GÖZLEMLER

Ercan AŞKIN*

Mehmet KURT**

Özet

Sidamaria, Karaman'ın (Laranda) 47 km kuzeydoğusunda, Ayrancı ilçesi sınırları içerisinde yer alan Ambar köyüne lokalize edilmektedir. Kent, doğuda Herakleia'dan (Ereğli), kuzeyde Kana'dan (Beştaşlı), kuzeybatıda Ikonion'dan (Konya), güneybatıda Laranda'dan, güneyde ise sahilden gelen yolların kesiştiği önemli bir kavşak noktası durumunda idi. Seyyahların verdiği bilgiler, kentte çok sayıda nitelikli yapının bulunduğunu göstermektedir. Arkeolojik ve epigrafik veriler ise Sidamaria'nın Roma ve Erken Hıristiyanlık dönemlerinde önemli bir kent olduğuna işaret etmektedir. Hadrianus Döneminde inşa edilmiş bir hamam yapısının varlığı MS 129 yılına verilen bir yazıtla kanıtlanmaktadır. MS 200-210 yıllarına tarihlenen ve Iulia Domna'yı onurlandıran bir yazıt ise kentin Severuslar Döneminde de önemini koruduğunu göstermektedir. Sidamaria'nın Roma Dönemindeki zenginliğine işaret eden bir diğer önemli buluntu ise İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen ve MS 250'li yıllara tarihlenen Sidamaria lahididir. Kentte höyüğün 200 m kadar kuzeydoğusunda kaya mezarları ve *khamasorion*lar ile karşılaşmaktadır. Bu mezarlar arasında rastlanan yarım bırakılmış *khamasorion*lar dikkat çekicidir. Bunların yarım kalmasının saldırı, salgın hastalık gibi olumsuz bir gelişmenin yansıması olduğu söylenebilir. Sasani kralı I. Şapur'un MS 260 yılında Ikonium'a kadar uzanan istilasının varlığı bilinmektedir. Bu durum *khamasorion*ların yarım kalmasının Şapur'un seferiyle bağlantılı olabileceği düşüncesini akla getirmektedir. Bu çalışma kapsamında Sidamaria'da tespit edilmiş olan arkeolojik ve epigrafik kalıntılar ayrıntılı olarak ele alınarak tanıtılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Lykaonia, Sidamaria, Ambar köyü.

Abstract

Observations on the Ancient City of Sidamaria

Sidamaria is located in Ambar village within the borders of Ayrancı district, 47 km northeast of Karaman (Laranda). The city was an important intersection point where the roads from Herakleia (Ereğli) in the east, Kana (Beştaşlı) in the north, Ikonium (Konya) in the northwest, Laranda in the southwest and the roads from the coast in the south intersected. The information given by travelers shows that there are many qualified buildings in the city. Archaeological and epigraphic data indicate that Sidamaria was an important city during the Roman and Early Christian periods. The existence of a bath built in the rule of Hadrian is evidenced by an inscription dated to 129 AD. An inscription dated to 200-210 AD honoring Julia Domna shows that the city was still important during the rule of Severus. Another important finding that points to the richness of Sidamaria during the Roman Period is Sidamaria Sarcophagus, which is exhibited in the Istanbul Archaeological Museum and dated to around 250 AD. In the city, rock tombs and *khamasoria* are encountered 200 m northeast of the mound. Among these tombs, the unfinished *khamasorias* are striking. It can be said that it is a reflection of a negative development such as attack or epidemic disease. The invasion of the Sassanian king Shapur I. extending to Iconium in 260 AD is known. It brings to mind the fact that the *khamasoria* were left unfinished may be related to the expedition of Shapur. In this study, archaeological and epigraphic remains identified in Sidamaria will be introduced and discussed in detail.

Key Words: Lycaonia, Sidamaria, Ambar village.

*Dr. Öğr. Üyesi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, Karaman/Türkiye. E-Mail: ercanaskin@gmail.com, Orcid: 0000-0002-2136-4909

**Doç. Dr., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Karaman/Türkiye. E-Mail: mehmetkurt6970@hotmail.com

Antik Sidamaria kenti, Karaman'ın (Laranda) 47 km kuzeydoğusunda, Ayrancı ilçesi sınırları içerisinde yer almakta olup literatürde Anbar, Ambar Arası ve Serpek gibi isimlerle anılan günümüz Ambar köyüne lokalize edilmektedir¹ (fig. 1). Sidamaria adı, MÖ 2. Binyıl çivi yazılı metinlerinde geçen Zidawariş/Zidamriş² ve Zidabara³ ile ilişkilendirilmektedir⁴. Bununla beraber Ambar köyünde bulunmuş olan ve Hadrianus'a atfedilmiş Yunanca bir yazıt, kentin isminin geçmesi açısından önem taşımaktadır. Tahribat dolayısıyla sözcüğün bazı harflerinin net olarak okunamamasından dolayı başka öneriler de getirilmekle birlikte daha ziyade Sidamaria şeklinde tamamlandığı görülmektedir⁵. Sidamaria, doğuda Herakleia'dan (Ereğli), kuzeyde Kana'dan (Beştaşlı), kuzeybatıda Ikonium'dan (Konya), güneybatıda Laranda'dan, güneyde ise sahilden gelen yolların kesiştiği önemli bir kavşak noktası durumunda idi⁶. Çalışma kapsamında Sidamaria'da tespit edilmiş olan arkeolojik ve epigrafik kalıntılar ayrıntılı olarak ele alınarak tanıtılacaktır.

Sidamaria'nın lokalize edildiği Ambar, 19. yüzyıldan itibaren seyyah ve araştırmacıların dikkatini çekmiştir. 1835'te bölgeyi gezen W. J. Hamilton, 1842 yılında kaleme aldığı eserinde isim vermese de kalıntılar hakkında aktardığı bilgilerden, onun Akgöl yaylalarından sonraki uğrak yerinin Ambar köyü olduğu anlaşılmaktadır⁷. Bölgeyi 1875'te ziyaret eden E. J. Davis ise köyde karşılaştığı kalıntılar ve Sidamaria lahdı üzerine detaylı bilgiler vermiş, buranın antik Derbe kenti olduğunu düşünmüştür⁸. W. M. Ramsay, 1882 yılında kalıntıları gezmiş Sidamaria ismi geçen yazıt⁹ ile Sidamaria lahdinden söz etmiştir¹⁰. 1885 yılında bölgeyi gezen J. R. S. Sterrett, Ambar'dan üç adet yazıt belgelemiş ve burasının Derbe olamayacağını belirtmiştir¹¹. G. Radet ve P. Paris, 1886 yılında Ambar'dan iki adet yazıt yayımlamışlardır¹². G. Mendel, bazı yazıtlar yayımlamış¹³ ve Sidamaria lahdı hakkında detaylı bilgiler vermiştir¹⁴. H. S. Cronin de buradan iki yazıt tanıtmıştır¹⁵. T. Callander, 1906 yılında Ambar arası olarak söz ettiği Sidamaria'dan dört yazıt yayımlamıştır¹⁶. 1968 yılında Ambar köyünü ziyaret eden İbrahim Hakkı Konyalı köydeki kalıntılar ve Sidamaria lahdı hakkında ayrıntılı bilgiler vermiştir¹⁷. 1976 yılında Ambar'ı ziyaret etmiş olan K. Belke ve M. Restle kentin tarihi ve eserleri hakkında kısa bilgiler vermişlerdir¹⁸. Son olarak M. Kurt tarafından Karaman çevresinin Antik Dönem tarihi ve yerleşimlerini konu alan bir çalışmada Sidamaria ve çevresinden kısaca söz edilmiştir¹⁹.

Günümüzde Ambar içerisinde ilk dikkati çeken yer köyün kuzeyindeki kayalık tepeliğin güney eteğinde yer alan höyüktür (fig. 2-3). Yerel halkın "Kale" olarak adlandırdığı höyük, 200x170 m boyutlarındadır. Höyüğün kuzeyi dışındaki kesimlerinin köy evleriyle çevrelediği görülmektedir. Yakın geçmişte höyüğün eteklerinde 9 veya 10 odalı bir mağaranın varlığı tespit edilmiştir²⁰. Höyük üzerinde günümüzde herhangi bir duvar kalıntısı görülememektedir. Ancak daha önceki araştırmacılar höyük üzerinde ve ovaya doğru uzanan duvar kalıntılarının varlığından söz etmektedir²¹. W. J. Hamilton'un iç kale olarak adlandırdığı alan höyük olmalıdır. Hamilton, burasının duvar ve hendekle çevrelediğine dair izler gördüğünü ve aynı zamanda üzerinde duvar temellerinin bulunduğunu aktarmaktadır²². Bununla

¹Ramsay, 1904, s. 88; Callander, 1906, s. 164-165; Belke, Restle, 1984, s. 126; Laminger-Pascher, 1992, s. 99-100.

²Bayram, 1997, s. 55, Kt n/k 1085.

³KUB 9.1 II 27.

⁴Forlanini, 2008, s. 62 dn. 23.

⁵Ramsay, 1901b, s. 279; Cronin, 1902, s. 115-116 no. 34; Ruge, 1923, s. 2208; IGR 3.273, 1487; Laminger-Pascher, 1992, s. 100 no. 137.

⁶Sidamaria ile bağlantılı yol güzergahları ile ilgili olarak bkz. Hild, 1977, s. 61; Belke, Restle, 1984, s. 99; French, 2012, s. 20; French, 2014, s. 14.

⁷Hamilton, 2013, s. 641-642; Laminger-Pascher, 1992, s. 99-100.

⁸Davis, 1879, s. 271-285.

⁹Ramsay, 1901a, s. 278-279; Ramsay, 1904, s. 88.

¹⁰Ramsay, 1901b, s. 358.

¹¹Sterrett, 1888, s. 15-17.

¹²Paris, Radet, 1886, s. 513-514 no. 35, 514 no. 36.

¹³Mendel, 1902, s. 210-211, 215, 219.

¹⁴Mendel, 1902, s. 232-246.

¹⁵Cronin, 1902, s. 115-117.

¹⁶Callander, 1906, s. 164-165 no. 24, 26-28.

¹⁷Konyalı, 1970, s. 817-826.

¹⁸Belke, Restle, 1984, s. 126.

¹⁹Kurt, 2011, s. 116-118.

²⁰Konyalı, 1970, s. 817.

²¹Davis, 1879, s. 271-285; Belke, Restle, 1984, s. 126; Laminger-Pascher, 1992, s. 99.

²²Hamilton, 2013, s. 641.

beraber höyük yüzeyinde keramik parçalarıyla karşılaşmaktadır. Höyük, tarım yapmaya son derece elverişli, geniş ve verimli ovalık alanlar ile çevrelenmiştir. Ovalık alanlar höyüğün doğu tarafında kayalık yükseltilerle sınırlanırken; güney, kuzey ve batıya doğru geniş düzlükler olarak devam etmektedir (fig. 2).

Günümüzde Ambar köyü içerisinde çevrede rastlanan bazı mimari bloklar dışında (fig. 4) antik yapılara ait kalıntı görülememektedir. Bununla beraber Hamilton, höyüğün etrafında özellikle de kuzeyine ve batısına doğru cadde ve yapı kalıntılarının bulunduğunu ifade etmektedir. Ayrıca mermer tabanlı ve sütunlarla süslenmiş evler gördüğünü belirtmektedir. Kalıntıların güney ucunda olasılıkla tapınak olduğunu düşündüğü büyük bir binaya ait temelleri görmüş ve buradaki kalıntılar arasında Bizans Dönemi özelliği gösteren ikiz sütunlarla karşılaşmıştır²³. Hamilton'un çok sayıda kalıntıya rastlamasının nedeni kanaatimizce o tarihte günümüz Ambar köyünün henüz kurulmamış olmasıdır. Muhtemelen söz konusu mimari unsurlar, antik yerleşimin üzerine kurulan köyün yapılarında devşirme malzeme olarak kullanılmıştır. Sidamaria'dan ele geçen ve kentnin adının okunduğu Hadrianus Dönemine (MS 117-138) ait bir yazıt ise kentte bir hamam yapısının varlığını göstermesi açısından önem taşımaktadır. Yazıttan *boule* ve *demosun* imparator onuruna bir hamam yaptırdığı anlaşılmaktadır. Yazıtta "*Sidamaralıların boule ve demosu bu hamamı merhum Traianus'un oğlu, merhum Nerva'nın torunu İmparator Caesar Hadrianus Sebastus'a kutsayarak ithaf ettiler, imparatorun valisi Bruttius Praesens'in denetimi altında*"²⁴ ifadesi geçmektedir. Hamamın Hadrianus'a adanması imparatorun MS 128-133/134 yılları arasında gerçekleştirdiği ikinci gezi programı kapsamında Sidamaria'ya da uğradığını gösteriyor olabilir²⁵.

Höyüğün 350 m kadar kuzeydoğusunda, günümüz köy mezarlığının hemen kuzeyinde yer alan Köşkerlik mevkiinde kaya mezarları ve çok sayıda *khamasorion* ile karşılaşmaktadır. Kayalık tepenin güney yamacının üst kesiminde beş adet kaya mezarı güneybatı-kuzeydoğu yönünde sıralanmaktadır²⁶. Mezarların tamamının girişi güneydoğuya bakmaktadır. Mezarlar, dikdörtgen bir giriş, dörtgen mezar odası ve basit *klineler*den meydana gelmektedir. Güneybatı uçta yer alan 1 nolu kaya mezarı büyük oranda toprak altında kalmış olup sadece girişinin üst kısmı görülebilmektedir. 2 nolu kaya mezarı 60 cm genişlik ve 78 cm yükseklikte dikdörtgen girişe sahiptir. Mezar girişinin önünde, sağ tarafta ana kayaya oyulmuş küçük bir sunu çanağı bulunmaktadır (fig. 5). Girişin sağ iç tarafında alt ve üstte kapının yerleştirilmesi için açılmış yuvarlak oyuklar görülmektedir. Sağ tarafta, ortada ise dörtgen bir kilit deliği yer almaktadır. Mezar odasının zeminine bir basamakla inilmektedir. Mezar odası, 288 cm genişliğe ve 280 cm derinliğe ve ölçülebilen 153 cm yüksekliğe sahiptir. Mezarın her üç duvarında da basit *klineler* yer almaktadır (fig. 6). 3 nolu kaya mezarının ise giriş kısmının ve sol tarafının önemli oranda tahribata uğradığı görülmektedir (fig. 7). Bununla birlikte girişin 62 cm genişliğe sahip olduğu görülürken tahribattan dolayı yüksekliğin 55 cm'lik kısmı ölçülebilmektedir. İçi büyük oranda taş ve toprak malzeme dolu olan mezar odası 330 cm genişliğe, 315 cm derinliğe ve ölçülebilen 142 cm yüksekliğe sahiptir. Girişin karşısındaki ve sol tarafındaki duvarların önünde 2 nolu mezarda olduğu gibi basit *klineler* oluşturulmuştur (fig. 8). Sağ taraftaki duvar önünde ise *kline* dolgu malzemedan dolayı görülememektedir. 4 nolu kaya mezarının 60 cm genişlik ve toprak dolgudan dolayı 70 cm'lik kısmı ölçülebilen dikdörtgen bir girişe sahip olduğu anlaşılmaktadır (fig. 9). Girişin sol tarafında mezar odasının duvarının büyük bir delik açılmak suretiyle tahrip edildiği görülmektedir. Zemini taş ve toprak malzeme ile kaplı olan mezar odası 310 cm genişliğe, 286 cm derinliğe ve ölçülebilen 142 cm yüksekliğe sahiptir. Mezar odasının her üç kenarında da basit *klineler* bulunmaktadır (fig. 10). Son kaya mezarı olan 5 nolu mezar 58 cm genişlikte ve 80 cm yükseklikte dikdörtgen bir girişe sahiptir (fig. 11). Girişin iç tarafında mezar odasına ulaşmak için oluşturulmuş basamak görülmektedir. 2 nolu mezarda olduğu gibi girişin sağ tarafının alt ve üst kesiminde kapının yerleştirilmesi için yuvarlak oyuklar yer almaktadır. Girişin sol kenarında ise kapı kilidi için açılmış dörtgen bir oyuk ile karşılaşmaktadır. Zemini yine taş ve toprak malzeme ile kaplı mezar odası 357 cm genişliğe, 263 cm derinliğe ve ölçülebilen 148 cm yüksekliğe sahiptir. Kaya mezarının her üç kenarında da basit *klineler* bulunmaktadır. Ayrıca girişin karşısındaki ve solundaki *klinelerin* önünde daha düşük seviyede birer *klinenin* daha oluşturulduğu görülmektedir (fig. 12). W. J. Hamilton, söz konusu kaya mezarlarından birinin

²³ Hamilton, 2013, s. 641-642.

²⁴ Ramsay, 1901a, s. 279; Cronin, 1902, s. 115-116 no. 34; Ruge, 1923, s. 2208; IGR 3.273, 1487; Laminger-Pascher, 1992, s. 100 no. 137.

²⁵ Laminger-Pascher, 1992, s. 101; Kaya, Taşdöner, 2016, s. 502; Breytenbach, Zimmermann, 2018, s. 219.

²⁶ Kurt, 2011, 116-117, Lev. 189:2-192:1-2.

içerisinde bir kısmı okunabilen Yunanca bir yazıt gördüğünü söylemektedir²⁷. Ancak mezarlarda yaptığımız incelemeler sonucunda sözü edilen yazıt tarafımızdan tespit edilememiştir.

Kaya mezarlarıyla günümüz köy mezarlığı arasındaki kayalık alanda yirmi bir adet *khamasoriona* rastlanmaktadır. *Khamasorion*larda kaya mezarlarına göre bir miktar yön farklılığı söz konusu olmakla birlikte yine güneybatı-kuzeydoğu ekseninde sıralandıkları görülmektedir. Bu alandaki *khamasorion*lar kenarları silmelerle yükseltilmiş basit dikdörtgen formlu mezarlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Mezarların kapakları günümüze ulaşmamıştır. Bununla beraber kenarlarındaki silmeler dolayısıyla taş kapaklara sahip oldukları anlaşılmaktadır. *Khamasorion*ların bazılarının tamamlanmamış olması oldukça dikkat çekici bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim sadece mezarın açılacağı alanın kazıma çizgilerle belirlenmiş olduğu örneklerin yanı sıra belirli oranlarda işlenmiş mezarlara da rastlanmaktadır.

*Khamasorion*ların içleri taş ve toprakla dolu olduğu için derinlikleri ölçülememektedir. Mezarların kenarları kapakların iyi oturması ve yağmur sularının engellenmesi amacıyla yükseltilerek profillendirilmiştir. 1 nolu *khamasorion* 180 cm uzunluğa, 63 cm genişliğe sahiptir. *Khamasorion*un kenarları silmelerle yükseltilmiştir (fig. 13). 1 nolu *khamasorion*un aşağısında yer alan ve kenarları kapağın oturacağı şekilde profillendirilmiş olan 2 nolu *khamasorion*, 180 cm uzunluğa ve 70 cm genişliğe sahiptir (fig. 14). Kenarları profillendirilmiş olan 3 nolu *khamasorion* 180 cm uzunlukta, 80 cm genişliktedir (fig. 15). 4 nolu *khamasorion* 171 cm uzunluğa, 68 cm genişliğe sahiptir. Mezarın güneydoğu taraftaki uzun kenarının ortasına doğru ve hemen yanında 12 cm çapa ve 6 cm derinliğe sahip bir sunu çanağı görülmektedir (fig. 16). Kenarları profillendirilmiş olan 5 nolu *khamasorion* 165 cm uzunluğa, 67 cm genişliğe sahip olup 35 cm derinliğe kadar görülebilmektedir (fig. 17). 6 nolu *khamasorion* 168 cm uzunluğa, 75 cm genişliğe sahip olup 40 cm derinliğe kadar ölçülebilmektedir. Uzun kenarı önünde 15 cm çapında sunu çanağı bulunmaktadır. Sunu çukuru ile *khamasorion* arasında anakayanın üzerinde iki yarım yuvarlak kabartma dikkati çekmektedir. Söz konusu kabartmaların Dioskur takkeleri olduğu düşünülebilir. (fig. 18). Kenarları işlenmiş olan 7 nolu *khamasorion* 175 cm uzunluğa, 68 cm genişliğe ve ölçülebilen 38 cm derinliğe sahiptir (fig. 19). 8 nolu *khamasorion* 170 cm uzunluğa, 70 cm genişliğe sahip olup mezarın içi tamamen taş ve toprakla dolmuştur. *Khamasorion*un uzun kenarına bitişik 9 cm genişlik, 21 cm uzunluk ve 6 cm derinlikte dikdörtgen bir sunu çanağı yer almaktadır. Bunun hemen yanında ise 8 cm çap ve 5 cm derinlikte bir sunu çanağı daha vardır (fig. 20). 9 nolu *khamasorion*un aşırı tahribat ve tamamıyla toprak altında kalmış olması nedeniyle ölçüleri alınamamıştır. Mezarın uzun kenarının önünde muhtemel bir sunu çanağı yer almaktadır (fig. 21). Kenarları profillendirilmiş olan 10 nolu *khamasorion* 168 cm uzunluğa, 75 cm genişliğe sahip olup içi taş ve toprakla dolmuştur (fig. 22). 11 nolu *khamasorion* 185 cm uzunluğa, 80 cm genişliğe ve 40 cm derinliğe sahiptir. *Khamasorion*un güneydoğuya bakan uzun kenarın hemen ilerisinde tahrip edilmiş küçük bir kabartmaya rastlanmaktadır. Kabartmalı kısım kırılarak tahrip edilmiştir. Kabartmanın anakaya üzerinde kalan kısmı ve önündeki kırılmış parçadan bir kadın ve erkek figürünün olduğu anlaşılmaktadır. Solda bulunan kadın figürü etekleri ayaklarına kadar uzanan elbise giymiş olup başı kapalıdır. Erkek figürü ise kısa etekli bir giysiye sahiptir. Kabartmaların ön kısmında anakayanın işlenerek bir basamak oluşturulduğu görülmektedir. Kabartmanın tam önünde ise bir sunu çanağı yer almaktadır (fig. 23-24). 12 nolu *khamasorion*un toprak altında bulunması nedeniyle 136 cm'lik kısmı görülebilmektedir ve 74 cm genişliğe sahiptir. Mezarın güneydoğuya bakan uzun kenarı önünde biri 13 cm uzunluk, 7 cm genişlik, 4 cm derinlikte dikdörtgen, diğeri de 8 cm çapında yuvarlak olmak üzere iki adet sunu çanağı vardır (fig. 25). İçi tamamen toprakla dolmuş olan 13 nolu *khamasorion* 190 cm uzunluğa, ölçülebilen 43 cm genişliğe sahiptir. Kenarları profillendirilmemiş olan mezarın yarım bırakılıp bırakılmadığı anlaşılamamaktadır (fig. 26). 14 nolu *khamasorion* 170 cm uzunluk, 70 cm genişlik ve ölçülebilen 52 cm derinliğe sahiptir (fig. 27).

Yukarıda da değinildiği üzere *khamasorion*ların bazılarının yarım bırakılmış olması dikkati çekmektedir. 15 nolu *khamasorion* için 164 cm uzunluğunda ve 63 cm genişliğindeki alan sadece kazıma çizgilerle belirlenmiştir (fig. 28). Yarım bırakılmış olan 16 nolu *khamasorion* 170 cm uzunluğa ve 70 cm genişliğe sahiptir. Mezarın oyulacağı dikdörtgen alan kazıma çizgilerle belirlenmiş olup sadece kuzeydoğu kısa kenarından başlayarak çok az miktarda işlendiği görülmektedir (fig. 29). Bu *khamasorion*un hemen

²⁷ Hamilton, 1842, II s. 314, 485 no. 421; Hamilton, 2013, s. 641, 823 no. 421.

yanında bulunan 17 nolu *khamasorion* yarım bırakılmış bir diğer örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. 182 cm uzunluğa, 72 cm genişliğe sahip mezarın güneybatı yarısı bir miktar işlenmiştir (fig. 30). Yarım bırakılmış olan 18 nolu *khamasorion* 79 cm genişliğe sahiptir. Kuzeydoğudaki kısa kenarından itibaren itibaren sadece 60 cm'lik bölümü işlenmiştir (fig. 31). Yarım bırakılmış olan 19 nolu *khamasorion* 61 cm genişliğe sahip olup kısa kenardan itibaren 105 cm'lik kısmı işlenmiştir (fig. 32). Bu *khamasorion*un 5 m sağ üst tarafında yarım bırakılmış 20 nolu *khamasorion* ile karşılaşmaktadır. 170 cm uzunlukta ve 70 cm genişlikte bir alan belirlenmiş olup kuzeydoğu kısa kenardan itibaren bir kısmının işlendiği görülmektedir (fig. 33). Bir başka yarım bırakılmış mezar 21 nolu *khamasorion*dur. Mezar için 163 cm uzunluk ve 75 cm genişlikte bir alan belirlenmiş olup her iki kısa kenarından da bir miktar işlendiği görülmektedir (fig. 34).

Köşkerlik mevkiindeki mezarların dışında Ambar'dan Kavuklar köyüne giden yolun sağında geniş bir *nekropol* alanının daha bulunduğu literatürden bilinmektedir. Günümüzde kalıntıları görülemeyen buradaki mezarlardan bilezik, yüzük, gözyaşı şişesi ve vazoların çıktığı aktarılmaktadır²⁸.

Antik yerleşimde şimdiye kadar tespit edilmiş olan en dikkat çekici eser 1875 yılında bulunmuş ve İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmekte olan Sidamaria lahididir²⁹. Lahit, boyutları ve üzerinde taşıdığı kabartmalar dolayısıyla ön plana çıkmaktadır. Lahidin sanduka ve kapağı zengin bir şekilde kabartmalarla bezenmiştir. Ön yüzünde ortada bir filozof, iki yanında birer kadın figürü, kadınlardan sonra da *dioskurlar* yer almaktadır³⁰. Arka³¹ ve yan yüzlerinden birinde³² ise av sahnesi tasvirleri bulunmaktadır. Diğer yan yüzde ise ortadaki kapının iki yanında bir erkek ve bir kadın figürü betimlenmiştir³³. Kapakta uzanmış vaziyette bir kadın ve erkek figürü görülmektedir³⁴. MS 250'li yıllara tarihlendirilen³⁵ lahit, yukarıda sözü edilenlerin yanı sıra Sidamaria'da çok daha nitelikli mezarların varlığına işaret etmesi açısından önem taşımaktadır.

Ambar köyünün Koraşburnu mevkiinde anakaya üzerine işlenmiş, yerel özellikler sergileyen yatar vaziyette bir erkek figürü kabartması bulunmaktadır³⁶ (fig. 36). Tahribattan dolayı figürün detayları görülememektedir. Basit bir işçiliğe sahip olan kabartmanın ne amaçla yapıldığına dair herhangi bir veri bulunmamaktadır. Yatar durumda betimlenmiş olması mezarla ilişkili olabileceğini düşündürmektedir. Ancak etrafında herhangi bir gömü izine rastlanmaması *kremasyonun* söz konusu olabileceğini akla getirmektedir.

Sidamaria üzerine bilgiler sunan epigrafik buluntular da mevcuttur. Bilinen yazıtların en erkeni Hadrianus zamanına MS 129 yılına tarihlenmektedir. Yukarıda da değinildiği üzere “*Sidamaralıların boule ve demosu bu hamamı merhum Traianus'un oğlu, merhum Nerva'nın torunu İmparator Caesar Hadrianus Sebastus'a kutsayarak ithaf ettiler, imparatorun valisi Bruttius Praesens'in denetimi altında*”³⁷ ifadesi geçen bu yazıt sayesinde Antonius Pius zamanında *consul* olduğu bilinen Bruttius Praesens'in Hadrianus Döneminde de Kappadokia Eyaleti'nin *legatus Augusti propraetore* unvanlı yöneticisi olduğu öğrenilmektedir³⁸. İmparatorluk Dönemine ait oldukça tahrip durumdaki bir başka yazıtta ise Septimius Severus'un (MS 193-211) karısı Iulia Domna'nın onurlandırıldığı anlaşılmaktadır³⁹. Nitekim Iulia Domna'nın imparatorun Doğu seferlerine refakat ettiği bilinmektedir. Söz konusu onurlandırmanın Iulia Domna'nın Sidamaria'yı ziyareti anısına veya kente bir katkısı dolayısıyla yapıldığı değerlendirilmesinde bulunulabilir⁴⁰. Roma imparatorluk Dönemine ait olup Ambar köyünde bir evin basamaklarında bulunmuş blok üzerindeki yazıtta ise “*Oğulları bu (steli) Adrandos'ta Laenilla'nın otuz yıl boyunca mükemmel bir*

²⁸ Konyalı, 1970, s. 817.

²⁹ Lahidin İstanbul'a taşınması ile ilgili olarak bkz. Konyalı, 1970, s. 818-819; Muşmal, 2009, s. 80-81.

³⁰ Elderkin, 1939, 103 Fig. 1.

³¹ Elderkin, 1939, 105 Fig. 3.

³² Elderkin, 1939, 109 Fig. 5B.

³³ Elderkin, 1939, 109 Fig. 5A.

³⁴ Ramsay, 1901a, s. 358; Mendel, 1902, s. 232-233; Elderkin, 1939, s. 101-115.

³⁵ Waelkens, 1982, s. 93.

³⁶ Kurt, 2011, s. 117 Lev. 193: 1-2.

³⁷ Ramsay, 1901a, s. 279; Cronin, 1902, s. 115-116 no. 34; Ruge, 1923, s. 2208; IGR 3.273, 1487; Laminger-Pascher, 1992, s. 100 no. 137.

³⁸ Ramsay, 1901b, s. 279; Cronin, 1902, s. 116; Laminger-Pascher, 1992, s. 101.

³⁹ Sterrett, 1888, s. 17 no. 12; Laminger-Pascher, 1992, s. 101 no. 138.

⁴⁰ Laminger-Pascher, 1992, s. 101.

oikonomos'u (*kâhya*) olan *Nestor* için *hatırasından dolayı diktiler*"⁴¹ ifadesi geçmektedir. Bu yazıtla Sidamaria'da bir malikanenin varlığı belgelenmektedir⁴².

Sidamaria'da Erken Hıristiyanlık Dönemine ait yazıtların varlığı da söz konusudur. Harf karakterinden hareketle MS 4.-6. yüzyıllara tarihlendirilen bir mezar yazıtından mezar sahibinin Konon isimli bir rahibin oğlu ve aynı zamanda kendisi de *diakon* olan Auriskos olduğu anlaşılmaktadır⁴³. Konon, Isauria-Lykaonia sınırında doğmuş ve kült merkezi de burada bulunan Bidanalı Konon'dan dolayı bölgede yaygın olarak kullanılan bir Hıristiyan isimdir. Aynı zaman aralığına tarihlenen bir başka mezar yazıtında "*burada en seçkin comes Pa[---] yatmaktadır*" ifadesi geçmektedir⁴⁴. Söz konusu *comes*in sivil veya askeri bir yetkili olup olmadığı yazıtın içeriğinden anlaşılamamaktadır. Bununla birlikte Konstantinus'tan sonra ortaya çıktığı bilinen *comes*lerin MS 4. yüzyılın ikinci yarsında Isauria Bölgesi'nde daha ziyade askeri, Lykaonia'da ise imparatorluk topraklarından sorumlu olarak sivil görev yaptıkları bilinmektedir⁴⁵. Sidamaria'da *comes* unvanı geçen ikinci bir yazıt daha ele geçmiştir⁴⁶. Başında haç bulunan yazıtta "*Burada bir comesin kızı en seçkin kadın Maria yatmaktadır, anısına*" ifadesi yer almaktadır. Maria'nın önceki yazıtta geçen Pa[---]'nın kızı olması ihtimal dahilindedir. Sidamaria'dan ele geçmiş, bir başka mezar yazıtında "*Tanrım, strator olan Ioannes ve Petros'a ve Tarasisos'a yardım et. Huzur? onlarla olsun.*" denilmektedir⁴⁷. Yazıt, MS 4. yüzyıla tarihlendirilmekte ve olasılıkla Isauria'daki karışıklıklarla bağlantılı olduğu düşünülmektedir⁴⁸. Altı köşeli bir blok üzerinde yer alan bir diğer yazıtta ise "*Tanrım? girişimci/kiracı?.....'ya yardım et*" ifadesi geçmektedir⁴⁹. MS 4.-7. yüzyıllar arasında tarihlendirilen bir yemin yazıtının çevirisi ise şu şekildedir: "*Markos ve Crispine'nin onlarınkilerle beraber yemini*"⁵⁰. 5. yüzyıl ve sonrasında tarihlendirilen bir yazıtta "*...los Pe....'nındolayısıyla anıtı*" ifadesi görülmektedir⁵¹. Aynı döneme tarihlendirilen bir diğer yazıtta ise "*Yeni vaftiz edilmiş olan Aetios ve Eumathia'nın anısına*" ifadesi kaydedilmektedir⁵². MS 5.-6. yüzyıllara tarihlenen başka bir yazıtta "*Rahip Theod...burada yatıyor*" denilmektedir⁵³. Yazıtından Sisinnios adlı bir şahsın anısına dikilmiş olduğu anlaşılan bir mezar steli de aynı yüzyıllara tarihlendirilmektedir⁵⁴.

Sonuç olarak arkeolojik, epigrafik ve tarihsel veriler Sidamaria'nın Roma Döneminde önemli bir kent olduğuna işaret etmektedir. Burayı ziyaret eden seyyahların verdikleri bilgiler, kentte nitelikli çok sayıda yapının bulunduğunu göstermektedir. Bununla beraber İmparator Hadrianus'a ithafen bir hamam yapısı, MS 129 yılına verilen bir yazıtla kanıtlanmaktadır. MS 200-210 yıllarına tarihlenen ve Iulia Domna'yı onurlandıran bir yazıt, Severuslar Dönemi'nde de kentin önemini koruduğunu göstermektedir. Sidamaria'nın Roma Dönemindeki zenginliğine işaret eden bir diğer önemli buluntu ise İstanbul Arkeoloji Müzesi'ndeki MS 250'li yıllara tarihlenen Sidamaria lahididir. Ayrıca kentte günümüzde görülemeyen ancak çeşitli buluntular ele geçtiği bilinen mezarlar ile bazı kaya mezarları ve *khamasorion*ların varlığı söz konusudur. Bununla birlikte yarım bırakılmış *khamasorion*lar dikkat çekicidir. *Khamasorion*ların genel olarak tarihlemeye imkan tanıyan özellikler taşımadıkları görülmektedir. Ancak *khamasorion*lardan birinin önünde bulunan oldukça tahrip durumdaki kadın ve erkek kabartması, bu mezarların pagan döneme ait olabileceklerini düşündürmektedir. Üzerinde durulması gereken bir husus söz konusu *khamasorion*ların hangi nedenden dolayı yarım bırakıldıklarıdır. Saldırı, salgın hastalık gibi bir olumsuz gelişmeden yerleşimin etkilendiği söylenebilir. Bölge tarihine baktığımızda Sasani kralı I. Şapur'un MS 260 yılında İkonium'a kadar bir istilasının söz konusu olduğunu görmekteyiz⁵⁵ ve Sidamaria, Kybistra'dan İkonium'a giden antik güzergah üzerinde yer almaktadır. Nitekim Ambar köyünün 5 km kadar doğundaki Çopurkaya

⁴¹ MAMA XI, s. 323-324 no. 378.

⁴² Kurt, 2018, s. 619.

⁴³ Callander, 1906, s. 165 no. 26; Laminger-Pascher, 1992, s. 103 no. 140.

⁴⁴ Callander, 1906, s. 165 no. 27; Laminger-Pascher, 1992, s. 102 no. 141.

⁴⁵ Laminger-Pascher, 1992, s. 103.

⁴⁶ Davis, 1879, s. 277; Laminger-Pascher, 1992, s. 103 no. 142.

⁴⁷ Davis, 1879, s. 277; Radet, Paris, 1886, s. 514 no. 36; Laminger-Pascher, 1992, s. 104 no. 143.

⁴⁸ Laminger-Pascher, 1992, s. 104.

⁴⁹ Callander, 1906, s. 165 no. 28; Laminger-Pascher, 1992, s. 104 no. 144.

⁵⁰ Cronin, 1902, s. 116 no. 35; Mendel, 1902, s. 219 no. 12; Buckler vd., 1924, s. 41 no. 24; SEG VI, no. 422; McLean, 2002, s. 76 no. 215; Laminger-Pascher, 1992, s. 104 no. 145.

⁵¹ Laminger-Pascher, 1992, s. 105 no. 146.

⁵² MAMA XI, s. 324 no. 379.

⁵³ MAMA XI, s. 325 no. 380.

⁵⁴ MAMA XI, s. 325 no. 381.

⁵⁵ Henning, 1939, s. 823-849; Ensslin, 1949; Maricq, 1958, s. 295-360; Syvænne, Maksymiuk, 2018, s. 96-107.

mevkiinde taş döşeli yolun kalıntıları günümüzde görülebilmektedir (fig. 37). Dolayısıyla *khamasorion*ların yarım kalmasının da Şapur'un bu seferiyle ilişkili olabileceği düşüncesi dile getirilebilir.

Kaynakça ve Kısaltmalar

- Bayram, S., (1997), “New and Some Rare Geographical Names in the Kültepe Textes”, *Archivum Anatolicum*, III, s. 41-66.
- Belke, K., Restle, M., (1984), Galatien und Lykaonien, Tabula Imperii Byzantini, Wien, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften Philosophisch-Historische Klasse Denkschriften 172.
- Breytenbach, C., Zimmermann, C., (2018), Early Christianity in Lycaonia and Adjacent Areas From Paul to Amphilochius of Iconium, Ancient Judaism and Early Christianity, Volume: 101, Early Christianity in Asia Minor, Boston, Brill.
- Buckler, W. H., Calder, W. M., Cox, W. M., (1924), “Asia Minor, 1924. I. Monuments from Iconium, Lycaonia and Isauria”, *The Journal of Roman Studies*, 14, s. 24-84.
- Callander, T., (1906), “Explorations in Lycaonia and Isauria, 1904”, *Studies in the History and Art of the Eastern Provinces of the Roman Empire*, Edited by W. M. Ramsay, Aberdeen, Aberdeen University Press, s. 157-180.
- Cronin, H. S., (1902), “First Report of a Journey in Pisidia, Lycaonia, and Pamphylia”, *The Journal of Hellenic Studies*, Vol. 22, s. 94-125.
- Davis, E. J., (1879), Life in Asiatic Turkey, a journal of travel in Cilicia, Isauria, and parts of Lycaonia and Cappadocia, London, Edward Stanford, 55, Charing Cross, S. W.
- Elderkin, G. W., (1939), “The Sarcophagus of Sidamara”, *Hesperia: The Journal of the American School of Classical Studies at Athens*, Vol. 8, No. 2, s. 101-115.
- Ensslin, W., (1947), Zu den Kriegen des Sassaniden Schapur I, Sitzungsberichte der Bayerischen Akademie der Wissenschaften Philosophisch-historische Klasse Jahrgang 1947, Heft 5, München, Verlag der Bayerischen Akademie der Wissenschaften in Kommission beim Biederstein Verlag, München.
- Forlanini, M., (2008), “The Historical Geography of Anatolia and the Transition from the Karām-Period to the Early Hittite Empire”, *Anatolia and the Jazira During the Old Assyrian Period*, (ed. J. G. Dercksen), Nederlands Instituut voor Het Nabije Costen, s. 57-86.
- French, D. H., (2012), Roman Roads and Milestones of Asia Minor, Vol. 3: Milestones Fasc. 3.3: Republican, London, British Institute at Ankara, Electronic Monograph 3.
- French, D. H., (2014), Roman Roads and Milestones of Asia Minor Vol. 3: Milestones Fasc. 3.7: Cilicia, Isauria et Lycaonia (and South-West Galatia), London, British Institute at Ankara, Electronic Monograph 7.
- Hamilton, W. J., (1842), Researches in Asia Minor, Pontus and Armenia; with Some Account of Their Antiquities and Geology, vol. II, London, John Murray, Albemarle Street.
- Hamilton, W. J., (2013), Küçük Asya, İstanbul, Midas Kitap.
- Henning, W. B., (1939), “The Great Inscription of Şāpūr I”, *Bulletin of the School of Oriental Studies*, University of London, 9/4, s. 823-849.
- Hild, F., (1977), Das Byzantinische Strassensystem In Kappadokien, Tabula Imperii Byzantini 2 Wien, Denkschriften ÖAW, Phil.-hist. Kl. 131.
- IGR Inscriptiones Graecae ad Res Romanas Pertinentes.
- Kaya, M. A., Özcan-Taşdöner, K., (2016), “Roma İmparatoru Hadrianus ve Anadolu: Geziler, Eyaletler ve Kentler”, *Vir Doctus Anatolicus Studies In Memory Of Sencer Şahin/Sencer Şahin Anısına Yazılar*, Edited by/Yayına Hazırlayanlar: Burak Takmer, Ebru N. Akdoğan Arca, Nuray Gökalp Özdil, İstanbul, Kabalcı Yayıncılık, Kuzgun Yayınevi, s. 494-513.
- Konyalı, İ. H., (1970), Abideleri ve kitabeleri ile Ereğli Tarihi, İstanbul, Fatih Matbaası.
- KUB Keilschrifturkunden aus Bogazköi, Berlin.

- Kurt, M., (2011), Antik Çağda Karaman (Laranda) ve Yakın Çevresi Tarihi Coğrafya-Yerleşimler-Kalıntılar-Buluntular, Konya, Çizgi Kitabevi.
- Kurt, M., (2018), “Antik Lykaonia’da Tarımsal Üretim ve Malikâneeler”, *Anadolu’nun Eski Çağlarında İktisadi ve Zirai Hayat*, Editörler: L. G. Gökçek, E. Yıldırım, O. Pekşen, Değişim yayınları, İstanbul, s. 597-637.
- Laminger-Pascher, G., (1992), Die kaiserzeitlichen Inschriften Lykaoniens I, Ergänzungsbände zu den Tituli Asiae Minoris 15, Vienna, Denkschriften ÖAW, phil.-hist. Kl. 232.
- MAMA Monumenta Asiae Minoris Antiqua.
- Maricq, A., (1958), “Classica et Orientalia, 5. Res Gestae Divi Saporis”, *Syria*, 35, s. 295-360.
- McLean, B. H., (2002), Greek and Latin Inscriptions in the Konya Archaeological Museum, Regional Epigraphic Catalogues of Asia Minor IV, Ankara, The British Institute of Archaeology at Ankara Monography 29.
- Mendel, G., (1902), “Le Musée de Konia”, *Bulletin de correspondance hellénique* 26, s. 209-246.
- Muşmal, H., (2009), Osmanlı Devleti’nin Eski Eser Politikası Vilayeti Örneği (1876-1914), Konya, Kömen yayınları.
- Paris, P., Radet, G. A., (1886), “Inscriptions de Pisidie, de Lycaonie et d’Isaurie”, *Bulletin de correspondance hellénique* 10, s. 500-514.
- Ramsay, W. M., (1901a), “Note sur le sarcophage d’Ambar-Arasi”, *Revue des Études*, 3/4, s. 358.
- Ramsay, W. M., (1901b), “Deux jours en Phrygie”, *Revue des Études Anciennes*, 3/3, s. 269-279.
- Ramsay, W. M., (1904), “Lycaonia”, *Jahreshefte Des Österreichischen Archäologischen Institutes In Wien*, Band VII, s. 57-132, Wien, Alfred Hölder K.U.K. Und Universitäts-Buchhändler.
- Ruge, W., (1923), “Sidamaria”, *Paulus Realencyclopädie der Classischen Altertumswissenschaft*, II/A.2, Stuttgart, Alfred Druckenmüller Verlag In Stuttgart, s. 2208.
- SEG Supplementum Epigraphicum Graecum.
- Sterrett, J. R. S., (1888), The Wolfe Expedition to Asia Minor, Papers of the American School at Athens III, Boston, Damrell and Upham.
- Syvänne, I., Maksymiuk, K., (2018), The Military History of the Third Century Iran, Siedlce, Institute of History and International Relations Faculty of Humanities Siedlce University.
- Waelkens, M., (1982), *Dokimeion Die Werkstatt der Repräsentativen Kleinasiatischen Sarkophage Chronologie und Typologie Ihrer Produktion*, Berlin, Gebr. Mann Verlag.

FIGÜRLER

Fig. 1

Fig. 2

Fig. 3

Fig. 4

Fig. 5

Fig. 6

Fig. 7

Fig. 8

Fig. 9

Fig. 10

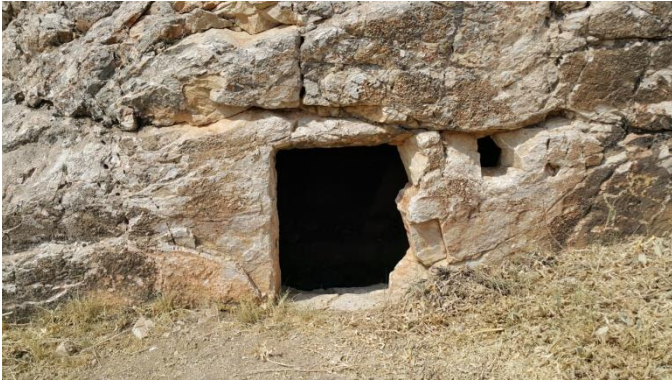

Fig. 11

Fig. 12

Fig. 13

Fig. 14

Fig. 15

Fig. 16

Fig. 17

Fig. 18

Fig. 19

Fig. 20

Fig. 21

Fig. 22

Fig. 23

Fig. 24

Fig. 25

Fig. 26

Fig. 27

Fig. 28

Fig. 29

Fig. 30

Fig. 31

Fig. 32

Fig. 33

Fig. 34

Fig. 35

Fig. 36

Tür: Araştırma Makalesi

Gönderim Tarihi:09.04.2019

Kabul Tarihi:06.05.2019

Atıf Künyesi: Körsulu, H. (2019).“Sinabiç’tan (Dalisandos?) İthal Seramikler: Doğu Sigillata A, Kıbrıs Sigillatası, Kurşun Sırlı Seramik”, *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2 (1), 15-31.

SİNABIÇ’TAN (DALISANDOS?) İTHAL SERAMİKLER: DOĞU SİGİLLATA A, KIBRIS SİGİLLATASI, KURŞUN SIRLI SERAMİK

Hatice KÖRSULU*

Özet

Sinabiç antik yerleşim alanının, antik ve modern kaynaklarda Dalisandos kenti olduğu önerilmektedir. Kentte yürütülen yüzey araştırmalarında yoğun miktarda Hellenistik ve Roma Dönemleri’ne ait seramikler ele geçmiştir. Bu çalışmada yerleşimden ele geçen Doğu Sigillata A, Kıbrıs Sigillataları ve Kurşun Sırlı Seramikler değerlendirilmiştir.

Sinabiç (Dalisandos?), Doğu Akdeniz kıyılarını Anadolu’nun iç kesimlerine bağlayan Sertavul Geçidi üzerinde yer almaktadır. Doğu Sigillata A Seramikleri, Kıbrıs Sigillataları ve Kurşun Sırlı Seramikler, Geç Hellenistik ve Erken Roma Dönemleri’nde Anadolu’nun güney ve güneybatı kıyıları, Suriye-Filistin Bölgesi ve Kıbrıs’ın popüler kaplarıdır. Bu ithal seramik grupları, Sinabiç (Dalisandos?) ve çevresinin, Geç Hellenistik ve Erken Roma Dönemleri’nde bu bölgelerle yakın ilişkilerinin olabileceğini işaret etmektedir ve sözü edilen seramikler, kente birlikte ulaşmış olmalıdır.

Doğu Sigillata A Seramikleri arasında Hayes Form 2A (MÖ geç 2. yüzyıl ile MS 1. yüzyıl), 49-50 (MÖ geç 1. yüzyıl ile MS 1. yüzyıl), 40C (Traianus Dönemi) ve 60 (MS 2. yüzyıl) tipleri tespit edilmiştir. Kıbrıs Sigillatası grubuna ait Hayes Form P5 (MS 1.yüzyılın ilk yarısı) ve P12’ye (MS 1. yüzyıl-2. yüzyılın ilk yarısı) ait birer parça bulunmuştur. Kurşun Sırlı Seramiklere ait ise kadeh/kanthalos (MÖ 1. yüzyılın 2. yarısı ile MS 1. yüzyıl) olduğu anlaşılan iki kaba rastlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Isauria Bölgesi, Sinabiç (Dalisandos?), Geç Hellenistik Dönem, Erken Roma Dönemi, Doğu Sigillata A, Kıbrıs Sigillatası, Kurşun Sırlı Seramik.

Imported Pottery from Sinabiç (Dalisandos?): Eastern Sigillata A, Cypriot Sigillata, Lead-Glazed Pottery

Abstract

It is suggested that the settlement area of the ancient city of Sinabiç is the ancient city of Dalisandos in ancient and modern sources. The surveys conducted here revealed a large amount of Hellenistic and Roman pottery. In this study, imported groups consisting of Eastern Sigillata A, Cypriot Sigillata and Lead-Glazed Pottery were evaluated.

Sinabiç (Dalisandos) is located on the Sertavul Pass, which connects the eastern Mediterranean coast to the interior of Anatolia. Eastern Sigillata A Ware, Cypriot Sigillata, and Lead-Glazed Pots are the popular pots of the southern and southwestern shores of Anatolia, the Syrian-Palestinian region and Cyprus in the Late Hellenistic and Early Roman periods. According to this, it is understood that Sinabiç (Dalisandos) and its surroundings had close ties with these regions in the Late Hellenistic and Early Roman periods. These imported pottery groups probably arrived to the city together.

Hayes Form 2A (the late 2nd century BC to the 1st century AD), 49-50 (the late 1st century BC to the 1st century AD), 40C (Traianus period) and 60 (the 2nd century AD) types were identified among Eastern Sigillata A pots. Two parts belonging to Hayes Form P5 (the first half of the 1st century AD) and P12 (the 1st century to the first half of the 2nd century AD) were identified among Cypriot Sigillata. Two pieces of cups/kanthalos bases were identified among Lead-Glazed Pottery. The two pots are generally dated to the second half of the 1st century BC and the 1st century AD.

Key Words: Isauria Region, Sinabiç (Dalisandos?), Late Hellenistic Period, Early Roman Period, Eastern Sigillata A, Cypriot Sigillata, Lead-Glazed Pottery.

* Dr. Öğr. Üyesi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, Yunus Emre Yerleşkesi, Karaman/Türkiye, E-Mail:hkorsulu@gmail.com, Orcid: 0000-0002-0896-3210.

Giriş

Mersin'in Mut İlçesi'nin kuzeyinde bulunan Sinabiç'in, antik ve modern bazı kaynaklarda Dalisandos kenti olduğu önerilmektedir (Harita 1, Resim 1). Antik yazar Hierokles, Dalisandos'u Kladiupolis'in (Mut) yakınında Isauria kentleri arasında saymaktadır¹. Konstantin Porphyrogenotes, Isauria *dekapolisinin* onuncu şehri olarak sıralamaktadır². French, Dalisandos antik kentini Lykaonia Bölgesi'ndeki Belören yerleşimine lokalize etmektedir³. Bean-Mitford⁴ ve Ramsay⁵ Mut yakınındaki Sinabiç'a vermiştir. Hild-Hellenkemper de Dalisandos'un yeri için Sinabiç'in daha uygun olduğunu önermektedir⁶.

Sinabiç (Dalisandos?), doğu tarafı dışında üç tarafı uçurum olan doğal korunaklı yüksek bir tepe üzerindedir. Antik yerleşimin bulunduğu tepe üzerinde çeşitli yapı kalıntıları görülmektedir. Sur duvarının dışındaki doğu yamaçta ve kuzey yamaçlarda ise kentin *nekropolis*i bulunmaktadır (Resim 2). *Nekropolis*'te Roma Dönemi'ne ait yazıtlı ve kabartma süslemeli lahit mezarlar önemli bir yoğunluk göstermektedir. Bunların dışında *khamosoriumlar* ve kaya mezarları vardır⁷. Sinabiç'ta (Dalisandos?) yürütülen yüzey araştırmalarında yoğun Hellenistik ve Roma Dönemleri'ne ait seramikler bulunmuştur⁸. Buna göre kentin özellikle Roma Dönemi'nde parlak bir evre yaşadığı önerilmiştir⁹. Bu çalışmanın konusunu, Sinabiç (Dalisandos?) yüzey araştırmalarında tespit edilen seramikler arasında yer alan ithal gruplar oluşturmaktadır. Bunlar arasında Doğu Sigillata A, Kıbrıs Sigillataları ve Kurşun Sırlı Seramikler bulunmaktadır.

Doğu Sigillata A Seramikleri (Kat. No: 1-6)

Terra sigillata olarak anılan kırmızı astarlı seramiklerin¹⁰ Doğu üretimlerinin en erken grubudur¹¹. Doğu Sigillata A Seramikleri'nin başlangıçta Pergamon kökenli oldukları düşünülmüştür¹². Ancak daha sonra kökeninin Doğu Akdeniz olduğu tespit edilmekle birlikte Doğu Akdeniz kıyılarında nerede üretildiği ise kesin olarak bilinmemektedir¹³. Bölgede tek veya birçok merkezde üretilmiş olabileceği düşünülmektedir. Pek kabul görmese de Kıbrıs'ın doğu kesiminde de bu kapların üretiminin yapıldığı önerilmektedir¹⁴.

Doğu Sigillata A Seramikleri'nin üretiminin, genel olarak MÖ 2. yüzyıl ortalarında başladığı kabul edilmektedir. Tarsos ve Antokheia buluntuları, bu tarihten biraz daha erkendir¹⁵. Gunneweg, Perlman ve Yellin de MÖ 3. yüzyıl sonları veya MÖ 2. yüzyıl başlarına vermektedirler¹⁶. En geç tarih olarak ise MS 2. yüzyıl başlarını önermişlerdir¹⁷. Hayes'in geç seri olarak ele aldığı tiplerle de Doğu Sigillata A üretiminin MS 2. yüzyıl sonlarına kadar sürdüğü anlaşılmaktadır¹⁸. Doğu Sigillata A Seramikleri, bütün Doğu Akdeniz Bölgesi ve Batı Akdeniz'deki merkezlere kadar ulaşan ve Doğu Sigillataları'nın en uzun süre üretimi yapılan ve en yaygın grubudur. Sinabiç'ta az sayıda örnekle temsil edilmektedir. Birkaç parça, formu tespit edilemeyen gövde parçaları bulunmuştur (Resim 3). Formu anlaşılan kaplar arasında ise Hayes'in sınıflandırmasına göre Form 2A, 40C, 49-50 ve 60 tipleri ele geçmiştir.

Antiokheia Form 120, Samaria Form 1, Hayes Form 2A (Kat. No: 1)

Dik dudak kenarı hafif içe çekik geniş tabaklardır. Ağızdan gövdeye keskin bir dönüş yapan tip

¹ Hierocles, 710. 2.

² Konst. Porph. De them. s. 77.

³ French, 1984, s. 87.

⁴ Bean – Mitford, 1964-1968, s. 224.

⁵ Ramsay, 1890, s. 459.

⁶ Hild – Hellenkemper, 1990, s. 233.

⁷ Aşkın, 2017, s. 50-52.

⁸ Aşkın, 2014, s. 207-208; Aşkın, 2016, s. 106; Aşkın, Kurt, Alkan vd., 2018, s. 414; Körsulu 2018, s. 291.

⁹ Aşkın, 2017, s. 53.

¹⁰ Dragendorff, 1895, s. 18-155.

¹¹ Crowfoot, Crowfoot, Kenyon, 1957, s. 281-282; Zoroğlu 2003, s. 121.

¹² Zahn, 1904, s. 447-448.

¹³ Crowfoot, Crowfoot, Kenyon, 1957, s. 281-283.

¹⁴ Gunneweg, Perlman, Yellin, 1983, s. 10-14, 109-110; Williams, 1989, s. 8.

¹⁵ Hayes, 2008, s. 19.

¹⁶ Gunneweg, Perlman, Yellin, 1983, s. 95, 109.

¹⁷ A.g.e., s. 101-102.

¹⁸ Hayes, 1985a, s. 42; Hayes, 2008, s. 20.

genel olarak meyilli bir gövdeye sahiptir. Kaide halkası dardır. Ancak gövdedeki meyili dolayısıyla geniş bir formdur. Geniş tondoları çoğunlukla kazıma tekniğinde yapılmış konsantrik daireler veya ince rulet-tırtır bezemeleri ile süslüdür¹⁹. Doğu Sigillata A Kapları'nın en erken gruplarından²⁰. Sinabiç'ta bu forma ait sadece dudak kenarı korunmuş küçük bir parça tespit edilmiştir²¹.

Antiokheia örnekleri, kentte Geç Hellenistik Kırmızı Astarlı Seramikleri (Hellenistik-Pergamon) arasında yer almaktadır. Waagé, bunları dik kenarlı tabakların bir tipi olarak tanımlamış ancak bu tipler için kronolojik bir sıralamanın mümkün olmadığını söylemiştir²². Sinabiç örneği, kısa ve dik kenarı ile Antiokheia'nın bu formu ile yakındır.

Kenyon, Samaria buluntularını MÖ 1. yüzyıl ile MS 1. yüzyıl arasına tarihlenmiştir. Ancak formun MÖ geç 2. yüzyılda ortaya çıkmış olabileceğini önermiştir²³.

Daha detaylı bir sınıflandırma yapan Hayes, Form 2'nin olasılıkla Form 3 ve 4'ten önce ortaya çıkan kaplar olduğunu söylemiştir. Form 2A'nın ağırlıklı olarak MÖ 2. yüzyılın 2. yarısına ait olmakla birlikte aşağı yukarı MÖ 100'den geç bir tarihe de ait olmadığını önermiştir²⁴.

Tarsus-Gözlükule'de bu tip ağız kenarına sahip bir kap, diğer merkezlere göre oldukça erkendir. Kap, höyüğün Orta Hellenistik Ünitesi'nin en üst tabakasından ele geçmiştir. Jones bu tabakayı, MÖ 3. sonu-erken 2. yüzyıla vermiştir²⁵.

Samsat Form 1 tabakları bu kaplardandır. Samsat buluntularının ele geçtiği yapı katlarına göre içe çekik kenarlı bu tabakların, en geç MÖ 1. yüzyıl başlarında ortaya çıktığı ve Erken İmparatorluk Dönemi'nin sonuna kadar sürdüğü önerilmiştir²⁶.

Paphos'da bu tip Doğu Sigillata A örnekleri MÖ geç 2. yüzyıl (110–100?) ile en tepe noktasında birkaç Augustus Dönemi malzemesinin ele geçtiği AA depozitlerinden gelmiştir²⁷.

Doğu Sigillata A Seramikleri'nin bu formuna Dura-Europos²⁸, Hama²⁹, Tel Anafa³⁰, Gindaros³¹, Anemurium³², Sultantepe³³, Kululu³⁴, Aşağı Fırat Havzası'ndaki çeşitli merkezlerde³⁵, Atina Agorası³⁶ ve Stobi'de³⁷ de rastlanmıştır. Bu verilerle Sinabiç'tan tek örnek için de MÖ geç 2. yüzyıl ile MS 1. yüzyıl önerilebilir.

Antiokheia Form 465-468, Samaria Form 24, Hayes Form 49-50, Tel Anafa 35 (Kat. No: 2-4)

Dikey ağız kenarlı fincanlardır. Gövdeye geçişte küçük bir çıkıntı bulunmaktadır. Gövde koniktir. Dışa doğru açılan kaideleri dar ve yüksek profillidir. Dudak kenarlarına göre iki tipe ayrılmaktadırlar. Birinci tipi düz, ikinci tipi dışta profilli ağız kenarına sahip fincanlardır³⁸. Sinabiç'ta her iki ağız kenarına da sahip örnekler ele geçmiştir. Kat. No: 2³⁹, düz kenarlıdır. Kat. No: 3⁴⁰, profilli ağız

¹⁹ Crowfoot, Crowfoot, Kenyon, 1957, 314; Hayes 1985a, s. 14.

²⁰ Crowfoot, Crowfoot, Kenyon, 1957, s. 306, 309.

²¹ Körsulu 2018, s. 292-293, Fig. 1.

²² Waagé, 1948, s. 23, Pl. III, 120.

²³ Crowfoot, Crowfoot, Kenyon, 1957, Fig. 66, 2, Fig. 73, 1-2.

²⁴ Hayes, 1985a, s. 14, Tav. I, 3-5.

²⁵ Jones, 1950, s. 231, Fig. 188, A.

²⁶ Zoroğlu, 1986, s. 74-75, Form 1, çiz. 1, 1-14.

²⁷ Hayes, 1991, s. 131-133, Fig. XLVI, 16-20.

²⁸ Cox, 1949, s. 8, 39, 42.

²⁹ Christensen – Johansen, 1971, s. 58, Form 1, Fig. 26, 1.6.

³⁰ Slane, 1997, s. 285-287, Pl. 6, FW55-58.

³¹ Kramer, 2004, s. 181, Taf. 76, ESA5.

³² Williams, 1989, s. 9, Fig. 4, 40.

³³ Lloyd, 1954, s. 102-103, Fig. 1, 18.

³⁴ Jones, 1971, s. 91, 95, no. 19, 21.

³⁵ Derin 1994, s. 151-152, Çiz. III-IV, 22-50.

³⁶ Thompson, 1934, s. 422, Fig. 110, 116, E151; Hayes, 2008, s. 21-22, 124-125, Fig. 1, 1-9.

³⁷ Anderson-Stojanovic, 1992, s. 45, Pl. 27, 228.

³⁸ Waagé, 1948, s. 35; Crowfoot, Crowfoot, Kenyon, 1957, s. 312; Hayes, 1985a, s. 36-37.

³⁹ Körsulu 2018, s. 295, Fig. 16.

⁴⁰ A.g.e., s. 293, Fig. 4.

kenarına sahip tiplerdir. Kat. No: 4⁴¹ ise ağız kenarı korunamamış, gövdedeki çıkıntılı kenarı ve konik gövdesiyle bu tip fincanlardadır.

Antiokheia'da Tip 465 profilli ağız kenarına, 467 düz, 468 ise düz ve hafif kavisli kenara sahiptir. Antiokheia örnekleri, Erken Roma Dönemi'nin MS 1. yüzyılın 2. yarısına girdiği anlaşılan IV. ve en geç evresini oluşturan V. safhasından ele geçmiştir⁴².

Bu fincanlar, Antiokheia gibi Samaria'da da dudak kenarındaki farklılıkla 24a ve b olarak iki tipe ayrılmıştır. 24a dudak kenarı profilli fincanlardır. 24b ise düz kenarlı tiplerdir. Ancak her iki tip de MS 1. yüzyıla tarihlenmiştir⁴³.

Hayes, Form 49'un nadir bir tip olduğunu söylemiş ve grubun kronolojisinin Form 48 (yaklaşık MS 40-70) ile benzer olduğunu önermiştir. Bu formun Antiokheia 470 tipi⁴⁴ ile karşılaştırılabileceğini belirtmiştir⁴⁵. Aynı tipteki Form 50'yi ise ağız kenarına göre Kenyon'un iki versiyona ayırdığından söz etmiştir. Bunların Pompei'nin yaygın bir formu olduğunu ve düz kenarlı tiplerin Sbeita'nın MS 2. yüzyıl formlarıyla karşılaştırılması gerektiğini belirtmiştir. Bununla birlikte formu, aşağı yukarı MS 60/70 ile 100 arasına vermiştir⁴⁶.

Samsat buluntularını yayınlayan Zoroğlu Samaria buluntuları üzerinden sınıflandırdığı bu tiplerin Augustus dönemiyle birlikte başladığını önermiştir⁴⁷. Tarsos Gözlüküle'de bu tipe girebilecek kalınlaştırılmış kenarlı bir örnek, höyükte MÖ geç 1. yüzyıl ile MS 1. yüzyılın ilk yarısına ait kontekstten ele geçmiştir⁴⁸.

Tel Anafa'dan bir örnek, MS 1. yüzyılın erken ve orta evresine ait kontekstinde tespit edilmiştir. Slane, bu tipe ait bir kaide örneğinin de aynı kontekst veya MS geç 1. yüzyıl ile başlayan Roma dönemi kontekstinden olabileceğini önermiştir⁴⁹.

Atina Agorası'ndan bir örnek ise oldukça geç, Erken Roma Dönemi buluntularıyla birlikte aşağı yukarı MS 120-150 kontekstinden ele geçmiştir⁵⁰.

Bu tip DSA örneklerine Zeugma⁵¹, Tarsus Cumhuriyet Alanı⁵², Kelenderis⁵³, Anemurium⁵⁴, Andriake⁵⁵, Gindaros⁵⁶, Hama⁵⁷, Jerusalem⁵⁸, Ashdod⁵⁹, Nabate Oboda⁶⁰, Caesarea Hipodrumu⁶¹, Paphos⁶², Berenike⁶³ ve Kenchreai'da⁶⁴ da rastlamıştır.

Doğu Sigillata A Kapları'nın bu fincanlarına ait Sinabiç örnekleri yüzey buluntusudur. Dolayısıyla Sinabiç buluntuları tarihleme için herhangi bir veri sunmamaktadır. Hayes, bu kaplar için genel olarak MS 1. yüzyılın 2. yarısını önermiştir. Ancak Tarsus-Gözlüküle örneği, Hayes'e göre oldukça erkeni işaret etmektedir. Benzer şekilde Samsat buluntularını yayınlayan Zoroğlu'da⁶⁵ Samaria buluntuları üzerinden sınıflandırdığı bu tiplerin Augustus dönemiyle birlikte başladığını önermiştir. Tek örneğin tespit edildiği Tel Anafa'da MS 1. yüzyılın ilk yarısını göstermektedir. Atina Agorası buluntusu

⁴¹ A.g.e., s. 293, Fig. 3.

⁴² Waagé, 1948, s. 35, 38, Pl. V, 465-468.

⁴³ Crowfoot, Crowfoot, Kenyon, 1957, s. 312, 338-339, Fig. 81, 17-19, 21, 22, 24.

⁴⁴ Waagé, 1948, s. 35, Tav. VI, 470.

⁴⁵ Hayes, 1985a, s. 36, Tav. VI, 17.

⁴⁶ A.g.e., s. 36-37, Tav. VI, 18.

⁴⁷ Zoroğlu, 1986, s. 91-93, Çiz. 12, 1.

⁴⁸ Jones, 1950, s. 244, Fig. 194, 418.

⁴⁹ Slane, 1997, s. 328, Pl. 25, FW 284.

⁵⁰ Hayes, 2008, s. 138, Fig. 6, 161.

⁵¹ Adak, 1997, s. 55-57, Fig. 12, 24, 7.

⁵² Yıldız, 2006, s. 104-105, Lev. 64-66, 459-488.

⁵³ Tekocak, 2006, s. 41, Lev. 3, 27; Tekocak, 2017, s. 221, Lev. 3, 27.

⁵⁴ Williams, 1989, s. 13, Fig. 5, 69.

⁵⁵ Özdilek, 2017, s. 349, Fig. 11, K. 94.

⁵⁶ Kramer, 2004, s. 194, Taf. 87, ESA168-170.

⁵⁷ Christensen – Johansen, 1971, s. 174-175, Fig. 69, 24, 1-2.

⁵⁸ Hayes, 1985b, s. 190, Fig. 54, 17.

⁵⁹ Dothan, 1971, s. 56, Fig. 16, 22.

⁶⁰ Negew, 1986, s. 24-25, Fig. 166-168, 171.

⁶¹ Riley, 1975, s. 44-45, 73-75, 78.

⁶² Hayes, 1991, s. 181, Fig. LXI, 13.

⁶³ Kenrick, 1985, s. 238-239, Fig. 43, 336.

⁶⁴ Adamscheck, 1979, s. 56-57, Pl. 15, ER 23a, b, d, e.

⁶⁵ Zoroğlu, 1986, s. 93.

ise formu, M.S. 2. yüzyılın ilk yarısına kadar çıkarmaktadır. Buna göre form, Hayes'in tarihlemesinden çok daha erkeni, MÖ geç 1. yüzyıla kadar geri gidiyor gibi görünmektedir ve MS 1. yüzyıl boyunca da kullanımda kalmış olmalıdır. MS 2. yüzyıl ise belki geç olabilir. Bu çerçevede Sinabiç buluntularını, MÖ geç 1. yüzyıl ile MS 1. yüzyıla vermek mümkündür.

Hayes Form 40C (Kat. No: 5)

Eğimli cidara sahip yüksek halka kaideli tabaklardır. Hayes, Form 40'ın Geç İtalyan Sigillata grubunda Gourdineau 43 tipinin taklidi olduğunu ve Doğu Sigillata A grubunda nadir bir tip olduğunu aktarmıştır. Paphos'dan bir örneği gösterdiği 40C tipinin muhtemelen Traianus kontekstinden ele geçtiğini söylemiştir⁶⁶. Hayes, Atlante'de verdiği örneği, Paphos buluntuları incelerken tekrar ele almış ve 40C tipi olarak tanımlayarak kabın ele geçtiği kontekstin muhtemelen Traianus Dönemi'ne, MS 100-120 arasına ait olduğunu bildirmiştir⁶⁷.

Sinabiç'ta Hayes'in 40C tipine ait olabilecek kaide ve gövde bölümü korunmuş tek örnek ele geçmiştir⁶⁸. Yüksek ve kalın halka kaideli örneğin cidarı yukarıya doğru incelmektedir ve Hayes Form 40c tipi gibi keskin açılı ile gövdenin üst yarısına geçtiği anlaşılmaktadır.

Hayes'in tanımlamasından da çok yaygın olmadığı anlaşılan bu tipe ait Sinabiç örneği gibi kaide ve gövdesinin az bir bölümü korunmuş bir örneğe Kilikia bölgesinde Kanytellis'de rastlanmış ve form Hayes'e göre tarihlenmiştir⁶⁹. Buna göre yüzey buluntusu olan Sinabiç örneği de aynı tarihten olmalıdır.

Antiokheia Form 640, Samaria Form 7, Hayes Form 60 (Kat. No:6)

Dik gövdesi ağız kenarına kadar dışa doğru açılan küçük halka kaideli, geniş tabanlı sığ kaselerdir⁷⁰. Sinabiç'ta ağız ve gövdesinin bir bölümü korunmuş tek örnek tespit edilmiştir⁷¹.

Antiokheia'da bu tip gövde profilli kaselerin içte ağız kenarında geniş yivler vardır. Bunlar kentte Orta Roma Dönemi'nin erken evresine girmektedir⁷². Antiokheia tipleriyle aynı şekilde yivli ağız kenarına sahip bir örnek, Tarsus-Gözlükule'de MS geç 1. yüzyıl ile erken 2. yüzyıl arasına giren kontekstten ele geçmiştir⁷³. Tarsus Cumhuriyet alanında ise düz kenarlı örneği tespit edilmiştir⁷⁴. Düz kenarlı örneğinin bulunduğu Samaria'da MS 2. yüzyıla ait olabileceği önerilmiştir⁷⁵.

Hayes, içte ağız kenarındaki farklılıkla iki tipe ayırdığı formun, yivli örneğini (60a) aşağı yukarı MS 100-150 arasına, düz kenarlı tipini (60b) ise net olmamakla birlikte MS 2. yüzyıla tarihlenmiştir⁷⁶.

Doğu Sigillata A Seramikleri'nin bu tipine ait örnekler ayrıca Nabate Oboda⁷⁷, Gindaros⁷⁸, Berenike'de⁷⁹ tespit edilmiş ve genel olarak Hayes'e göre tarihlenmiştir. Bu çerçevede ağız ve gövde kenarının az bir bölümü korunmuş küçük bir parçadan oluşan Sinabiç buluntusu da MS 2. yüzyıla verilebilir.

⁶⁶ Hayes, 1985a, s. 32, Tav. VI, 1.

⁶⁷ Hayes, 1991, s. 193, Fig. LXVII, 3.

⁶⁸ Körsulu 2018, s. 293, Fig. 2.

⁶⁹ Körsulu, 2015, s. 136, Kat. No: 18.

⁷⁰ Crowfoot, Crowfoot, Kenyon, 1957, s. 310.

⁷¹ Körsulu 2018, s. 293, Fig. 5.

⁷² Waagé, 1948, s. 40-41, Pl. VII, 640a, f.

⁷³ Jones, 1950, s. 243, Fig. 193, 410.

⁷⁴ Yıldız, 2006, Lev. 29, 202.

⁷⁵ Crowfoot, Crowfoot, Kenyon, 1957, s. 310, 327, Fig. 77, 11.

⁷⁶ Hayes, 1985a, s. 40, Tav. VII, 13-14.

⁷⁷ Negev, 1986, s. 23, Fig. 154-155.

⁷⁸ Kramer, 2004, s. 196, Taf. 89, ESA191.

⁷⁹ Kenrick, 1985, s. 239, Fig. 43, 339. 1-2.

Kıbrıs Sigillataları (Doğu Sigillata D) (Kat. No: 7-8)

İlk kez 1967 yılında Hayes tarafından Doğu Akdeniz'deki kırmızı astarlı kapların dördüncü grubu olarak tanımlanmıştır. Hayes, bu kapların muhtemelen Kıbrıs'ta üretildiklerini önermiştir⁸⁰. Paphos, Polis, Soli, Kormakiti, Ayios Philon'da ele geçen çok sayıdaki buluntunun bu seramiklerin, Kıbrıs'ın Erken Roma Dönemi'nin standart kapları olduğunu gösterdiğini, adanın kuzey ve batı kesiminde özellikle de Soli bölgesinde yoğunlaştığını söylemiştir⁸¹. Kıbrıs Sigillataları, MÖ 1. yüzyılın 2. yarısından MS 2. yüzyılın ilk yarısına kadar geniş bir alana yayılmıştır. MS 1. yüzyıl boyunca özellikle Doğu'da diğer Doğu Sigillata A Kapları'na rakip olmuştur. Hayes, Filistin ve Mısır'da Petra, Auja Hafir ve Alexandria gibi kentlerde önemli miktarda ele geçtiğini; Tarsus ve Antiokheia gibi kentlerde az tespit edildiğini söylemiştir. Dolayısıyla Suriye'de iyi örneklerine rastlansa da bu pazarı ele geçiremediğini aktarmaktadır. Anadolu'nun özellikle güney kıyılarında yaygın olarak kullanıldıklarını, İç Anadolu'da ise az sayıda örneklerinin ele geçtiğini bildirmiştir. Kıbrıs Sigillatalarına Doğu'da, Batı'da Pompeii'ye kadar ve Libya'da örneklerine rastlanmıştır. Hayes, bu yayılım alanına göre Kıbrıs sigillatalarının söz edilen bütün bu merkezlerde büyük miktarlarda bulunan Doğu Sigillata A Kapları ile birlikte bu merkezlere ulaştıklarının görüldüğünü önermiştir⁸². Sinabiç'ta Kıbrıs sigillatasına ait sadece iki kap parçası ele geçmiştir. Bunlardan ilki Hayes'in Atlante'de yaptığı sınıflandırmaya göre Form P 5, ikincisi ise Form P 12'dir.

Hayes Form P 5 (Kat. No: 7)

Kavisli cidara sahip sığ tabaklardır. Alçak ayağı, tek veya çift halkalıdır. Tek süslemesi, tabanda yer alan birkaç yivdir. Hayes, Kıbrıs Sigillatası'nın bu tabaklarının Doğu Sigillata A'da Samaria Form 1'in taklidi olduğunu, geniş tabanının da Antikheia Form 126 ile benzer olduğunu söylemiştir⁸³.

Sinabiç'ta kaide ve gövdesinin az bir bölümü korunmuş tek parça tespit edilmiştir. Ağız kenarı korunamamış olan kabın, kaide halkasının profili, genişliği ve yüksekliği ile tabanında kaide halkasından sonra gelen profiliyle Atlante P 5 ile uyumludur. Aynı şekilde cidar kalınlığı da Sinabiç tabağının Hayes'in bu formuna ait olduğuna işaret etmektedir.

Tarsus-Gözlükule'den bir örneği, höyükte MÖ geç 1. yüzyıl ile MS 1. yüzyılın ilk yarısına ait kontektsten gelmiştir⁸⁴. Hayes, "Cypriot Sigillata" yayınında Tarsus buluntusunun gösterdiği gibi MÖ geç 1. yüzyıl ile MS 1. yüzyılın ortasına tarihlemiştir⁸⁵. Daha sonra yaygın olmadığını söylediği formu, MS 1. yüzyılın ilk yarısına vermiştir⁸⁶. Tel Anafa'dan Sinabiç tabağı gibi kaide ve gövdesinin bir bölümü korunmuş bir örnekte Hayes'in verdiği bu tarihle uyumlu olarak MS 1. yüzyılın erken ve ortasına ait kontektsten ele geçmiştir⁸⁷. Bu çerçevede Sinabiç'tan tek parça içinde MS 1.yüzyılın ilk yarısı önerilebilir.

Hayes Form P 12 (Kat. No: 8)

Kalınlaştırılmış ağız kenarı içe çekik, yüksek duvarlı geniş tabaklardır⁸⁸. Sinabiç'ta bu tipe ait ağız ve gövdesinin bir bölümü korunmuş tek örnek tespit edilmiştir.

Hayes, bu tabakları MS 1. yüzyılın 2. yarısı ile 2. yüzyılın ilk yarısına tarihlemiş ve bu kronoloji içinde ikinci yarısında daha yaygın olduğunu söylemiştir⁸⁹. Berenike'de tespit edilen bu forma ait bir

⁸⁰ Hayes, 1967, s. 65; Hayes, 1985a, s. 81- 91, Tav. XVIII- XXII.

⁸¹ Hayes, 1967, s. 74.

⁸² A.g.e., s. 75.

⁸³ Hayes, 1967, s. 69; Hayes, 1985a, s. 81.

⁸⁴ Jones 1950, s. 249, Fig. 194, s. 505.

⁸⁵ Hayes, 1967, s. 69.

⁸⁶ Hayes, 1985a, s. 81, Tav. XVIII, 10.

⁸⁷ Slane, 1997, s. 376, Pl. 36, FW 575.

⁸⁸ Hayes, 1967, s. 71-72; Hayes 1985, 83.

⁸⁹ Hayes, 1985a, s. 83, Tav. XIX, 4-5.

parça ağız ve gövde yapısı ile Sinabıç örneği ile oldukça benzerdir⁹⁰. Tel Anafa'dan parçalar, MS 1. yüzyılın ilk yarısına ait kontekstten ele geçmiştir⁹¹.

Bu forma ait örnekler içe çekik ağız kenarındaki farklılıklarla Nessana⁹², Paphos⁹³, Anemurium⁹⁴, Perge⁹⁵ ve Side'de⁹⁶ rastlanmıştır.

Bu formun Tel Anafa örnekleri, Hayes'in verdiği tarihlenmeyi biraz erkene götürmektedir. Buna göre Sinabıç buluntusu, Tel Anafa örnekleri de dikkate alınarak MS 1. yüzyıl ile 2. yüzyılın ilk yarısına tarihlenebilir.

Kurşun Sırlı Seramikler (Kat. No: 9-10)

Bunlar belli aralıklarla ortaya çıkan sırlı seramik türünün Erken Roma Dönemi versiyonudur. Grup adını üzerine sürülen sırla içinde bulunan yüksek orandaki kurşundan almaktadır⁹⁷. Tarsus üretimlerinde yapılan analizlerde kapların sırla içinde %65-67 oranında kurşun tespit edilmiştir⁹⁸. Kurşun Sırlı Seramikler, Hellenistik Dönem'in popüler kapları olan Megara Kaseleri gibi altın ve gümüş gibi metal kapların pişmiş toprak taklidi olan kabartma bezemeli kaplardır. Kabartma motiflerinin elde edilmesinde kalıp, aplike veya barbotin teknikleri kullanılmıştır. Bazı örneklerinde sırla altı boyama da uygulanmıştır. Genellikle bütün üretim merkezlerinde oldukça iyi kaliteli bir hamura sahiptirler. Kapların dışı yeşil, içi açık sarı veya hardal sarısı sırla ile kaplıdır⁹⁹. Kap formları arasında en yaygın form *skyphos*lardır. Bunun dışında *kantharos*, kadeh, *kasserole*, *krater*, *kalathos*, *oinochoie*, *askos*, *patra*, *pyxis*, hokka, testiler, tabak ve kaseler gibi çeşitli formlar bulunmaktadır¹⁰⁰. Bunların bezemelerinde olduğu kadar formlarında da metal kapların taklit edildiği anlaşılmaktadır¹⁰¹. Hochuli-Gysel, özellikle kurşun sırlı içki kapları ve testilerinin metal kap formlarının taklidi olduğunu söylemektedir¹⁰².

İlk üretim yerinin Kuzey Suriye olduğu önerilmektedir¹⁰³. Cicero, MÖ 50 yılında yazdığı bir mektupta Rhosus (bugün Arsuz) kentinde yeni üretilmeye başlanan kaplardan bahsetmektedir¹⁰⁴. Cicero'nun söz ettiği bu kapların, Kurşun Sırlı Seramikler olduğu kabul edilmektedir¹⁰⁵. Arsuz ile aynı tarihlerde Tarsus'da da üretilmeye başlanmıştır. Anadolu'da Tarsus dışında, Güneybatı Anadolu ve Batı Anadolu'da birçok kentte de kurşun sırlı kap üretimi tespit edilmiştir. Güney Rusya'da sırla rengi, dışı ile içi arasında yer değiştirmiştir ve bunlar Anadolu'nun kuzeybatı kesiminde de yayılmıştır¹⁰⁶. Kurşun Sırlı seramikler, her ne kadar metal kapların daha ucuz versiyonu olsalar da zahmetli üretimiyle lüks kaplardır. Bu nedenle bir nedeni de daha az zahmetli ve ucuz olan cam endüstrisinin de gelişmesiyle, MÖ 1. yüzyılın ortalarında başlayan üretim MS 1. yüzyılın ilk yarısında en yoğun dönemini yaşamıştır, yüzyılın sonuna kadar azalarak devam ettikten sonra ise son bulmuştur¹⁰⁷. Sinabıç'ta Kurşun Sırlı Seramikler'e ait iki adet kadeh/*kantharos* kaidesi tespit edilmiştir.

Kadeh/Kantharos (Kat. No: 9-10)

Kat. No: 9, ayağın gövdeye geçiş bölümü ve gövdenin az bir bölümü korunmuş bir parçadır. Ayağın alt yarısı ele geçmemiştir. Kabın yüzeyi deforme olmuştur. Dışı yeşil, içi hardal sarısı tonda sırla

⁹⁰ Kenrick, 1985, s. 268-269, Fig 49, 378. 2.

⁹¹ Slane, 1997, s. 377, Pl. 36, FW 578.

⁹² Baly, 1962, s. 289, Pl. XLIX, 21. 1-3.

⁹³ Hayes, 1991, s. 40-41, Fig. XVIII, 12; Hayes 2003, s. 472, Fig. 14, 139.

⁹⁴ Williams, 1989, s. 6, Fig. 2-3, 26-28.

⁹⁵ Fırat, 1999, Lev. 32, 65-66.

⁹⁶ Oransay, 2012, s. 113, 121, Çiz. 3, 41-42.

⁹⁷ Oransay, 2001a, s. 47.

⁹⁸ Jones, 1950, s. 191.

⁹⁹ Jones, 1950, s. 191-194; Hochuli-Gysel, 1977, s. 15-20; Akyay-Meriçboyu, 2005, s. 101-103.

¹⁰⁰ Hochuli-Gysel, 1977, s. 21.

¹⁰¹ Chase, 1951, s. 75.

¹⁰² Hochuli-Gysel, 1977, s. 21.

¹⁰³ Jones, 1950, s. 191-196; Gabelman, 1974, s. 261-263; Oransay, 2001a, s. 48.

¹⁰⁴ Jones, 1945, s. 45 vd.

¹⁰⁵ Jones, 1961, s. 57; Gabelman, 1974, s. 261; Oransay, 2001b, s. 171; Oransay 2001a, s. 48.

¹⁰⁶ Hochuli-Gysel, 1977, s. 107; Oransay, 2001a, s. 48.

¹⁰⁷ Oransay, 2001a, s. 48; Oransay, 2001b, s. 171-172; Akyay-Meriçboyu, 2005, s. 117.

kaplıdır. Dışta gövdenin üst bölümüne doğru görülen bezeme başlangıcından kabın kabartma tekniğinde yapılmış süslemeler içerdiği anlaşılmaktadır. Ancak kabın bezeme motifini tespit edebilecek kadar alanı mevcut değildir. Her ne kadar ayak kısmı tam olmasa da parça, Hochuli-Gysel'in bu formlara ait ayak gruplamasında Tip 1 ile benzer görünmektedir. Hochuli-Gysel, bu tip ayak formunun kurşun sırlı kap atölyelerinden Tarsus, Smyrna ve Batı Küçük Asya'da bulunduğunu söylemiştir. Paralel ayak tipinin siyah firnisli Hellenistik dönem kantharos ve krateriskoslarında görüldüğünü ve MÖ 1. yüzyıla ait Arretine kadehlerinin de benzer ayağa sahip olduğunu önermiştir¹⁰⁸.

Kat. No 10, içte yivler ve çıkıntılar, dışta çıkıntılarla kademeli ayak profiline sahiptir. Gövdesinin çok az bir bölümü korunmuş ve kaideden geçişte oldukça ince cidarlıdır. Kaidenin içte kalan kısmı ve dış yüzeyi, yeşil sırlıdır. Kabın sarı/hardal sarısı olması beklenen iç bölümünde ise sırası tespit edilememiştir. Kat. No: 11'e göre daha iyi korunmuş durumdaki Sinabiç'tan bu parça da Hochuli-Gysel'in sınıflandırmasında Tip 2'deki ayak profili ile yakındır. Hochuli-Gysel, bu ayak tipinin, Tarsus ve Yukarı İtalya atölyesinde görüldüğünü ve formun MS 1. yüzyılın ilk yarısına ait Terra Sigillata kadehlerinin ayaklarıyla benzer olduğunu söylemiştir¹⁰⁹.

Değerlendirme ve Sonuç

Sinabiç antik yerleşim alanının kronolojisi üzerine, seramik buluntular önemli bilgiler sunmaktadır. Kentte Erken Hellenistik Dönem'e ait seramikler de tespit edilmiştir¹¹⁰. Bu çalışmada ele alınan ithal birer tür olan Doğu Sigillata A Seramikleri, Kıbrıs Sigillataları ve Kurşun Sırlı Seramikler ise yerleşimin Geç Hellenistik ve Erken Roma Dönemleri'ndeki varlığını ortaya koymaktadır.

Doğu Sigillata A Seramikleri, Sinabiç'in (Dalisandos?) ithal seramiklerinin en yoğun grubudur. Bunların en erken örneği, Hayes'in sınıflandırmasına göre Form 2A tipidir. MÖ geç 2. yüzyıl ile MS 1. yüzyıla aittir. Hayes Form 49-50, Sinabiç Doğu Sigillata A Seramikleri'nin en yoğun grubudur. MÖ geç 1. yüzyıl ile MS 1. yüzyıla ait olan tipin kentte bu tarih için geç olabilecek siyah-kahverengi, kırmızı-siyah astarlı örnekleri bulunmaktadır. Hayes Form 40C tipine ait olan bir kaide-gövde parçası da Traianus Dönemi'ni işaret etmektedir. Tek örnekle temsil edilen ve MS 2. yüzyıla tarihlenen Hayes Form 60 tipi ise Sinabiç Doğu Sigillata A grubunun en geç buluntusudur.

Doğu Sigillata A Seramikleri yanında Kıbrıs Sigillataları ve Kurşun Sırlı Seramikler yerleşimde sadece ikişer örnekle temsil edilmektedir. Kıbrıs Sigillata Kapları, Hayes Form P5 (MS 1.yüzyılın ilk yarısı) ve P12 (MS 1. yüzyıl ile 2. yüzyılın ilk yarısı) tipidir. Kurşun Sırlı Seramik örnekleri ise sadece kaide ve gövdesinin az bir bölümü korunmuş farklı birer formda olsalar da kadeh veya kantharos kaide tipleridir. Bunlar genel olarak Kurşun Sırlı Seramikler'in en yaygın olduğu MÖ 1. yüzyılın 2. yarısı ile MS 1. yüzyılın ilk yarısına ait kaplardır.

Söz konusu seramik grupları, Geç Hellenistik-Erken Roma Dönemleri'nin popüler kaplarıdır ve her üç türde aynı bölgelerin malzemeleridir. Anadolu'nun güney ve güneybatı kıyıları, Suriye-Filistin Bölgesi ve Kıbrıs üretimleridir. Kurşun Sırlı Seramikler, Anadolu'nun batısı ve Kuzeybatısı ile Güney Rusya'ya kadar da üretilen kaplardır. Fakat yukarıdaki söz konusu bölgeler içinde yer alan Tarsus'un bu seramiklerin üretimi için önemli bir merkez olduğu bilinmektedir. Sinabiç buluntusu Kurşun Sırlı iki parçanın da Tarsus ithali olması yüksek ihtimaldir. Bununla birlikte antik Dalisandos kenti olabileceği önerilen Sinabiç, Doğu Akdeniz kıyılarını Anadolu'nun iç kesimlerine bağlayan bugün olduğu gibi antik dönemde de önemli geçitlerden biri olan Sertavul Geçidi üzerinde bulunmaktadır. Bu doğrultuda bu üç ithal seramik grubunun, Sinabiç'ta (Dalisandos?) ele geçmesinin doğal olduğu söylenebilir. Belki bu kaplar, aynı yol güzergâhı üzerinden birlikte kentte ulaşmıştır. Bununla birlikte Sinabiç ve çevresinin, Geç Hellenistik ve Erken Roma Dönemleri'nde bu bölgelerle muhtemel bağlantılarının önemli bir işaretidir.

¹⁰⁸ Hochuli-Gysel, 1977, s. 41-42.

¹⁰⁹ A.g.e., s. 42.

¹¹⁰ Bu seramikler yayına hazırlanmaktadır.

Katalog¹¹¹

1. DSA

Buluntu Yeri: Sinabıç-Akropolis.

AÇ: ? Y: 1,3 cm. HR: 10YR 8/3 çok soluk kahverengi. AR: 10 R 4/6 kırmızı. KM: Katkı içermez. Ağız ve gövdesinin bir bölümü korunmuştur. İçe çekik ağız kenarlıdır. Cidar ağız kenarından sonra genişlemektedir.

MÖ geç 2. yüzyıl – MS 1. yüzyıl.

2. DSA

Buluntu Yeri: Sinabıç-Akropolis.

AÇ: 14,4 cm. Y: 2,8 cm. HR: 10YR 8/3 çok soluk kahverengi. AR: 2,5 YR 4/8 kırmızı – 3/1 koyu kırmızımsı gri. KM: Katkı içermez. Ağız ve gövdesinin bir bölümü korunmuştur. Düz kenarlıdır. Gövdeye geçişteki çıkıntısının yalnız başlangıcı korunmuştur. İnce cidarlıdır.

MÖ geç 1. yüzyıl ile MS 1. yüzyıl.

3. DSA

Buluntu Yeri: Sinabıç- Akropolis.

AÇ: 11,0 cm. Y: 1,8 cm. HR: 10YR 8/3 çok soluk kahverengi. AR: 2,5 YR 4/8 kırmızı. KM:Katkı içermez. Ağızkenarının bir bölümü korunmuştur. Profilli ağız kenarına sahiptir.İnce cidarlıdır.

MÖ geç 1. yüzyıl ile MS 1. yüzyıl.

4.DSA

Buluntu Yeri: Sinabıç- Akropolis.

Y: 3,0 cm. HR: 5 YR 7/6 kırmızımsı sarı. AR: 10 R 4/8 kırmızı. KM: Katkı içermez. Ağız kenarı korunamamış gövdeye geçişteki çıkıntısı ile gövdesinin bir bölümü korunmuştur. Gövdeye geçişteki çıkıntısı ve gövde profili ile dikey kenarlı fincandır. İnce cidarlıdır.

MÖ geç 1. yüzyıl ile MS 1. yüzyıl.

5. DSA

Buluntu Yeri: Sinabıç- Akropolis.

KÇ: 8,6 cm. Y: 1,9 cm. HR: 7,5 YR 7/6 kırmızımsı sarı. AR: 2,5 YR 4/8 kırmızı. KM: Katkı içermez. Kaide ve gövdesinin bir bölümü korunmuştur. Yüksek halka kaidelidir. Cidar kaideden gövdenin üst bölümüne doğru incelmektedir.

Traianus Dönemi.

6. DSA

Buluntu Yeri: Sinabıç- Akropolis.

AÇ: 18,6 cm. Y: 1,5 cm. HR: 10 YR 8/4 çok soluk kahverengi. AR: 10 R 4/6 kırmızı. KM:Katkı içermez. Ağız ve gövdesinin bir bölümü korunmuştur. Dışa doğru uzantılı ağız kenarına sahiptir. İçte ağız kenarında geniş, çok derin olmayan bir oluk vardır. İnce cidarlıdır.

MS 2. yüzyıl.

7. Kıbrıs Sigillatası

Buluntu Yeri: Sinabıç- Akropolis.

KÇ: 11,8 cm. Y: 1,5 cm. HR: 2,5 YR 5/8 kırmızı. AR: 2,5 YR 4/8 kırmızı. KM:Katkı içermez. Kaide ve gövdesinin bir bölümü korunmuştur. Alçak halka kaidelidir. Tabanında halka kaideden sonra bir profil yapmaktadır. Kalın cidarlıdır.

MS 1. yüzyılın ilk yarısı.

¹¹¹ Katalogta seramiklerin hamur ve astar renklerinin tespitinde 2000 yılı basımlı *Munsell Soil Color Charts* kullanılmıştır. Katalogta kullanılan kısaltmalar: AÇ: Ağız Çapı, KÇ: Kaide Çapı, Y: Yükseklik, HR: Hamur Rengi, AR: Astar Rengi, KM: Katkı Maddeleri.

8. Kıbrıs Sigillatası

Buluntu Yeri: Sinabiç- Akropolis.

AÇ: 28,4 cm. Y: 4,2 cm. HR: 5YR 6/6 kırmızımsı sarı. AR: 5YR 5/8 sarımsı kırmızı. KM: Katkı tespit edilememiştir. Ağız ve gövdesinin bir bölümü korunmuştur. Yuvarlatılmış ağız kenarı içe çekik geniş tabaktır. Kalın cidarlıdır.

MS 1. yüzyıl ile 2. yüzyılın ilk yarısı.

9. Kurşun Sırlı Seramik

Buluntu Yeri: Sinabiç- Doğu Tepe.

Y: 2,9 cm. HR:10 YR 6/1 gri. KM: Az ince kum. Ayağın gövdeye geçiş bölümü ve gövdenin bir bölümü korunmuştur.Kalın cidarlıdır.Dışı yeşil, içi hardal sarısı tonda sırla kaplıdır. Dışta gövdenin üst bölümüne doğru iki yivden sonra kabartma tekniğinde bezemeler başlamaktadır. Ancak motifleri tespit edecek kadar alanı korunamamıştır.

MÖ 1. yüzyılın 2. yarısı.

10. Kurşun Sırlı Seramik

Buluntu Yeri: Sinabiç- Doğu Tepe.

Y: 2,9 cm. HR:2,5 YR 5/2 grimsi kahverengi. KM: Katkı tespit edilememiştir. Ayak ve gövdeye geçişteaz bir bölümü korunmuştur.Kademeli ayak profiline sahiptir. Ayağın içinde ve dışında yivler ve çıkıntılar vardır. Cidar ayak bölümünde kalın, gövdeye geçişte incedir. Ayağın içi-dışı yeşil sırlıdır. Kabın iç bölümünün sırtı tespit edilememiştir.

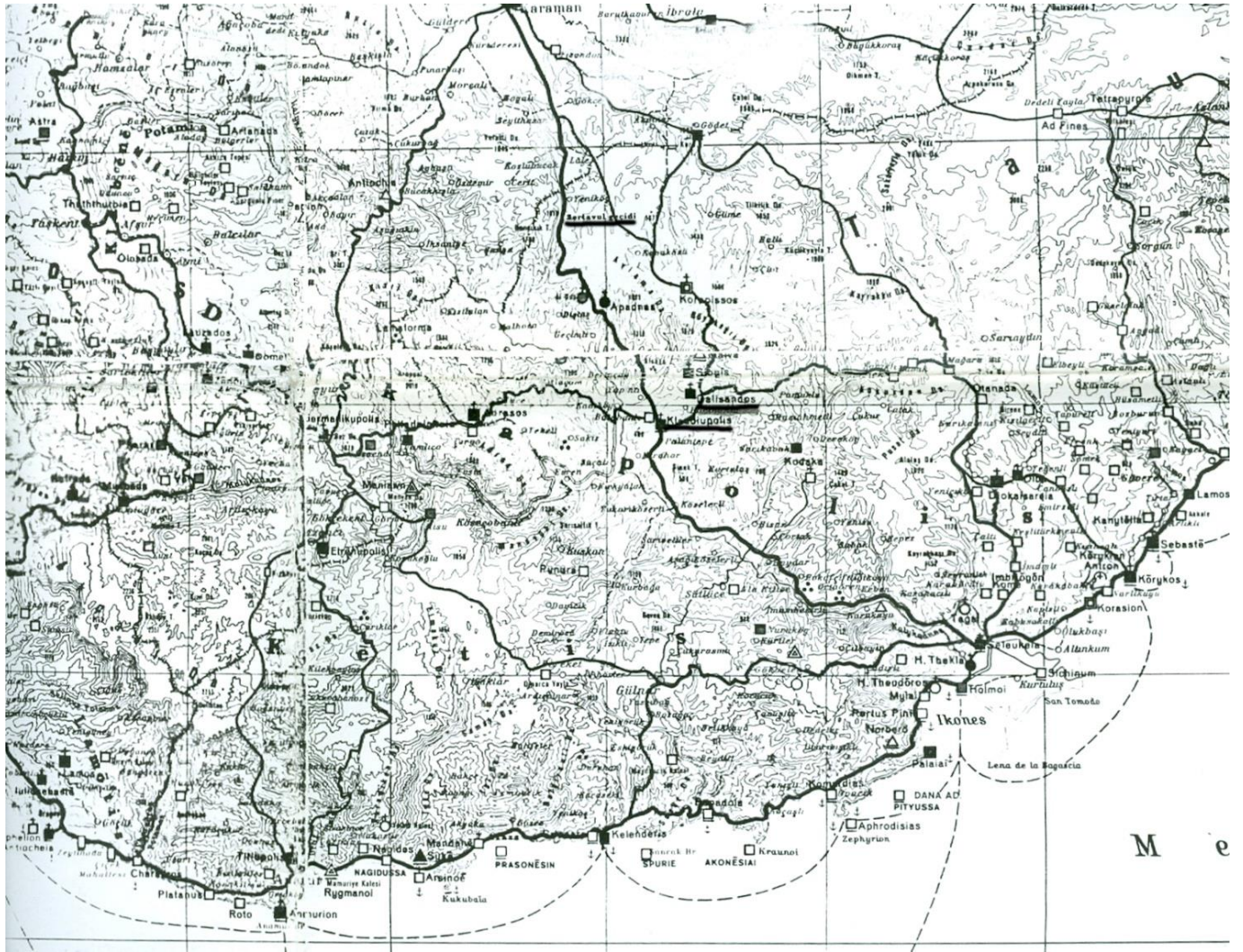
MS 1. yüzyılın ilk yarısı.

Kaynakça

- Adak, I., (1997), *Zeugma Sigillataları*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji ve Sanat Tarihi (Klasik Arkeoloji) Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Adamsscheck, B. (1979), *Kenchreai Eastern Port of Corinth, The pottery*, Leiden.
- Akyay-Meriçboyu, Y., (2005), “Kurşun Sırlı Seramiklerin Üretim Merkezler”, *Tüba-Ar VII*, 99-126.
- Anderson-Stajanovic, V. R., (1992), *Stobi: The Hellenistic and Roman pottery*. Stobi Results of the joint American-Yugoslav arc. investigations 1970–1981, Vol. I, Princeton, New Jersey.
- Atik, N., (1995), *Die Keramik aus den Südthermen von Perge*, *IstMitt. Beih.* 40, Tübingen.
- Aşkın, E., (2014), “Karaman İli ve Mersin İli Mut İlçesi Antik Dönem Yerleşimleri ve Yerleşim Düzenlemesi Arkeolojik Yüzey Araştırması 2013 Yılı Çalışmaları”, *32. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 1. Cilt*, Ankara, 201-214.
- Aşkın, E., (2016), “Karaman İli ve Mersin İli Mut İlçesi Antik Dönem Yerleşimleri ve Yerleşim Düzenlemesi Arkeolojik Yüzey Araştırması 2014 Yılı Çalışmaları”, *33. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 2. Cilt*, Ankara, 101-114.
- Aşkın, E., (2017), “Isauria’daki Yerleşim Düzenlemesine Bir Kent Örneği: Sinabiç (Dalisandos?)”, Ü. Aydınöglü – A. Mörel (Ed.), *Antik Dönemde Akdeniz’de Kırsal ve Kent Sempozyum Bildirileri: 4-7 Nisan 2016-Mersin* içinde (ss. 49-60), Mersin.
- Aşkın, E., Kurt, M., Alkan, M., Körsulu, H., Ergürer, H. E., Ergürer, H., (2018), “Karaman İli ve Mersin İli Mut İlçesi Antik Dönem Yerleşimleri ve Yerleşim Düzenlemesi Arkeolojik Yüzey Araştırması 2016 Yılı Çalışmaları”, *35. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 1. Cilt*, Bursa, 411-423.
- Baly, T. J. Colin, (1962), “The Pottery”. Ed. H. I. Dunscombe, *Excavations at Nessana I*, 270-311.
- Bean, G. E.- Mitford, T. B., (1970), *Journey In Rough Cilicia 1964-1968*, Wien.
- Chase, G. H., (1951), “Glazed Vases of Hellenistic and Roman Date”, *Bulletin of the Museum of Fine Arts*, Vol. 49, No. 277, 75-78.
- Christensen, A. P. ve Johansen, C. F., (1971), *Les Potteries Hellenistiques et les Terres Sigillees Orientales. Hama: Fouilles et Recherches 1931–1938*, Hama III. 2, Copenhagen.
- Cox, D. H., (1949), *The Greek and Roman pottery*, The Excavations at Dura-Europos, Final Report IV, Part I. Fascile 2, M. I. Rostovtzeff, New Haven.

- Crowfoot, J. W., Crowfoot, G. M., Kenyon, M., (1957), *The Objects from Samaria*, Samaria-Sebaste III, Reports of the Work of the joint Expedition in 1931–1933 and of the British Expedition in 1935, London.
- Derin, Z., (1994), “Aşağı Fırat Havzasındaki (Elazığ-Malatya Bölgesi) Yerleşim Merkezlerinde Ele Geçen Doğu Sigillatı A Türü Seramikler”, *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Dergisi II*, İzmir, 149–172.
- Doğanay, O., (2005), *Ermenek ve Yakın Çevresindeki Antik Yerleşim Birimleri*, Konya.
- Dothan, D., (1971), *The Second and Third Seasons of the Excavations. 1963, 1965, Soundings in 1967*, Ashdod II-III, Atigot English series 9–10, Jerusalem.
- Duman, B., (2010), *Laodikeia Hellenistik ve Erken Roma Dönemi Seramiği*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Ana Bilim Dalı Klasik Arkeoloji Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya.
- Dragendorff, H., (1895), “TerraSigillata, Ein Beitrag zur Geschichte der Griechischen und Römischen Keramik”, *Bonner Jahrbücher* 96, Bonn, 18-155.
- Fırat, N., (1999), *Perge Konut Alanı Keramiği*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji ve Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı Klasik Arkeoloji Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- French, D. H., (1984), “The site of Dalisandus”. *Epigraphica Anatolia* 4, 85-97.
- Gabelmann, H., (1974), “Zur Hellenistisch- Römische Bleigläserkeramik”, *JdI* 89, 260–307.
- Gassner, V., (1997), *Das Südtor der Tetragonos-Agora. Keramik und Kleinfunde*. FiE XIII/1/1, Wien 1997.
- Green, K., (2007), “Late Hellenistic and Early Roman Invention and Innovation: The Case of Lead-Glazed Pottery”, *AJA* 111, 4, 653- 671.
- Gunneweg, J., Perlman, I. ve Yellin, J., (1983), *The provenience, typology and chronology of eastern Terra Sigillata*. QEDEM 17, Jerusalem.
- Hayes, John W., (1967), “Cypriote Sigillata”, *RDACyprus*, 65–77.
- Hayes, J. W. (1985a). “Sigillate orientali”, *Atlante delle forme ceramiche II. Ceramiche Fine Romana nel Bacino Mediterraneo (Tardo Ellenismo e Primo Impero) Enciclopedia dell'Arte Antica Classica e Orientale* içinde (Supp. 2, ss. 1–96), Roma.
- Hayes, J. W., (1985b), “Hellenistic to Byzantine fine wares and derivativeives in Jerusalem corpus”, A.D. Tushingham (Ed.), *Excavations in Jerusalem 1961–1967* içinde (179–194), Vol. 1, Toronto.
- Hayes, J.W., (1991), *The Hellenistic and Roman pottery*. Paphos III, Nicosia.
- Hayes, J. W., (2003), “Hellenistic and Roman Pottery Deposits from the “Saranda Kolones” Castle Site at Paphos”, *BSA* 98, 447-516.
- Hayes J. W., (2008), *Roman Pottery: Fine-Ware Imports*. The Athenian Agora XXXII, Princeton, New Jersey.
- Hild, F. – Hellenkemper, H., (1990), *Kilikien und Isaurien*, Tabula Imperi Byzantine 5, Viyana.
- Hierokles Synekdemus, G. Parthey. (ed.) *Hieroclis synecdemus et notitiae Graecae episcopatum: Accedunt Nili Doxapatrii notitia patriarchatum et locorum numina immutata*. Berolini. 1866.
- Hochuli-Gysel, A., (1977), *Kleinasiatische Glasierte Reliefkeramik (50 v. Chr. Bis n. Chr.) und Ihre Oberitalischen Nachahmungen*, Bern.
- Jones, F. F., (1945), “Rhosica Vasa”, *AJA* 49. 1, 45-51.
- Jones, F. F., (1950), “The Pottery”, H. Goldman (Ed.), *Excavations at Gözlükule* içinde (ss. 149–296), Tarsus I, Princeton, N. J.,
- Jones, F. F., (1961), “A Lead-Glazed Cup”, *Record of the Art Museum*, Princeton University, Vol. 20, No. 2, 57-59.
- Jones, F. (1971), “Sherds from Kululu”, *Anadolu (Anatolia) XIII*, 1969, Ankara, 89-96.
- Kenrick, P.M., (1985), *The Fine Pottery*. Excavations at Sidi Khrebish Benghazi (Berenice), vol III.1, Tripoli.
- Konst. Porph. Constantinus Porphyrogenitus. *De Thematibus et de Administrando Imperio*. (ed. I. Bekkerus) Bonn, 1840 (Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae 14).
- Körsulu, H., (2015), “Kanytellis Atölye Kazısı Seramik Buluntuları”, Ü. Aydınoglu (Ed.), *Kanytellis*

- Kanlıdivane: Dağlık Kilikia'da Bir Kırsal Yerleşimin Arkeolojisi* içinde (ss. 131-148), İstanbul.
- Körsulu, H., (2018), "Isauria'daki Sinabiç'tan (Dalisandos?) Doğu Sigillata A (DSA) Seramikleri ve Taklitleri", Prof. Dr. Ali Arslan (Ed.), *I. Uluslararası Mersin Sempozyumu Bildiri Tam Metinleri Kitabı* içinde (ss. 290-298), Mersin.
- Kramer, N., (2004), *Gindaros: Geschichte und Archaeologie einer Siedlung im nordwestlichen Syrien von hellenistischer bis in frühbyzantinische Zeit*. Internationale Archeologie, Band 14, München.
- Lloyd, S., (1954), "Post-Assyrian Pottery and Small Objects Found by the Anglo Turkish Joint Expedition in 1952", *Anatolian Studies* 4, 101-110.
- Negev, A., (1986), *The Late Hellenistic and Early Roman Pottery of Nabataean Oboda. Final Report*, QEDEM 22, Jerusalem.
- Oransay, A., (2001a), "Antik Çağda Anadolu'da Kurşun Sırlı Seramikler", *1. Uluslararası Pişmiş Toprak Sempozyumunu Bildiriler Kitabı* içinde (ss. 47-55), 15 Ağustos - 5 Eylül 2001.
- Oransay, A., (2001b), "Arykanda'dan Bir Grup Kurşun Sırlı Seramik", *Cevdet Bayburtluoğlu için Yazılar*, 171-178.
- Oransay, A., (2012), "Side 2009-2011 Yılı Kazılarında Ele Geçen Doğu Sigillatası D (Kıbrıs Sigillataları) Seramikleri", *Anadolu/Anatolia* 38, 109-138.
- Özdilek, B., (2017), "Andriake Sinagogu'ndan Ele Geçen DSA Grubu Seramikler", *Cedrus V*, 337-395.
- Pinkwart, D., (1972), "Die hellenistisch-römische Bleiglasurkeramik aus Pergamon", E. Boehringer (Ed.), *Pergamenische Forschungen Band I* içinde (ss. 140-163), Berlin.
- Pülz, S., (1985), "Kaiserzeitliche Keramik aus dem Heroon III", *IstMitt*, 35, 77- 99.
- Ramsay, W. M., (1890), *Historical Geography of Asia Minor*. Royal Geographical Society, Supplementary Papers IV, London.
- Richter, Gisela M. A., (1916), "Hellenistic and Roman Glazed Vases", *The Metropolitan Museum of Art Bulletin*, Vol. 11, No. 3, 64-68.
- Riley, J. A., (1975), "The Pottery From the First Session of Excavation in the Caesarea Hippodrome", *BASOR*, No. 218, 25-63.
- Rotroff, S. -Oliver Jr, A., (2003), *The Hellenistic Pottery From Sardis: The Finds Through 1994*, London.
- Slane, K. W., (1997), "The Fine Ware". S. C. Herbert (Ed.), *The Hellenistic and Roman pottery* içinde (ss. 247-406), Tel Anafa II. 1, Ann Arbor.
- Tekocak, M., (2006), *Kelenderis Roma Çağı Seramiği*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Ana Bilim Dalı Klasik Arkeoloji Bilim Dalı. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Konya.
- Tekocak, M., (2017), "Akdeniz'de Antik Çağ'da Bir Liman Kenti Olan Kelenderis'te Aşağı Şehir Sondajında Bulunan Doğu Sigillata A Grubu Seramikleri", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 41, 213-235.
- Thompson, H. A., (1934), "Two Centuries of Hellenistic Pottery", *Hesperia* 3, 311-476.
- Yıldız, V., (2006), *Tarsus Cumhuriyet Alanı Kazılarında Bulunan Doğu Sigillataları A Grubu Seramikleri*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Klasik Arkeoloji Ana Bilim Dalı. Yayımlanmamış Yüksek lisans Tezi. Konya.
- Zahn, R., (1904), "Thongeschirr", T. Wiegand ve H. Schrader (Ed.), *Priene: Ergebnisse der Ausgrabungen und Untersuchungen in den Jahren 1895-1898*, Berlin, 394-468.
- Zoroğlu, L., (1986), "Samsat'ta Bulunan Doğu Sigillataları İlk Rapor". *Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi*, Ayrı Basım, Sayı 3, 61-100.
- Zoroğlu, L., (2000), "A Roman potter's workshop at Astra in Rough Cilicia", *Rei Cretariae Romanae Favtorvm Acta* 36, 31-34.
- Zoroğlu L., (2003), "Doğu Sigillataların İmalat Yerleri ve Dağılımı Sorunu". C. Abadie-Reynal (Ed.), *Les céramiques en Anatolie aux époques hellénistiques et romaines* içinde (ss. 121-123) Actes de la Table Ronde d'Istanbul, 23-24 mai 1996, Varia Anatolica XV, İstanbul.
- Waagé, F. O., (1948), "Hellenistic and Roman Tableware of Nort Syria", Frederick, O. Waagé (Ed.), *Ceramics and İslamic Coins* içinde (ss. 1-60), Antioch IV. I, Princeton.
- Williams, C., (1989), *Anemurium. The Roman and Early Byzantine Pottery*, Wetteren, Belgium.

Harita 1: Hild – Hellenkemper, 1990, Tabula Imperii Byzantini 5

Resim 1: Aşkın, 2017, 55, Fig. 1.

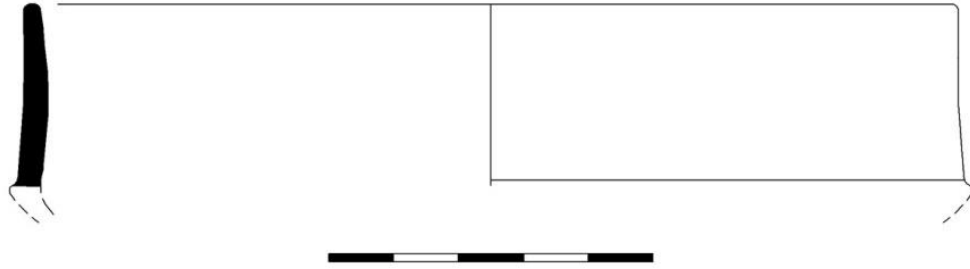
Resim 2

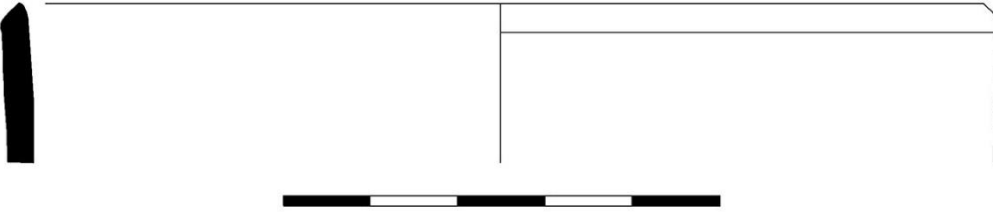
Resim 3

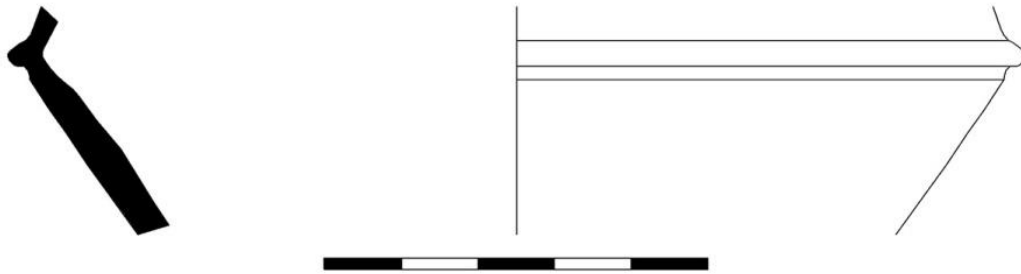
Kat. No: 1

Kat. No: 2

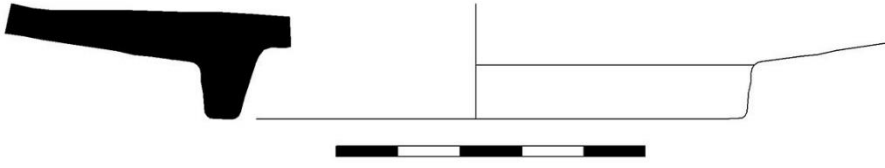

Kat. No: 3

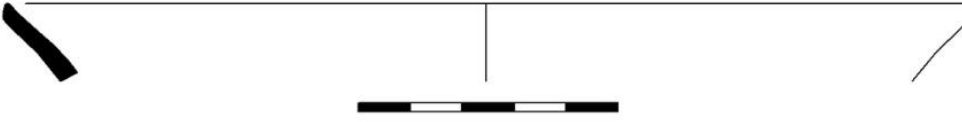

Kat. No: 4

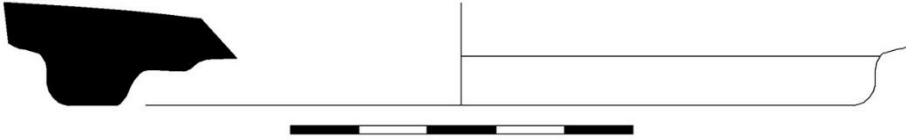

Kat. No: 5

Kat. No: 6

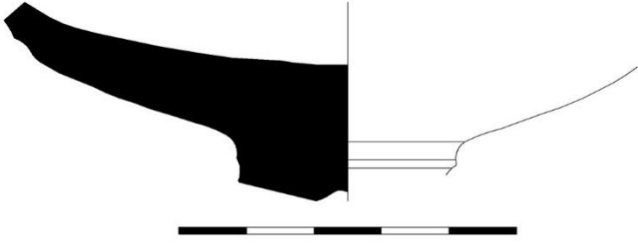

Kat. No: 7

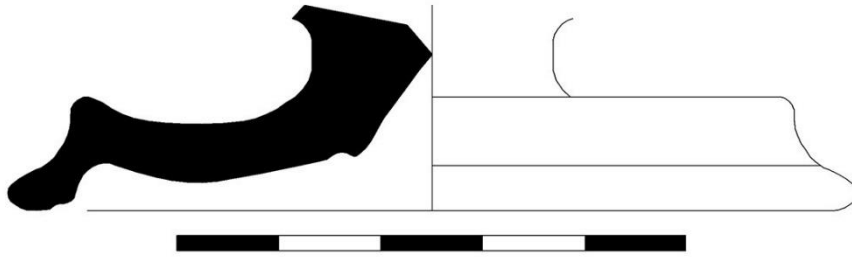

Kat. No: 8

Kat. No: 9

Kat. No: 10

Tür: Araştırma Makalesi **Gönderim Tarihi:** 06.05.2019 **Kabul Tarihi:** 28.05.2019
Atıf Künyesi: Ergül, G. (2019).“Parion Roma Hamamı 2014 Kazı Çalışmalarından Bir Grup Geç Roma Seramiği”, *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2 (1), 32-58.

PARION ROMA HAMAMI 2014 KAZI ÇALIŞMALARINDAN BİR GRUP GEÇ ROMA SERAMİĞİ

Gözde ERGÜL*

Özet

Çalışma kapsamında incelenen seramik parçaları, Roma Hamamı 2014 kazı sezonunda ele geçmiştir. 2006 kazı sezonunda çalışmaları başlayan yapıda ele geçen akantus başlıklarının stilistik açıdan değerlendirilmesi sonucu, MS 2. yüzyıla ait olduğu tespit edilmiştir. 2009 sezonunda bulunan fakat orijinal yeri belli olmayan, MS 2-3. yüzyıla tarihlenen mozaik parçaları ve MS 2-3. yüzyıla tarihlenen çok sayıda seramik parçası ele geçmiştir. Tüm bu bulgularla yapı MS 2. yüzyıla tarihlenmiştir. Yapının MS 2. yüzyıla tarihlenmesinin yanı sıra günümüze dek ulaşan buluntular (MS 5-7. yüzyıl tarihli Geç Roma Kırmızı Astarlıları Seramikler, kandiller) Geç Antik Dönem’de yoğun bir kullanım gördüğünü göstermektedir. Bu geniş tarih aralığında birçok kez onarım görmüş olmalıdır. Çalışmaya alınan seramikler hamamın dört numaralı mekânında ele geçmiştir. 67 adet seramik parçasının incelendiği çalışmada Afrika Kırmızı Astarlı Seramikleri (Geç Roma A-B), Phokaia Kırmızı Astarlı Seramikleri (Geç Roma C) ve Açık Renkli Geç Roma Seramikleri tipolojik ve kronolojik açıdan değerlendirilmiştir. Bu eserlerin tümü MS 5-7. yüzyıl aralığında, Geç Roma Dönemi’ne aittir.

Anahtar Kelimeler: Parion, Roma Hamamı, Geç Roma Seramiği, Afrika Kırmızı Astarlıları, Phokaia Kırmızı Astarlıları, Açık Renkli.

A Group of Late Roman Pottery from 2014 Parion Roman Bath Excavation

Abstract

The pottery fragments examined within the scope of the study were recovered during Roman Bath 2014 excavation season. As a result of the stylistic evaluation of the acanthus headings recovered that started their studying in the 2006 excavation season, it was found that it belongs to the 2nd century AD. Many mosaics and pottery fragments from the 2nd century AD were recovered in 2009 season, but the original place is unknown. With all these findings, the building was dated to the 2nd century AD. Besides the building that dates to the 2nd century AD, findings that have survived until today (Late Roman Red Slip pottery, oil lamps from the 5 to 7th centuries AD) show intense use in Late Antiquity. It must have been repaired many times throughout this wide date range. The potteries taken in the study have been recovered in section 4 of the Bath. In the study, in which 67 pieces of pottery are analyzed, the African Red Slip Pottery (Late Roman A-B), Phokaia Red Slip Pottery (Late Roman C) and Late Roman Light Colored pottery are typologically and chronologically evaluated. All of these Works belong to the Late Roman Period between the 5th and 7th centuries.

Key Words: Parion, Roman Bath, Late Roman Pottery, Afrika, Phokaia, Light Colored.

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Ana Bilim Dalı, Kocaeli/Türkiye, E-Mail: gergul92@gmail.com.

Antik Çağda Parion

Parion Antik Kenti, Propontis Bölgesi'nin güneyinde Hellespontos'un Marmara Denizi'ne doğru çıkışında, Anadolu tarafında konumlanmıştır (Keleş, 2016, s. 193). Günümüzde Çanakkale ilinin, Biga ilçesindeki Kemer Köyü sınırlarındadır (Resim 1). Antik çağda, yazarlar tarafından farklı bölgelerde değerlendirilmiştir. Örneğin Strabon, Troas'ta (Strabon, XIII, I, 4), Lat. Cladius Ptolemaius, Mysia'da (Preteux, 2009, s. 335, dn. 1) ve Pseudo-Scyclax Phrygia (Preteux, 2009, s. 335, dn. 1) bölgesinde olduğunu kabul etmiştir. Günümüzde ise, bu durum araştırmacıların sikke kataloglarında var olan bilgileri baz alması sonucunda Parion'un bir Mysia kenti olarak ele alınmasına sebep olmuştur (Çelikbaş, 2010, s. 9, dn. 54). 2005 yılı itibariyle kazılan Parion Tavşandere Mevkii Nekropolü verileri göz önüne alındığında, Parion Antik Kenti'nin bir Troas Kenti olduğu netlik kazanmıştır (Başaran, 2008, s. 134). Antik Troas'ın önemli kentlerinden olan Parion, batısında Lampsakos, doğusunda Priapos ve güneyinde ise Skepsis gibi kentlerle komşudur. Antik kaynaklar ve yapılan araştırmalarda Parion ve Priapos arasında üç kentin varlığından bahsedilmektedir. Bunlar Adresteia, Linon ve Pitia'dır. Strabon'a göre Adresteia, Apollon Aktaios ve Artemis tapınakları bulunan önemli bir kült merkezidir (Strabon, XIII, I, 13). Parion'da Hermekreon tarafından Hellenistik Dönem'de inşa edilen sunakta, Adresteia'da bulunan Apollon Tapınağı'nın mimari parçaları kullanılmıştır (Strabon, XIII, I, 13). Küçük bir kent olduğu bilinen Adresteia zamanla Parion topraklarına katılmıştır (Preteux, 2009, s. 341). Çok bahsedilmeyen Pitia ve salyangozuyla ünlü olan Linon, Parion ile Priapos arasında kalan diğer küçük kıyı yerleşimleridir (Strabon, XIII, I, 15). Antik Dönemdeki Pitia için Aksaz, Linon için Şahmelek yerleşimleri öngörülmektedir (Strabon, XIII, I, 13-15). Parion'un batısında ise, yine küçük bir yerleşim olan Paisos bulunmaktadır (Strabon, XIII, I, 19).

Parion isminin kökenine dair çeşitli görüşler vardır. Bu görüşlerin birincisi Parion'un Paroslular tarafından kurulduğu ve isminin Paros'tan geldiği yönündedir (Hammond-Scullard, 1970, s. 782; Frisch, 1983, s. 60). İkincisi Erythraılı göçmen Iason ve Demetria'nın oğlu Parius'dan geldiği (Marcellinius, 1984, s. 22, 8, 4), üçüncüsü de ismin Troia prensi Paris'ten kaynaklandığı ve Paris'in şehri anlamına geldiğidir (Başaran, 1998, s. 350).

Parion'un kuruluşuna dair de henüz net bilgi mevcut değildir. Eusebius (Hammond-Scullard, 1970, s. 782; Boardman-Hammond, 1982, s. 119; Avram, 2004, s. 991; Preteux, 2009, s. 335; Keleş-Yılmaz-Oyarçin, 2015, s. 53), kentin MÖ 709 yılında kurulduğunu ifade etmektedir. Kentin kurulduğunun düşünüldüğü MÖ 709 yılından sonra Parion'dan tarihi bir olay içinde bahseden ilk yazar Herodotos'tur (Herodotos IV, 138; Ergürer, 2012, s. 6). 2018 kazı sezonunda Yamaç Hamamı'nda gün yüzüne çıkarılan Geç Geometrik terrakotta figürin başı kentte yerleşimin MÖ 709 öncesinde de olduğu görüşünü netleştirmiştir (Ergürer-Keleş, 2018, s. 23). Kent genelinde yürütülen yüzey araştırmaları ve kazı çalışmaları ile MÖ 8. yüzyıldan MS 12. yüzyıla kadar kesintisiz bir yerleşim olduğunu söylemek mümkündür.

2005 yılında Kemer Köyü içerisinde yer alan Kentin Nekropol alanında başlatılan çalışmalar Roma Hamamı, Tiyatro, Yamaç Hamamı, Odeion, Agora, Su Kemer, Su Deposu, Oda Mezarlar, Sur Duvarı ve çeşitli sondaj çalışmaları ile devam etmektedir.

Roma Hamamı

Parion Roma Hamamı, kentin çekirdek bölgesinde, Tiyatro yapısının 70 m doğusunda, sahilden ise 150 m güneyde bir konumdadır (Resim 2). Yapının kazı çalışmalarına 2006 yılında başlanmıştır. Büyük bir kısmı açığa çıkartılmış olsa da planı netlik kazanmamıştır (Keleş-Yılmaz, 2014, s. 161) (Resim 3). Roma Hamamı'nda ele geçen akantus başlıklar ve mozaik parçaları yardımıyla, ilk kez MS 2. yüzyılda inşa edildiği saptanmıştır (Yılmaz, 2013, s. 57).

Roma Hamamı kazı çalışmalarında hemen her seviyede ele geçen seramik, cam parçaları ile birlikte yoğun olarak karşılaşılan istiridye kabukları ve hayvan kemikleri¹, yapının işlevi bittikten sonra

¹ Bu kemikler üzerinde saptanan keskin alet izleri kentte tüketilen büyük ve küçükbaş hayvanları göstermektedir.

çöplük olarak kullanıldığını göstermektedir. Bu iki malzemenin yoğunluğu için, sadece 2m² genişliğinde bir alandan çıkan istiridyeler, 1.5x1.5 m ebatlı ve 1.5 m yükseklikteki 2 adet tahta kutuyu doldurduğunu belirtmek yeterli olacaktır. Ele geçen hayvan kemikleri için ise sayısal veri verilemezken, çuvallar dolusu olduğunu söylemek mümkündür. İşlevini kaybettikten sonra çöplüğe dönüşen mekânda çok sayıda buluntu ele geçmesi sebebiyle bu yapı seramik incelenmesi açısından oldukça önemli bir alandır.

Makale kapsamında ele alınan seramikler 2014 yılı kazı çalışmalarında bulunmuştur. Değerlendirmeye alınan seramikler dört numaralı mekân olarak adlandırılan (Resim 4), 1350-1255, 1360-1260 ve 1350-1255/1355-1260/1350-1260/ 1355-1265 plan karelerinin dâhil olduğu alanda ele geçmiştir. 2014 kazı sezonunda yarım bırakılmış ve tam planı ortaya çıkarılamamıştır (Keleş-Yılmaz-Oyarçin, 2015, s. 55).

2007 kazı sezonunda bir numaralı mekânda gerçekleştirilen çalışmalarda saptanmış olan ve dört numaralı mekâna geçişin sağlandığı kapı ile 2013 kazı çalışmalarında ortaya çıkarılan dört numaralı mekândan üç numaralı mekâna geçişin sağlandığı kapının kullanım evrelerinden sonra kapatıldığını ve bu mekânların farklı işlevler için kullanıldığını söylemek mümkündür (Keleş-Yılmaz-Oyarçin, 2015, s. 55). Bu alanda seramiklerin tarihi ile ilişkili mimari unsurların açığa çıkarılmış olması oldukça önemlidir. Ayrıca dört numaralı mekânın kuzeydoğu bölümünde ikincil kullanımı kanıtlar nitelikte bir alan açığa çıkarılmıştır. Ele geçen çok sayıda metal cüruftan yola çıkılarak ışık olması yönünde değerlendirilmiş. Harçsız inşa edilmiş, gelişi güzel dizilen taş ve tuğlalarla oluşturulmuş yarı yuvarlak biçimli bir metal ışığı saptanmıştır (Keleş-Yılmaz-Oyarçin, 2015, s. 55) (Resim 5).

Afrika Kırmızı Astarlı Seramikleri (Late Roman A-B)

Afrika Kırmızı Astarlı Seramikleri hakkında ilk çalışmayı, 1833 yılında Falbe, Kuzey Afrika'daki Thapsus'ta bulunan bir testi üzerinde yapmıştır (Hayes, 1972, s. 2). Waage, Antiocheia buluntuları arasında bu kapları "Late Roman A, B" olarak isimlendirmiştir (Waage, 1933, s. 294-298). Konuyla ilgili yapılan çeşitli araştırmalar içinde kapların terminolojisi, tipolojisi ve kronoloji üzerine en temel kaynak olarak kullanılan, Hayes'in 1972 yayın tarihli "Late Roman Pottery" isimli kitabıdır (Hayes, 1972, s. 13-299). Bu yayında Hayes, tür için Afrika Kırmızı Astarlı Seramikleri tanımını kullanmıştır. Çok fazla sayıda seramiğin buluntu durumu ve diğer buluntularla ilişkileri dikkate alınarak incelendiği, farklı buluntuların karşılaştırılarak tarihlendirildiği bu yayına ek olarak, Hayes 1980 yılında "A Supplement To Late Pottery" isimli yeni bir yayın çıkartmıştır (Hayes, 1980, s. 484-524). Bu çalışmaların ardından Mackensen'de 90'lı yıllarda Afrika Seramikleri için Tunus Atölyeleri'nin malzemelerini incelemiş ve yeni bir tipoloji oluşturmuştur (Mackensen, 1993, s. 21-661).

Afrika Kırmızı Astarlı Seramikleri'nin kili oldukça kaba ve epeyce taneli bir yapıya sahiptir. Kapların astarlarının normal rengi turuncumsu kırmızıdan kiremit kırmızısına kadar değişmektedir. Çok sayıda kaliteli seramikte ise belirgin pembemsi bir renk göze çarpmaktadır. Katkı maddeleri içinde en yaygını kireç, ince kuvars parçacıkları ve mika sayılabilir. Kırmızı astarlı diğer kaplara göre daha yoğun görümlü astar, kilin tonları şeklinde uygulanmıştır. Erken dönemlerde astar kabın yüzeyini kaplarken, zaman içinde sadece içine ve ağız kenarına uygulanmıştır (Hayes, 1972, s. 288-292). Astarın kalitesinin zamanla değişime uğradığı görülmektedir (Hayes, 1972, s. 288-292). Üretimin yoğun olduğu MS 5. yüzyıldan MS 7. yüzyıl başlarına kadar bazı formlarda kalın ve parlak astar uygulamasına devam edilirken, bazı formlarda ince ve soluk bir astar görülmektedir (Hayes, 1972, s. 288-292). Bu çeşit uygulama farklılıkları renklerde de ton farkına sebebiyet vermiştir.

Afrika Kırmızı Astarlıları için Hayes 200 ana form tespit etmiştir (Hayes, 1972, s. 13-211). Parion Roma Hamamı buluntuları, Hayes'in form gruplamasına göre sınıflandırılmıştır. Buna göre Hayes Form 68, 82, 84, 87, 91B, 99, 104A, 105 ve 108' e ait toplamda 15 adet Afrika Kırmızı Astarlısı ve 2 adet de Afrika Bezemeli incelemiştir.

Çalışma içerisinde 15 adet seramik 9 ayrı Afrika formuna gruplandırılmış ve bunların dışında da 2 adet Afrika bezemeli ele alınmıştır. Parion örneklerinde de Hayes'in form gruplamalarına verdiği isimler kullanılmıştır.

Kat. No. 1, "Hayes Form 68" olarak adlandırılır (Hayes, 1972, s. 116-118, fig. 20). Dışa dönük dudak yuvarlatılmış ve dışta aşağı çekilmiştir. Benzer örneklerini Leptis Magna ve Sabratha (Hayes, 1972, s. 117, fig. 20) ve Atina Agorası'nda (Hayes, 2008, s. 227, fig. 33: 1091) erken 5. yüzyıl olarak tarihlendirilmiştir. Benzer örnekleri ile bu kabı MS 5. yüzyılın ilk yarısına tarihleyebiliriz.

Kat. No. 2 ve 3, "Hayes Form 82" (Hayes, 1972, s. 128-131, fig. 23) olarak adlandırılırlar. Bu kaplar aynı grup içinde ele alınmasına rağmen farklılıkları mevcuttur. Kat. No. 2, "Hayes Form 82A" tipindedir. Ağız kısmı düz ve uç kısımları yuvarlatılmış olan bu örneğin ağız bandının alt bitiş yeri küçüktür ve sivriltilerek aşağı doğru sarkıtılmıştır. Kabın gövdesi küreseldir. Benzerlerini Atina Agorası'nda (Hayes, 1972, s. 131; fig: 23, 130) MS 430-475, Smyrna'da (Erol, 2011, s. 117) MS 5. yüzyıla ve Parion Tiyatrosu'nda (Ergürer, 2016, s. 132, fig. 4, Kat. No. 59) MS 5-6. yüzyıl ilk yarısı arasına tarihlendirilmiştir. Benzerleri ve birlikte ele geçtiği seramikler yardımıyla MS 5. yüzyıl ortalarına tarihlendirilmiştir. Kat. No. 3 ise "Hayes Form 82B" tipindedir. Ağız kısmı dik ve üzerinde yoğun yivler mevcuttur. Dudak dışa doğru sivriltilerek çekilmiştir ve gövde üzerinde dikey yivler uygulanmıştır. Derin bir gövdeye sahiptir. Bu form çok yaygın değildir. Hayes Form 82B'yi Atina Agorası'nda ele geçen örnekle açıklamış (Hayes, 1972, s. 129-131; fig. 23) ve MS 460-500'e tarihlemiştir. Aynı kontekstteki diğer buluntular da dikkate alınarak MS 5-6. yüzyıla tarihlenmiştir.

Kat. No. 4, 'Hayes Form 84'tür' (Hayes, 1972, s. 130-133, fig. 23). Derin kâse formundaki bu kabın gövdesi üzerinde dikey çentik bezemeler mevcuttur. Bunun yanı sıra belirgin yiv izlerine sahiptir. Benzer örneği Atina Agorası'nda (Hayes, 2008, s. 226, fig. 33) ele geçip MS 5. yüzyılın 3. çeyreğine tarihlendirilmiştir. Önerilen tarihlenmesi MS 440-550'dir.

Kat. No. 5 ve Kat. No. 6, Hayes'in Form 87B tipindedir (Hayes, 1972, s. 135). Üçgen formunda kalınlaştırılmış ağız, dışta aşağıya doğru belirgin bir biçimde indirilmiştir. Dışta ağız gövde birleşiminde belirgin bir yiv uygulanmıştır. Hayes Lechaion'dan (Hayes, 1972, s. 135, 136; fig: 24) ve Ergürer'in Parion Tiyatrosu'ndan (Ergürer, 2016, s. 132, fig. 4, Kat. No. 60) ele geçen örnekler MS 5. yüzyıl ilk çeyreği olarak tarihlenmiştir. Bu örnekler ve konteks malzemeler dikkate alınarak MS 6. yüzyıl başlarına tarihlendirilmiştir.

Kat. No. 7, 'Form 91B' tipindedir (Hayes, 1972, s. 140-245, fig.26). Zarif bir form olarak adlandırılabilir. Yuvarlatılmış dudak altına dışa çekilip aşağı döndürülmüş bir bölümü vardır. Gövde kırık olmasına rağmen formun küresel olduğu anlaşılmaktadır. Kat. No. 8 ise, 'Form 91C' tipindedir. Daha derin bir formu olan bu kabın dudak, dışta çıkıntı yapan yerine doğru üçgen bir şekilde yapılmıştır. Dışa çıkıntılı bölümü biraz kalınlaştırılmıştır. Ephesus (Gassner, 1997, s. 149, taf. 61: 2-5), Miletos (Berndt, 2003, s. 24, taf. 4, TS 036), Knidos'ta (Doksanaltı, 2006, s. 489, no 1408) ve Parion Odeionu'ndaki (Başaran ve Ergürer, 2012, s. 257, fig. 6, Kat. No. 5) benzerleri MS 5. yüzyıl 2. yarısına tarihlenmiş olan bu kap için önerilen tarihlenme MS 450-530 arasındadır.

Kat. No. 9 ve Kat. No. 10 kapları Hayes'in 'Form 99' olarak adlandırdığı formun (Hayes, 1972, s. 152) 99A tipine örneklerdir. Kaplar aynı formdadır ancak ufak farklılıklara da sahiptir. Kalınlaştırılmış ve dışta çıkıntı yapan dudak bölümünün Kat. No. 10'da daha yüksek yapıldığı görülmektedir. Benzerleri, Saraçhane (Hayes, 1992, s. 98, fig. 36,23:1), Ephesus (Gassner, 1997, s. 150, taf. 49: 599), Antiocheia'da (Waage, 1948, s. 50, plate X:878a-k) ve Parion Tiyatrosu'nda (Ergürer, 2016, s. 134, fig. 4, Kat. No. 66) görülen bu kaplar için MS 6. yüzyıl ilk yarısına tarihlenme yapılmıştır. Kat. No. 11 Form 99B tipindedir. B tipi için, A'ya oranla daha kalın cidarlı olduğu, kalınlaştırılmış ağız kısaldığını ve gövdesinin daha fazla açılmış olduğunu söyleyebiliriz. Benzer örnekleri, Atina Agorası (Hayes, 2008, s. 232; fig. 36: 1153) ve Saraçhane' de (Hayes, 1992, s. 99, fig. 36,24: 1) görülmektedir. MS 530-550 arasına tarihlendirilmiştir.

Kat. No. 12, bu örnek 'Hayes Form 104A' olarak adlandırılmaktadır (Hayes, 1972, s. 160-166; fig. 29). Dudak yuvarlatılmış ve hafif içe dönüktür. Ağız bölümünün altında hafif çıkıntı görülmektedir.

Kırık olmalarına karşın gövdelerinin eğimi kapların sığ yapıda olduğunu göstermektedir. Benzerler örnekleri Smyrna (Erol, 2011, s. 368), Mainz (Hayes, 1972, s. 161, fig. 30) ve Aleksandria'da (Rodziewicz, 1976, s. 35, pl. 2, B3A) görülmektedir ve MS 6. yüzyıla tarihlenmişlerdir. Önerilen tarihlenmesi MS 530-580'dir.

Kat. No. 13, 'Hayes Form 105' olarak adlandırılan tipi aittir. Geniş ve sığ olan bu kabın ağız bölümü topuz şeklinde yapılmıştır. Benzerlerini Kelenderis (Tekocak, 2006, s. 54, Lev. 9: 60-61), Anemurium (Williams, 1977, s. 176-178, fig. 1: 1) ve Knossos'da (Hayes, 2001, s. 442, fig. 2: 49) gördüğümüz bu formun örnekleri MS 580-660'a tarihlendirilmiştir. İncelenen form benzerleriyle örtüşmesi sonucu MS 580-660 tarihlenmesi uygun görülmüştür.

Kat. No. 14 ve Kat. No. 15, Afrika 'Form 108' tipindedir. Çok yaygın olmadığını bildiğimiz bu kapların benzerleri Marsilya (Bien, 2005, s. 286, 293, fig. 4:10) ve Tocra'da (Hayes, 1972, s. 171, fig. 33) görülmektedir. Buralardaki benzer seramikler MS 6-7. yüzyıla tarihlenmiştir. Benzer örnekler yardımıyla bu formu MS 7. yüzyıl ilk yarısına tarihlenmek mümkündür.

Kat. No. 16 ve Kat. No. 17 Afrika Bezemelileri Kat. No. 16 alçak kaidelidir. Kabın tondosunda derin olmayan sıralı yivler ve ortada tam anlaşılabilen baskı şeklinde bezeme vardır. Kat. No. 17'de ise yine baskı bezeme tekniği ile çentikler ve dolgu merkezli trefoil (üçlü yonca motifi) uygulandığı görülmektedir. Bu bezemenin benzer örneğini Atina Agorası'nda görmekteyiz (Hayes, 1972, s. 245, fig. 44, 84b). Diğer buluntular ve benzer örnekler yardımıyla Kat. No. 16 ve 17, MS 6-7. yüzyıla tarihlendirilmiştir.

Kat. No : 1 **Resim:** 6 **Kazı. No:** BCB 16
Form : Kâse (Afrika Hayes Form 68) **Y. :** 4.4 cm **A. Ç. :** 23 cm
Hamur R. : 2.5 YR 6/8 Açık Kırmızı **Astar R. :** 10 R 5/8 Kırmızı
Tanım : Sert dokulu kabın kilinde az mika, az kireç ve az taşçık; az gözenek. İçte ve dışta az kalker tabakası. Yüzey hafif kaygan.
Tarih : MS 5. yüzyıl ilk yarısı

Kat. No : 2 **Resim:** 6 **Kazı. No:** BCN 8
Form : Kâse (Afrika Hayes Form 82A) **Y. :** 2.6 cm **A. Ç. :** 29 cm
Hamur R. : 2.5 YR 6/8 Açık Kırmızı **Astar R. :** 2.5 YR 5/8 Kırmızı
Tanım : Sert dokulu kabın kilinde az mika, az kum; az gözenek. İçte ve dışta az kalker tabakası. Yüzey hafif kaygan.
Tarih : MS 430-475

Kat. No : 3 **Resim:** 6 **Kazı. No:** BDB 2
Form : Kâse (Afrika Hayes Form 82B) **Y. :** 4.5 cm **A. Ç. :** 34 cm
Hamur R. : 10 R 5/8 Kırmızı **Astar R. :** 2.5 YR 5/8 Kırmızı
Tanım : Sert dokulu kabın kilinde az mika, az kireç ve az kum; az gözenek. İçte az kalker tabakası ve çark izleri. Yüzey hafif kaygan.
Tarih : MS 5-6. Yüzyıl

Kat. No : 4 **Resim:** 6 **Kazı. No:** BDD 3
Form : Kâse (Afrika Hayes Form 84) **Y. :** 2.9 cm **A. Ç. :** 20 cm
Hamur R. : 10 R 6/8 Açık Kırmızı **Astar R. :** 2.5 YR 5/8 Kırmızı
Tanım : Sert dokulu kabın kilinde orta mika, az kum; orta gözenek. Yüzey hafif kaygan.
Tarih : MS 440-500

Kat. No : 5 **Resim:** 6 **Kazı. No:** BCN 12
Form : Kâse (Afrika Hayes Form 87B) **Y. :** 3.4 cm **A. Ç. :** 34 cm
Hamur R. : 2.5 YR 5/8 Kırmızı **Astar R. :** 10 R 6/8 Açık Kırmızı

Tanım : Sert dokulu kabın kilinde orta mika, az kireç; az gözenek. İçte ve dışta az kalker tabakası. Yüzey kaygan.

Tarih : MS 6. yüzyıl başları

Kat. No : 6 **Resim:** 6 **Kazı. No:** BEL 2

Form : Kâse (Afrika Hayes Form 87B) **Y. :** 2.9 cm **A. Ç. :** 24 cm

Hamur R. : 10 R 5/8 Kırmızı **Astar R. :** 10 R 6/8 Açık Kırmızı

Tanım : Sert dokulu kabın kilinde yoğun mika, az kum; az gözenek. Yüzey hafif kaygan.

Tarih : MS 6. yüzyıl başları

Kat. No : 7 **Resim:** 6 **Kazı. No:** BEL 5

Form : Kâse (Afrika Hayes Form 91B) **Y. :** 2.3 cm **A. Ç. :** 20 cm

Hamur R. : 10 R 6/8 Açık Kırmızı **Astar R. :** 10 R 6/8 Açık Kırmızı

Tanım : Sert dokulu kabın kilinde yoğun mika, az kireç; az gözenek. Yüzey hafif kaygan.

Tarih : MS 450-530

Kat. No : 8 **Resim:** 6 **Kazı. No:** BDC 8

Form : Kâse (Afrika Hayes Form 91C) **Y. :** 5 cm **A. Ç. :** 16 cm

Hamur R. : 2.5 YR 5/8 Kırmızı **Astar R. :** 10 R 6/8 Açık Kırmızı

Tanım : Sert dokulu kabın kilinde yoğun mika, az kireç, orta kum; az gözenek. Yüzey hafif kaygan.

Tarih : MS 530-600

Kat. No : 9 **Resim:** 6 **Kazı. No:** BCN 23

Form : Kâse (Afrika Hayes Form 99A) **Y. :** 3.2 cm **A. Ç. :** 16 cm

Hamur R. : 10 R 5/8 Kırmızı **Astar R. :** 10 R 5/8 Kırmızı

Tanım : Sert dokulu kabın kilinde orta mika, az kireç; az gözenek. İçte ve dışta az kalker tabakası. Yüzey kaygan.

Tarih : MS 6. yüzyıl ilk yarısı

Kat. No : 10 **Resim:** 6 **Kazı. No:** BEL 1

Form : Kâse (Afrika Hayes Form 99A) **Y. :** 3.4 cm **A. Ç. :** 13 cm

Hamur R. : 10 R 6/8 Açık Kırmızı **Astar R. :** 10 R 5/8 Kırmızı

Tanım : Sert dokulu kabın kilinde yoğun mika, az kum, orta kireç; az gözenek. Yüzey hafif kaygan.

Tarih : MS 6. yüzyıl ilk yarısı

Kat. No : 11 **Resim:** 6 **Kazı. No:** BEL 1

Form : Kâse (Afrika Hayes Form 99B) **Y. :** 3.4 cm **A. Ç. :** 18 cm

Hamur R. : 10 R 5/8 Kırmızı **Astar R. :** 10 R 5/8 Kırmızı

Tanım : Sert dokulu kabın kilinde yoğun mika, az kireç; az gözenek. İçte ve dışta az kalker tabakası. Yüzey kaygan.

Tarih : MS 530-550

Kat. No : 12 **Resim:** 6 **Kazı. No:** BDC 13

Form : Kâse (Afrika Hayes Form 104A) **Y. :** 3.2 cm **A. Ç. :** 36 cm

Hamur R. : 2,5 YR 5/8 Kırmızı **Astar R. :** 10 R 5/8 Kırmızı

Tanım : Sert dokulu kabın kilinde yoğun mika ve orta kireç; orta gözenek. Dışta orta, içte az kalker tabakası ve çark izleri. Yüzey hafif kaygan.

Tarih : MS 530-580

Kat. No : 13 **Resim:** 7 **Kazı. No:** BDN 42

Form : Kâse (Afrika Hayes Form 105) **Y. :** 1.5 cm **A. Ç. :** 30 cm

Hamur R. : 2.5 YR 6/8 Açık Kırmızı **Astar R. :** 10 R 5/8 Kırmızı

Tanım : Sert dokulu kabın kilinde orta mika; az gözenek. İçte ve dışta az kalker tabakası. Yüzey kaygan.
Tarih : MS 580-660

Kat. No : 14 **Resim:** 7 **Kazı. No:** BDD 17
Form : Kâse (Afrika Hayes Form 108) **Y. :** 3 cm **A. Ç. :** 18 cm

Hamur R. : 2.5 YR 5/8 Kırmızı **Astar R. :** 10 R 6/8 Açık Kırmızı
Tanım : Sert dokulu kabın kilinde yoğun mika, orta kum, az kireç; orta gözenek. Yüzey kaygan.
Tarih : MS 7. yüzyıl ilk yarısı

Kat. No : 15 **Resim:** 7 **Kazı. No:** BEL 4
Form : Kâse (Afrika Hayes Form 108) **Y. :** 3.8 cm **A. Ç. :** 19 cm

Hamur R. : 2.5 YR 6/8 Açık Kırmızı **Astar R. :** 10 R 6/8 Açık Kırmızı
Tanım : Sert dokulu kabın kilinde orta mika, çok az kum; az gözenek. Yüzey hafif kaygan.
Tarih : MS 7. yüzyıl ilk yarısı

Kat. No : 16 **Resim:** 7 **Kazı. No:** BCN 41
Form : Tabak (Afrika Bezemeli) **Y. :** 2.1 cm **K. Ç. :** 6.5 cm

Hamur R. : 2.5 YR 5/8 Kırmızı **Astar R. :** 10 R 6/8 Açık Kırmızı
Tanım : Sert dokulu kabın kilinde orta mika, orta kireç, az kum; az gözenek. İçte ve dışta az kalker tabakası. Yüzey kaygan.
Tarih : MS 6-7. yüzyıl

Kat. No : 17 **Resim:** 7 **Kazı. No:** BCN 19
Form : Tabak (Afrika Bezemeli)

Hamur R. : 10 R 5/8 Kırmızı **Astar R. :** 10 R 6/8 Açık Kırmızı
Tanım : Sert dokulu kabın kilinde orta mika, az kum; az gözenek. Yüzey kaygan.
Tarih : MS 6-7. yüzyıl

Phokaia Kırmızı Astarlı Seramikleri (Late Roman C)

1933 yılında Waage tarafından incelenmeye başlanan bu grup o dönemde üretim yerine dair bir bilgi edinilemediği için “Late Roman C” olarak adlandırılmıştır (Waage, 1933, s. 298). 1972 yılında Hayes bu grubu “Late Roman Pottery” yayınında Waage’nin adlandırmasına bağlı kalarak yayınlamıştır (Hayes, 1972, s. 368, 369). Atina Agorası’ndaki çalışmalarının ardından Waage 1948 yılında Antiocheia’da saptanan Phokaia seramiklerini üretim yerlerini bilmemesine rağmen ayrıntılı biçimde ele almıştır (Waage, 1948, s. 51-58). Sonrasında Langlotz tarafından Phokaia üretim atıkları incelenmiş ve bu grubun Phokaia’da üretildiği tespit edilmiştir (Poblome, 1999, s. 297, dn. 4; Hayes, 2008, s. 83). Phokaia üretim merkezli olmalarının yanında formların Ephesos gibi kentlerde de üretildiği düşüncesi yaygındır (Meriç, 2002, s. 69, dn. 211).

MS 4. yüzyıl sonlarıyla birlikte ortaya çıkmaya başlayan bu kaplar MS 5.-6. yüzyılda özellikle Doğu Akdeniz’de, diğer üretim merkezlerine göre daha baskın duruma gelmiş, MS 7. yüzyıl ortalarına kadar üretimi devam etmiştir (Hayes, 1972, s. 368, 369, 459, 460). Yoğun olarak Batı Anadolu olmak üzere, Yunanistan, Rusya, Suriye, Kıbrıs, İtalya, Kuzey Afrika, İspanya ve İngiltere’ye kadar alıcı bulmuştur (Hayes, 1972, s. 460).

Kaplar sert dokulu, genellikle kireç, mika ve kum katkılıdır. İyi fırınlanmış malların kili, kiremit kırmızısı, kırmızımsı kahve ve turuncu renklerdedir. Astar kilin biraz koyusudur ve genellikle ince bir biçimde uygulanmıştır (Hayes, 1972, 324).

Form ve bezeme çeşitliliği Afrika seramiklerine göre daha azdır. Hayes bu grubu 10 farklı forma ayırıp onları da alt gruplara ayırmıştır (Hayes, 1972, 324). Çalışma içerisinde Hayes’in form repertuarı kullanılmıştır.

Parion Roma Hamamı'nda Phokaia üretimlerinden 35 adet ele geçmiştir. İlk örneklerimiz 'Form 2A' grubuna ait Kat. No. 18, Kat. No.19 ve Kat. No. 20'dir. Kat. No. 18 ve Kat. No. 19, 12 cm ağız çapına sahip, yassılaştırılmış dudağın içe doğru yapıldığı kâselerdir. Kat. No. 20'nin dışa doğru açılan ağız bölümü yassılaştırılmıştır. Benzerleri Smyrna (Doğer, 2005, s. 108, pl: II; Erol, 2011, s. 337-381, K-245-K-257), Phokaia (Uslu, 1994, s. 95-105, Kat. No. 52-74) ve Ephesos'ta (Gassner, 1997, s. 141, taf. 45: 539, 549, 550) ele geçmiş ve MS 4. yüzyıl sonu-MS 5. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilmişlerdir. Bu kaplar da MS 400-475'e tarihlendirilmiştir.

Kat. No. 21-37, Phokaia Kırmızı Astarlıları içinde en çok bilinen ve en yoğun üretimi olduğu düşünülen 'Form 3' grubudur. Hayes bu grubu, kendi içinde 8 tipe ayırarak incelemiştir (Hayes, 1972, s. 329-338, fig.67-69).

Kat. No. 21 ve Kat. No. 22 Hayes Form 3B içinde değerlendirilmiştir. Bu kapların en tipik özelliği ağız kenarlarının dışarı doğru uzatılmasıdır. Bu kapların benzerlerinin görüldüğü bazı yerler Smyrna (Erol, 2011, s. 388, K-275, K-276), Atina Agorası (Waage, 1933, s. 206-207, plate 8; Hayes, 2008, s. 239, 240, fig. 38) ve Parion Tiyatrosu'dur (Ergürer, 2016, fig. 4, Kat. No. 78-80). Bu grup için verilen benzerler MS 5. yüzyıl ortası-3. çeyreğine tarihlenmiştir. Bu benzerleri ile karşılaştırıldığında MS 5. yüzyıla tarihlendirilmiştir.

Hayes Form 3C içinde değerlendirilen, Kat. No. 23 ve 24'te ağız kenarı dikey ve dışa çıkıntı yapılmıştır. Kat. No. 24'te dudak üzerinde üç sıra bezeme uygulanmıştır. Kaplar sert dokulu, iyi fırınlanmıştır. Açık kırmızı ve kırmızı tonlarında astarlanmışlardır. C tipinde örneklerin bulunduğu bazı kentler Smyrna (Erol, 2011, s. 389, K-278-K-280), Hadrianapolis (Atlı-Akbuz, 2008, s. 139, Lev. 41, şek. 194), Kelenderis (Tekocak, 2006, s. 58, Kat. No. 70-73) ve Parion Tiyatrosu (Ergürer, 2016, fig. 5, Kat. No. 81-89) ve tarihlenmeleri MS 5. yüzyılın 2. yarısıdır. Form 3C örnekleri için MS 5. yüzyıl sonları-MS 6. yüzyıl başlarına tarihlendirilmiştir.

Kat. No. 25-27 Hayes Form 3D tipindedir. Önceki örneklere oranla ağız bölümü kısalmıştır. Kat. No. 25'te dudak üzerinde 3 sıra halinde rulet bezeme uygulanmıştır ki bu formun tipik özelliğidir. Kırmızı tonlarında astar uygulanmıştır. Kat. No. 26'da kalınlaştırılan dudak gövdeden belirgin bir yivle ayrılmıştır. Kat. No. 27'da kısılan dudak ve kalınlaşan ağız örneğini gördüğümüz bu form kırmızı tonlarda astarlanmıştır. Kat. No. 27'de dudak üzerinde 3 sıra halinde rulet bezeme uygulanmıştır. D tipi kapların ele geçtiği bazı yerler Smyrna (Erol, 2010, s. 392, K-296), Kelenderis (Tekocak, 2006, s. 104, Lev. 11: 74-75), Phokaia (Uslu, 1994, s. 120, Kat. No. 112) ve tarihlenmeleri MS 5. yüzyılın 3. çeyreğidir. D Tipi kapların C Tipi kaplardan, E ve F Tipi kaplara doğru evrilme sürecinde olduğunu söylemek mümkündür (Hayes, 1972, s. 337; Ergürer, 2012, s. 163). Kat. No. 25-27, MS 5. yüzyıl sonları- MS 6. yüzyıl başlarına tarihlendirilmiştir.

Kat. No. 28 ve Kat. No. 29, Hayes Form 3E tipindedir. Kat. No. 28'de dudak içe doğru yönlendirilmiştir. Kat. No. 29'da dudak kenarı dışa doğru daha belirgindir. Benzerleri, Phokaia (Uslu, 1994, s. 121, Kat. No. 113) ve Milet'de (Berndt, 2003, s. 174, taf. 27, TS 331-336) olan bu kaplar genel olarak MS 5. yüzyılın son çeyreğine tarihlenmişlerdir. Hamam'da ele geçen örnekler MS 5. yüzyılın MS 6. yüzyıl ilk yarısına tarihlenmiştir.

Kat. No. 30-35, Hayes Form 3F olarak adlandırılan bu 6 örnekte de D tipinde olduğu gibi ağız kenarının kısaldığı gözlenmektedir. Genel olarak açık kırmızı tonlarda astarlanmış ve sert dokulu olan kapların kili de açık kırmızı tonlardadır. Benzer örnekleri Smintheios (Akyürek, 1992, s. 150, 151, Abb.15, 17: 90-95), Smyrna (Erol, 2011, s. 397-401, K-308-K- 318), Kelenderis (Tekocak, 2006, s. 106, Lev. 13:83) ve Parion Tiyatrosu'nda (Ergürer, 2016, fig. 5, Kat. No. 91-94) MS 6. yüzyılın ilk yarısına tarihlenmişlerdir. Benzer örnekler de göz önüne alındığında Kat. No. 30-35, MS 6. yüzyıl ilk yarısına tarihlendirilmiştir.

Kat. No. 36-37, Hayes Form 3'ün küçük versiyonu olarak adlandırılan bu kapların ağız çapları 6 ve 16 cm arasındadır. Ağız bölümü üçgenimsi, dudakları ince ve yuvarlak hatta sahiptir. Benzerleri için Kelenderis (Tekocak, 2006, s. 107, Lev. 13:85, 86, 89) ve Milet'deki (Berndt, 2003, s. 187, taf. 38, TS 482) örnekleri verilebilir. Küçük versiyon içinde değerlendirdiğimiz bu örnekler, Form 3'ün diğer tipleriyle

gösterdikleri benzerliklerinden dolayı MS 5. yüzyıl 2. yarısı – MS 6. yüzyıl ilk yarısı arasına tarihlendirmek mümkündür.

Kat. No. 38-41, Hayes Form 5 olarak değerlendirilen gruba aittirler. Kat. No. 38 ve 39, ikiye ayrılan formun alt grubu olan Form 5A'ya örneklerdir. Kat. No. 38, cidarı ince olan bu kabın dudağı dışa yatay biçimde döndürülmüş ve kalın bırakılmıştır. Kat. No. 39'da bu kalınlık biraz daha fazla görülmektedir. Smyrna (Erol, 2011, s. 402, K-322) ve Atina Agorası'nda (Hayes, 2008, s. 243, fig. 41: 1300) bulunan benzer örnekleri MS 5. yüzyılın 3. Çeyreğine tarihlenen bu kaplar, MS 5. yüzyılın 2. yarısına tarihlenmişlerdir. Kat. No. 40 ve Kat. No. 41 Hayes Form 5B grubundandır. A tipine göre daha derin olduklarını söylemek mümkündür. Benzerleri Lechaion (Hayes, 1972, s. 339, fig.70) ve Smyrna'da (Erol, 2011, s. 404, K-327) görülen bu kapları, benzerleri doğrultusunda MS 5. yüzyıl 2. yarısı-MS 6. yüzyıl ilk yarısına tarihleyebiliriz.

Kat. No. 42-45 arasında verilen örnekler, Hayes'in Phokaia 'Form 8' olarak adlandırdığı gruptadırlar. Bu formun en tipik özelliği ağız kısmının dışa ve biraz da aşağı çekik olmasıdır (Hayes, 1972, s. 342). Kat. No. 42'de, ağız dışa doğru çekilmiş ve yassılaştırılmıştır. Benzerleri Saraçhane (Hayes, 1968, s. 235, D. 1), Smyrna (Doğer, 2005, s. 114, pl. VIII; Erol, 2011, s. 409-413, K-342-K353) ve Atina Agorası'nda (Hayes, 1972, s. 342, fig. 70) ele geçmiştir. Hayes'in Atina Agorası örneklerine MS 5. yüzyıl 2. yarısı ve biraz sonrasına yapılmıştır (Hayes, 1972, s. 342). Ergürer, MS 5. yüzyılın 2. yarısı ile MS 6. yüzyıl başlarına kadar tarihlenmesinin mümkün olduğunu söylemektedir (Ergürer, 2012, s. 176). Bu örnekler yardımıyla Kat. No. 42-46 MS 5. yüzyıl 2. yarısı ve biraz sonrasına tarihlenmişlerdir.

Kat. No. 46-53 arasında incelediğimiz baskı bezemeli seramiklerin tümü Phokaia üretimidir. Kat. No. 46'da palmiye yaprağı bulunmaktadır. Bezemenin etrafında da dalga şeklinde bir çember oluşturulmuştur. Benzerini Atina Agorası'nda (Hayes, 2008, pl. 65: 1338) görmekteyiz. Kat. No. 47'de baklava dilimi üzerinde çapraz motifi olarak adlandırabileceğimiz bir desen işlenmiştir. Bu bezemenin en yakın örneğini Atina Agorası'nda görmekteyiz (Hayes, 1972, s. 357, fig. 74j). Diğer buluntular ve benzer örneği ile yapılan karşılaştırma sonucu MS 440-490'a tarihlendirilmiştir. Kat. No. 48, 49 ise hayvan figürlü baskı bezemelerin işlendiği örneklerdir. Kat. No. 49'da belirgin bir biçimde koşan tavşan motifi ve ne oldukları saptanamamış iki ayrı hayvan motifi daha gözlemlenmiştir. Kat. No. 50-52'de de haç bezeme işlenmiştir. Atina Agorası'nda benzerleri bulunan bu motifler için Kat. No. 50, 51 (Hayes, 1972, s. 365, fig. 79, 71d) ve Kat. No. 52 (Hayes, 1972, s. 365, fig. 79, 71b) için uygun görülen tarih aralığı MS 5. yüzyıl sonları – MS 6. yüzyıl başlarıdır.

Kat. No : 18 **Resim:** 7 **Kazı. No:** BCN 34
Form : Kâse (Phokaia Hayes Form 2A) **Y. :** 2.6 cm **A. Ç. :** 12 cm
Hamur R. : 2.5 YR 5/8 Kırmızı **Astar R. :** 10 R 6/8 Açık Kırmızı
Tanım : Sert dokulu kabın kilinde az mika, orta kireç, az kum; az gözenek. Yüzey hafif kaygan.
Tarih : MS 400-475

Kat. No : 19 **Resim:** 7 **Kazı. No:** BCN 32
Form : Kâse (Phokaia Hayes Form 2A) **Y. :** 2 cm **A. Ç. :** 12 cm
Hamur R. : 5 YR 5/8 Sarımsı Kırmızı **Astar R. :** 2.5 YR 6/8 Açık Kırmızı
Tanım : Sert dokulu kabın kilinde az mika, az kum; az gözenek. Yüzey hafif kaygan.
Tarih : MS 430-475

Kat. No : 20 **Resim:** 7 **Kazı. No:** BDD 1
Form : Kâse (Phokaia Hayes Form 2A) **Y. :** 3.6 cm **A. Ç. :** 32 cm
Hamur R. : 2.5 YR 6/8 Açık Kırmızı **Astar R. :** 2.5 YR 5/8 Kırmızı
Tanım : Sert dokulu kabın kilinde az mika, orta kireç, orta kum; az gözenek. Yüzey hafif kaygan.
Tarih : MS 400-475

Kat. No : 21 **Resim:** 7 **Kazı. No:** BDD 18

Form : Kâse (Phokaia Hayes Form 3B) **Y. :** 4.6 cm **A. Ç. :** 32 cm
Hamur R. : 2.5 YR 6/8 Açık Kırmızı **Astar R. :** 10 R 6/8 Açık Kırmızı
Tanım : Sert dokulu kabın kilinde az mika, orta kireç; az gözenek. Yüzey tozsuz.
Tarih : MS 5. yüzyıl

Kat. No : 22 **Resim:** 7 **Kazı. No:** BDB 3
Form : Kâse (Phokaia Hayes Form 3B) **Y. :** 4.8 cm **A. Ç. :** 23 cm
Hamur R. : 5 YR 6/8 Kırmızımsı Sarı **Astar R. :** 2.5 YR 5/8 Kırmızı
Tanım : Sert dokulu kabın kilinde orta mika, az kum; orta gözenek. Dışta orta, içte az kalker tabakası ve çark izleri. Yüzey kalitesi tozsuz.
Tarih : MS 5. yüzyıl

Kat. No : 23 **Resim:** 7 **Kazı. No:** BDC 6
Form : Kâse (Phokaia Hayes Form 3C) **Y. :** 4.3 cm **A. Ç. :** 25 cm
Hamur R. : 5 YR 6/8 Kırmızımsı Sarı **Astar R. :** 2.5 YR 6/8 Açık Kırmızı
Tanım : Sert dokulu kabın kilinde orta mika, az kum; az gözenek. Yüzey hafif kaygan.
Tarih : MS 5. yüzyıl sonları – MS 6. yüzyıl başları

Kat. No : 24 **Resim:** 7 **Kazı. No:** BCN 44
Form : Kâse (Phokaia Hayes Form 3C) **Y. :** 2.8 cm **A. Ç. :** 18 cm
Hamur R. : 10 R 6/8 Açık Kırmızı **Astar R. :** 10 R 5/8 Kırmızı
Tanım : Sert dokulu kabın kilinde az mika, yoğun kireç, az kum; az gözenek. Yüzey hafif kaygan.
Tarih : MS 5. yüzyıl sonları

Kat. No : 25 **Resim:** 8 **Kazı. No:** BDD 2
Form : Kâse (Phokaia Hayes Form 3D) **Y. :** 3.9 cm **A. Ç. :** 23 cm
Hamur R. : 2.5 YR 5/6 Kırmızı **Astar R. :** 2.5 YR 5/8 Kırmızı
Tanım : Sert dokulu kabın kilinde az mika, az kireç, az kum; az gözenek. Yüzey hafif kaygan.
Tarih : MS 5. yüzyıl sonları

Kat. No : 26 **Resim:** 8 **Kazı. No:** BDC 14
Form : Kâse (Phokaia Hayes Form 3D) **Y. :** 3.7 cm **A. Ç. :** 23 cm
Hamur R. : 2.5 YR 6/6 Açık Kırmızı **Astar R. :** 2.5 YR 6/8 Açık Kırmızı
Tanım : Sert dokulu kabın kilinde orta mika; az gözenek. Dışta az kalker tabakası, dışta ve içte yanık izleri ve çark izleri. Yüzey hafif kaygan.
Tarih : MS 5. yüzyıl sonları

Kat. No : 27 **Resim:** 8 **Kazı. No:** BDD 11
Form : Kâse (Phokaia Hayes Form 3D) **Y. :** 2.9 cm **A. Ç. :** 26 cm
Hamur R. : 2.5 YR 5/8 Kırmızı **Astar R. :** 10 R 6/8 Açık Kırmızı
Tanım : Sert dokulu kabın kilinde az mika, az kum ve az kireç; az gözenek. İç ve dışta yoğun kalker tabakası. Yüzey kalitesi tozsuz.
Tarih : MS 5. yüzyıl sonları – MS 6. yüzyıl başları

Kat. No : 28 **Resim:** 8 **Kazı. No:** BCN 3
Form : Kâse (Phokaia Hayes Form 3E) **Y. :** 3.7 cm **A. Ç. :** 29 cm
Hamur R. : 2.5 YR 6/8 Açık Kırmızı **Astar R. :** 10 R 5/8 Kırmızı
Tanım : Sert dokulu kabın kilinde orta mika, az kireç; az gözenek. Yüzey hafif kaygan.
Tarih : MS 6. yüzyıl ilk yarısı

- Kat. No** : 29 **Resim:** 8 **Kazı. No:** BCN 11
Form : Kâse (Phokaia Hayes Form 3E) **Y. :** 4.2 cm **A. Ç. :** 22 cm
Hamur R. : 2.5 YR 6/8 Açık Kırmızı **Astar R. :** 2.5 YR 6/8 Açık Kırmızı
Tanım : Sert dokulu kabın kilinde az mika, az kireç; az gözenek. Yüzey hafif kaygan.
Tarih : MS 6. yüzyıl ilk yarısı
- Kat. No** : 30 **Resim:** 8 **Kazı. No:** BDB 9
Form : Tabak (Phokaia Hayes Form 3F) **Y. :** 3.9 cm **A. Ç. :** 28 cm
Hamur R. : 2.5 YR 5/8 Kırmızı **Astar R. :** 10 R 6/8 Açık Kırmızı
Tanım : Sert dokulu kabın kilinde orta mika, orta kum; az gözenek. Yüzey tozsu.
Tarih : MS 6. yüzyıl ilk yarısı
- Kat. No** : 31 **Resim:** 8 **Kazı. No:** BDD 24
Form : Kâse (Phokaia Hayes Form 3F) **Y. :** 5.4 cm **A. Ç. :** 32 cm
Hamur R. : 5 YR 5/8 Sarımsı Kırmızı **Astar R. :** 2.5 YR 6/6 Açık Kırmızı
Tanım : Sert dokulu kabın kilinde az mika, orta kireç, yoğun taşçık; orta gözenek. Yüzey tozsu.
Tarih : MS 6. yüzyıl ilk yarısı
- Kat. No** : 32 **Resim:** 8 **Kazı. No:** BDC 7
Form : Kâse (Phokaia Hayes Form 3F) **Y. :** 4.3 cm **A. Ç. :** 20 cm
Hamur R. : 2.5 YR 6/8 Açık Kırmızı **Astar R. :** 10 R 5/8 Kırmızı
Tanım : Sert dokulu kabın kilinde yoğun mika, az kum; orta gözenek. Yüzey tozsu.
Tarih : MS 6. yüzyıl ilk yarısı
- Kat. No** : 33 **Resim:** 8 **Kazı. No:** BCN 30
Form : Kâse (Phokaia Hayes Form 3F) **Y. :** 2.8 cm **A. Ç. :** 20 cm
Hamur R. : 5 YR 6/6 Kırmızımsı Sarı **Astar R. :** 2.5 YR 6/8 Açık Kırmızı
Tanım : Sert dokulu kabın kilinde orta kireç; az gözenek. Yüzey tozsu.
Tarih : MS 6. yüzyıl ilk yarısı
- Kat. No** : 34 **Resim:** 8 **Kazı. No:** BCN 9
Form : Kâse (Phokaia Hayes Form 3F) **Y. :** 3.6 cm **A. Ç. :** 19 cm
Hamur R. : 2,5 YR 6/8 Açık Kırmızı **Astar R. :** 2.5 YR 6/8 Açık Kırmızı
Tanım : Sert dokulu kabın kilinde az mika, az kum; az gözenek. Yüzey hafif kaygan.
Tarih : MS 6. yüzyıl ilk yarısı
- Kat. No** : 35 **Resim:** 8 **Kazı. No:** BCN 28
Form : Kâse (Phokaia Hayes Form 3F) **Y. :** 3.4 cm **A. Ç. :** 30 cm
Hamur R. : 10 R 6/8 Açık Kırmızı **Astar R. :** 10 R 5/6 Kırmızı
Tanım : Sert dokulu kabın kilinde az mika, az kireç, az kum; az gözenek. Yüzey hafif kaygan.
Tarih : MS 6. yüzyıl ilk yarısı
- Kat. No** : 36 **Resim:** 9 **Kazı. No:** BCN 28
Form : Kâse (Phokaia Hayes Form 3 Küçük Versiyon) **Y. :** 3.4 cm **A. Ç. :** 30 cm
Hamur R. : 10 R 5/8 Kırmızı **Astar R. :** 10 R 5/8 Kırmızı
Tanım : Sert dokulu kabın kilinde az mika, az kireç; az gözenek. Yüzey hafif kaygan.
Tarih : MS 5. yüzyıl 2. yarısı – MS 6. yüzyıl ilk yarısı
- Kat. No** : 37 **Resim:** 9 **Kazı. No:** BDD 13

Form : Kâse (Phokaia Hayes Form 3 Küçük Versiyon) **Y. :** 3.2 cm
A. Ç. : 12 cm **K. Ç. :** 6 cm
Hamur R. : 5 YR 6/6 Kırmızımsı Sarı **Astar R. :** 2.5 YR 5/8 Kırmızı
Tanım : Sert dokulu kabın kilinde az kireç, az kum; az gözenek. Yüzey hafif kaygan.
Tarih : MS 5. yüzyıl 2. yarısı – MS 6. yüzyıl ilk yarısı

Kat. No : 38 **Resim:** 9 **Kazı. No:** BDB 1
Form : Tabak (Phokaia Hayes Form 5A) **Y. :** 2 cm **A. Ç. :** 24 cm
Hamur R. : 2.5 YR 6/8 Açık Kırmızı **Astar R. :** 2.5 YR 5/8 Kırmızı
Tanım : Sert dokulu kabın kilinde az mika ve az kum; az gözenek. Dışta az, içte orta kalker tabakası ve çark izleri. Yüzey tozsuz.
Tarih : MS 5. yüzyıl 2. yarısı

Kat. No : 39 **Resim:** 9 **Kazı. No:** BDC 12
Form : Tabak (Phokaia Hayes Form 5A) **Y. :** 2.5 cm **A. Ç. :** 25 cm
Hamur R. : 2.5 YR 6/8 Açık Kırmızı **Astar R. :** 2.5 YR 6/8 Açık Kırmızı **Tanım** : Sert dokulu kabın kilinde yoğun kireç ve orta kum; az gözenek. Dışta ve içte az kalker tabakası ve çark izleri. Yüzey tozsuz/kaygan.
Tarih : MS 5. yüzyıl 2. yarısı

Kat. No : 40 **Resim:** 9 **Kazı. No:** BDB 19
Form : Tabak (Phokaia Hayes Form 5B) **Y. :** 2.7 cm **A. Ç. :** 18 cm
Hamur R. : 2.5 YR 5/8 Kırmızı **Astar R. :** 2.5 YR 5/8 Kırmızı
Tanım : Sert dokulu kabın kilinde az mika, az kireç ve az kum; az gözenek. İçte ve dışta az kalker tabakası ve çark izleri. Yüzey kalitesi hafif kaygan.
Tarih : MS 5. yüzyıl 2. yarısı-MS 6. yüzyıl ilk yarısı

Kat. No : 41 **Resim:** 9 **Kazı. No:** BCN 7
Form : Kâse (Phokaia Hayes Form 5B) **Y. :** 2.2 cm **A. Ç. :** 18 cm
Hamur R. : 5 YR 6/8 Kırmızımsı Sarı **Astar R. :** 2.5 YR 6/8 Açık Kırmızı
Tanım : Sert dokulu kabın kilinde orta mika; az gözenek. Yüzey hafif kaygan.
Tarih : MS 5. yüzyıl 2. yarısı-MS 6. yüzyıl ilk yarısı

Kat. No : 42 **Resim:** 9 **Kazı. No:** BCN 7
Form : Kâse (Phokaia Hayes Form 8) **Y. :** 3.1 cm **A. Ç. :** 12 cm
Hamur R. : 2.5 YR 5/8 Kırmızı **Astar R. :** 2.5 YR 6/8 Açık Kırmızı
Tanım : Sert dokulu kabın kilinde az kireç, az kum; az gözenek. Yüzey tozsuz.
Tarih : MS 5. yüzyıl 2. yarısı-MS 6. yüzyıl ilk yarısı

Kat. No : 43 **Resim:** 9 **Kazı. No:** BCN 21
Form : Kâse (Phokaia Hayes Form 8) **Y. :** 2.1 cm **A. Ç. :** 14 cm
Hamur R. : 2.5 YR 6/8 Açık Kırmızı **Astar R. :** 2.5 YR 6/8 Açık Kırmızı
Tanım : Sert dokulu kabın kilinde az mika; az gözenek. Yüzey kaygan.
Tarih : MS 5. yüzyıl 2. yarısı-MS 6. yüzyıl ilk yarısı

Kat. No : 44 **Resim:** 9 **Kazı. No:** BCN 25
Form : Kâse (Phokaia Hayes Form 8) **Y. :** 1.1 cm **A. Ç. :** 10 cm
Hamur R. : 10 R 6/6 Açık Kırmızı **Astar R. :** 2.5 YR 6/8 Açık Kırmızı
Tanım : Sert dokulu kabın kilinde orta mika, az kum; az gözenek. Yüzey hafif kaygan.
Tarih : MS 5. yüzyıl 2. yarısı-MS 6. yüzyıl ilk yarısı

Kat. No : 45 **Resim:** 9 **Kazı. No:** BCN 26
Form : Kâse (Phokaia Hayes Form 8) **Y. :** 2.3 cm **A. Ç. :** 16 cm
Hamur R. : 10 R 5/6 Kırmızı **Astar R. :** 2.5 YR 2.5/1 Kırmızımsı Siyah, 10 R 5/6 Kırmızı
Tanım : Kötü fırınlanmış, Sert dokulu kabın kilinde az mika, az kireç; az gözenek. Yüzey kaygan.
Tarih : MS 5. yüzyıl 2. yarısı-MS 6. yüzyıl ilk yarısı

Kat. No : 46 **Resim:** 9 **Kazı. No:** BCN 39
Form : Amorf (Phokaia Bitkisel Bezemeli)
Hamur R. : 2.5 YR 7/8 Açık Kırmızı **Astar R. :** 10 R 5/8 Kırmızı, 2.5 YR 6/8 Açık Kırmızı
Tanım : Sert dokulu kabın kilinde orta mika, az kum; az gözenek. Yüzey kaygan.
Tarih : MS 400-450

Kat. No : 47 **Resim:** 9 **Kazı. No:** BDD 15
Form : Kâse (Phokaia Bitkisel? Bezemeli) **Y. :** 2.6 cm **K. Ç. :** 13 cm
Hamur R. : 2.5 YR 6/8 Açık Kırmızı **Astar R. :** 10 R 5/8 Kırmızı
Tanım : Sert dokulu kabın kilinde az mika, az kireç, az kum; az gözenek. Yüzey tozsu.
Tarih : MS 440-490

Kat. No : 48 **Resim:** 9 **Kazı. No:** BDD 13
Form : Tabak (Phokaia Hayvan Figürlü) **Y. :** 2.2 cm **K. Ç. :** 18 cm
Hamur R. : 2.5 YR 5/8 Kırmızı **Astar R. :** 10 R 5/8 Kırmızı
Tanım : Sert dokulu kabın kilinde orta mika, az kum; az gözenek. Yüzey hafif kaygan.
Tarih : MS 5. yüzyıl 2. yarısı

Kat. No : 49 **Resim:** 10 **Kazı. No:** BCN 1
Form : Tabak (Phokaia Hayvan Figürlü) **Y. :** 1.2 cm **K. Ç. :** 16 cm
Hamur R. : 5 YR 6/6 Kırmızımsı Sarı **Astar R. :** 10 R 4/8 Kırmızı
Tanım : Sert dokulu kabın kilinde az mika, az kireç; az gözenek. Yüzey kaygan.
Tarih : MS 5. yüzyıl 2. yarısı

Kat. No : 50 **Resim:** 10 **Kazı. No:** BDB 5
Form : Amorf (Phokaia Haç Bezemeli)
Hamur R. : 2.5 YR 5/8 Kırmızı **Astar R. :** 2.5 YR 6/8 Açık Kırmızı
Tanım : Sert dokulu kabın kilinde yoğun mika, az kireç, az kum; az gözenek. Yüzey tozsu.
Tarih : MS 5. yüzyıl sonları – MS 6. yüzyıl başları

Kat. No : 51 **Resim:** 10 **Kazı. No:** BDB 7
Form : Tabak (Phokaia Haç Bezemeli) **Y. :** 1.6 cm **K. Ç. :** 11 cm
Hamur R. : 2.5 YR 6/8 Açık Kırmızı **Astar R. :** 10 R 6/8 Açık Kırmızı
Tanım : Sert dokulu kabın kilinde az mika, yoğun kireç, orta kum; az gözenek. Yüzey tozsu.
Tarih : MS 5. yüzyıl sonları – MS 6. yüzyıl başları

Kat. No : 52 **Resim:** 10 **Kazı. No:** BDC 9
Form : Amorf (Phokaia Haç Bezemeli)
Hamur R. : 2.5 YR 6/8 Açık Kırmızı **Astar R. :** 2.5 YR 6/8 Açık Kırmızı
Tanım : Sert dokulu kabın kilinde orta mika, orta kireç, az kum; az gözenek. Yüzey kaygan.
Tarih : MS 5. yüzyıl sonları – MS 6. yüzyıl başları

Açık Renkli Geç Roma Seramikleri (Light Coloured Ware / LC)

İlk kez Waage tarafından yayınlanmıştır (Waage, 1948: s.42, fig. 23: 21). Daha sonra Saraçhane ve Atina Agorası'nda bu grubu değerlendiren Hayes Kapları "Light Coloured Ware" olarak adlandırmıştır (Hayes, 1968, s. 210-1; Hayes, 1972, s. 408-10, i g. 92; Hayes, 1992, 7, 93-5, 100-2, 106, i g. 1: 1-10, 31: 10.3, 32: 11.10, 33: 14.22-3, 37: 26.5, 41: 14.73-9, 44: 30.110, 50: 31.15-6; Hayes, 2008, 91, 2, fig. 43: 1429-55, pl. 70: 1434-44). Üretim yeri net olarak bilinmemekle birlikte Hayes, bu grubun büyük bir ihtimalle Knidos'ta üretilmiş olduğunu söylemiştir (Hayes, 1968, s. 211; Hayes, 1972, s. 408; Hayes, 2008, s. 91). Şimşek ise üretim merkezi için Laodikeia'yı önermiştir (Şimşek, 2003, s. 417; Şimşek, 2008, s. 133). Ayrıca Domzalski, bu kapların Pergamon'da üretilmiş olabileceğini söylemiştir (Domzalski, 2012: 340, pl. 11. 5). Üretim yeri konusundaki diğer bir görüşte Ergürer'e aittir. Ergürer, çalışmalarında Parion'daki yoğun buluntu durumunun ve form çeşitliliğinin daha önce hiçbir kentte görülmediğini ve bu nedenle üretimin Troas ya da Parion'a yakın bir kentte olabileceğini önermiştir (Ergürer, 2013, s. 146, dn. 207; Ergürer, 2014, s. 175). Ergürer'in çalışmasına kadar bu kaplar için kapsamlı bir tipoloji yapılmamıştır. Ergürer, başlangıçta bu kapları 16 forma ayırmış (Ergürer, 2014, s. 175-219, Kat. No. 1-35) ve yeni çalışmalarla form çeşitliliğini arttırmıştır (Ergürer, 2016, s. 146). Çalışma kapsamında Açık Renkli Seramik grubu için Ergürer'in form repertuarı kullanılmıştır.

Kapların yayılım alanının yapılan çalışmalar doğrultusunda sınırlı olduğunu söylemek mümkündür. Anadolu'da Parion, Priapos, Troia, Kyzikos, Constantinapolis, Pergamon, Sardes, Smyrna, Anemurium, Aizanoi ve Antiocheia'da; Anadolu dışında güneyde Porphyreon'da, batıda Corinth, Atina Agorası, Saloniki, Antikythera, Thasos ve Lesbos Adasında Mithymna'da, kuzeyde Bulgaristan (Varna Müzesi ve Iatrus), Scytia ve Kırım'da görülmektedir (Ergürer, 2014, s. 176).

Ergürer, Açık Renkli Seramikler'in Phokaia başta olmak üzere birçok üretimi taklit ettiğini belirtmiştir (Ergürer, 2014, s. 176). Phokaia gruplarında sıklıkla kullanılan rulet bezeme, kapların hemen her yerine uygulanmıştır. Ayrıca süsleme olarak derin ve geniş yivler de sıklıkla kullanılan bezemelerdir (Ergürer, 2012, s. 195).

Az kireç ve mika katkılı kapların kili oldukça kaliteli, açık tonlarda, krem, açık kahverenginin tonlarında ve açık pembemsi renklindedir. Astar renginde ise birbirine yakın renkler görülmektedir. Kaliteli olarak adlandırılacak astarda iki rengin tonları hâkimdir. Bazı kaplara kahverenginin tonlarında astar uygulanırken, bazılarında da soluk kırmızı-kiremit kırmızısı renkler uygulanmıştır (Ergürer, 2014, s. 177).

Bu grup içerisinde inceleyeceğimiz ilk 6 örnek, Ergürer Form 5'e aittir. Form 5 için söyleyeceğimiz en belirgin özellik Phokaia 3 formundan etkilenmiş olmasıdır (Hayes, 1972, s. 409). Kat. No. 53-58'de verilen örneklerde de görüleceği üzere kaplar dikey ağız kenarlarına sahiptirler. Dikey ağızları gövde birleşim yerinde dışarı aşağı doğru çekilmiştir. İncelenen örnekler Kat. No. 53-55'lerin ağız yüksekliği Kat. No. 56-58'lere kıyasla daha yüksektir. Genellikle bu tipte dudak ve gövde cidar kalınlığının aynı yapıldığını söylemek mümkündür. Ergürer Form 5 olarak adlandırılan bu kapların benzerleri Saraçhane (Hayes, 1992, s. 95, fig.33, 14/22), Kyzikos (Güneş, 2010, Lev. XIX, Res. 114), Atina Agorası (Hayes, 2008, s. 250, fig. 43: 1430-1432) ve Parion'da (Ergürer, 2015, Resim 9, 59, 60; Ergürer, 2016, s. 111, Kat. No. 119, 120, fig. 6, 7) ele geçmiştir. Benzerleri ve Ergürer'in sınıflandırması göz önüne alınarak bu kaplar MS 5. yüzyıl ilk yarısı – MS 6. yüzyıl ilk yarısına tarihlendirilmiştir.

Kat. No. 59, Ergürer Form 6'ya ait tek örnektir. Dudağı içten içbükey bir alan oluşturularak iç ve dışa çekilmiştir. Dışa çekilen alan daha kalın ve yuvarlatılmışken, içteki alanlar daha belirgin ve sivridir. Benzerleri Atina Agorası (Hayes, 2008, 251, fig. 43: 1441-1442) MS 5. yüzyıl 3. çeyreği, Priapos (Rose vd., 2007, s. 93, plate IX: 119, 120) ve Parion Tiyatrosu'nda (Ergürer, 2016, s. 144, fig. 6, Kat. No. 121) ele geçmiştir. Benzerleri ve bulunduğu alandaki diğer malzemeler değerlendirildiğinde MS 5. yüzyılın 2. yarısına tarihlendirilmiştir.

Kat. No. 60, Ergürer Form 11'e örnektir. Formun en temel özelliği dudak bölümünün altında gövdenin başlangıç yerinde dikey ya da çok az eğimle ilerleyip sonra keskin bir dönüşle kaideye doğru

devam etmesidir. Dudak yuvarlatılmıştır. Bu kabın benzerleri; Saraçhane’de (Hayes- vd., 1968, s. 210: nos: 74; Hayes, 1992, s. 101, fig. 41, 30/74) ve Parion Tiyatrosu’nda (Ergürer, 2016, s. 144, fig. 6, Kat. No. 125) ele geçmiştir. Kat. No. 60, benzer örnekler ve form özellikleri göz önünde bulundurularak MS 6. yüzyıl 2. yarısı- MS 7. yüzyıl ilk yarısına tarihlendirilmiştir.

Kat. No. 61, Ergürer Form 12’ye gruplandırılan bu kabın ağız bölümünün içeri döndürülmesi, dışta ağzın altında derin yivlerin yapılması Form 12’nin belirgin özelliklerindedir. Benzerleri Saraçhane (Hayes, 1992, fig. 50: 15) ve Parion Roma Hamamı’nda (Ergürer, 2012, s. 209, Kat. No. 455, Lev. 187-188) ele geçmiştir. Benzerleri doğrultusunda MS 6. yüzyıl 2. yarısı - MS 7. yüzyıl ilk yarısına tarihlenmek mümkündür.

Kat. No. 62, LC Form 15’e gruplandırılmıştır. Form özellikleri açısından Phokaia 10’dan etkilenmiş olduğunu söylemek mümkündür (Hayes, 1972, 160- 166, fig. 30, ss. 166- 169, fig. 31). Ağız bölümü kalınlaştırılmış, hafif yukarı ve aşağı çekilerek şekillendirilmiştir. Benzerleri Priapos (Rose vd., 2007, s. 93, plate IX: 122), Saraçhane (Hayes, 1992, s. 106, fig. 50, 31/ 15) ve Sardes (Rautman 1995, s. 72, fig. 24: 3. 11) kentlerinde ele geçmiştir. Benzerleri ve etkilendiği formlar göz önüne alınarak, MS 6. yüzyıl 2. yarısı ile MS 7 yüzyıl ilk yarısı arasında tarihlendirilmiştir.

Kat. No. 63, Ergürer Form 16’ya gruplanmıştır. Ergürer bu kapalı form grubunu testi olarak adlandırılmaktadır (Ergürer, 2012, s. 212). Tabandan gövdeye doğru açılan kabın gövdesinde kanal biçimli yivler uygulanmıştır. Benzer örneklerini Atina Agorası’nda (Hayes, 2008, s. 252, fig. 43: 1451-1454) gördüğümüz bu kap MS 5. yüzyılın 2. yarısına tarihlendirilmiştir.

Kat. No. 64 ve Kat. No. 65 maşrapa örnekleridir. Ergürer maşrapaları LC Form 17 olarak adlandırmıştır (Ergürer, 2016, s. 146). Ağızdan gövdeye birleştikten sonra belirgin birer kavisle devam ettirilmişlerdir. Parion Tiyatrosu’nda (Ergürer, 2016, s. 146, Kat. No. 129-131, fig. 6) örneklerini gördüğümüz bu seramikler, MS 5. yüzyıl başları-6. yüzyıl ilk yarısına tarihlenmişlerdir. Birlikte buldukları diğer seramiklerin genel tarihlerine göre MS 5. yüzyıl ilk yarısı ile MS 7. yüzyıl ilk yarısı arasında tarihlendirilmişlerdir.

LC grubunun son iki örneği sadece kaide bölümü korunmuş olan Kat. No. 66 ve Kat. No. 67’dir. Alçak kaideli ve tondoları süslemelidir. Her iki örnekte de baskı şeklinde noktalı sandalet süsleme uygulanmıştır. Kat. No. 66’da rulet bezeme ve sandalet süsleme görülmektedir. Kat. No. 67’de ise tam olarak korunmamış olmasına rağmen merkeze haç işaretinin yerleştirildiğini anlaşılmaktadır. Birlikte ele geçen diğer malzemeler yardımıyla bu bezemeli örnekler MS 5-6. yüzyıla tarihlendirilmektedir.

Kat. No : 53 **Resim:** 10 **Kazı. No:** BDD 26
Form : Kâse (LC Ergürer Form 5) **Y. :** 2.9 cm **A. Ç. :** 24 cm
Hamur R. : 10 R 7/6 Sarı **Astar R. :** 5 YR 7/6 Kırmızımsı Sarı
Tanım : Sert dokulu kabın kilinde orta mika, az kum; az gözenek. Yüzey hafif kaygan.
Tarih : MS 5. yüzyıl ilk yarısı – MS 6. yüzyıl ilk yarısı

Kat. No : 54 **Resim:** 10 **Kazı. No:** BDC 18
Form : Kâse (LC Ergürer Form 5) **Y. :** 4.4 cm **A. Ç. :** 30 cm
Hamur R. : 7.5 YR 6/1 Gri **Astar R. :** 2.5 YR 6/8 Açık Kırmızı
Tanım : Sert dokulu kabın kilinde orta mika ve az kum; az gözenek. Dışta az, içte yoğun kalker tabakası ve çark izleri. Yüzey tozsuz.
Tarih : MS 5. yüzyıl ilk yarısı – MS 6. yüzyıl ilk yarısı

Kat. No : 55 **Resim:** 10 **Kazı. No:** BDB 24
Form : Kâse (LC Ergürer Form 5) **Y. :** 4 cm **A. Ç. :** 28 cm
Hamur R. : 2.5 YR 6/8 Açık Kırmızı **Astar R. :** 10 R 5/8 Kırmızı

Tanım : Sert dokulu kabın kilinde orta mika ve az kum; orta gözenek. Dışta yoğun, içte orta kalker tabakası ve çark izleri. Yüzey tozsuz.

Tarih : MS 5. yüzyıl ilk yarısı – MS 6. yüzyıl ilk yarısı

Kat. No : 56 **Resim:** 10 **Kazı. No:** BDD 28

Form : Kâse (LC Ergürer Form 5) **Y. :** 4.7 cm **A. Ç. :** 22 cm

Hamur R. : 5 YR 7/6 Kırmızımsı Sarı **Astar R. :** 2.5 YR 6/8 Açık Kırmızı

Tanım : Sert dokulu kabın kilinde orta mika, az kireç; az gözenek. Yüzey hafif kaygan.

Tarih : MS 5. yüzyıl ilk yarısı – MS 6. yüzyıl ilk yarısı

Kat. No : 57 **Resim:** 10 **Kazı. No:** BDD 29

Form : Kâse (LC Ergürer Form 5) **Y. :** 3 cm **A. Ç. :** 34 cm

Hamur R. : 2.5 YR 7/4 Pembe **Astar R. :** 2.5 YR 6/8 Açık Kırmızı

Tanım : Sert dokulu kabın kilinde orta mika, az kum; az gözenek. Yüzey hafif kaygan.

Tarih : MS 5. yüzyıl ilk yarısı – MS 6. yüzyıl ilk yarısı

Kat. No : 58 **Resim:** 11 **Kazı. No:** BDD 30

Form : Kâse (LC Ergürer Form 5) **Y. :** 4.6 cm **A. Ç. :** 25 cm

Hamur R. : 5 YR 6/6 Kırmızımsı Sarı **Astar R. :** 10 YR 8/4 Çok Soluk Kahverengi

Tanım : Sert dokulu kabın kilinde orta mika, çok az kum; çok az gözenek. Yüzey kaygan.

Tarih : MS 5. yüzyıl ilk yarısı – MS 6. yüzyıl ilk yarısı

Kat. No : 59 **Resim:** 11 **Kazı. No:** BCN 43

Form : Kâse (LC Ergürer Form 6) **Y. :** 3.6 cm **A. Ç. :** 17 cm

Hamur R. : 2.5 YR 6/8 Açık Kırmızı **Astar R. :** 10 R 6/8 Açık Kırmızı

Tanım : Sert dokulu kabın kilinde orta mika; orta gözenek. Yüzey hafif kaygan.

Tarih : MS 5. yüzyıl 2. yarısı

Kat. No : 60 **Resim:** 11 **Kazı. No:** BCN 36

Form : Kâse (LC Ergürer Form 11) **Y. :** 2.5 cm **A. Ç. :** 20,5 cm

Hamur R. : 5 YR 6/6 Kırmızımsı Sarı **Astar R. :** 2.5 YR 6/8 Açık Kırmızı

Tanım : Sert dokulu kabın kilinde az mika, az kireç; orta gözenek. Yüzey kaygan.

Tarih : MS 6. yüzyıl 2. yarısı- M.S. 7. yüzyıl ilk yarısı

Kat. No : 61 **Resim:** 11 **Kazı. No:** BVH 3

Form : Tabak (LC Ergürer Form 12) **Y. :** 2.8 cm **A. Ç. :** 23 cm

Hamur R. : 5 YR 6/6 Kırmızımsı Sarı **Astar R. :** 10 R 6/8 Açık Kırmızı

Tanım : Sert dokulu kabın kilinde az kireç; orta gözenek. Dışta ve içte orta kalker tabakası ve çark izleri. Yüzey hafif kaygan.

Tarih : MS 6. yüzyıl 2. yarısı- M.S. 7. yüzyıl ilk yarısı

Kat. No : 62 **Resim:** 11 **Kazı. No:** BDC 17

Form : Kâse (LC Ergürer Form 15) **Y. :** 2.1 cm **A. Ç. :** 18 cm

Hamur R. : 5 YR 6/6 Kırmızımsı Sarı **Astar R. :** 2.5 YR 6/8 Açık Kırmızı

Tanım : Sert dokulu kabın kilinde orta mika, az kireç ve az kum; az gözenek. Dışta kanal halinde yiv ve çark izleri. İçte az kalker tabakası ve çark izleri. Yüzey kaygan.

Tarih : MS 6. yüzyıl 2. yarısı- M.S. 7. yüzyıl ilk yarısı

Kat. No : 63 **Resim:** 11 **Kazı. No:** BDB 25

Form : Kâse (LC Ergürer Form 16) **Y. :** 6.1 cm **A. Ç. :** 8 cm

Hamur R. : 2.5 YR 5/6 Kırmızı **Astar R. :** 2.5 YR 6/8 Açık Kırmızı

Tanım : Sert dokulu kabın kilinde az mika ve az kum; az gözenek. Dışta kanal şeklinde, içte basamak halinde yiv ve çark izleri. Yüzey hafif kaygan.

Tarih : MS 5. yüzyıl 2. yarısı

Kat. No : 64 **Resim:** 11 **Kazı. No:** BDB 25

Form : Maşrapa (LC Ergürer Form 17) **Y. :** 5.3 cm **A. Ç. :** 7 cm

Hamur R. : 7.5 YR 8/4 Pembe **Astar R. :** 2.5 YR 6/8 Açık Kırmızı

Tanım : Sert dokulu kabın kilinde az mika ve az kum; orta gözenek. Dışta ve içte az kalker tabakası ve çark izleri. Yüzey hafif kaygan.

Tarih : MS 5. yüzyıl ilk yarısı – MS 7. yüzyıl

Kat. No : 65 **Resim:** 11 **Kazı. No:** BDD 32

Form : Maşrapa (LC Ergürer Form 17) **Y. :** 8.7 cm **A. Ç. :** 10 cm

Hamur R. : 7.5 YR 6/6 Kırmızımsı Sarı **Astar R. :** 5 YR 6/6 Kırmızımsı Sarı

Tanım : Sert dokulu kabın kilinde çok az mika, az kum, az taşçık; orta gözenek. Yüzey tozsuz.

Tarih : MS 5. yüzyıl başları – MS 6. yüzyıl başları

Kat. No : 66 **Resim:** 11 **Kazı. No:** BDC 20

Form : Tabak (LC Bezemeli) **Y. :** 2.1 cm **K. Ç. :** 11 cm

Hamur R. : 2.5 YR 7/8 Açık Kırmızı **Astar R. :** 2.5 YR 5/8 Kırmızı

Tanım : Sert dokulu kabın kilinde yoğun mika, az kireç, az kum; çok az gözenek. Yüzey hafif kaygan.

Tarih : MS 5-6. yüzyıl

Kat. No : 67 **Resim:** 11 **Kazı. No:** BDC 17

Form : Tabak (LC Bezemeli) **Y. :** 1.8 cm **K. Ç. :** 12 cm

Hamur R. : 5 YR 6/6 Kırmızımsı Sarı **Astar R. :** 2.5 YR 6/8 Açık Kırmızı

Tanım : Sert dokulu kabın kilinde orta mika, az kireç; orta gözenek. Yiv ve çark izleri. Yüzey hafif kaygan.

Tarih : MS 5-6. yüzyıl

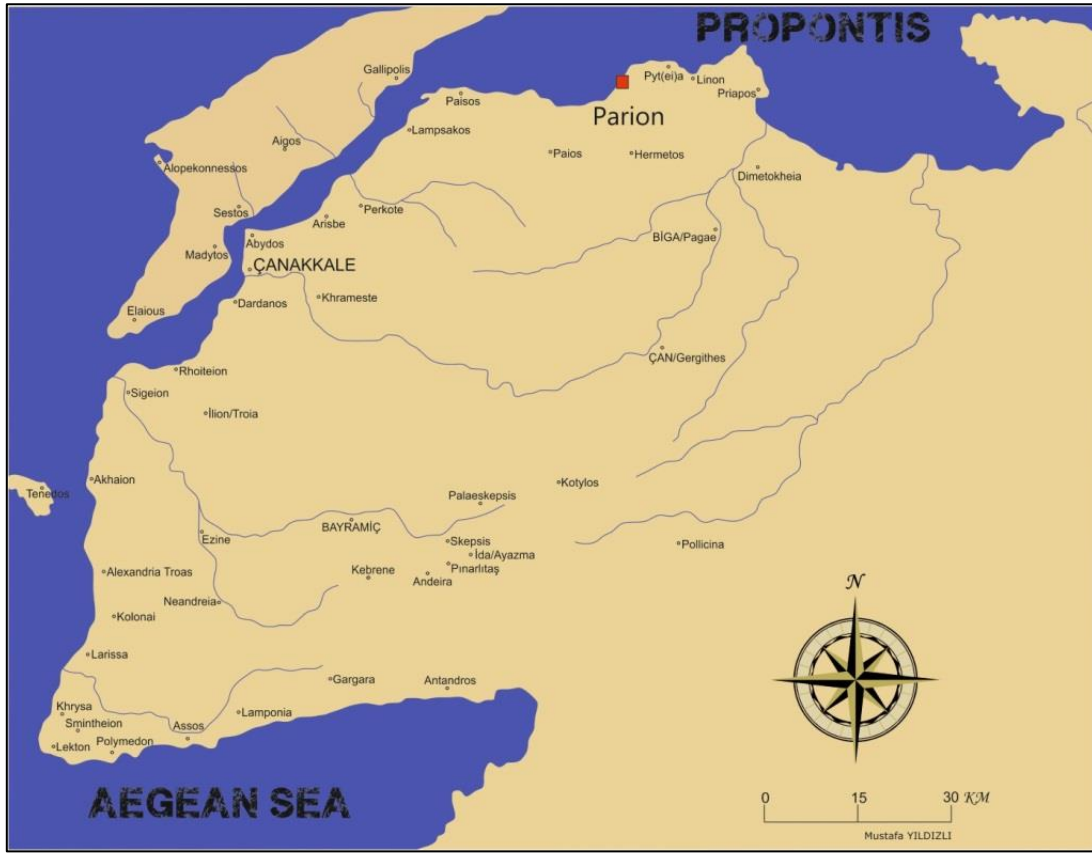
Sonuç

2014 yılında Parion Roma Hamamı kazı çalışmalarında, dört numaralı mekândan ele geçen 67 adet seramik parçası incelenmiştir. Çalışmada Afrika Kırmızı Astarlıları, Phokaia Kırmızı Astarlıları ve Açık Renkli Seramikler değerlendirilmiştir. Hamamın işlevini kaybettikten sonra, atık alan olarak kullanıldığı açıktır. Buna ek olarak, “dört numaralı mekân” olarak adlandırılan alanın, doğu duvarının, kuzeyde bulunan iki payandası ve bu payandalar arasındaki metal işliğin tarihlendirilmesi mümkün olmuştur. Ele geçen çok sayıda metal cüruftan dolayı metal işliği olduğu düşünülen alan, geç dönemde harçsız tuğla ve taşlarla örülerek yapılmış, yarım yuvarlak planlı bir mimaridir. Söz konusu yerde ele geçen seramiklerin incelenmesi sonucu mekânın MS 5. yüzyılda yapılıp MS 7. yüzyıla kadar kullanım gördüğünü söylemek mümkündür.

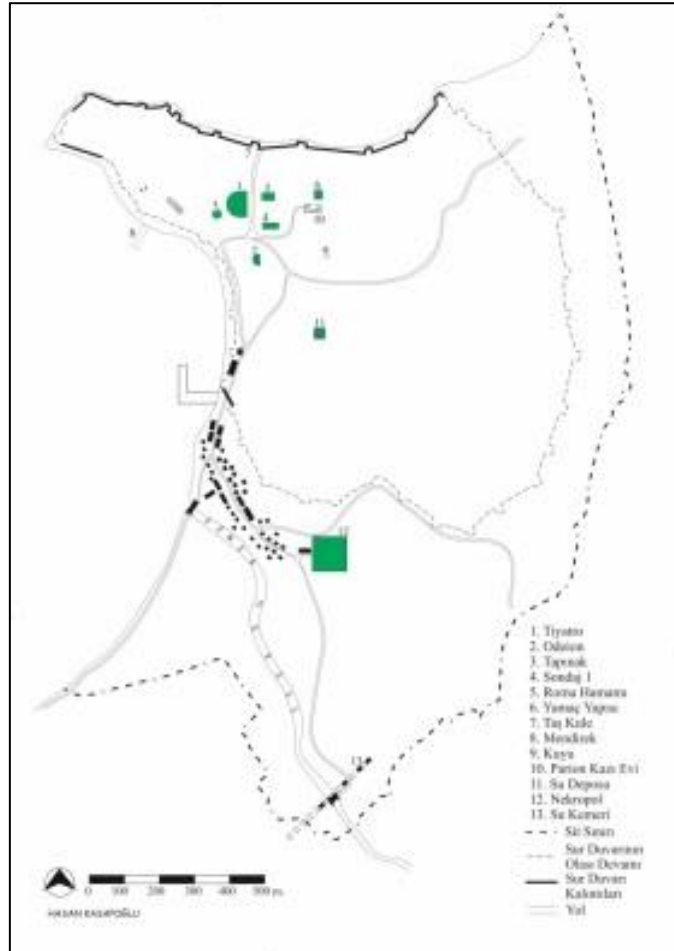
Kaynakça

- Akyürek, N. E. (1992), "Terra Sigillata aus dem Heiligtum des Apollon Smintheios", AMSt 8, Studien zum Antiken Kleinasien II, (ss. 125- 166).
- Atlı- Akbuz, L. (2008), Hadrianopolis Roma Dönemi Seramiği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Avram, A. (2004), "The Propontic Coast of Asia Minor", (Ed. M. H. Hansen, T. H. Nielsen), An Inventory of Archaic and Classical Poleis, Oxford University Press, New York, (ss. 974-999).
- Başaran, C. (1998), "Parion 1997 Araştırmaları", AST XVI-I, (ss. 349-364).
- Başaran, C., (2008), "Parion'dan Persia'ya Yol Gider", Euergetes, Prof. Dr. Haluk Abbassoğlu'na 65. Yaş Armağanı, Cilt I, (ss. 133-137).
- Berndt, M. (2003), Funde aus dem Survey auf der Halbinsel von Milet (1992-1999), Kaiserzeitliche und Frühbyzantinische Keramik, Internationale Archäologie 79, Marie Leidorf GmbH, Rahden.
- Bien, S. (2005) "Des Niveaux VIIe Siéche Sous Le Music- Hall De L' Alcazar À Marseille", LRCW 1, BAR- IS 1340, The Basingstoke Press, England, (ss. 285- 298).
- Boardman, J., Hammond, N. G. L., (1982), The Expansion of the Greek World Eight to Sixth Centuries B.C., The Cambridge Ancient History Volume III, Part 3, Cambridge University Press, United Kingdom.
- Çelikbaş, E. (2010), Parion Roma Kolanizasyon Sikkeleri, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Doğer, L. (2005), "Byzantine Ceramics: Excavation at Smyrna Agora", (Ed. B. Böhlendorf- Arslan, A.O. Uysal, J. Witte- Orr), Çanak, Akdeniz ve Çevresindeki Arkeolojik Kazılarda Ele Geçen Geç Antik ve Ortaçağ Seramiği ve Mimari Seramiği, Byzas 7, Ege Yayınları, (ss. 97- 121), İstanbul.
- Doksanaltı, E. (2006), Knidos Kap- Krio Kazı Alanı, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı, Konya.
- Domzalski, K., (ed. Żelazowski, J.) "At the Crossroads of Trade Routes: Terra Sigillata, Red Slip Wares and Related Fine Pottery from the Polish Excavations in Ptolemais (2002-2009)", Ptolemais in Cyrenaica: Studies in Memory of Tomasz Mikocki, 319-345, Warsaw, 2012.
- Ergürer, H. E. (2012), Parion Roma Dönemi Seramiği, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Ergürer, H. E. (2014), "Late Roman Light Coloured Ware From Parion", (ed. H. Meyza), Late Hellenistic to Mediaeval Fine Wares of the Aegean Coast of Anatolia Their Production, Imitation and Use, Varsovia, (ss. 175-219).
- Ergürer, H. E. (2016), "Parion Tiyatrosunda Bulunan Seramikler", (ed. C. Başaran-H. E. Ergürer), Parion Roma Tiyatrosu, (ss.123-164).
- Ergürer, H. E., (2015), "Parion, Agora ve Dükkanlarında Ele Geçen Sigillatlar ve Kırmızı Astarlı Seramikler", (Ed. C. Başaran-V. Keleş), Parion Kazıları 10. Yıl Armağanı, 87-99.
- Ergürer, H. E., Keleş, V. (2018), "Parion Tiyatrosu'nda Bulunan Gladiatör Graffitolari", Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi, 18. Sayı, (ss. 21-32), Ankara.
- Erol, D. (2011), Smyrna Devlet Agorasında Ele Geçen Terra Sigillata ve Geç Roma Seramiği, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Frisch, P. (1983), Die Inschriften von Parion, Inschriften Griechischer Städte Aus Kleinasien, Band 25, Bonn.
- Gassner, V. (1997), Das Südost der Tetragonos- Agora. Keramik und Kleinfunde, Forschungen in Ephesos XIII/1/1, Wien.
- Güneş, F. (2010), Kyzikos Antik Kenti 2006- 2007 Kazı Dönemi Seramik Buluntuları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Hammond N. G. L., Scullard, H. H., (1970), The Oxford Classical Dictionary, Oxford University Press, London.
- Hayes, J. W., (1972), Late Roman Pottery, British School at Rome, London.
- Hayes, J. W., (1980), A Supplement To Late Roman Pottery, British School at Rome, London.
- Hayes, J. W., (1992), Excavations at Saraçhane in Istanbul, Vol. 2, The Pottery, Princeton University Press, Oxford.
- Hayes, J. W., (1997), Handbook of Mediterranean Roman Pottery, The British Museum Press, London.

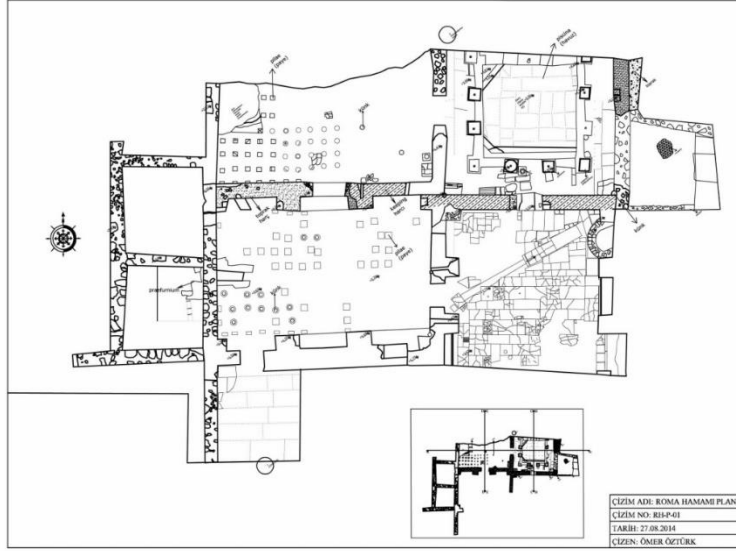
- Hayes, J. W., (2001), “Early Christian Pottery from Knossos: The 1978- 1981 Finds from Knossos Medical Faculty Site”, BSA 96, (ss.431- 454).
- Hayes, J. W., (2008), Roman Pottery Fine- Ware Imports, The Athenian Agora XXXII, Princeton, New Jersey.
- Hayes, J., W., Harrison, R., M.; Fıratlı, (1968), “Excavations at Saraçhane in Istanbul: First Preliminary Report, with a Contribution on A Seventh-Century Pottery Group”, DOP 22, (ss.195-216).
- Herodotos, (2015), Herodot Tarihi, (Çev.; M. Ökmen), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Keleş, V. (2016), “Tiyatroda Ele Geçen Alexandria Troas Sikkeleri ve Goth İstilasları”, (Ed. Cevat Başaran, H Ertuğ Ergürer), Parion Roma Tiyatrosu, (ss. 193-200), Ankara.
- Keleş, V., Oyarçın K., Yılmaz, A. (2015), “Parion Roma Hamamı 2014 Kazıları ve Sikkeler Buluntuları”, Arkeoloji ve Sanat Dergisi 150. Sayı, (ss.53-68), İstanbul.
- Keleş, V., Yılmaz, A. (2014), “Parion Roma Hamamı 2006-2013”, (Ed. H. Kasapoğlu, M. A. Yılmaz), Anadolu'nun Zirvesinde Türk Arkeolojisinin 40 Yılı, (ss. 159-174), Ankara.
- Mackensen, M. (1993), Die Spätantiken Sigillata und Lampentöpfereien von El Mahrine (Nord Tunesien). Studien Zur Nordafrikanischen Feinkeramik des 4. Bis 7. Jhr., Münchner Beiträge Zur Vor und Frühgeschichte, Band 50, katalog- Anhang-Tafeln, Münih.
- Marcellinus, Ammianus, (1894), The Roman History of Ammianus Marcellinus, (Çev. C. D. Yonge), London.
- Meriç, R. (2002), Späthellenistisch- Römische Keramik und Kleifunde aus Einem Schachtbrunnen am Staatsmarkt in Ephesos, Wien.
- Poblome, J. (1999), Sagalassos Red Slip Ware Typology and Chronology, *SEMA II*, Brepols, Belgium.
- Prêteux, F. (2009), “Parion et son territoire à l'époque hellénistique: un exemple d'organisation de la chora sur le rivage de la Propontide”, *L'Asie Mineure dans l'Antiquité: échanges, populations et territoires*, 335- 351.
- Rautman, M. L. (1995), “Two Late Roman Wells at Sardis”, *AASOR* 53, 37- 84.
- Robinson, H. S. (1959), Pottery of The Roman Period: Chronology, The Athenian Agora V, Princeton, New Jersey.
- Rodziewicz, M. (1976), Alexandrie I, La Ceramique Romaine Tardive D' Alexandrie, Varsovie.
- Rose, B., Tekkök, B., Körpe, R. (2007), “Granicus River Valley Survey Project, 2004- 2005”, *Studia Troica* 17, 65- 150.
- Strabon, (1993) Geographika: Antik Anadolu Coğrafyası, Kitap: XII, XIII, XIV (Çev. A.Pekman), İstanbul.
- Şimşek, C. (2003), “Laodikeia Antik Kentinden Hac Baskılı Tabaklar”, *III. Uluslararası Eskişehir Pişmiş Toprak Sempozyumu*, 411-423.
- Şimşek, C. (2008), “Laodikeia'dan Kazıma-Kabartmalı Tabaklar”, *Arkeoloji Dergisi* 11.1, 129-146.
- Tavukçu, Z. A. (2007), Parion Nekropolü 2005 Buluntuları, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erzurum.
- Tekocak, M. (2006), Kelenderis Roma Çağı Seramiği, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Uslu, S. (1994), Phokaia Kazılarında Bulunmuş Terra Sigillata, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Waagé, F. O. (1933), “The American Excavations in the Athenian Agora: First Report”, *Hesperia* 2, No. 2, 279- 328.
- Waagé, F. O. (1948), “Hellenistic and Roman Tableware of North Syria”, Antioch on the Orontes IV. 1, Ceramic and Islamic Coins, Princeton University Press, Princeton.
- Williams, C. (1997), “A Byzantine Well- Deposit from Anemurium (Rough Cilicia)”, *Anatolian Studies* 27, 175-190.
- Yılmaz, A. (2013), “Roma Hamamı”, (Ed. C. Başaran) Antik Troas'ın Parlayan Kenti PARİON, Ege Yayınları, 57- 66, İstanbul.

Resim 1: Parion Kenti Konumu

Resim 2: Parion Kenti Çalışma Alanları

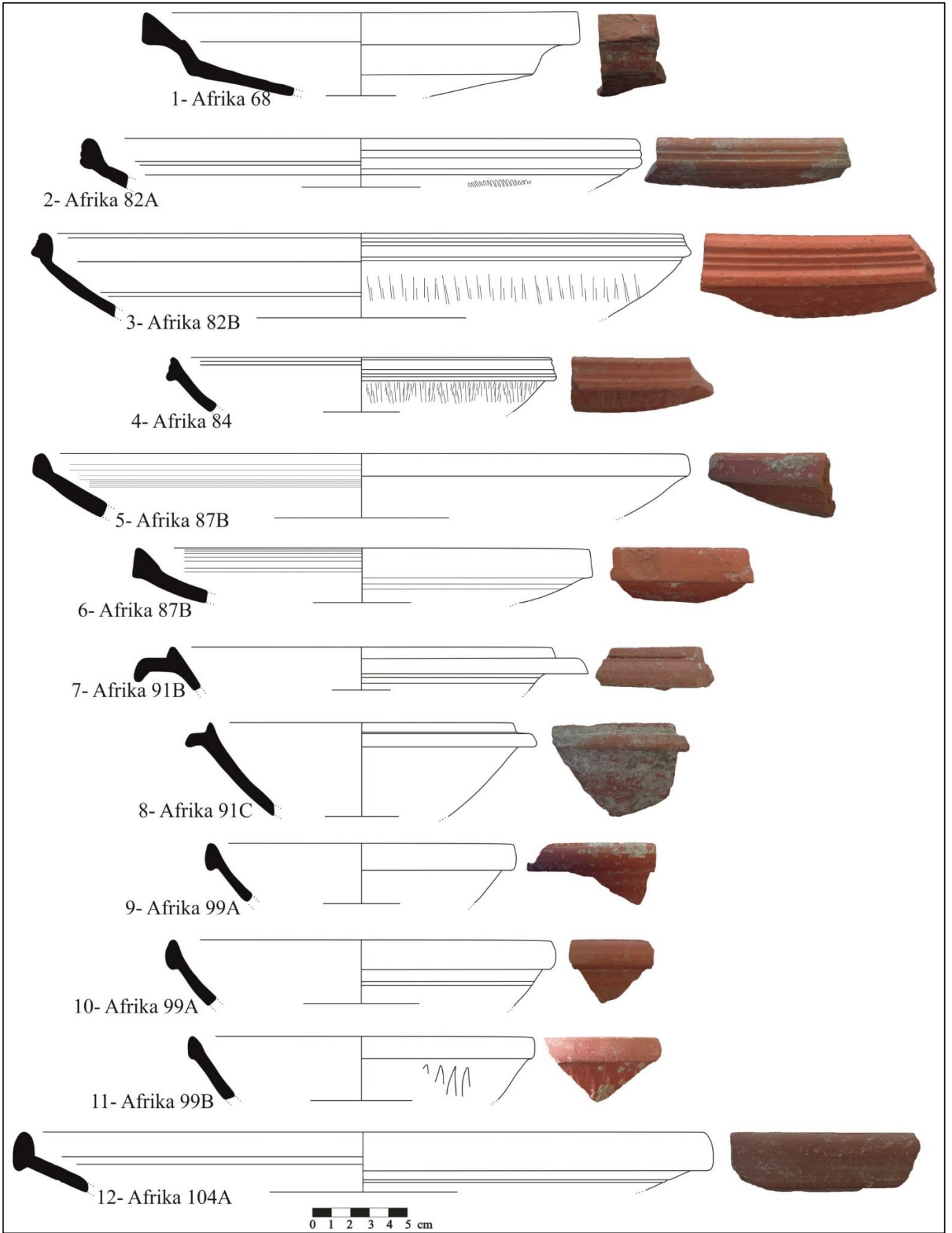
Resim 3: Roma Hamamı Planı

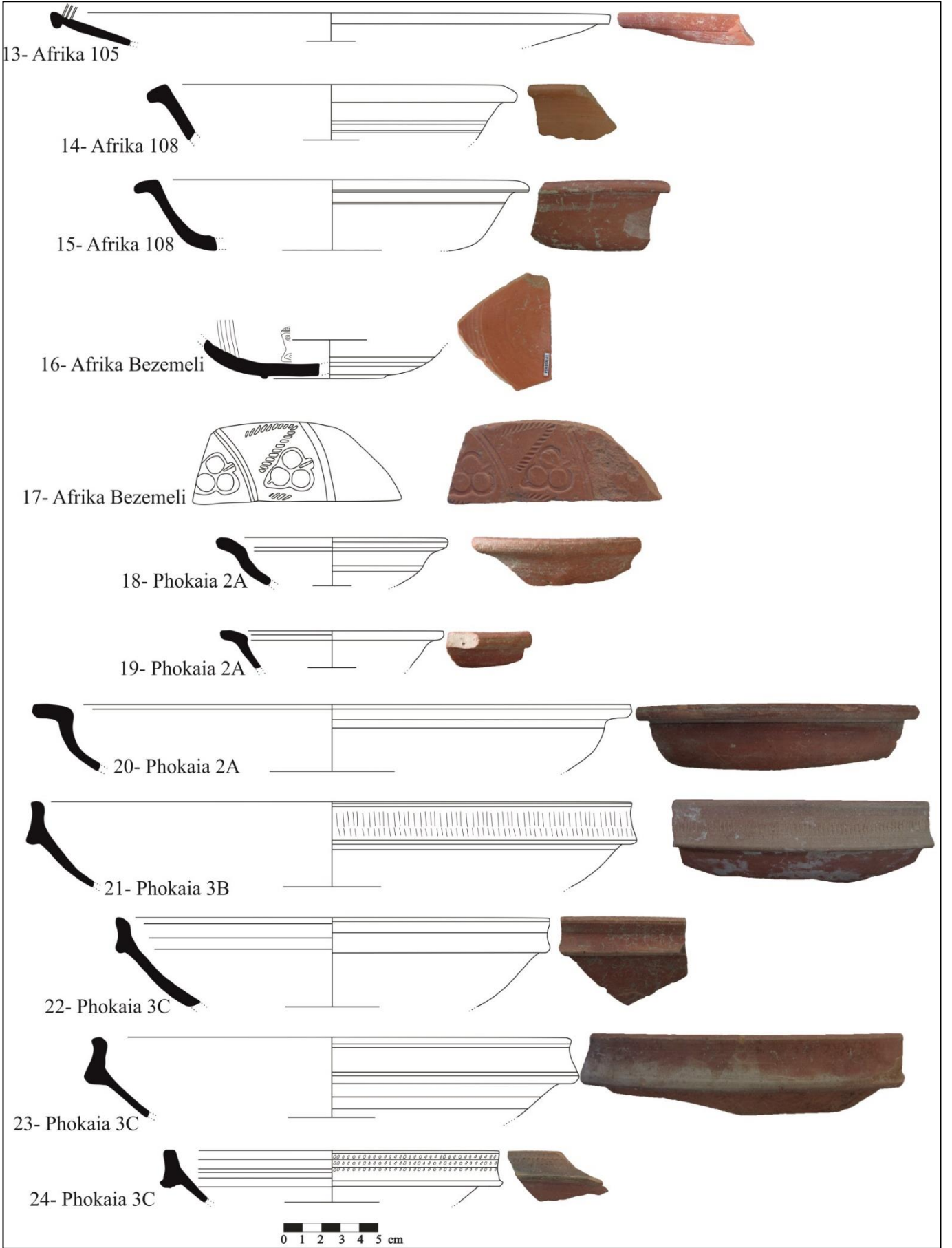
Resim 4: Roma Hamamı Dört Numaralı Mekân

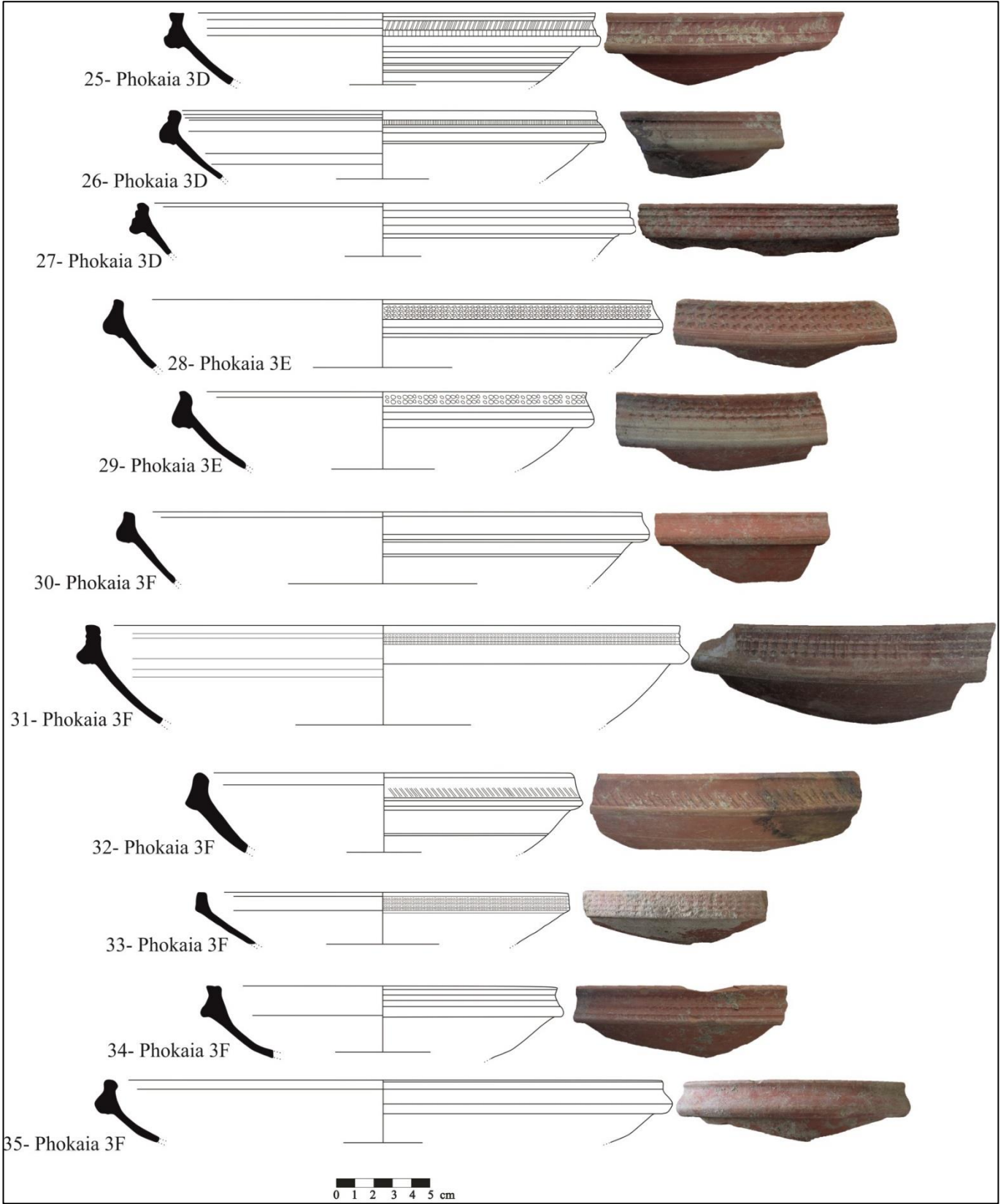
Resim 5: Yarı Yuvarlak Biçimli Metal İşliği (?)

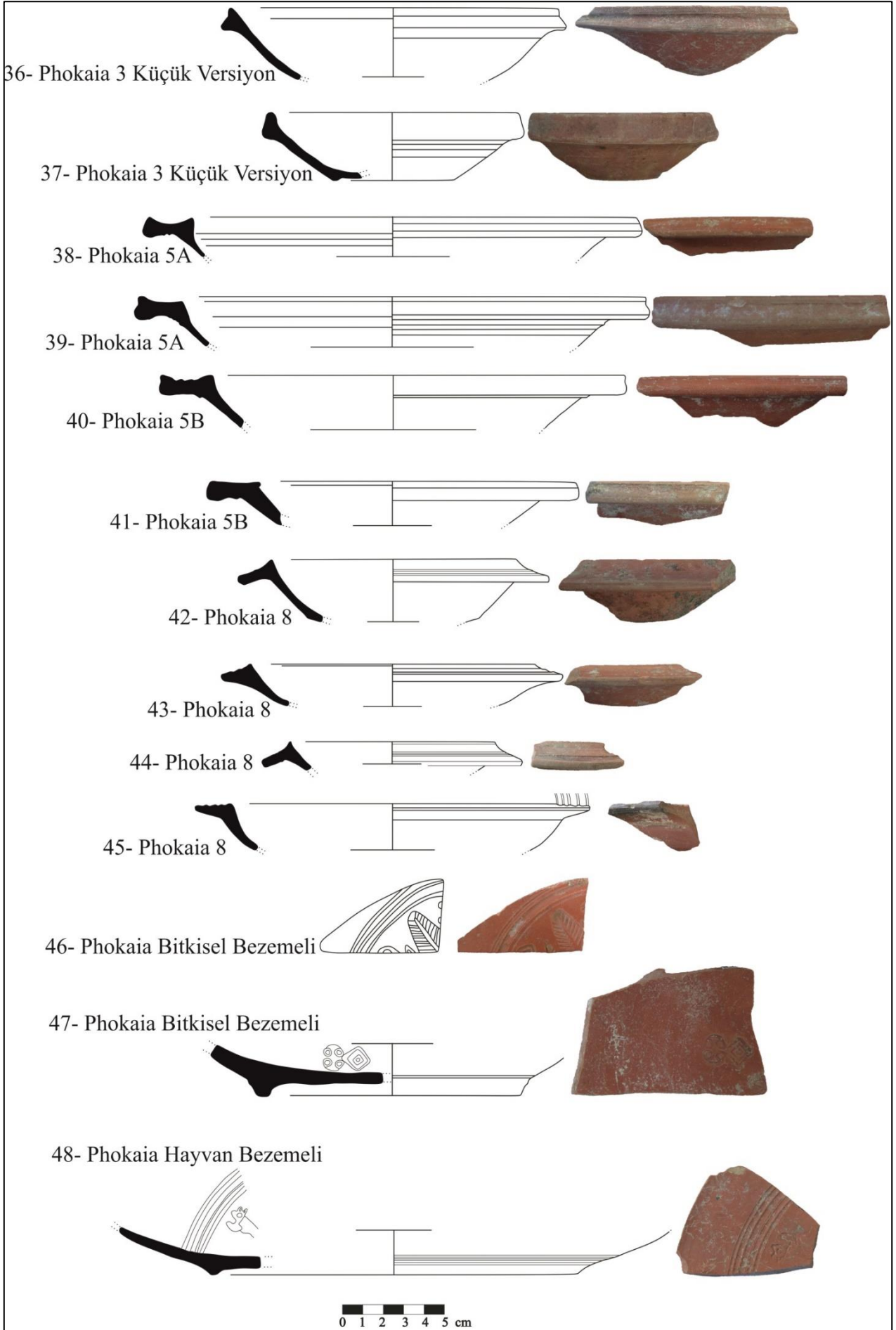
Resim 6

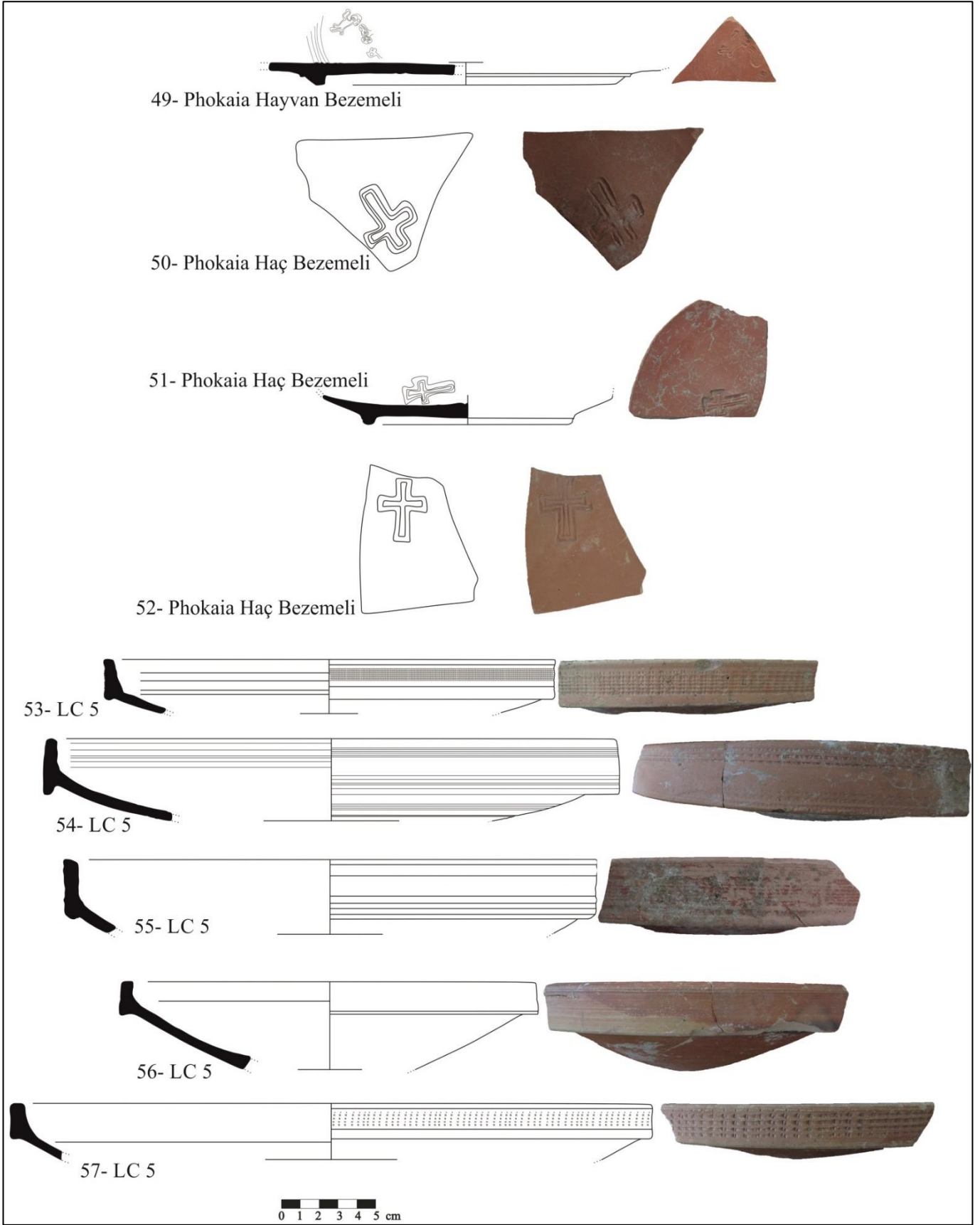
Resim 7

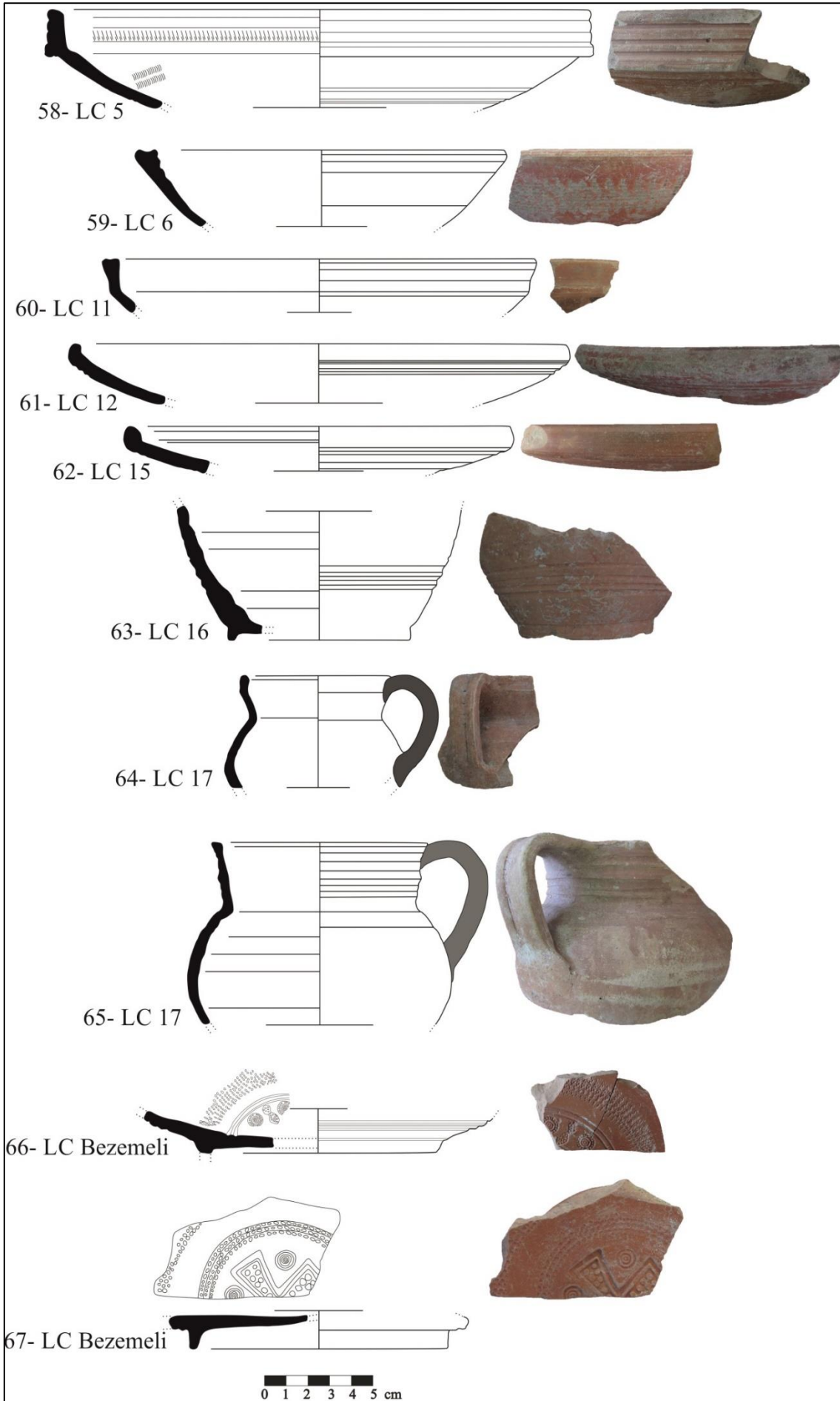
Resim 8

Resim 9

Resim 10

Resim 11

Tür: Araştırma Makalesi **Gönderim Tarihi:** 20.03.2019 **Kabul Tarihi:** 08.04.2019
Atf Künyesi: Bulut, E. (2019). “Galatia Valisi Marcus Lollius”, *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2 (1), 59-64.

GALATIA VALİSİ MARCUS LOLLIUS

Esra BULUT*

Özet

Galatia, bulunduğu coğrafi konum açısından Küçük Asya üzerinde oldukça önemli bir yere sahiptir. Kabaca bugünkü Orta Anadolu Bölgesi'nin büyük bir kesimine hâkim olan Galatlar, uzun bir süre krallık olarak bu bölgeyi yönetmişlerdir. Ancak Roma'nın hamiliğinde Galatia'yı yöneten son kral Amyntas'ın MÖ 25'te Homonadlar tarafından öldürülmesinden sonra bölge, Augustus tarafından Roma Eyaleti olarak ilhak edilmiştir. Bu olayın hemen akabinde Augustus bölgeye vali olarak sadık bir dostu olan Marcus Lollius'u tayin etmiştir. Böylece Galatia Eyaleti üzerinde söz sahibi olan Marcus Lollius yeni kurulan eyaletin düzenlenmesinde oldukça önemli bir görev üstlenmiştir. MÖ 25-22 tarihleri arasında Galatia Valiliği yapan Marcus Lollius, bu görevinden yaklaşık bir yıl sonra Augustus'un destekleri sayesinde *consul* olmuştur. Ardından Makedonia'da *proconsul* olarak Roma'ya hizmet eden Marcus Lollius MÖ 17 yılında Germenler tarafından büyük bir askeri yenilgiye uğratılmıştır. Marcus Lollius, daha sonra Augustus'un evlatlığı Gaius Caesar'ın yanında yer almış ve onun danışmanlığını yapmıştır. Bu süreçte Gaius Caesar'ı Augustus'a karşı olumsuz manada yönlendirmiştir. Lollius, Gaius Caesar'ın Doğu'ya yaptığı seferlerde onun yanında yer almış ve böylece siyasi bakımdan güçlü bir konuma yükselmiştir. Bu seferler esnasında Marcus Lollius'un valiliği sırasında bölgede bulunması ve dolayısıyla burayla ilgili fikir sahibi olması, Gaius Caesar açısından büyük bir avantaj olmuştur. Gaius Caesar'ın da desteği ile kariyeri bakımından mühim bir konumda yer alan Marcus Lollius sahip olduğu bu mevkide uzun bir süre kalamamıştır. Siyasi açıdan etkili ve hızlı manevralar yapabilen Marcus Lollius, bu başarısını tam anlamıyla kariyerine yansıtamamıştır. Zira Velleius Paterculus onu, parayı dürüstlüğü tercih eden bir adam olarak tanımlamaktadır. Bu çalışmada Galatia'nın ilk valisi olan Marcus Lollius'un hayatı ve mesleki kariyeri incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Augustus, Marcus Lollius, Gaius Caesar, Galatia, Eyalet.

Governor of Galatia Marcus Lollius

Abstract

Galatia has a very important place in terms of its geographical location on Asia Minor. Galatians, dominating a large part of the present Central Anatolia Region, ruled this region as a kingdom for a long time. However, after the last king Amyntas, who ruled Galatia in the Roman protectorate, was killed by Homonad in 25 BC, the region was annexed by Augustus as the Roman province. Immediately after this incident, Augustus appointed Marcus Lollius, a faithful friend as the governor of the region, as governor. Thus, Marcus Lollius, who had a say in the Province of Galatia, played a very important role in the organization of the new province. Marcus Lollius, who served as governor of Galatia from 25-22 BC, was made *consul* by Augustus for a year after. Marcus Lollius who served Rome as *proconsul* in Makedonia then was overwhelmed by the Germans in 17 BC. Marcus Lollius later stayed with Gaius Caesar, the adoptive son of Augustus, and he was his advisor. As a consultant in this process, he has guided Gaius Caesar in a negative way against Augustus, as he has done in every respect. Lollius took his side in Gaius Caesar's campaign against the East and thus rose to a politically powerful position. The fact that Marcus Lollius had an idea during this time was a great advantage for Gaius Caesar. Marcus Lollius, who was in an important position in his career with the support of Gaius Caesar, could not stay in his position for a long time. Marcus Lollius, who was able to perform politically effective and fast maneuvers, could not fully show his success on his career. For Velleius Paterculus describes him as a man who prefers money to honesty. In this study, the life and professional career of Marcus Lollius, the first governor of Galatia, will be examined.

Key Words: Augustus, Marcus Lollius, Gaius Caesar, Galatia, Province.

* Dr., E-Mail: esrabulut50@hotmail.com, Orcid: 0000-0003-3295-4354.

Giriş

Roma'nın toprak elde etme isteğinin temelini her zaman savaş ve silah gücü oluşturmamıştır. Hatta çoğu zaman silah zoruyla üstün geldikleri ülkeleri dahi hemen yönetim altına almayı o ülkede olabildiğince az sorun yaşamak için gerekli olan siyasi ve kültürel seviyenin oluşmasını beklemişlerdir. Eğer bu şartlar en başından beri elde edilen ülkede varsa cumhuriyet sınırlarına dâhil edilmiş, ancak durum tam tersi ise sözü edilen şartların oluşması için kendilerine bağlı krallar tayin etmişlerdir. Bu tip krallıklar içinde hanedanlık sistemi korunmuş olmasına rağmen, bağımlı krallar kendilerinden sonra yönetimi devralacak çocuklarının gelecekleri konusunda endişeye kapılmışlardır. Bazı hükümdarlar, ileride ülkelerini tehlikeye sokacak bir konu olabileceği ya da devredecekleri bir varislerinin olmaması gibi gerekçelerle idare alanlarının Roma eyaleti olmasına izin vermişler, bu krallıklar yöneticilerinin vasiyeti¹ üzerine miras usulü ile Roma'ya bırakılmışlardır.²

Galatia'nın Roma eyaletine dönüştürülmesi süreci ise oldukça farklıdır.³ Zira Galatia kralı Deiotaros⁴ MÖ 41/40'ta ilerlemiş yaşından dolayı krallığının yönetimini devredecek birini belirleyemeden ölmüştür. Böylece meydana gelen yönetici boşluğu Tektosag *Tetrarkhes*'in oğlu olan Kastor ile doldurulmuştur (MÖ 40).⁵ Ancak aynı tarihte doğuda Parth tehlikesi baş göstermiş ve stratejik bakımdan oldukça önemli bir konumda yer alan Provincia Cilicia (Kilikia Eyaleti)⁶ Parth Prensi Pacorus'un Ionia ve Lydia'ya değin ilerlemesine engel olamamıştır.⁷ Bu ilerleme Antonius'un komutanlarından P. Ventidius Bassus'un gayretleri sayesinde durdurulmuş ve bertaraf edilmiştir.⁸ Bunun üzerine Antonius ileride meydana gelebilecek bir Parth tehdidine karşı Küçük Asya toprakları üzerinde tampon bölgeler oluşturmuştur. Bu düzenlemeler kapsamında Antonius, Octavianus ile arasındaki savaşta kendi safında savaşan Amyntas'ı⁹ "kral" ilan etmiş (MÖ 36) ve Phrygia Paroreia, Kilikia'nın iç kesimleri ile Pisidia'yı da onun yönetimine¹⁰ vermiştir.¹¹ Daha sonra Amyntas, Antonius ve Octavianus arasında gerçekleşen Actium Savaşı'nda (MÖ 31) Antonius'a karşı Octavianus'un yanında yer almış ve Octavianus da bunun karşılığında Amyntas'ın hâkimiyeti altında bulundurduğu bölgelerdeki hükümlerini tanımıştır.¹²

MÖ 27/25 dolaylarında Amyntas, genel itibari ile Torosların kuzey yamaçları ve eteklerinde yaşayan, Homonadlar üzerinde hâkimiyet kurulması için yürütülen mücadelede yer almıştır.¹³ Bu mücadele esnasında, Augustus'un İspanya'da olduğu sırada, Amyntas krallığının güney kesimlerinde otoriteyi güçlendirmeye çalışırken Homonadlar tarafından öldürülmüş (MÖ 25) ve ordusu da büyük bir yenilgiye uğratılmıştır.¹⁴ Bu yenilgi sonrasında bölge yeni bir kralın egemenliğine tabi olmamış, Augustus¹⁵ tarafından Galatia Krallığı resmi olarak Roma sınırlarına dâhil edilmiş ve "Provincia Galatia" olarak adlandırılmıştır (MÖ 25).¹⁶

Provincia Galatia'nın İlk Valisi Marcus Lollius

Galatia'nın Roma Eyaleti olarak resmen ilan edilmesinden kısa bir süre sonra Augustus aynı zamanda kendisinin sadık bir dostu ve taraftarı olan Marcus Lollius'u Provincia Galatia'yı kurması için

¹ Konu ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Braund, 1983, s. 16-57.

² Kaya, 2011, s.134.

³ Kaya, 2005a, s.15.

⁴ Strabon, XII: V.1.

⁵ Cassios Dio, XLVIII, 33; Sherk, 1980, s. 957; Arslan, 2000, s. 167.

⁶ Konu ile ilgili detaylı bilgi ve MÖ I. yy'da Roma-Parth ilişkilerinde Kilikia Eyaleti'nin rolü ile ilgili bilgi için bkz. Kurt, 2011, s. 1-14.

⁷ Cassios Dio, XLVIII, 24-28; Taşdöner, 2012, s. 216,217.

⁸ Taşdöner, 2012, s. 218.

⁹ Magie, 1950, s. 426; Doğanay, 2017, s. 15.

¹⁰ Strabon Galatia'nın Amyntas hâkimiyeti altında olduğunda bahsetmekte olup diğer yerler için "Amyntas'a bağlı olan ülkeler" ifadesini kullanmıştır, Strabon, XII, V.1.

¹¹ Sherk, 1980, s. 957; Arslan, 2000, s.69; Kaya, 2011, s. 134; Taşdöner, 2012, s. 220,221.

¹² Sherk, 1980, s. 957; Bahar, 2015, s. 289; Doğanay, 2017, s. 16.

¹³ Ramsay, 1917, s. 232.

¹⁴ Ramsay, 1917, s. 234; Magie, 1950, s. 453; Mitchell, 1976, s. 298; Sherk, 1980, s. 958, 963; Arslan, 2000, s. 184; Bahar, 2015, s. 289; Doğanay, 2017, s.19.

¹⁵ MÖ 27'de Octavianus, Roma'da İmparatorluk dönemini başlatmış ve Augustus unvanı ile anılmaya başlamıştır, Arslan, 2000, 186; Kaya, 2011, 136; Doğanay, 2017, s. 19.

¹⁶ Cassios Dio, LIII, 26. 3; Eutropius, VII,10; Ramsay, 1917, s. 235; Magie, 1950, s. 454; Arslan, 2000, s. 186; Kurt, 2010,s. 125; Kaya, 2011, s. 135.

görevlendirmiş ve böylece kurulan eyaletin ilk valisi olarak tayin edilmiştir.¹⁷ Lollius, verilecek tüm sorumlulukları yerine getirebilecek ve tehlikelere karşı koyabilecek bir kapasiteye sahiptir.¹⁸ Köken itibarı ile bir *homo novus*¹⁹ olmasına rağmen muhtemelen Augustus'a olan yakınlığı ve kişisel başarıları sayesinde bu mevkii elde etmiştir. Zira geçmişi hakkında net bir bilgiye sahip olmadığımız Marcus Lollius'un, Messalla ile açıklanamayan bir bağlantısının olduğu²⁰ ve hatta bir *homo novus* tarafından evlat edinilmiş olabileceği düşünülmektedir.²¹ Buna göre onun, bulunduğu konumdan valilik mevkiine gelebilmesi için başarılı bir kariyerle birlikte Augustus'un güvenine de sahip olduğu açıktır.²²

Marcus Lollius vali olmasının hemen ardından MÖ 25'te karargâh merkezini oluşturmak için Pisidia'ya gelmiştir.²³ Provincia Galatia'nın ilk valisi olan Marcus Lollius, MÖ 25-22 tarihleri arasında eyaleti yönettiği sırada eyaletin sınırları, krallık olduğu dönemdeki sınırlara ulaşmakla birlikte kabaca Attalia (=Antalya), Kilikia Trakheia, Pisidia, Pamphylia'nın bir bölümü ve Lykaonia'yı kapsamıştır.²⁴ Bu denli geniş bir alan içinde, özellikle Amyntas'ın ölümünden sonra Toroslarda yaşayan kabileler ve kraldan kalan ordunun yeni sisteme entegre edilmesi oldukça büyük bir sorun olmuştur.²⁵ Nitekim Provincia Galatia toplumsal yapı bakımından heterojen bir örgütlenmeye sahiptir. Bu durum göz önüne alınarak Marcus Lollius'un beraberinde bir komisyonla birlikte Galatia'ya geldiği²⁶ düşünüldüğünde valinin karşılaştığı sorunların ne denli büyük olduğu tahmin edilebilmektedir.

Galatia askeri bakımdan oldukça önemli bir bölgedir. Zira bölgede Galat Kralı Deiotaros'un hükümdar olduğu dönemde yerli birliklerden meydana gelen iki lejyonun varlığı bilinmektedir.²⁷ Deiotaros'tan sonra bir süre de Amyntas için savaşan Galat birlikleri kralın ölümünün ardından Galatia'nın Roma eyaleti olmasıyla birlikte Marcus Lollius'a tabi olmuştur. Galatia'ya tayin edildiği dönemde Marcus Lollius'un kendisi için tahsis edilmiş bir lejyon bulunmamaktaydı. *Iusta lejyonu* adıyla bilinen askeri birlik Marcus Lollius'un çabaları sayesinde şekillendirilmiş ve birliğin bir kısmı Mısır'a gönderilirken, kalan kısmı eyaletin güney kesimlerinde güvenliği sağlamak amacıyla Marcus Lollius'a bağlı olarak hareket etmiştir.²⁸ Bölgede bulunan VII. lejyon ise Marcus Lollius'un Galatia valisi olduğu dönemde yeniden yapılandırılmış ve lejyona bağlı birlikler genellikle yerel acemi askerlerden temin edilmiştir.²⁹

Marcus Lollius'un vali olarak tayin edildiği dönemde Augustus ve vali arasında özellikle askeri bakımdan bir iş bölümünün olması muhtemeldir. Çünkü Augustus eyalet içerisinde askeri kolonilerin oluşturulmasından sorumluyken, Marcus Lollius genel denetim ve planlama görevini üstlenmiştir.³⁰

Provincia Galatia sınırlarına dâhil olan bölgelerde özellikle Toroslar civarında yaşayan kabilelerin pasifleştirilerek Roma hâkimiyeti altına alınması Roma İmparatorluğu için önemli bir konu olmuştur. Ancak Marcus Lollius'un valilikten ayrıldığı sırada muhtemelen bu mesele hâlâ çözülebilmiş değildi (MÖ 22). Dağlı halkların etkinliğinin kırılması, Provincia Galatia'nın Romalılaştırılması ve çok daha önemlisi Cremna (=Girme/Çamlık Beldesi),³¹ Pisidia Antiokheia (=Yalvaç),³² Olbasa (=Belenli),³³ Lystra (=Hatunsaray),³⁴ Parlais (=Barla)³⁵ ve Kilikia Trakheia'ya uzanan yolda stratejik bir öneme sahip olan

¹⁷ Ramsay, 1922, s. 157; Syme, 1939, s. 338; Magie, 1950, s. 459; Sherk, 1980, s. 963; Kaya, 2011, s. 136; Bahar, 2015, s. 289.

¹⁸ Eutropius, VII, 10.

¹⁹ Syme, 1939, s. 236 dn. 3; Sherk, 1980, s. 963; Kaya, 2011, s. 136. *Homo novus* (=yeni insan) kendi ailesi içinde Senatör statüsüne gelmeyi başaran ilk kişi demektir, Romeo, 1979: 97. Doğuştan itibaren bir Roma vatandaşı olan *Homo novus*lar çoğunlukla Roma atlı sınıfından (*eques Romanus*) gelirler ve bu sınıfın üyelerinin mali bakımdan senatörlere benzer imkânları söz konusudur, Mehl, 2018, 23,24. *Homo novus* hakkında daha detaylı bilgi için bkz. Burckhardt, 1990, s. 77-90.

²⁰ Tacitus, XII,22.

²¹ Syme, 1939, s. 362 dn.3.

²² Rémy, 1989, s. 128.

²³ Sherk, 1980, s. 963.

²⁴ Strabon, XII, 6. 4; Sherk, 1980, s. 959; Kaya, 2005a, s. 19; Kurt, 2010, s. 125; Kaya, 2011, s. 136,137; Bahar, 2015, s. 289.

²⁵ Rémy, 1989, s. 128.

²⁶ Kaya, 2011, s. 137.

²⁷ Julius Caesar-Hirtius Aulus, *Bell. Alex.*, 34; Ayrıca bkz. Magie, 1950, s. 396; Mitchell, 1976, s. 299 dn.13; Kaya, 2005b, s. 90. Sözü edilen lejyonlardan biri daha sonra Mısır'a gönderilmiş ve XXII. *Deiotariana lejyonu* içinde yer almıştır. Diğer lejyon ise Galatia'nın Roma Eyaleti olmasından sonra VII. lejyona dâhil edilmiştir. Konu ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Mitchell, 1976, s. 298-308; Kaya, 2005b, s. 90-93; Kaya, 2011, s. 138.

²⁸ Sherk, 1980, s. 963; Kaya, 2011, s. 137.

²⁹ Mitchell, 1976, s. 303; Sherk, 1980, s. 963.

³⁰ Sherk, 1980, s. 963.

³¹ Metin, 2013, s. 216.

³² Levick, 1967, s. 40.

³³ Baz, 2015, s. 266.

³⁴ Belke, 1984, s. 200.

³⁵ Baz, 2015, s. 269.

Comama'da (=Şeref Höyük)³⁶ askeri kolonilerin kurulması konusunda büyük bir misyon yüklenen Marcus Lollius'un verilen bu görevleri tam anlamıyla yerine getirdiğini söylemek güçtür.³⁷

Marcus Lollius, Galatia'daki görevinin sona ermesinin ardından MÖ 21'de Augustus tarafından *consul* tayin edilmiştir.³⁸ Velleius Paterculus tarafından "*dürüst hareket etmekten çok paraya hevesli ve gizlemek için çabalamasına rağmen kötü alışkanlıkları olan bir adam*"³⁹ şeklinde tanımlanan Marcus Lollius, Makedonia'da *proconsul* olarak (MÖ 19-18) hizmet etmiş,⁴⁰ MÖ 17'de Roma'ya dönmüştür. Aynı yıl Germenlerin işgali sırasında büyük bir yenilgiye uğramış ve *V. lejyon* bu saldırı sonrasında kaybedilmiştir.⁴¹ Bundan kısa bir süre sonra (MÖ 17-16) böylesine büyük bir yenilgi almasına rağmen Gallia Comota'yı yönetmiştir.⁴² Bu durum muhtemelen Augustus üzerindeki etkisinden kaynaklanmaktadır.

Bu yöneticilik görevinden uzun bir süre sonra Marcus Lollius, Gaius Caesar'ın *rector* ve *comes* olmuştur. Onun doğuya olan seferlerinde rehberi ve danışmanı görevini üstlenmiştir.⁴³ Augustus tarafından seçilen ve sözü edilen bölgede bu sayede büyük bir deneyime sahip olan Marcus Lollius, Gaius Caesar'ın sayesinde bu dönemde hiç olmadığı kadar güçlü bir konuma sahip olmuştur.⁴⁴ Tiberius'un (MS 14-37) taht için siyasi anlamda henüz tam olarak kendisini garantileyemediği bir dönemde Marcus Lollius, Gaius Caesar ve Tiberius arasındaki ilişkilerin gerilmesinde oldukça etkili olmuştur. Zira Augustus'un Samos'u ziyareti sırasında üvey oğlu Gaius Caesar'ın, Marcus Lollius'un iftiralarından etkilenmesi nedeniyle evlatlığının soğuk tavırları ile karşılaşmıştır.⁴⁵ Böylece Marcus Lollius, evlatlığını Augustus'a karşı kışkırtarak ona karşı duyduğu kinin intikamını almıştır. MÖ 2'de ise Gaius Caesar ve Parthlar arasında meydana gelen mücadele sonrasında elde edilen başarı Roma açısından oldukça tatmin edici olmuştur.⁴⁶

Marcus Lollius başlangıçta başarısı ve Augustus'a yakınlığı sayesinde onun tarafından Provincia Galatia'nın valiliğine gelmiş ancak elde ettiği makama layık şekilde değil utanç içinde ölmüştür.⁴⁷ Zira Gaius Caesar'ın yanında oldukça önemli bir konuma ve güce sahip olduğu sırada doğudaki krallardan hediyeler almakla suçlanmış ve bu durum siyasi bir entrika olarak yorumlanmıştır. Marcus Lollius ise böylesine büyük bir suçun ortaya çıkması sonucunda intihar etmiştir (MÖ 2).⁴⁸

Sonuç

Galatia, coğrafi açıdan oldukça önemli bir yerde bulunmaktadır. Zira bu bölge kuzey-güney, doğu ve batı arasında bulunan ana yolların geçiş noktasıdır. Özellikle Roma İmparatorluğu için doğudan gelebilecek tehlikelere karşı önemli bir tampon bölgedir. Bu açıdan bakıldığında bu denli mühim bir konuma sahip olan bir bölgede Roma'nın mutlak hâkimiyet kurması büyük bir önem taşımaktadır. Nitekim Galatia'nın Roma eyaletine dönüştürülmesindeki temel etkenlerden birini bu durumun oluşturduğu açıktır. Zira Augustus'un bölgede kurduğu askeri koloniler de bunun bir göstergesidir. Marcus Lollius ise Augustus'un bu fikirlerinin gerçekleşmesinde onun destekçisi olarak gösterilmektedir. Ancak MÖ 25-22 tarihleri arasında bölgede idareci olarak bulunduğu dönemde, belki eyaletin yeni kurulmasında karşılaştığı güçlüklerden belki de kendi kişisel becerilerinin yetersizliği ya da hırsları nedeniyle bölgede beklenen performansı tam olarak gösterememiştir.

Galatia valiliğinden ayrıldıktan sonra yine Augustus'un desteği ile *consul* tayin edilen Marcus Lollius, Avrupa'da da istenilen başarıyı gösterememiştir. Germen saldırıları sırasında *V. Lejyonun* kaybedilmesi bunun en açık kanıtıdır. Marcus Lollius üst üste gelen bu başarısızlıklardan sonra bir süre

³⁶ Polat Becks, 2014, s. 228.

³⁷ Rémy, 1989, s. 128.

³⁸ Graindor, 1927, s. 267 no: 33; Syme, 1939, s. 398; CIL, VI,1305; Sherk, 1980, s. 963; Rémy, 1989, s. 127.

³⁹ Velleius Paterculus, II, XCVII.1.

⁴⁰ Cassios Dio, LIV, 20. 3.

⁴¹ Velleius Paterculus, II, XCVII.1.

⁴² Syme, 1939, s. 398.

⁴³ Graindor, 1927, s. 267 no: 33; Syme, 1939, s. 236 dn 3, s. 337, 383; Sherk, 1980, s. 964 dn 34.

⁴⁴ Rémy, 1989, s. 128.

⁴⁵ Suetonius, *Tiberius*, XII, 3.

⁴⁶ Rémy, 1989, s. 128.

⁴⁷ Magie, 1950, s. 459.

⁴⁸ Rémy, 1989, s. 128. R. K. Sherk, Marcus Lollius'un işlediği suç neticesinde öldürüldüğünü savunmaktadır, bkz. Sherk, 1980, s. 964 dn.34.

sessiz kalmış, Gaius Caesar sayesinde yeniden güçlü bir konuma gelmiş ve onun doğu seferlerinde danışmanı ve rehberi olmuştur. Ancak ölümü de yine doğu ile ilişkileri neticesinde gerçekleşmiştir. Zira onun doğuda bulunan krallıkların (Armenia, Parth) yöneticilerinden hediyeler kabul edip onlarla çıkara dayanan ilişkiler içinde olduğu öğrenilmiştir. Çıkarlara dayanan bir politika benimseyen Marcus Lollius'un sonu yine çıkarlar yüzünden gelmiştir. Ölüm şeklinin intihar mı yoksa cinayet mi olduğu konusunda tartışmalar bulunmaktadır. Ölümü ne şekilde olursa olsun *homo novus* iken Galatia valiliği ile yıldızı parlayan bir siyasetçi olması ve imparatorun yakın dostu olabilecek kadar kariyerinde ilerlemesi, onun başarılı ve zeki bir devlet adamı olduğunu kanıtlamaktadır. Bunun yanı sıra sözü edilen tüm bu vasıflar, onun güçlü bir duruşa sahip olduğunun açık bir göstergesidir.

Kaynakça

Antik Kaynaklar

- Cassios Dio, *Historia Romana, Dio's Roman History, (XLVI-L, LI-LV)*, (Çev.: E. Cary), Harvard Universty Press, London, 1955.
- Eutropius, *Breviarum Historiae Romanae, Roma Tarihinin Özeti*, (Çev.: Ç. Menzilioğlu), Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2007.
- Gaius Julius Caesar-Hirtius Aulus, *Bellum Alexandrinum*,(Çev.: R. Schneider), Weidmannsche Buchhandlung, Berlin, 1888.
- Strabon, *Geographika, Antik Anadolu Coğrafyası (XII-XIII-XIV)*, (Çev.: A. Pekman), Arkeoloji ve Sanat Yay. İstanbul.
- Suetonius, *De vita Caesarum, The Lives of the Twelve Caesars*, (Çev.: A. Thomson), Georgo Bell and Sons, London, 1909.
- Tacitus, *Annales, The Annals* (Çev.: A.J. Woodman), Hackett Publishing Company, Indianapolis/Cambridge, 2004.
- Velleius Paterculus, *Res Gestae Divi Augusti, Compendium of Roman History* (Çev.: F. W. Shibly), Harvard University Press, 1961.

Modern Kaynaklar

- Arslan, M. (2000) *Antikçağ Anadolu'sunun Savaşçı Kavmi Galatlar*, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yay.
- Bahar, H. (2015) "Eskiçağ'da Konya", *Şehirlerin Sevdalısı İbrahim Hakkı Konyalı Armağanı*, Konya, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, 7, 272-298.
- Baz, F. (2015) "Merkezi Pisidia'daki Bazı Roma Kolonileri'ndeki İmparator Kültünün Varlığına İlişkin Değerlendirme", *Phaselis*, I, 261-275.
- Belke, K. (1984) *Galatien und Lykaonien*, Tabula Imperii Byzantini, 4, Wien.
- Braund, D. (1983) "Royal Wills and Rome", *Papers of the British School at Rome*, 51, 16-57.
- Burckhardt, L.A. (1990) "The Political Elite of the Roman Republic: Comments on Recent Discussion of the Concepts "Nobilitas and Homo Novus", *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*, 39/1, 77-99.
- CIL = *Corpus Inscriptionum Latinarum*, Berolini, Walter de Grayter, 1976.
- Doğanay, O. (2017) *Torosların Savaşçı Kavmi Homonadlar*, İstanbul, Ege Yay.
- Graindor, P. (1927) "Inscriptions attiques d'époque romaine", *Bulletin De Correspondance Hellénique*, 51, 245-328.
- Kaya, M. A. (2005a) "Anadolu'da Roma Eyaletleri: Sınırlar ve Roma Yönetimi", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 38, 11-30.
- Kaya, M. A. (2005b) "Roma Lejyonerleri ve Anadolu", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 24/37, 87-98.
- Kaya, M. A. (2011) *Anadolu'da Galatlar ve Galatya Tarihi*, Konya, Çizgi Kitabevi.
- Kurt, M. (2010) "Antik Lykaonia'da Yönetim ve Şehirleşme", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 28, 119-132.

- Kurt, M. (2011) “M.Ö. I. Yüzyıl Roma-Parth İlişkilerinin Kilikya Eyaleti’ndeki Yansımaları”, *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, 2/2, 1-14.
- Levick, B. (1967) *Roman Colonies in Southern Asia Minor*, Oxford.
- Magie, D. (1950) *Roman Rule in Asia Minor to the End of the Third Century After Christ, I*, Princeton-New Jersey, Princeton University Press.
- Mehl, A. (2018) “The Homo Novus in the Society and Political Culture of Rome”, *Paul as Homo Novus Authorial Strategies of Self-Fashioning in Light of a Ciceronian Term* (Ed. E. M. Becker, J. Mortensen), *Studia Aarhusiana Neotestamentica*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 6, 21-38.
- Metin, H. (2013) “Pisidia’da Görkemli Bir Kent Kremna: Tarihi Coğrafya ve Araştırmalar”, *Pisidia Araştırmaları I, I. Pisidia Araştırmaları Sempozyumu Bildiri Metinleri*, 215-225.
- Mitchell, S. (1976) “Legio VII and the Garrison of Augustan Galatia”, *The Classical Quarterly*, 26/2, s. 298-308.
- Polat Becks, B.A. (2014) “Komama’nın Kuzey Territoriumunda Yeni Keşfedilen Bir Yerleşme: Pancarlı Tepe”, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6/11, 227-239.
- Ramsay, W. M. (1917) “Studies in the Roman Province Galatia: I. The Homanadeis and the Homanadensian War”, *The Journal of Roman Studies*, 7, 229-283.
- Ramsay, W. M. (1922) “Studies in the Roman Province Galatia”, *The Journal of Roman Studies*, 12, 147-186.
- Rémy, B. (1989) *Les carrières sénatoriales dans les provinces romaines d'Anatolie au Haut-Empire (31 av. J.-C. - 284 ap. J.-C.) (Pont-Bithynie, Galatie, Cappadoce, Lycie-Pamphylie et Cilicie)*, İstanbul-Paris, Institut Français d'Études Anatoliennes.
- Romeo, L. (1979) *Ecce Homo! A Lexicon of Man*, John Benjamins, Amsterdam.
- Sherk, R. K. (1980) “Roman Galatia: The Governors from 25 B.C. to A. D. 114”, *ANRW*, II.7/2, 954-1052.
- Syme, R. (1939) *The Roman Revolution*, At The Clarendon Press, Oxford.
- Taşdöner, K. (2012) “Romalı Triumvir Marcus Antonius’un Anadolu’da Siyasi Düzenlemeleri”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 31/51, 209-236.

Tür: Araştırma Makalesi **Gönderim Tarihi:** 21.03.2019 **Kabul Tarihi:** 28.05.2019

Atf Künyesi: Aras, E. ve Benhür, Ç. (2019).“İkinci Dünya Savaşı’nda Stratejik Mançurya Operasyonu ve Türk Basını”, *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2 (1), 65-83.

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI’NDA STRATEJİK MANÇURYA OPERASYONU VE TÜRK BASINI

Emre ARAS*
Çağatay BENHÜR**

Özet

İkinci Dünya Savaşı, XX. yüzyılın en önemli siyasi gelişmesi olmuştur. Stratejik Mançurya Operasyonu ise bu savaşın sona erdirilmesinde adeta dönüm noktalarından birisi haline gelmiştir. Sovyetler Birliği ile Japon İmparatorluğu arasında meydana gelen bu muharebe sonucunda Japon İmparatorluğu teslimiyeti kesin olarak kabul etmiş ve nihayet savaş sona ermiştir. 9 Ağustos 1945 günü Kızılordu’nun üç cepheden Japonya’nın Mançurya topraklarına taarruzu ile başlayan bu operasyon, 2 Eylül 1945 günü Japonya’nın teslim olmasıyla resmen sona ermiştir. Harekâtın 23 gün gibi kısa bir sürede tamamlanması beklenmedik bir gelişme olmuştur. Bunun sebepleri olarak Sovyetler Birliği’nin bu savaşa daha hazırlıklı girmesi, büyük bir stratejik başarı göstererek tüm cephelerde Japon direnişini başarısızlığa uğratması ve müttefiklerinden aldığı yardımlar gösterilebilir. ABD’nin harekâttan hemen önce atom bombalarıyla Japon şehirlerini vurması da Japonlar’da psikolojik bir çöküntüye sebep olmuş ve bu da Sovyetler Birliği’nin işini daha da kolaylaştırmıştır. Bu harekât İkinci Dünya Savaşı’nın sonlandırılmasında bir dönüm noktası olmuştur. Japonya’nın atom bombası saldırıları sebebiyle teslim olmak zorunda kaldığı yönündeki yaygın görüş yeterli değildir. Çünkü atom bombaları atıldıktan sonra Japon direnişi hâlâ devam etmekteydi. Günümüz araştırmalarında bu durum göz ardı edilse de Mançurya üzerine yapılan bu Sovyet harekâtının hemen akabinde Japonya barış istemek zorunda kalmıştır. Bu kısa süreli savaş Türk basınında oldukça geniş yer bulmuştur. Dönemin tirajı yüksek gazeteleri neredeyse her gün bu savaşı manşetlerine taşımışlardır. Gazeteler, destekledikleri ideoloji kapsamında yer yer tarafsız yorumlar yapmaktan da çekinmemişlerdir. Gazetelerde yer alan haberler, büyük ölçüde araştırmalarla uyumla beraber yer yer yanlış haberlerin de yapıldığı görülmektedir. Türk gazeteleri yaptıkları haberlerde büyük ölçüde savaşan devletlerin resmi tebliğlerini ve dış basını kaynak olarak göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: İkinci Dünya Savaşı, Japonya, Mançurya, Sovyetler Birliği, Türk Basını

Strategic Manchuria Operation and Turkish Press in the Second World War

Abstract

The Second World War was the most important political development of the 20th century. Strategic Manchurian Operation has become one of the turning points in the end of this war. The battle between the Soviet Union (USSR) and the Japanese Empire resulted in the submission of the Japanese Empire and finally the war was over officially. This operation which started on 9 August 1945 with the attack of the Red Army from three fronts to the lands of Manchuria, ended with Japan’s surrender on 2 September 1945. Completion of the operation in a short period of 23 days has been an unexpected development. As the reasons for this, the Soviet Union is getting ready for this war, showing a great strategic success and failing the Japanese resistance on all fronts and the help it gets from its allies. The fact that the US hit Japanese cities with atomic bombs just before the operation caused a psychological collapse in the Japanese, and this made the Soviet Union’s work even easier. This operation was a turning point in the end of the Second World War. The general opinion about Japan that it had to surrender due to atomic bomb attacks is not satisfying. Because after the atomic bombs were removed, the Japanese resistance was continuing. Although this situation was ignored in today’s research, Japan had to ask for peace immediately after this Soviet operation on Manchuria. This short-term war had a wide place in the Turkish press. The newspapers with high circulation of the period carried this war to their headlines almost every day. The newspapers did not hesitate to make occasional comments within the scope of the ideology they supported. The news in the newspapers is largely consistent with the research but sometimes there are also false reports. Turkish newspapers have shown the official communiques and the external press as a source.

Key Words: Japan, Manchuria, Second World War, Soviet Union, Turkish Press

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Konya/ Türkiye. E-Mail: emre.aras.25@hotmail.com. Orcid: 0000-0003-0634-6865.

** Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Konya/ Türkiye. E-Mail: cbenhur@selcuk.edu.tr. Orcid: 0000-0002-0962-9038.

Giriş

Mançurya bölgesi, stratejik konumu gereği Uzakdoğu coğrafyası için büyük önem arz etmektedir. Coğrafi açıdan bu önemini İkinci Dünya Savaşı sırasında da korumuştur. Mançurya, Sovyetler Birliği'nin Uzakdoğu'ya açılan kapısı konumundaki Sibirya'nın güneydoğusunda bulunmaktadır. Ayrıca Uzakdoğu'nun en geniş devleti olan Çin'in kuzeydoğusundadır. Aynı zamanda Japonya'nın Asya anakarasındaki kolonisi olan Kore'nin kuzey komşusudur. Yüzölçümü bakımından Batı Avrupa kadar geniş bir bölge olan Mançurya bölgesinin büyük bölümü ormanlık ve dağlık arazilerden oluşmaktadır. Güneybatısında ise geniş çöller bulunmaktadır. Bu özelliğiyle taarruz harekâtlarına karşı doğal engellere sahiptir. Zorlu bir coğrafya olmasına rağmen Mançurya, modern ekonomiler için gerekli görülen alüminyum, kalay ve demir gibi doğal kaynakları barındırdığından çevresindeki devletler için bir yayılma alanı olarak görülmüştür. Zengin orman kaynaklarının yanında petrol rezervlerini de barındırmasından dolayı Rus Çarlığı ile Japon İmparatorluğu'nun çıkarlarının kesiştiği bir bölge olmuştur. Bu iki devletin ekonomik çıkarları sebebiyle Mançurya üzerindeki nüfuz mücadelesi en çok altyapı alanında gün yüzüne çıkmıştır. Burada inşa edilen demiryolları üzerinden etki alanlarını genişletme siyaseti güden bu iki devlet arasındaki mücadele sebebiyle Mançurya hakkında ortaya çıkan uluslararası meselelerin en önemli başlığı demiryolları olmuştur.

Asya anakarasındaki Japon varlığı, Birinci Dünya Savaşı öncesinde Çin'e karşı genişlemenin arttığı Meiji döneminin sonuna rast gelmiştir. Japonya'nın, 1905 yılında Çarlık Rusya'ya karşı kazandığı zaferden sonra Asya anakarasında doğrudan ele geçirdiği ilk bölge, Mançurya'nın güneyinde bulunan, 1910 yılında koloni haline getirdiği Kore olmuştur ve bu tarihten itibaren Asya'da Japon yayılmacılığı artmıştır. Kore'deki kazanımlarıyla birlikte Japonya, Mançurya'daki demiryolları üzerinde tam hâkimiyet elde etmiştir. Uzak Asya'daki Rus-Japon mücadelesi; Rusya'nın batı komşusu konumundaki Osmanlı Devleti'nin dikkatini çekmiş ve Osmanlı hükümeti Rus-Japon mücadelesini dikkatle takip etmiştir. Osmanlı arşiv vesikalarına da yansıyan bu konunun önemine binaen şu örnek dikkat çekicidir: “*Japonya ve Rusya arasında vukû bulmakda olan muharebenin neticesi umumî dünyanın politik halini tebdî edecektir*” (CDA, Y. PRK. SGE, 10-15, vr. 1, 28 Zilkade 1321/ 15 Şubat 1904). Bunun ardından Japonya, önce demiryollarına müdahale ettiği, ardından Japon ve Kore bankalarının aracılığıyla ekonomisine girdiği Mançurya da gücünü artırmaya devam etmiştir. Eylül 1931'de bazı fanatik genç Japon subayları tarafından Mançurya demiryollarının Şenyang (Mukden) kesiminde gerçekleştirilen ve bahane olarak kullanılan bir bombalı saldırı sonucunda Japonya, Mançurya'ya müdahale etmiş ve 1905 yılından beri yalnızca demiryolları ile sınırlı olan hâkimiyetini tüm bölgeye yaymıştır. Bunun neticesinde başına İmparator Pu Yi'nin¹ geçirildiği Mançuko Devleti, 1932'de Japonlar tarafından kukla olarak kurulmuştur (Tanner, 2013, s. 26). Japonya'nın neredeyse Batı Avrupa büyüklüğündeki Mançurya'yı işgal etmesinin en önemli sebepleri; Mançurya'nın büyük bir ekonomik havuz olması ve bu bölgeyle binlerce kilometre sınırı olan Sovyetlerin burada Komünizmi yayarak stratejik ileri üsler kurabileceği korkusu olmuştur.

Japonya ile aynı sene içerisinde (1941) savaşa dâhil olan Sovyetler Birliği, en büyük düşmanı Almanya ile olan savaşına devam ettiği sırada, Japonya da Pasifik sahasında ABD ile mücadele etmekteydi. Sovyet topraklarındaki Alman ilerleyişi, 1941 yılının son aylarında yavaşlamasına rağmen 1942 yılı sonuna kadar sürmüştür. Alman ilerleyişi 1942-43 kışında Stalingrad Kuşatmasındaki bozgun ile durdurulmuş ve Almanların Berlin'e dek sürecek geri çekilişi başlamıştır (Beevor, 2018, s.18). Batılı tarihçiler, Sovyetlerin bu başarısında askeri güçten ziyade coğrafya ve iklimin etkili olduğunu savunmuşlardır (Glantz, 1983, s. xiii). Sovyetler Birliği, Almanya gibi çok güçlü ve iyi donatılmış kara ordusuna sahip bir devlet ile savaş halindeydi. Bu durum, Sovyet ordusuna 1942-1945 evresinde Almanya'ya karşı yürüttüğü harekâtlarda edindiği tecrübeleri 1945 yılında Japonya üzerinde ustalıklı uygulama imkânı vermiştir.

1945 yazına gelindiğinde Japonya'nın yenileceği, Müttefikler (ABD, İngiltere, Fransa, SSCB) tarafından iyice anlaşılmıştı. İvoşima ve Okinava yenilgilerinin ardından Japon İmparatorluk Donanması tamamen yok edilmiş ve hava kuvvetleri etkisiz hale getirilmişti. Japon anakarasına karşı uygulanan abluka

¹ Mançu Hanedanı'nın son temsilcisi, Çin'in son imparatoru olan Pu Yi, genç yaşta Pekin sarayında zor günler yaşamış ve 1908-1912 yılları arasındaki saltanatının iç karışıklık sebebiyle kesintiye uğramasından sonra doğuya çekilmiştir. Japon işgali sırasında kukla hükümet Mançuko'nun sözde imparatoru ilan edilmiştir. 1945'e kadar yürüttüğü bu görev sonrasında işbirlikçilikle ve hatta Japon dinine geçmekle suçlanmasına rağmen Pu Yi, otobiyografisinde yazdıklarına göre savaş sonrası yargılamalarında Japon temsilcinin, Hirohito'nun atalarına saldırmış olduğuna dair kendisine yönelttiği suçlamaları kabul etmediğini ve haksız suçlamalara tepki gösterdiğini vurgulamaktadır (Pu Yi, 2010, s. 297-298).

sonucu endüstri kaynakları neredeyse tükenmiş ve kıtlık riski başlamıştı.² Japonya'nın yenilmesine kesin gözüyle bakılmasına rağmen, Müttefikler Japonların ne zaman teslim olacağını öngöremiyorlardı. Japon anavatanına karşı gerçekleştirilen son çıkarmalar esnasında Müttefik ordularının uğradıkları büyük kayıplar (en çarpıcı örneği; Okinava Adasına yapılan çıkarma sırasında Japonların uğradıkları 100 binden fazla kayba karşılık, Amerikalıların 50 bine yakın asker kaybetmeleriydi) Müttefikleri Japonya'nın işgali için yoğun bir hazırlık safhasına yöneltmiştir. Bu sırada Japon anavatanında 2,3 milyon, Mançurya'da ise 1 milyon Japon askeri konuşlandırılmıştı. Bu rakamlar, Müttefiklerin inatçı Japon direnişi karşısında büyük bedel ödeyeceği fikrini güçlendirmekteydi. Müttefikler, savaşın bir an önce sona erdirilmesi için bu hazırlıklara ek olarak farklı savaş teknolojilerine yönelmeye başlamışken, Sovyetler Birliği, Asya'daki Japon varlığına karşı gerçekleştireceği Mançurya Operasyonu için konvansiyonel hazırlıklarını kendinden emin bir şekilde sürdürmekteydi (Glantz, 1983, s. xiv). Dönemin Fransız gazetecisi Raymond Cartier'in tabiriyle Pasifik'te "yağ lekesi gibi" yayılan Japonya'nın geniş arazilere hâkimiyet kurmuş olması mutlak üstünlükten çok bir illüzyon niteliğinde olmuştur. Japon İmparatorluğu'nun sayısal yetersizlikten öte mesafelere yenik düştüğü kabul edilebilir.

Bunlardan yola çıkarak bu tedbirlerin ekonominin yanında stratejik bir karar olduğu da görülmektedir. İlişkilerin zaten gergin olduğu bu bölgede 1945 yılının Ağustos ayında Sovyetler, amaçlarını gerçekleştirmek ve 40 sene öncesinin intikamını alabilmek adına Mançurya Operasyonunu başlatmış ve çok kısa bir süre zarfında sonuca ulaşmıştır.

I. Diplomatik Manevralar

Japonya'nın büyük savaşa girmesinden önce Prens Fumimaro Konoye, başbakan olarak daha ılımlı bir politika gütmüş ve "Dörtlü Pakt" olarak nitelenebilecek bir diplomatik proje fikrinin mimarlarından biri olmuştur. Buna göre Faşist "Üçlü Pakt"ına Sovyetler Birliği'ni de ekleyerek ABD'nin etkisi ortadan kaldırılacak ve dünya egemenliği bu ülkeler arasında pay edilecekti. Bu sırada Almanya'nın savaş başlarında Moskova ile bir süre bağlaşıklık olması Japonya için bir umut olmuştur. Bu doğrultuda, 13 Nisan 1941'de Japonya ile Sovyetler Birliği arasında bir saldırmazlık paktı imzalanmıştır. Böylelikle düşünülen projeye göre Alman- Sovyet anlaşması sürdüğü takdirde, Stalin ve Hitler'in prensip olarak mutabık kaldıkları Hindistan ve İran'a karşı ortak yayılma siyasetinde Japonya, Kızıldordu'nun savaş çabalarına Mihver lehine destek sağlayabilmeyi düşünmüştür (Viale, 1988, s. 25-26). Almanya bu durumu bozmamış olsaydı gerçekleştirilebilecek olan bu plan; ABD ve Britanya'nın egemenliğini ortadan kaldırıp günümüz haritalarını kökten değiştirebilirdi.

28 Kasım-1 Aralık 1943 tarihleri arasında düzenlenen Tahran Konferansı sürecinde Almanların mağlup edileceği belli olmaya başlayınca, Japon ordusunun Sovyetlere karşı bir hamle yapması beklenmekteydi. Zaten Müttefikler de Sovyetleri bir an önce Japonya'ya karşı savaşa sürüklemek istemişlerdir. Sovyet lideri Stalin, henüz Japonlara karşı savaşa girmenin tehlikeli olabileceğini düşündüğünden dolayı Tahran Konferansı'nda Japonlara saldırmak için öncelikle Müttefiklerin Almanlara karşı ikinci bir cephe açmasını şart koşmuştur. Sovyet yönetiminin ve kurmaylarının en büyük çekincesi Almanlar mağlup edilmemişken Japonlara karşı savaşa girildiği takdirde güçlerinin ikiye bölüneceği, Almanların bu fırsattan yararlanarak tekrar ayağa kalkabilecekleri ve kazanılmak üzere olan mücadelenin tekrar başlayabileceği ihtimali olmuştur. Bu, büyük bir stratejik hata olarak görüldüğünden, Japonlara karşı müdahale ertelenmiştir (Shtemenko, 1971, s. 351-352).

İlerleyen süreçte konjonktür de yavaş yavaş değişmeye başlamıştır. Potsdam Konferansı (17 Temmuz- 2 Ağustos 1945) sırasında Churchill, 18 Temmuz 1945'deki düşüncelerini anılarında şu şekilde belirtmiştir: "*Ruslara gerek duymayacağız. Artık Japon savaşının sonu onların ordularının akınlarına bağlı değildir. Onlardan ricada bulunmaya ihtiyacımız yoktu. Birkaç gün sonra bu konuyu Dışişleri Bakanı*

² Japon İmparatorluğu, temelde bir deniz gücü olduğundan ithal ürünlere İngilizlerden daha bağımlıydı. Japonya'nın savaş kapasitesi, denizasını ikmal ile edinebileceği petrol, demir, alüminyum gibi temel endüstri hammaddelerinin yanı sıra potasyum ve kalay gibi ender maddeler ile pamuk ve kauçuk gibi diğer önemli hammaddelere bağımlıydı. Ayrıca Japonya, temel gıda malzemelerinden olan buğday ihtiyacının %20'sini, pirincin %17'sini ve şeker gibi diğer gıdaların büyük kısmını ithal ediyordu. Savaşa girdiği sırada Japon ticaret filosu yetersizdi. Savaşa başladığı sırada sekiz milyon ton kadar olan Japon ticaret filosunun %60'ının Amerikan denizaltıları tarafından batırılması ve bu mevcut açığın giderilememesi, Japonya'nın savaşı kaybetmesindeki en büyük etken olmuştur (Hart, 2016, s. 947-949).

Anthony Eden'e not ettirdim: Şu anda Birleşik Devletlerin Japonya'ya karşı savaşta Rusların iştirakini arzu etmeyeceği oldukça açıktır" (Hart, 2016, s. 969).

İngiltere'nin tavrına karşı Sovyetler Birliği, Japonya ile olan savaşın kısa sürede bitmesini istememiştir. Zaten savaşın 1946 güzüne kadar süreceği fikri üzerinde durmuşlardır. Müttefiklerin aksine Sovyetler Birliği, savaşın uzun süreceğini ve bu sırada anavatan çıkarmasına katılarak Japonya'nın işgalinde pay sahibi olunabileceğini düşünmüştür. Ayrıca Japon İmparatorunun harp suçlusu olarak idamını isteyecek kadar Müttefik tavrına ters düşmüşlerdir (Cartier, 1975, 412). Tüm bu gelişmeler karşısında Sovyet yönetimi, savaşın uzun süreceği fikrine sahip olmasına ve bu durumun bazı getirilerinin³ de olabileceğini düşünmesine rağmen, kısa sürede bitebileceği fikrini de göz ardı etmemiş, hazırlıklarını hızla tamamlayarak Japonya'nın yalnızca ABD'ye teslim olmasını hedeflemiştir. Bir yandan da belli bir süre devam edeceği düşünülen operasyon için etkili kuvvetleri Uzakdoğu'ya konuşlandırmıştır. Gücü hâlâ abartılan ancak çoktan savaş gücü bakımından yetersiz duruma düşmüş Japon ordusuna karşı Sovyetler, Mançurya Harekâtı için nitelik açısından çok üstün bir ordu ile uzun soluklu bir sefere hazırlanmış ve bu durum operasyonun kısa sürmesindeki en büyük etkenlerden biri olmuştur.

Umutsuz gidişat sebebiyle İmparator tarafından Prens Konoye'nin Moskova'ya gönderilmesi ve dışişleri görevlilerine ne pahasına olursa olsun barışın sağlanması talimatı verilmesinin ardından 13 Temmuz 1945'te Sovyetler Birliği'ne barış taraftarı olduğu ilan edilmiştir. Ancak Potsdam'a gitmeye hazırlanan Stalin tarafından olumsuz yanıt verilmiştir (Hart, 2016, s. 964).

Diğer taraftan, doğuda yeni bir hazırlığa girişen Sovyetler Birliği, Türkiye ile olan ilişkilerinde de yeni bir yapılanmaya gitmiştir. Bu doğrultuda, 19 Mart 1945 günü Sovyetler Birliği, Türkiye ile 17 Aralık 1925'te imzalanmış olan Türk-Sovyet Tarafsızlık ve Saldırmazlık Paktı'nın yenilenmeyeceği hakkında Türkiye büyükelçisine nota vermiştir. Türkiye, Sovyetlerin bu hamlesini ve alternatif bir antlaşma için Sovyet yönetiminin isteksiz görünmesini Türkiye'nin Birleşmiş Milletler sahasında elde edebileceği kazanımlara karşı yapılmış olumsuz bir hareket olarak görmüştür (Weisband, 2002, s. 292-293). Bu olayın üzerinden daha bir ay geçmeden 5 Nisan 1945'te Moskova tarafından, 13 Nisan 1941'den beri yürürlükte olan Sovyet-Japon Tarafsızlık Antlaşması'nın da uzatılmayacağına ilan edilmesi, Sovyetler Birliği'nin Japonya'ya karşı saldırıya geçeceği yorumlarına neden olmuştur (Slavinsky, 2004, s. 152-153). Sovyetlerin komşularına karşı bu ani saldırgan tutumu, 1945 yılına kadarki askeri harekâtlarıyla elde ettiği başarıların sonucunda ortaya çıkmıştır.

Sovyet saldırısı öncesinde bazı Japon yöneticiler arasında Sahalin'deki petrol haklarından ve Ohotsk Denizi'ndeki balıkçılık imtiyazından vazgeçerek yaklaşan saldırının diplomatik yollardan engellenmesi gerektiğini düşünenler olmasına rağmen bu planlar düşünmeden öteye geçememiştir. Tüm bu diplomatik gelişmelerden önce 4-11 Şubat 1945 tarihleri arasında yapılan Yalta Konferansında alınan kararlar Kızılordu'nun Japonya'ya karşı savaşa gireceğini kesinleştirmişti. Buna göre Sovyet lideri Stalin, aldığı bazı tavizler karşılığında Almanya'nın teslim olmasından sonraki 2-3 ay içinde Japonya'ya karşı savaşa gireceği garantisini vermiştir. Sovyetler Birliği, Japonya'nın kuzeydoğusundaki Kuril Takımadaları, Sahalin Adasının Japonya egemenliğinde olan güney kısmı, Mançurya'nın güney sahilindeki askeri üs Port-Arthur Limanı, ticari liman Dairen ve Güney Mançurya Demiryolları'nın yönetiminde ortaklık gibi tavizleri de savaşa girme karşılığında talep etmiştir. (Cartier, 1975, s. 345).

II. Askeri Hazırlıklar

Bu harekâtın hazırlık safhasını yalnızca İkinci Dünya Savaşı'ndaki faaliyetlerle sınırlı tutmak analiz açısından olayın bazı yönlerinin eksik kalmasına sebep olabilir. Zira kırk yıldır devam etmekte olan Japon-Sovyet husumeti iki tarafın da herhangi bir tacize karşı hazır bulunmalarını zorunlu kılmıştır. 1938 ve 1939 yıllarında gittikçe sıklaşan sınır çatışmaları⁴ bu beklentileri haklı çıkarmıştır.

³Yalta Konferansı sürecinin ardından Stalin, ABD'nin dostane yaklaşımını daha ne kadar sürdüreceğinden emin olmadığı için Batılı devletlerin gönderdiği ekonomik ve askeri yardımların olabildiğince uzun sürmesini arzulamaktaydı. Savaşın bitmesi ile bu yardımlarda kesilecekti. (Hasegawa, 2005, s. 86).

⁴Sovyetler ile Japonlar arasındaki sınır çatışmaları 1935 yılından itibaren başlamıştır. Bunlardan en önemlileri 1938 yazındaki Kasan Gölü Muharebesi ile Mayıs 1939'da gerçekleşen ve Eylül 1939'da aynı mevkide tekrarlanan Kalkin-Gol Muharebeleridir. Bu çatışmalar sonucunda Sovyetler ve Japonya arasında genel bir savaştan korkulduğundan dolayı Sovyetler Birliği, kendini korumanın yolunu Japonya ile doğrudan çatışma yerine Japonlarla savaş halinde olan Çin'e yardım ederek dolaylı olarak sağlama yoluna gitmiştir. (Porter, 1986, s. 12).

Japon ve Sovyet ilişkileri savaştan önce olduğu gibi savaş esnasında da gergin devam etmiştir. Japonların, Sovyet sınırına tecavüzleri olmaktadır ve Sovyetler buna karşı Uzakdoğu ve Pasifik sahasında tedbirlerini artırmaya başlamıştır. Ayrıca harekâttan neredeyse bir yıl evvel Sovyet Genelkurmayı, Uzakdoğu'daki orduların lojistik ve taktik durumları hakkında çalışmalara başlamıştır. Teorik hazırlıklar 1944 Ekim'inden itibaren somut hale getirilmiş ve Genelkurmay'ın Stalin'e sunduğu bu planlar o sırada Moskova'da bulunan Churchill'le bile paylaşılmıştır. Ekim 1944'teki bu saldırı planı Ağustos 1945'teki harekâta kadar hiçbir değişime uğramamıştır (Shtemenko, 1971, s. 350-354).

700 bin asker Avrupa'da savaşın sona ermesi bile beklenmeden Uzakdoğu'ya nakledilmeye başlanmıştır. Plan gereği üç cepheye⁵ bölünen toplam 11 ilk kademe ordusuna ilave olarak ikinci bir hat ordusu görevlendirilmiştir. Almanya'ya karşı gerçekleştirilen saldırılarda genellikle yedek ordular çatışmalara doğrudan dâhil olmadıklarından ikinci hat birliği oluşturma zihniyeti gelişmemiştir. Ender de olsa üç hatlı düzen benimsenmesine rağmen genellikle üçüncü hat yedek birliklere ordu düzeninde başvurulmamış, ikinci hat da savaş ilerledikçe azaltılma yoluna gidilmiştir (Glantz, 2012, s. 280-281).

II. A. Sovyet ve Japon Askeri Planları

Kızılordu saldırı güçleri üç cephe halinde düzenlenmiştir. Mançurya'nın kuzeydoğusunda mevzilenirilmiş ve saldırı mevkilerinden en güçlüsü haline getirilmiş, Moğolistan ordusuyla takviye edilmiş Transbaykal (Baykal Ötesi) Cephesi'nin Kuzeybatı Çin'deki çölleri ve Mançurya'nın batısı boyunca uzanan Kingan Dağları gibi zorlu arazileri aşması planlanmıştır. Pekin'in kuzeybatısı, Mukden ve Çangçun istikametinde ilerlemesi kararlaştırılan bu birliklerin Mançurya'nın kuzeydoğusundaki Birinci Uzakdoğu Cephesi birlikleriyle Harbin ve Mukden bölgesinde, Mançurya'nın merkezinde kavuşması beklenmiştir. Ayrıca Mançurya'nın kuzeyinde konuşlandırılan İkinci Uzakdoğu Cephesi kuvvetlerinin Amur Nehri'ni geçerek güneye ilerlemesi ve Kvantung Ordusu birliklerinin konum değiştirmelerini engellemesi istenmiştir (Dzirkals, 1976, s. 8). Sovyet hazırlıkları sonucunda 900 binden az olmayan Japon muharip unsuruna karşı 1,5 milyondan fazla asker, 5600 kadar tank ve motorlu top, 26 binden fazla top ve havan, 3500 civarında uçak görevlendirilmiştir. Böylelikle Japonlara karşı personel ve uçak sayısında bire iki, tank ve top gücü bakımından bire beş üstünlükle harekâta girilmiştir (Vigor, 1984, s. 110).

Bunun karşısında, Japonların en büyük güvencesi olan Kvantung Ordusu eski ihtişamına sahip değildi. 9 Haziran 1945'te hazırlanan, Japon Genelkurmay Başkanı Umezu'nun Tokyo yönetimine sunduğu Kwantung Ordusu'nun durumu hakkındaki rapor, vaziyeti gözler önüne sermiştir. Raporla belirtildiği üzere, Mançurya'da cephe stoklarının karşılaşılabilecek ilk taarruzla bitecek derecede düşük olması, bu sırada bir düşman çıkarması beklentisinin sonucu olarak güçlerin anavatanına kaydırılmasıyla açıklanamaz. Çünkü Mançurya gibi önemli ve stratejik bir bölgede, hem de Sovyetler Birliği'nden bir saldırı beklendiği sırada cephe stokunun bu denli yetersiz olmasını, yalnızca anavatan savunması için oraya kaydırılan güçlerle açıklamak oldukça güçtür. Aynı günlerde Japon adaları birliklerinin de silah kalitesi geri düzeydeydi (Hasegawa, 2005, s. 101). Ayrıca 1945 baharında Kvantung Ordusu'nun seçkin birlikleri Pasifik Cephesine aktarılmış ve yedek birlikler silah altına alınarak özellikle Mançurya'da bu açık kapatılmaya çalışılmıştır. Bu son düzenleme ile Sovyet harekâtı öncesinde Japon ve Korelilerden oluşan 700.000'den fazla personel Kvantung Ordusu'na alınmıştır. Japonya, Mançurya'da kısa vadede bir saldırı beklememesine rağmen sınır güvenliği şart görüldüğünden, nitelik açısından yetersiz olsalar da bu birlikleri sınır garnizonları şeklinde savunmaya hazır bekletmiş ve birlikleri yeterli duruma getirmek için gereken zamanın olduğunu düşünmüştür. Ayrıca Kore Yarımadası'nda diğer bazı birlikler bulundurulmuştur. İmparatorluk Genel Karargâhı Operasyon Daire Başkanı Şigeharu Asaeda'nın, Sovyetler Birliği savaş ilan ettiği gün Kvantung Ordusu Genelkurmay Başkanına verdiği 1378 numaralı emir, Sovyet saldırısından önce Japon savunma planının esaslarını içermektedir. Yarbay Asaeda esasında Mançurya'yı savunmanın düşünülmediği, anavatan topraklarından sayılan Kore'ye geri çekilmenin hedeflendiği bir plan ortaya koymuştur (Itoh, 2010, s. 19). Mançurya'da uzun süredir savunmaya hazırlanan Japonlar, sabit istihkâmlar ile birlikte doğal engellere de güvenmekteydiler. İmparatorluk güçleri, sabit savunma prensibine göre hazırlanmışlardı. Japon savunması, genel olarak Fransızların Almanlara karşı kurduğu sabit sınır tahkimatı

⁵ Kızılordu düzenine göre Türkiye'nin de kullandığı, Almanların ordular grubu olarak isimlendirdikleri grup "cephe" olarak adlandırılmıştır.

olan Maginot Hattı'ndan örnek alınarak kurulmuştur. Ne gariptir ki Japonlar Fransızların ağır yenilgilerinden ders çıkarmamışlar ve kendileri de büyük bir yenilgi almışlardır.

Japon ileri savunma hattı mümkün olduğu kadar nehirleri takip ederek demiryolu hatlarını koruma üzerine kurulmuştu. Ağustos 1945'e gelindiğinde Japon ordusunun Mançurya'da üç savunma hattı bulunmaktaydı. Özellikle ileri savunma hattında her türlü istihkâm ve askeri malzeme mevcuttu. Farklı çeşitlerde koruganlardan oluşan istihkâm zinciri, direniş için iki kilometre aralıklarla oluşturulmuş ana mevzilere dayanmaktaydı. Bu mevziler genellikle hâkim tepelere kurulan beton, ahşap ve toprak siperlerden oluşturulmuştur. Aynı zamanda tanksavar, makineli tüfek ve top bataryaları buna uygun şekilde mevzilenmiştir. Bu silahlar birkaç yüz metre aralıklarla mevzilere yerleştirilmiştir. İstihkâmın merkezi, genellikle içlerinde depolar ve su stoklarını barındıran askeri yerleşimlere olmuştur. Ana mevzilerin etrafı dikenli teller, mayınlar, tank hendekleri ve piyade engelleri ile çevrilmiştir. Sınır boyu uzanan ileri savunma hattının seksen kilometre kadar gerisinde ikinci savunma hattı bulunmaktaydı. Son savunma hattı ise Mançurya'nın ana şehirlerini korumak amacıyla kurulmuştu. Japonlar, bu savunma düzeninin Sovyet ordularını yavaşlatıp, oyalayacağını düşünmüşlerdir. Sovyetler, her Japon mevziinde bir tümene denk düşman gücü olacağı ihtimali üzerine hazırlanmışlardı. Ancak Japonların personel yetersizliği sebebiyle bazı ana mevzilerde yalnızca bir bölük askerle savunma yaptıkları da görülmüştür (Glantz, 1983, s. 11-12).

II. B. Denizde ve Karada Kızıldordu'nun Yetersizlikleri

Kara ordusunun hâlâ güçlü görünmesi dışında Japonya'nın donanması da bir çekince faktörüydü. Moskova yönetimi, Almanya'nın yenilgisinde doğrudan payı bulunmamasına rağmen Avrupa'da başarılı operasyonlar yürütmüş olan denizcilerine güvenmekteydi. Sovyet deniz gücü, Avrupa savaşları devam ederken iç sularda gerçekleştirdiği taktik başarılarla zafere katkıda bulunmuştur. Buna rağmen, güçlü Japon donanmasına karşı açık denizde Sovyet Pasifik Filosu'nun şansı olmadığını bilen bazı donanma subaylarına karşın Stalin, konferanslarda kararlaştırılan ve bazıları denizaşırı olan toprakları bir çırpıda ele geçirmek için tehlikeli görülen bazı harekâtları dahi göze almıştır (Ranft-Till, 1989, s.98).

Rus tarihinde mühim bir deniz zaferi olmadığı göz önüne alındığında, 1905 yenilgisinden beri neden mayın harbi alanında uzmanlaştıkları anlaşılabilir. Zira Habeşistan'ın işgaline kadar (1935-1936) büyük çapta donanma inşasına izin verilmemesi Sovyet filosunu denizaltı yapımına sevk etmiştir. Böylelikle savaşın başında nitelik olarak yeterli olmasa da sayı bakımından dünyanın en büyük denizaltı filosuna sahip hale gelmiştir. Harekâtın hemen öncesinde bile büyük gemilerin çoğu hâlâ çok eski ve yetersiz araçlardı (Atılay, 1941, s. 3). Sovyetler Birliği, bölgedeki deniz gücünün yetersiz olduğunu bildiğinden dolayı donanmayı güçlendirmek için her yolu düşünmüştür. Hatta Nisan 1945'te Amiral Kuznetsov, Almanya'dan kalan gemilerin paylaşımı hakkında Stalin'in dikkatini çekmiştir (Monakov-Rohwer, 2006, s. 179). Sovyetler Birliği'nin donanma gücünün 1904-1905 savaşının ardından oldukça yetersiz bir hale gelmiş olabileceği hakkında Osmanlı Arşivi'nde geçen şu belge dikkate değerdir: *"Japonlar, gizliden Amerika ve İngiltere ile müttehid olup dünyanın zannettiğinden ziyade Rusya'yu mahvederse Karadeniz Rus Donanması'nın korkusu mahvedilmiş olur ve Avrupa vilayet-i şahanelerince Rus politikasının ehemmiyeti kalmaz"* (CDA, Y. PRK. SGE, 10-15, vr. 1, 28 Zilkade 1321/15 Şubat 1904).

Sovyet Pasifik Filosu'nun Japonya karşısındaki hedefleri şunlardı: Önemli sahil noktalarını işgale karşı savunmak, Japonya'nın Çin ve Kore ile olan deniz ulaşımını kesmek, yapılacak olan çıkarmalara engel teşkil edebilecek Japon denizaltılarını etkisiz hale getirmek (Monakov-Rohwer, 2006, s. 72). Harekât öncesindeki Japon donanmasında 19 zırhlı, 16 uçak gemisi, 24'ü ağır olmak üzere 98 kruvazör, 154 destroyer ve torpidobot ile 137 denizaltı bulunmaktaydı. Japon donanmasının bu gücü karşısında Sovyetler Birliği'nin 8 zırhlı, 1 uçak gemisi, 4'ü ağır olmak üzere 12 kruvazör, 2 sahil güvenlik gemisi, 56 destroyer ve torpidobotun yanında 149 denizaltıdan oluşan bir deniz kuvveti vardı (Monakov-Rohwer, 2006, s.86). Japonya, 1945 yazında ABD karşısında anavatan çevresine çekildiği için neredeyse tüm donanması kendi sularında toplanmıştı. Yenilmek üzere olmasına rağmen İmparatorluk Donanması, 1938'deki gücünün yaklaşık üç katı büyüklüğe ulaşmıştır; Sovyet donanması ise savaştan önceki durumuna kıyasla Uzakdoğu sularındaki gemi sayısını epey artırmış ancak yine de güç dengesini yakalayamamıştır. Sovyetler, bölgeye

konuşlandırdığı gemileri genellikle Avrupa'dan doğuya aktarmıştır. Japonya ise donanma kadrolarını yeni gemi inşasıyla doldurmuştur. Bu durum iki devlet arasında denizlerde bir güç dengesizliği oluşturmuştur.

Karada ise durum biraz daha farklıydı. Mart 1945'te Sovyet genelkurmayı plan aşamasını tamamlamıştır. Doğuya savaş malzemelerinin nakli Nisan'da başlamışsa da askerlerin taşınmasına Mayıs'ta, Almanya'nın teslim olmasının ardından başlanmıştır. Gönderilecek birliklerin seçiminde hassas davranılmış, daha önceki savaş tecrübelerinde benzer koşullarla karşılaşmış tümenlerin Uzakdoğu'ya gönderilmesine dikkat edilmiştir. Söz gelimi, Königsberg Kuşatması sırasında güçlü Alman istihkâmlarını alt eden 39. Ordu ve 5. Ordu, Mançurya'nın doğusundaki Japon müstahkem mevkiilerine karşı kullanılmak üzere seçilirlerken, Karpat Dağları'na karşı giriştikleri başarılı saldırılar sebebiyle 6. Muhafız Tank Ordusu ve 53. Ordu ise Batı Mançurya'daki Kingan Dağları'na karşı girişilecek taarruz için uygun görülmüşlerdir.

Bir milyondan fazla personelle birlikte muhtelif teçhizatın, uzunluğu bazı mevzilere kadar 12 bin kilometreye uzanan mesafeye dört aydan kısa bir sürede taşınması büyük bir başarıyla gerçekleştirilmiştir. İntikal işi Japonların fark etmemesi için çoğunlukla gece yapılmıştır. Sovyet ordusu bu zor uğraşı 136 bin vagon kullanarak başarabilmiştir. Son dönüm noktası durumundaki Haziran-Temmuz sürecinde sevkiyat miktarı Japon istihbaratının tahminlerini aşarak günde ortalama 25 trenlik bir seviyeye varmıştır (Hasegawa, 2005, s. 85). Harekât sırasında New York'tan basına aktarılan bilgilere göre ABD'den SSCB'ye altı ay boyunca mühimmat stoklarıyla dolu 60 adet Liberty⁶ gemisi yardım olarak gönderilmiştir (Ulus, 12.08.1945, s. 3). Neticede Sovyet ordusu, önceki gücünü ikiye katlayarak Uzakdoğu'daki kuvvetini 40 tünden 80 tüme çıkarabilmiştir. Buna karşın Kwantung Ordusu'nun gücü Japon genelkurmayı tarafından zamanla azaltılmak zorunda kalmıştı. Japonya'ya karşı bir Amerikan saldırısı beklendiği için Nisan ayında 16 tümen Mançurya savunmasından çekilerek anavatan topraklarına nakledilmiştir. Amerikan istihbaratı bu ve bunun gibi etkinlikleri tespit edebildiği ölçüde Sovyet meslektaşlarını bilgilendirmekten çekinmemişlerdir.

III. Ateşkes Antlaşması'na Kadar Yaşanan Gelişmeler

9 Ağustos 1945 günü, kimilerince beklenen, kimileri tarafından umulmayan Sovyet harekâtı başlamıştır. Evvelsi gün Sovyet Dışişleri Bakanı Molotov, Tokyo'daki Sovyet büyükelçisi yoluyla Japon hükümetine savaş ilanını bildirirken aynı zamanda Moskova'daki Japon elçisine bizzat harp kararını söylemiştir. Ayrıca Moskova Radyosu'nda 8 Ağustos akşamı savaş ilanına ilişkin şu tebliğ okunmuştur:

“Faşist Almanya'nın katî hezimetinden ve kayıtsız şartsız tesliminden sonra Japonya, harbin devamına taraftar tek devlet olarak kalmıştı. Üç devletin, yani İngiltere, ABD ve Çin'in 26 Temmuz'da Japon silahlı kuvvetlerine kayıtsız şartsız teslim olmalarına dair yaptıkları teklif Japonya tarafından reddedilmişti. Bu suretle Japon hükümetinin Müttefikler ile bir sulh yapmak için Sovyet hükümetiyle tavassut talebini yerine getirecek hiçbir zemin kalmamıştır. Müttefikler, Sovyetler'e müracaat ederek Japonya'ya karşı Müttefiklerin yanında harbe girmesini ve bu suretle harbin kısaltılmasına, kurbanların azalmasına ve dünya sulhunun bir an evvel tesisine yardım etmesini istemişlerdir. Sovyet Rusya da bir müttefik sıfatıyla bu talebi kabul etmeyi bir vazife bilmiştir.

Sovyet hükümetinin bu kararı harbi kısaltmaya, Japon halkını ıstıraptan kurtarmaya ve Almanya'nın kayıtsız şartsız teslim teklifini reddettikten sonra uğradığı felaketlerden kurtulmalarına yarayacak tek çaredir. Bu sebeplerle Sovyet Sosyalist Birliği 9 Ağustos 1945 tarihinden, yani yarından itibaren harp halinde bulunacağını ilan eder” (Tan, 09.08.1945, s. 1)

9 Ağustos günü aynı zamanda evvelden beridir basında yer bulan bazı dedikoduların cevap bulduğu bir gün olmuştur. Üç koldan Mançurya'da ilerlemeye başlayan Sovyet ordularının harekâtı sonucunda, Potsdam Konferansı sırasında netleştirilen ancak resmen ilan edilmeyen Sovyetler Birliği'nin Japonya karşısında kesin olarak savaşa gireceği kararı nihayet gerçekleşmiştir. Sovyet hükümetinin savaş

⁶ Liberty (özgürlük) modeli kargo gemileri 1941 yılında okyanus taşımacılığı Alman denizaltıları tarafından tehdit edildiği için yapılmaya başlandı. 14 bin tondan ağır olan gemi, 10 bin tondan fazla yükü 37 bin kilometrelik bir menzilde taşıyabiliyordu. En büyük avantajı ucuz ve hızlı inşa edilmesi olduğundan bu tip gemilerden savaşın sonuna kadar 2711 adet yapılmıştır ve böylelikle ABD gücüne sadece dört yılda milyonlarca tonluk ticaret filosu ekleyebilmiştir. SSCB'ye yardım amaçlı gönderilen Liberty gemilerinden 39 tanesi onlarda kalmıştır ama kararlaştırılan sözleşmeye aykırı olarak Sovyet yönetimi bu gemileri satın almaya da geri vermeye de yanaşmamıştır. (Žuvić, Oct. 2013, s. 133, 135, 139).

ilanıyla birlikte, savaşta olduğu gibi barışta da bölünmez bir bütünlük sağlandığı yorumu, büyük devletlerin tamamını kapsamıştır (Doğrul, 1945, s. 3). Nitekim İngilizler ve Amerikalılar arasında önceleri hâkim olduğu bilinen, Sovyet gücünün Uzakdoğu harp sahasından uzak tutulması görüşü, Mançurya'daki Sovyet saldırısı neticesinde tersine dönmüş ve Batılı Müttefikler nezdinde bu müdahale savaşı kısaltacak bir hamle olarak görülerek memnuniyetle karşılanmıştır.

Bir süre için basın açısından esrarını korumakla birlikte, Sovyet saldırısının çapı muazzam olmuştur. Saldırının başlangıcında 1,5 milyon askerle birlikte 26 bin top ve havan, 5.500 tank ve motorlu top, 3.800 kadar uçakla birlikte 600 harp teknesine eşlik eden 1.500 deniz uçağı Japonya karşısında cepheye sürülmüştür. En derinlemesine harekâtı yapan Transbaykal Cephesi'ndeki Sovyet ve Moğol birlikleri, Mançurya'nın merkez kesimindeki Mukden yöresini hedef alarak Kingan Dağları'nın doğusuna ulaşmak için mekanize ve atlı birliklerin oluşturduğu kombine birliklerle çöle ilerlemişlerdir. Kuzeydoğu kesiminde üslenen Birinci Uzakdoğu Cephesi birlikleri, Merkez Mançurya'nın kuzeyinde bulunan ve Mançuko hükümetinin merkezi durumundaki Harbin'i hedef alarak Japon ağır istihkâmları ve sık taygalar üzerine saldırıya geçerek plana uygun bir şekilde merkez kesiminde batıdaki birliklerle temas kurup olabildiğince Japon kuvvetinin kuşatılması görevine girişmişlerdir. Kuzey Mançurya sınırında toplanan İkinci Uzakdoğu Cephesi kuvvetleriyse Kabarovsk ve Blagoveşçensk yöresinden güneye saldırırken Amur nehrini geçerek Japon kuvvetlerini meşgul edip ricatlarını engelleme işini üzerine almıştır (Dzirkals, 1976, s. 8). İkinci Uzakdoğu Cephesi için ayrılan malzeme diğer taarruz cepheleriyle kıyas edildiğinde bu durum anlaşılmaktadır; hava kuvvetlerinin ağırlığı üç kesimde neredeyse eşit olmasına rağmen top ve tank sayılarında doğu ve batıdaki kuvvetlerin fazlalığı, asker sayıdaysa iki kat fark olması Kabarovsk'tan girişilen üçüncü saldırının destek harekâtı olmasındandır.

10 Ağustos günü Londra basınında yer alan haberlerde Japon tebliğleri kaynak alınarak yalnızca Doğu Mançurya sınırında Sovyet saldırılarının görüldüğü ve düşman uçaklarının akınlara başladıkları bilgisi yer bulmuştur. New York'ta ise ilginç bir şekilde ayrıntılı Japon tebliğleri kısa süre içerisinde basında yer bulmuştur. Çünkü uzun süreden beri olduğu gibi Amerikan istihbaratı Tokyo radyosunu sürekli dinlemiştir. Elde edilen bilgilere göre birbirinden yaklaşık 1.600 kilometre uzaklıkta bulunan iki Sovyet saldırı kolu Mançurya içlerine hızla ilerlemeye devam etmiştir. Japon tebliğinde iki Sovyet saldırı noktasının çıkış yeri olarak doğuda Kore ile Mançurya sınırının birleştiği yer olan Vladivostok'un 130 kilometre güneybatısındaki Hunşun ile batıda Dış Moğolistan- Mançurya sınırının birleştiği nokta olan Mançuli gösterilmiştir. Ayrıca Mançurya ile Kore'deki önemli şehirlerle ulaşım kavşaklarının Sovyet uçakları tarafından vurulduğu kaydedilmiştir. Japon tebliğinde, Mançurya'daki Mançu ve Japon askerlerinin “meşru müdafaa” şeklinde karşı taarruza geçtikleri ve savaşın şiddetle sürdüğü vurgulanmıştır. Mançuko hükümetiyse Domei ajansı vasıtasıyla bildirdiğine göre 9 Ağustos günü saat dörtten itibaren Sovyet hücumu karşısında seferber olunduğunu ilan etmiş ve saat dokuzda devlet konseyini olağanüstü toplantıya çağırmıştır (Tan, 1945, s. 1-2).

Japon ordusunun 10 Ağustos günü nihayet teslim olmak için Müttefikler nezdinde iletişime geçtiği bilgisi günün en önemli haberi olmuştur. Türk basınının Paris'ten edindiği bilgilere göre, Japonların teslim teklifi İmparatorun haklarına dokunulmaması şartıyla Potsdam hükümlerinin kabul edileceği yönünde olmuştur (Ulus, 11.08.1945, s. 1).

Aynı gün Sovyet saldırısı kesintisiz sürmüştür. Moskova'nın verdiği bilgilere göre Mançurya'nın sahil kesiminde ve batıdaki çöl bölgesinde Pogramişnaya, Sakhalian ve Aigun gibi on kadar şehri ele geçiren Sovyet birlikleri ileri harekâtlarını sürdürerek bu şehirlerden 15-20 kilometre kadar içerilere durdurulmadan sokulmuşlardır. Amerikan ağır bombardıman uçaklarının Tokyo'yu yıkmaya devam ettikleri sırada, Sovyet birlikleri de karadan hareket harbi yürütmüşlerdir. Buna rağmen Washington'daki yorumlara göre Sovyet orduları gücünün yarısıyla saldırırken, Japon ordusu karşı saldırıları bile becerememiştir. Ayrıca yine Washington'un tahminine göre; Sovyet ordularının başında Mareşal Zukov bulunmaktadır. Bu sırada Çongçing'den edinilen bilgilere göre Japon radyosu, Sovyet güçlerinin Karfato⁷ Adası'na çıktıklarını bildirmiştir (Ulus, 11.08.1945, s. 1-3).

⁷ Ulus'ta (11.08.1945, s. 3) yer alan bilgiye göre “Karfato” olarak isimlendirilen vilayet, Japon İmparatorluğu'nun 1905'te Ruslardan aldıkları Sahalin Adası'nın güney yarısında kurulan “Karafuto Sömürgesi”dir. Gazetede bölge, “Sakhalin'in kuzey ucunda” diye yanlış tanımlanmıştır.

11 Ağustos tarihli Sovyet tebliğinde Mançurya'daki harekâtın başarılı geliştiği ve muhtelif kesimlerde 20-30 kilometrelik ilerlemeler kaydedildiği bildirilmiştir. Ayrıca Moskova basınında Sovyet birliklerinin birçok demiryolu istasyonunu işgal etmeyi başardıkları ve Mançurya'daki Dalay Nar bölgesinde 170 kilometre ilerleme kaydederek operasyonu derinlemesine sürdürdüklerinin yanı sıra, Tass ajansının Ulan Bator'dan bildirdiğine göre: Moğolistan Halk Cumhuriyeti'nin aynı günün sabahında Japonya'ya savaş ilan ettiği bilgisi verilmiştir (Cumhuriyet, 11.08.1945, s. 1-3).

Moskova'nın 11 Ağustos tarihli harp tebliğinde ilk defa görevli ordu komutanlarının ismi geçmiştir. Harekâta katılan kuvvetlerin yüksek komutanlığının "generallerin babası" lakabıyla anılan ve daha önce Sovyet genelkurmay başkanlığı yapmış, savaş sırasında Königsberg fatihi 3. Belarus Cephesi'ni yönetmiş olan Mareşal Vasilevski'de olduğu söylenmiştir. Mareşal Meretskov, General Purkayev ve Mareşal Malinovski kara ordularını kumanda eden diğer komutanlardır. Amiral Yumaşev ise Sovyet Pasifik Filosu'nun başında bulunmaktadır. 12 Ağustos günündeki Sovyet tebliğine göre Sovyet orduları Mançurya topraklarına iki gün içinde 240 kilometre derinliğe kadar sokulmuşlardır. Kara birlikleri içinde en şaşırtıcı şekilde ilerleyen grup, Dalainor Gölü yöresinden çıkarak dört mühim yerleşimle bir demiryolu kavşağını ele geçirdikten sonra Kingan geçitlerini aşan Baykal Ötesi Cephesi olmuştur (Akşam, 12.08.1945, s. 2). Şaşırtıcı şekilde zorlu bir arazide ilerleyen batıdaki kuvvetlerin kolaylıkla günde 80 kilometrelik yolu aşmalarında Japon ordusunun bu kesimde yeterince hazırlıklı olmayışı sebep olabilir.

Tokyo radyosu, 11 Ağustos günü Kızılordu'nun geniş bir cephe üzerinden Kore'yi istilaya başladığını duyurmuştur.⁸ 12 Ağustos'taki Sovyet tebliğinde Kore'deki Yuki ve Raşin limanlarına çıkarma yapılarak bu şehirlerin işgal edildiğini ve sahil kesimindeki harekâta 30 kilometreye varan ilerlemeler kaydedilirken iki şehrin daha işgal edildiğini duyuran Moskova, batıdaki motorlu Sovyet güçlerinin Kingan yamaçlarına ulaştığından da bahsetmiştir (Tan, 13.08.1945, s. 2). Bunun yanında Japonya'nın barış görüşmeleri için çabaları devam etmekte ve tarafsız ülkelerin aracılığında girişimlerde bulunmaktadır. Japonya'daki bir radyo yayınında halkın en büyük vazifesinin varlığını sürdürmek olduğu vurgulandığından, zaferin yakın olduğu yorumları güçlenmiştir. Batı basınında teslim haberinin ABD Başkanı Truman tarafından duyurulacağı ve işgal kuvvetleri komutanlığına General Mac Arthur'un tayin edileceği bilgileri verilmiştir (Ulus, 13.08.1945, s. 1).

Teslim olması beklenmesine rağmen net cevap alınamayan Japonya'ya karşı savaş Ağustos ortasına kadar kesintisiz sürdürülmüştür. Kore limanlarının tahrip ve Kuzeydoğu Kore'de bulunan Raşin limanı ile Yuki demiryolu kavşağının işgal edildiği, batıdaki kuvvetlerin ise sarp dağ sıralarını aşarak Harbin'in batısındaki demiryolu kavşağına doğru ilerleyerek, Sovyet askerlerinin 75 kilometre mesafe katettikleri kaydedilmiştir. Kingan Dağları geçilmiş ve büyük ilerlemeler başarılmışsa da Moskova radyosunda askerlerinden son bir gayret talep edildiği ve daha fazla ilerlenmesi gerektiği, kısa zamanda zafere ulaşılmasının amaçlandığı dikte edilmiştir (Ulus, 14.08.1945, s. 1).

Washinton'da 13 Ağustos günü, Sovyet kuvvetlerinin Sahalin adasının güneyine çıkarma yaptıkları bilgisi Japon radyosundan edinilmiştir. 13 Ağustos gününe ait Londra basınına düşen bilgilerden birisi, Mançurya'da sıkışan Japon kuvvetlerinin düzensiz bir şekilde çekildikleri olmuştur. Birçok yörede düzenleri tamamen bozulan Japon birlikleri dağınık bir şekilde çekilmiş, bunu başaramayanlar zayıf savunma cepleri oluşturmaya çalışmışlardır. Ancak sel gibi akan Sovyet saldırı kolları arasında kuşatıldıklarından kolaylıkla susturulmuşlardır. Ayrıca Sovyet hava ve deniz kuvvetlerinin Kore'de gerçekleştirdikleri şiddetli bombardıman baskısı artmıştır (Cumhuriyet, 14.08.1945, s. 3).

Reuters'ın Japon basınına kaynak göstererek verdiği bilgiye göre Kızılordu alternatif güzergâhlar üzerinden Çin'in eski merkezi Pekin'e ilerlemiştir ve Transbaykal Cephesi birlikleri altı günde Mançurya'ya 300 kilometre sokulduktan sonra şehre yaklaşık 400 kilometre kadar mesafe kalmıştır. Japon tebliğine göre Kızılordu, Kuzey Çin'deki Jehol bölgesinde bulunan Linsi şehrine kadar ilerlemeyi başarmıştır (Ulus, 14.08.1945, s. 5). 13 Ağustos günü I. Uzakdoğu Cephesi kuvvetleri on, II. Cephe üç ve Baykal Ötesi Cephesi'ne bağlı birlikler kuvvetli bir müstahkem yerleşimi işgali etmişlerdir (Akşam,

⁸ (Cumhuriyet, 12.08.1945, s. 3). Bu nüshada fazla hata yapılmıştır: General Purkayev, "Turkayef" şeklinde; General Meretskov, "Meritfkiy" diye yazılmıştır. Ayrıca genel kullanımda Transbaykal veya Baykal Ötesi denilebilecek batı kanadına "Zabaykal" denilerek muhtemelen tebliğden aynen alınmıştır.

14.08.1945, s. 2). İki kanat orduları, doğuda I. Uzakdoğu Cephesi ve batıda Transbaykal Cephesi birlikleri olmak üzere günde 45 kilometreyi geçebilen bir hızla birbirlerine doğru ilerlemeyi sürdürmüşlerdir.

13 Ağustos'ta Japonya'ya teslim olması için verilen son ultiमतodan beri ilk kez Tokyo'ya yapılan Müttefik hava bombardımanına 1500'e yakın uçak katılmıştır. Bu sırada Washington'da yapılan tahminlere göre Amiral Nimitz, ABD'yi temsilen 12 Ağustos gecesinden itibaren Japon yetkililerle temaslara başlamıştır. Ayrıca İmparator, Dışişleri Bakanı Şigenori Togo ile görüşmüştür. Bu sırada Amerikan NBC radyosunun İsveç'ten edindiği resmî olmayan bilgiye göre, Japon İmparatorunun oğlu lehine tahttan inmeye hazırlandığı ve bunun için İsveç Kralıyla temasa geçmek istediği öğrenilmiştir (Cumhuriyet, 14.08.1945, s. 3). Ancak İsveç'teki bir Japon tarafından çıkarılan bu haber İsveç Dışişleri Bakanlığı tarafından ertesi gün yalanlanmıştır (Akşam, 14.08.1945, s. 1). ABD, teslim teklifine karşılık hiçbir karşılık alınmadığını bildirirken, Washington'daki Çin büyükelçisi kısa sürede Japonlardan cevap geleceğini tahmin etmiştir. İletişimi dinleyen ABD yetkilileri, İsviçre aracılığıyla görüşmelerde bulunan Japonların 13 Ağustos öğleden sonraya kadar beklenilmesi gerektiğini, şartları okumaya başladıklarını bildirmişlerdir. İsviçreli yetkililer, Japonların ultiमतomu geç aldıklarını iddia etmelerine rağmen günler öncesinden itibaren ilgili belgeyi defalarca verdiklerini vurgulamışlardır (Tan, 14.08.1945, s. 2).

IV. Ateşkes Sonrası Yaşanan Gelişmeler

Mançurya'da Sovyet saldırısı sürerken, Japonya'nın teslim olduğu haberi ilk olarak Akşam gazetesinde yer bulmuştur. 14 Ağustos sabah saatlerinde Japon radyosundan verilen bilgilere göre İmparatorun Potsdam Deklerasyonu'nu kabul etmesiyle, altıncı yılına iki hafta kala İkinci Dünya Savaşı fiilen sona ermiştir. Londra basınından edinilen bilgilere göre 14 Ağustos sabah 10.00'da Japon hükümeti, İmparatorun bildirisini yayınlamıştır. Washington'un dinlediğine göre Tokyo saatiyle 24.00'te Domei Ajansı, ABD müttefik teslim notasının kabul edildiğini duyurmuştur (Akşam, 14.08.1945, s. 1). Resmî teslimiyet günü 15 Ağustos olmasına ve diğer gazeteler de o gün bu haberi duyurmalarına rağmen Akşam gazetesinde bir gün öncesi olarak verilmesinin sebebi, yazılı bildirinin 14'ünde duyurulmasına karşın İmparatorun ses kaydının ertesi gün radyodan yayınlanması veya dünya saatlerindeki farkın tarih farkı şeklinde yansımaları olabilir. Aynı zamanda diğer gazetelerin tedbirli yaklaşımlarına rağmen Akşam'ın ilk belirtiyi mütarekenin kabulü şeklinde yorumlaması da bunun sebebi olarak görülebilir.

Yukarıdaki gelişmelerin yaşandığı dönemde cephede, Sovyet Baykal Ötesi birlikleri, Kingan Dağları boyunca ileri harekâta devam ederek 150 kilometreye varan ilerlemeler kaydetmiştir. Sovyet Pasifik Filosu, Kore limanı Seyfin'i işgal etmiştir. Kızılordu, 9-14 Ağustos tarihleri arasında 8 binden fazla Japon askerini esir almıştır. Batı Mançurya'da 300 kilometrelik ilerleme kaydeden Sovyet ordularına, ilerleyişleri hızlı olsa da daha hızlı ilerlemeleri emredilmiş ve yakın zamanda zafere ulaşmak için daha fazla çabalanılması tembihlenmiştir. Londra bu süreçte Moskova silahlı güçlerinin müşavirler aracılığıyla yönetilen Dış Moğolistan'ı ciddi bir harekât üssü olarak kullandıklarını vurgulamıştır (Cumhuriyet, 15.08.1945, s. 3). Japon adaları sahnesinde ise Müttefik uçakları Japonya üzerine 15 milyondan fazla beyanname saçarlarken bir yandan da bin uçaklık akınlar teslimin ilanına kadar sürmüştür. Üç koldan ilerleyen Sovyet orduları ise Harbin yakınlarında birleşmeye yaklaşırlarken, Birinci Uzakdoğu Cephesi birlikleri Kore ile Mançurya arasındaki ulaşımı keserek, Pasifik Filosu ise Yuki limanına yaptığı çıkarma ile bu harekâtlara katkıda bulunmuştur. Malinovski'nin birlikleri de Port Arthur demiryolunu kesmiştir (Tan, 15.08.1945, s. 2).

Sovyet saldırısına rağmen bir yoruma göre, atom silahı karşısında topyekûn yok olma tehlikesinin belirmesi, kimilerince savaş suçlusu sayılan bazı Japon yöneticilerin bile silah bırakmasını sağlayarak ateşkesin en büyük etkeni olmayı başarmıştır (Atay, 1945, s. 1). Zira Japon İmparatorunun radyoda okuduğu bildiri, Londra'daki yorumlarda Japonya'nın teslim olmasını sağlayan etkenin atom bombası olduğu yorumunu güçlendirmiştir. Nitekim İmparator konuşmasında, savaşın devam etmesi durumunda insanlık medeniyetinin tehlikeye gireceği, yeni ölümcül silahın kullanılmaya başlamasının ardından milyonlarca hayatın kurtarılamayacağı vurgusunu yapmıştır (Ulus, 16.08.1945, s. 1). Sarayın bu gerçekçi tutumuna rağmen çoğu mütarekede olduğu gibi bu ateşkes de savaşı bıçak gibi kesememiştir. Kızılordu II.

Başkanı ve Operasyon Daire Başkanı General Antonov'un⁹ yaptığı 15 Ağustos tarihli açıklamaya göre 14 Ağustos tarihli İmparatorluk deklerasyonuna rağmen direnişi durdurmaları üzerine ordulara emir verilmediği için, Mançurya'ya karşı gerçekleştirilen harekât durdurulmamıştır ve Sovyet saldırısının sürdürülmesinin en büyük bahanesi olarak Japon direnişinin sürmesi vurgulanmıştır (Cumhuriyet, 16.08.1945, s. 1-3).

16 Ağustos tarihli Sovyet tebliğinde harekâtın sürdürülmesinin üzerinde durulmuş ve Uzakdoğu ordularının konumları hakkında bilgi verilmiştir. Birinci Uzakdoğu Cephesi birlikleri 15 Ağustos günü dağlık bir savunma kesiminde düşman direnişini kırdıktan sonra Mudancan Nehri ötesinde bazı mevkiiler elde etmeyi başarmıştır. İkinci Uzakdoğu Cephesi'ne bağlı tümenler ise Sungari Nehri'nin her iki tarafı boyunca saldırılarını sürdürmüşlerdir. Baykal Ötesi Cephesi kuvvetleri Kingan Dağları'nın aşılmasından beri 30-40 kilometre kadar içerilere nüfuz edebilmişlerdir (Cumhuriyet, 16.08.1945, s. 3). Sovyet iddiasına göre 16 Ağustos günü Japon ordularının karşı taarruzlarıyla karşılaşmıştır. Birinci Uzakdoğu Cephesi orduları Japon karşı saldırısını püskürterek Vançin şehrini ele geçirmişlerdir.

17 Ağustos günündeki Sovyet tebliğine göre; Japonlar kitlesel bir şekilde teslim olmaya başlamalarına rağmen tüm cephelerde savaş sürmüştür. Birinci Uzakdoğu Cephesi kıtaları Vuli, Ninguta ve Tumin şehirlerine girmişlerdir. İkinci Cephe birlikleri Kinmuse şehrinin 20 kilometre batısına ulaşmışlardır. Blagoveçenk'in güneyinde Hosişang şehrine giren Kızılordu askerleri ilerleyişlerini sürdürmüşlerdir. Aynı gün içerisinde 20 bin Japon askeri esir edilmiştir (Ulus, 18.08.1945, s. 3). Yine o gün Moskova radyosunun duyurduğuna göre Mareşal Vasilevski, Japon başkomutanına verdiği bir ultimatomla, 20 Ağustos'a kadar direnişin sona ermesini ve silahların teslim edilmesini istemiştir (Tan, 18.08.1945, s. 2). 17 Ağustos'ta ABD basınına göre Japon karargâhından General Douglas MacArthur'a gönderilen bir mesajda, Mançurya geneli ateşkes uygulanmasına rağmen Sovyet ordularının saldırılarına devam ettikleri bildirilmiş ve böylelikle deyim yerindeyse Sovyetler Birliği ABD'ye şikâyet edilmiştir (Cumhuriyet, 18.08.1945, s. 1).

Japon İmparatorunun 16 Ağustos tarihli beyanatında, silahların tamamen bırakılmasının 12 gündün önce başarılacağı ilan edilmiştir (Akşam, 17.08.1945, s. 1). Moskova'ya göre ise 14 Ağustos günü yayınlanan İmparatorluk tebliği genel bir ateşkes değil, yalnızca geniş anlamli bir demekten ibaret olarak anlaşılmıştır; yani silahlar bırakılıncaya kadar ateşkesin geçerli sayılmayacağı düşünülmüştür (Akşam, 16.08.1945, s. 1). Bu fikirle Sovyet orduları, Almanya'nın teslim olmasından evvel kararlaştırılmış işgal bölgelerine ateşkes sırasında bile ilerleme bahanesi bulmuşlardır. Ağustosun üçüncü haftası boyunca Japonya ile SSCB arasında en önemli ihtilaf konusu bu olmuştur. Sovyet kurmayları ateşkesin uygulanması bir yana, Japon askerlerinin olabildiğince karşı saldırılara girerek Sovyet işgalini yavaşlatmaya çalıştıklarını iddia ederlerken, Japonlar ise ateşin kesilmesine rağmen Kızılordu birliklerinin buna uymayıp ileri harekâtlarını sürdürdükleri iddiasında olmuşlardır. Sovyet Genelkurmay Başkanı Aleksandr Vasilevski'nin cepheye gönderdiği 18 Ağustos tarihli emirde, o güne dek Mançurya'daki 25 binden fazla İmparatorluk askerinin silahsızlandırılmasına rağmen direnişin sürdüğü gerekçesiyle harekâta devam edileceği söylenmiştir. Bu süreçte en geç 21 Ağustos'a kadar hedeflere ulaşılması emredilirken Kuril Adaları'nın en güney kısmı ile Hokkaido'nun Kuşiro-Romoi çizgisinin kuzeyinde kalan yarısının işgal sınırları içerisinde kabul edildiği, 19 Ağustos'tan 1 Eylül'e kadar bu hedeflere girilmesi gerektiği vurgulanmıştır (Order by Aleksandr Vasilevsky to the Commander of The 1'st Far Eastern Front, 18.08.1945, Wilson Center Digital Archive).

Japonlar karşılaştıkları taarruzun ikinci haftasında direnişi sürdürmelerine rağmen kitlesel çöküşü engelleyememişlerdir. 19 Ağustos'taki iddialara göre 98 bin Japon askerinin daha Sovyet güçlerine teslim olmasıyla Kızılordu elindeki Japon esirlerin sayısı 150 bine ulaşmıştır. Ayrıca Sovyet paraşütçü birlikleri Mançurya'nın dört büyük şehri olan Mukden, Harbin, Sikking ve Kirin'e indirilmişlerdir.¹⁰

⁹ İlgili gazete nüshasında General Antonov, yanlış bir şekilde Sovyet Genelkurmay Başkanı şeklinde tanıtılmıştır.

¹⁰ Sovyet ordusunda savaşın başlarından itibaren hava indirme birlikleri mevcut olmasına rağmen, Almanya karşısında özellikle 1942 yılındaki çarpışmalar sırasında büyük boyutlu destekleme hareketleri dışında, Japonya'ya gerçekleştirilen saldırılara kadar Kızılordu tarafından önemli bir harekât gerçekleştirilmemiştir. Japonya'ya karşı girişilen harekâtların son evresinde, düşmanın çöküş evresi başladıktan sonra işgali hızlandırmak amacıyla bu yönetime tekrar başvurulabilmiştir (Glantz, 2015, s. 24).

19 Ağustos'ta Kore'de yeni çıkarmalar yapan Kızılordu, Mançurya'daki ilerleyişini sürdürmüştür ve cephenin tamamında hava savaşları inatla sürmüştür. Aynı tarihli Sovyet tebliğine göre o gün Mançurya'daki Japon orduları direnişi bırakmışlardır. İddiaya göre –ve ileriki günlerde aksi görüleceği üzere- Sovyet birlikleri harekâtı durdurmuşlardır. Birinci Cephe orduları iki şehir ile 55 bin esir ele geçirmişlerdir. İkinci Cephe birlikleri üç şehirle birlikte 23 bin esir almışlardır. Baykal Ötesi Cephesi ise altı şehir ele geçirmiş ve Harbin, Şinking ve Mukden'e yaklaşmıştır. Bu şehirlere ulaşılmadan önce zaten paraşüt indirmesi yapılmıştı. Ayrıca bu kesimde 20 binden fazla esir alındığı iddialar arasındadır (Ulus, 20.08.1945, s. 3).

Ağustos sona ererken Japon ordularının topyekûn teslim olmalarının zorluğu konusundaki endişeler artmıştır. Japon dışişleri bakanı, mütarekenin uygulanabilmesi için Japon milletine vaziyeti açıklamanın zorunlu olduğunu belirtirken, ordu içinde yenildiklerine inanmayan bazı subayların olması durumu daha içinden çıkılmaz yapmıştı. Anavatanda ise sivil yönetimin mütarekeyi uygulamaya çalışmasına rağmen askerî yönetimin bunu kabullenememesi karşısında oluşan çelişki ortamında emniyet güçleri içerisinde asayişin sağlanamayacağı korkusu baş göstermiştir (Sertel, 1945, s. 3).

22 Ağustos'ta Mançuko İmparatoru Pu Yi,¹¹ Mukden'deki havaalanında kaçmaya hazırlanırken Sovyet kuvvetleri tarafından esir alınmıştır. Ayrıca savaşın Mançurya'da da kâğıt üzerinde sona ermesinden itibaren Sovyet ordusu bölgede askerî yönetimler kurmaya başlamıştır. İmparator Pu Yi'nin esir edildiği gün, Japon Kwantung Ordusu Harbin'de Sovyet Generali Şelanov'a teslim olmuştur (Cumhuriyet, 23.08.1945, s. 3).

Türk basınının Paris'ten edindiği bilgilere göre 23 Ağustos itibarıyla Sovyet kuvvetlerinin harekâtı sürmüştür ve Japonya'nın kuzeyindeki birçok küçük adaya çıkarmalar devam etmiştir (Akşam, 23.08.1945, s. 1). 22 Ağustos tarihli Sovyet tebliğinde Japon ordusundan 71 bin askerle birlikte 20 generalin 21 Ağustos'ta teslim olduğu bildirilmiştir (Ulus, 24.08.1945, s. 3). 23 Ağustos günündeki tebliğde ise aynı günde 100 binden fazla Japon askerinin teslim olduğu iddia edilmiştir. Tebliğe göre General Derevyanko (basında "Derevianko" şeklinde yazılmıştır) Japonlarla yapılacak mütareke için temsilci olarak seçilmiştir. Harbin ve Kirin gibi büyük Mançurya şehirleri Sovyet ordusunun eline geçmiş ve geride kalan Japon kuvvetleri silahlarını bırakıp dağılacak vaziyete gelmişlerdir ve bu sebepten direniş göstermeden teslim olmayı sürdürmüşlerdir. Japon kuvvetlerinden ne kadarının hâlâ muharip olduğunun tahmini için İngiliz kurmaylarının yorumları faydalı olabilir. Londra'daki uzmanlara göre Mançurya'da 700 bin, Çin'de 650 bin kadar olmak üzere bir milyondan fazla Japon kuvveti teslim alınmış veya teslim olmasına günler kalmıştır (Ulus, 22.08.1945, s. 1).

Bölgesel direnişler haricinde Japonya'ya karşı yürütülen mücadelenin sona ermesinden sonra savaş ertesini dünyanın nasıl bir şekil alacağı üzerine tartışmalar artmıştır. Kore'nin dört devlet tarafından işgal altında tutulacağı ve bir süre sonra bağımsızlığına kavuşacağı düşünülmüş, Sahalin ve Kuril adalarının yeniden Rus toprağı olacağı beklenmiş ve Dış Moğolistan ile Port Arthur'un Sovyet nüfuz alanı ilan edileceği kabul görmüştür. Ayrıca Mançurya ile İç Moğolistan'ın Çin'e iade edileceği öngörülmüştür. Çin'deki iç ayrılığın sona ereceği sanılmıştır. Stalin'in Uzakdoğu Cephesi birliklerine hitaben verdiği 24 Ağustos tarihli emirde, Mançurya ile Sahalin'i işgal harekâtının tamamlandığı ve Kuriller'e dâhil Paramukin'e çıkıldığı bildirilmiştir (Cumhuriyet, 25.08.1945, s. 3). Bu durumda Mançurya ve İç Moğolistan'ın Komünist Çin'e mi yoksa ABD desteğindeki Çungking Hükümeti'ne mi teslim edileceği konusu tartışmalı görünmektedir. Londra'daki genel yoruma göre Çin orduları bazı ilerlemelerde bulunurken 24 Ağustos itibarıyla 70 bin Japon askeri Sovyet birliklerine teslim olmuştur (Akşam, 26.08.1945, s. 1). Daha sonra uygulanmamasına rağmen Sovyetler Birliği'nin Çin iç işlerine karışmayacağı Moskova radyosundan bildirilmiştir (Tan, 28.08.1945, s. 1). Sinkiang ve Mançurya'daki tüm Japon kuvvetlerinin teslim olduğu kabul görmüştür (Cumhuriyet, 26.08.1945, s. 3).

26 Ağustos günü Sovyet orduları ileri harekâtlarını sürdürmüşlerdir. Güney Sahalin'de Rutaka şehri ele geçirilmiştir. Kamçatka güneyinde Kuril adalarından olan Onekotan (Onekotan şeklinde yazılmıştır), Harimkotan (Harimkot şeklinde yazılmıştır) ve Matua ele geçirilmiştir. 26 Ağustos tarihli

¹¹ Haberde imparatorun ismi "Kang Teh" şeklinde yazılmıştır ve Pu Yi'nin ta kendisidir. Çünkü 1934-1945 evresinde Mançuko İmparatorluğu görevini yürütürken Japonların verdiği isim buydu. Pu Yi'nin daha birçok unvanı vardır (Cumhuriyet, 23.08.1945, s. 3).

Sovyet tebliğine göre bir gün öncesinde 6'sı general olmak üzere 35 bin Japon askeri Sovyet güçlerine teslim olmuştur (Akşam, 27.08.1945, s. 1).

28 Ağustos günü, ertesi gün basında yer bulan Sovyet tebliğine göre, İkinci Uzakdoğu Cephesi kuvvetlerinin Sahalin adasında yürüttükleri temizlik hareketi sona ermiştir. Kamçatka güneyindeki Kuril adalarına mensup Simuşir (Şinşiri şeklinde yazılmıştır) ve Urup (Uruppu şeklinde yazılmıştır) adaları kara birliklerinin Sovyet Pasifik Filosu ile ortak harekâtları sonucunda ele geçirilmiştir. 28 Ağustos günü 36 binden fazla Japon askerinin esir alındığı belirtilmiştir (Ulus, 30.08.1945, s. 3). Moskova radyosundan edinilen bilgilere göre Sovyet piyadeleri aynı gün Iturup (Yetorofu şeklinde yazılmıştır) adasını işgal etmişlerdir. Ayrıca anakaradaki Japon askerlerinin teslim olmaları sürmekle birlikte bazı "intihar grupları" olarak adlandırılan direniş mevzilerinin azaldığı belirtilmiştir (Ulus, 29.08.1945, s. 5). Londra radyosu tarafından 9-28 Ağustos günleri arasında Sovyet ordusunun 81'i general olmak üzere 513 bin Japon askerini esir aldığı hesaplanmıştır (Akşam, 30.08.1945, s. 1).

29 Ağustos günü Tokyo'daki söylentiler; yaklaşan seçimlerin savaş sebebiyle ertelenebileceği şeklindeki aynı anda cephelerden Japonya adına ardı ardına olumsuz haberler gelmeye devam etmiştir. 30 Ağustos günü basında yer bulan Sovyet tebliğine göre, 29 Ağustos günü, 28 generalin de dâhil olduğu 39 bin Japon askeri daha teslim olmuştur (Cumhuriyet, 30.08.1945, s. 3). Moskova'dan bildirildiğine göre aynı gün Port Arthur üssü Sovyet ordularının eline geçmiştir. Kırk yıldır Japon egemenliğinde bulunan bu üs tekrar Rus hâkimiyetine geçerken, bölgeden gelen ilk izlenimlere göre liman tesisleri savaştan zarar görmediği gibi, halk da yaşantısını normal bir şekilde sürdürmüştür (Tan, 30.08.1945, s. 2). 31 Ağustos günü 23 bin Japon askeri daha Sovyet kuvvetlerine teslim olmuştur (Akşam, 01.09.1945, s. 1).

1 Eylül günü Tokyo yakınlarına 50 bin Müttefik askeri çıkarılmış, işgalin sorunsuz devam ettiği vurgulanmıştır (Ulus, 01.09.1945, s. 1). Ertesi gün Japonya teslim belgesini imzalamış ve İkinci Dünya Savaşı resmen sona ermiştir (Cumhuriyet, 02.09.1945, s. 1). Buna rağmen Batı basınında Japonya'nın yaptığı hatalardan ders almadığı, yanlışlarının farkında olmadığı ve Müttefikler arasında oluşabilecek bir görüş ayrılığının durumu eski haline getirebileceği yönünde yayınlar olmuştur. Teslim belgesinin imzalandığı gün Stalin, zafer konuşması yapmış ve içerik olarak Japonya'nın yayımlacı emellerini vurgulamıştır. 1905 hatırlatmasının yanında 1918'de Japon birliklerinin Rus topraklarında dört yıllık yağma ve tahrip dönemi yaşattıklarını öne sürmüştür. Son savaşın öncesinde Sovyet Uzakdoğu topraklarını ele geçirmek amacıyla 1938'de Vladivostok'u, 1939'da ise Sibiryaya demiryolunu tecrit etmek için girişilen Japon tacizlerini hatırlatmıştır. Bunların intikamını almak için kırk yıldır beklenildiğini, artık Japonya'nın şartsız teslim olduğunu ve Sahalin ile Kuril adalarının Sovyetler Birliği'ne ilhak edileceğini vurgulamıştır. Böylelikle Japonya'nın Sovyet Uzakdoğu sahillerine yönelik tehditlerine karşı buraların savunulacağını söylemiştir (Ulus, 03.09.1945, s. 3). Bundan 37 yıl önce, tıpkı bu savaşta Pearl Harbor'da gerçekleştirdikleri gibi Port Arthur'a hain bir Japon baskını gerçekleştirildiğini belirten Stalin, Japonlar ile Sovyetlerin şahsî hesabının olduğu izlenimini uyandırmıştır (Tan, 03.09.1945, s. 1). Beklenen ilhak 3 Eylül günü gerçekleşmiştir ve Potsdam'da alınan kararlar gereği Japon hâkimiyetinin dört ana ada ve birkaç küçük adayla sınırlı kalacağı kabul edilmesine ve Stalin konuşmasında bunu açıkça ifade etmiş olmasına rağmen bu gelişme Londra'da hayret uyandırmıştır (Akşam, 03.09.1945, s. 1). Kuril Adaları'na yerleşen ve Yalta'dan beri ABD tarafından tarihsel hakları olduğu gerekçesiyle kabullenilen bu ilhak neticesinde, savaş sonrasında Japonya'ya imzalatılan San Francisco Barış Antlaşması ile Japonya, bu adalardaki haklarından vazgeçmiş ve toprakları kendisine bağlayan Sovyetler Birliği bu işgali sürdürmüştür (Ienega, 1979, s. 238-239).

Japonlardan beklenen inatçılık Mançurya'da da kendini göstermiş ve 2 Eylül'de savaş resmen sona ermesine rağmen Mançurya'da teslim olmayı kabul etmeyen bazı Japon birlikleri 12 Eylül'e kadar direnişi sürdürmüşlerdir (Sulzberger, 1987, s. 284).

Mançurya'daki Sovyet varlığı, Çin'deki bölünmüşlük durumunda güç dengelerini Milliyetçilerden Çin Komünistleri lehine çeviren en önemli etkenlerden biri olmuştur. Yenilginin ardından Japonya, Çin İç Savaşı'nın doğrudan bir parçası olmamasına rağmen, İkinci Dünya Savaşı sırasında Milliyetçi Çin'in Japonya karşısında Komünistlerden daha avantajlı bir konumda kalması, 1949'daki Komünist zaferinin en önemli sebebidir (Lew-Leung, 2013, s. 102).

Mançurya'daki Sovyet operasyonu sonucunda Kızılırdı, 12 bini ölü olmak üzere 36 bin asker kaybetmiştir. Buna karşılık 600 bin Japon askeri, teslimiyet ve müzakere sürecindeki olumsuzluklar sebebiyle Sibiry'a da enterne edilmiştir. Bunlardan 60 bini burada hayatını kaybetmiştir. Potsdam Konferansı'nda alınan karara göre Japon silahlı kuvvetlerinin silahsızlandırılması ve personelin barışçıl bir hayata döndürülmesi karara bağlanmasına rağmen, Sibiry'a da tutulan son Japon esirler 1956 yılına kadar ülkelerine dönememişlerdir (Yamamuro, 2006, s. 282).

Başarılı bir harekât neticesinde Sovyet orduları, 700 bin kişilik destek birliğini Avrupa cephesinden Uzakdoğu'ya koordinasyon ve lojistik konularını göz ardı etmeksizin taşıyabilmiş ve öncelikle baskın etkisi, savaş sırasında ise hız ve planlamadaki başarılar neticesinde kısa sürede başarı sağlamıştır. Mançurya'daki tüm işgal operasyonu bir ay gibi bir sürede gerçekleştirilmiş, Orta Mançurya'ya uzanan giriş yolları ise bir haftada aşılarak zaferin kesinliği günler içerisinde garantilenebilmiştir (Glantz, 2004, s. 165).

Japon ordusunun neden teslim olmamakta direndiğine kültürel yoldan bir yaklaşım getiren Halide Edip, Japonların benimsedikleri sezgici dinin getirdiği tecrübeciliğin, modernlik için yeterli olmadığı görüşündedir (Adivar, 1945, s. 5).

Japon basın organı Domei ajansının bildirdiğine göre Japon donanması, savaş boyunca 19 uçak gemisi, 9 zırhlı, 36 kruvazör, 135 muhrip, 131 denizaltı ile 52 bin uçak kaybetmiştir. Teslim olunduğu sırada elde 16 bin uçak kalmıştır. Kara kuvvetlerinin kaybı ise 310 bin ölü, 150 bin yaralı ve 4,5 milyon hasta olarak verilmiştir. Deniz kuvvetlerinin can kaybı 47 amiralle birlikte 157 bin kişi olarak duyurulmuştur. Kayıpların çoğu 1942'deki Pasifik çarpışmaları sırasında verilmiştir (Tan, 06.09.1945, s. 2).

Sonuç

19. yüzyılda büyük devletlerin kendi arasındaki çekişmeler, Rus Çarlığının güçlenmesine sebep olmuştur. Bu dönemde Japon İmparatorluğu, Uzakdoğu'da alternatif bir güç olarak Sovyetler Birliği'nin karşısına çıkmıştır. İkinci Dünya Savaşı'na giden yolda Avrupa sahasında Sovyetlerin karşısına Nazi tehlikesi çıkarken aynı yıllarda Japonya, Pasifik sahasında Amerika Birleşik Devletleri ile mücadele etmek zorunda kalmıştır. Bu ortamda bir Avrasya ittifakı düşüncesi hayalden öteye geçemediği gibi barış amaçlı bazı diplomatik hamleler olmasına rağmen geçmişten gelen düşmanlık sebebiyle Sovyetler ile Japonya arasında Mançurya egemenliği için topyekûn bir çatışma kaçınılmaz hale gelmiştir.

Bir süre geçici diplomatik girişimler çözüm gibi görülmesine rağmen Avrupa sahnesinde zafer kazanan Sovyet gücü yükselirken, ABD karşısında zor durumda kalan Japonya'nın yenilgiyle yüz yüze gelmesi ve devletlerarası arenada yalnızlığa düşmesi neticesinde ganimet konumuna düşen Japon sömürgeleri üzerinde paylaşım planlarının hızlandığı görülmektedir. Yalta'da temelleri atılan ve Potsdam'da netleştirilen bu paylaşım fikirlerine göre SSCB'nin Japonya'ya karşı savaşa girmesi müstakbel galip devletlerarasında kararlaştırılmıştır.

Ortak düşman anlayışı hâkim olmasına rağmen Müttefik kuvvetler arasında daha savaş bitmeden ideolojik rekabetler gün yüzüne çıkmıştır. Bu çelişkili durum özellikle Kore ve Çin sahalarında erkenden kendini belli etmiştir. Bunun neticesinde Avrupa'da başarılan toplu silah bıraktırmaların Pasifik sahasında başarılabilmesi savaşın daha kısa sürede bitmesinin önündeki en büyük engel olmuştur. Bu durum, Soğuk Savaş sırasında büyük devletlerarasındaki çekişme ortamından beslenen bölgesel savaşların kaynağını oluşturmuştur. Aynı zamanda bölgesel sömürge karşıtlığı gibi fikirleri artıran bir kaldıraç olmuştur.

Büyük güçlerin çıkar çatışmasında bir diğer konu ise Sovyetler Birliği ve ABD'nin zaferde ne kadar payları olduğu üzerinedir. Dünya basını ve çeşitli yöneticilerin açıklamaları ağırlıklı iki görüş üzerine eğilmiştir. Bunlardan ilki ABD'nin klasik yöntemlerle birlikte atom teknolojisi gibi çığır açıcı bir silah aracılığıyla zaten Japon gücünü ortadan kaldırdığı görüşüdür. Bununla birlikte Japonların en güçlü konumda oldukları Asya anakarasında bir Sovyet müdahalesi gerçekleşmeksizin dolaylı tutumla erken bir zafer elde edilemeyeceğini savunan bir kesim de mevcut olmuştur. Nitekim bazı Amerikan stratejistlerine

kadar uzanan, Japon direnişinin yıllarca devam edeceği şeklindeki karamsar atmosfere karşın, Sovyet müdahalesi bu düşünceleri tamamen boşa çıkarmıştır. Bu gerçek, Mançurya'daki büyük Sovyet zaferinin literatürde “unutulmuş zafer” olarak nitelenmesini haklı çıkarmaktadır. Bu konuda fikir ayrılığı sona ermediği gibi ilerleyen yıllarda yapılan araştırmalarda ve ortaya konan eserlerde genel itibariyle Sovyet saldırısının savaşın bitirilmesi konusunda en belirleyici unsurlardan biri olduğu gerçeği göz ardı edilme eğiliminde olunmuştur.

1945 itibariyle Japonya'nın mevcut kapasitesinin iyice yetersiz hale geldiği aşikâr olduğundan Sovyetlerin müdahaledeki performansı gibi hususlar tartışmaya açık olmakla birlikte, tek gerçek savaşın başlarında bölgesel bir güç görünümündeki Sovyetler Birliği'nin savaşın son aşamalarında artık temel güç unsurlarından biri haline gelmiş olmasıdır.

Bu savaş esnasında Çin de kendi iç savaşını vermekteydi. Mançurya Operasyonu her ne kadar direkt olarak bu iç savaşa etki etmemişse de, savaştan sonra da bölgede bulunmaya devam eden Sovyetler Birliği'nin Komünist Çin'i desteklemesi, Milliyetçi bloku olumsuz etkilemiş ve iç savaşın Komünistlerce kazanılmasında rol oynamıştır.

Dünya kamuoyunda yer etmiş olan muhtelif görüşler Türk basınında da çeşitli şekillerde yorumlanmıştır. Çalışmamızda kaynak olarak kullanılan gazetelerden bazıları aşırı şekilde tarafgirlik sergileyerek gerçeklikten uzaklaşmışlardır. Türk basınında bu konu da dâhil olmak üzere genellikle abartılı fütüristik yorumlar türetilmiştir. Bunlar özellikle Japonya ile ilgili köşe yazılarında kendine yer bulmuştur. Türk gazeteleri konuya oldukça ilgi göstermişler ve neredeyse savaş sona erene kadar her gün bu olayı manşetlerine taşımışlardır. Köşe yazarları, uzun uzun yazılar yazarak Türk halkının konu hakkında oldukça bilgi sahibi olmalarını sağlamışlardır. Ayrıca o dönemde şu durum oldukça göze çarpmaktadır; Türkiye savaşa dâhil olmamasına rağmen Türk gazetelerinde genellikle Japonya'nın bir an önce mağlup edilip, savaşın sona erdirilmesine yönelik bir istek ortaya çıkmıştır.

Kaynakça

A. Arşivler

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı.
Wilson Center Digital Archive.

B. Gazeteler

Akşam (1945).
Cumhuriyet (1945).
Tan (1945).
Ulus (1945).

C. Kitap ve Makaleler

Adivar, H.E., “Japnlara Dair: Prajna”, *Akşam*, 29.08.1945, s. 5.
Atay, F.R., “Japonya Düşerken”, *Ulus*, 17.08.1945, s. 1.
Atılay, A., “Denizcilik Bahisleri: Sovyet Deniz Kuvvetleri ve Bu Harpteki Roller”, *Tan*, 25.06.1941, s. 3.
Beevor, A., (2018), *Stalingrad* (çev. Nurettin Elhüseyini), İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.
Cartier, R., (1975), *İkinci Dünya Savaşı II: 1942-1945* (çev. Hakkı Devrim), İstanbul, Meydan-Larousse.
Doğrul, Ö.R., “Sovyetler Birliğinin Japonyaya Harb İlanı”, *Cumhuriyet*, 09.08.1945, s. 3.
Dzirkals, L.I., (1976), *'Lightning War' in Manchuria: Soviet Military Analysis of The 1945 Far East Campaign*, Santa Monica, Rand Publishing.
Glantz, D.M., (1983), *August Storm: The Soviet 1945 Strategic Offensive in Manchuria*, Fort Leavenworth-Kansas, Combat Studies Institute.
Glantz, D.M., (2004), *The Military Strategy of The Soviet Union: A History*, London, Frank Cass Publication.
Glantz, D.M., (2012), *Soviet Military Operational Art: In Pursuit of Deep Battle*, London, Routledge Publishing.

- Glantz, D.M., (2015), *The Soviet Airborne Experience*, Sevenoaks/London, Pickle Partners Publishing.
- Hart, B.L., (2016), *İkinci Dünya Savaşı Tarihi* (çev. Kerim Bağrıaçık), İstanbul, İş Bankası Kültür Yayınları.
- Hasegawa, T., (2005), *Racing the Enemy: Stalin, Truman and Surrender of Japan*, Cambridge/Massachusetts, Harvard University Press.
- Ienega, S., (1979), *Japan's Last War*, Canberra, Australian National University Press.
- Itoh, M., (2010), *Japanese War Orphans in Manchuria: Forgotten Victims of World War II*, New York, Palgrave Macmillan.
- Lew, C.R. - Leung, E.P-W., (2013), *Historical Dictionary of The Chinese Civil War*, Lanham/Maryland, Scarecrow Press.
- Monakov, M.S.-Rohwer J., (2006), *Stalin's Ocean-going Fleet: Soviet Naval Strategy and Shipbuilding Programmes 1935-1953*, London, Frank Cass Publishers.
- Porter, B.D., (1986), *The USSR in Third World Conflicts: Soviet Arms and Diplomacy in Local Wars 1945-1980*, New York, Cambridge University Press.
- Pu yi, H., (2010), *The Last Manchu: The Autobiography of Henry Pu Yi- Last Emperor of China* (ed. Paul Kramer), New York, Skyhorse Publishing.
- Ranft, B. –Till G., (1989), *The Sea in Soviet Strategy*, London, Naval Institute Press.
- Sertel, Z., "Uzakşarkta", *Tan*, 23.08.1945, s. 3.
- Shtemenko, S.M., (1971), *İkinci Dünya Savaşında Rus Harekatı: 1941-1945* (çev. Güven Korulsan-Yaşar Uçar), İstanbul, Ararat Yayınevi.
- Slavinsky, B., (2004), *The Japanese-Soviet Neutrality Pact: A Diplomatic History 1941-1945* (çev.Geoffrey Jukes), Londra, Routledge Publishing.
- Sulzberger, C.L., (1987), *World War II*, Boston, Houghton Mifflin Company.
- Tanner, H.M., (2013), *The Battle for Manchuria and the Fate of China: Siping 1946*, Bloomington/Indiana, Indiana University Press.
- Viale, C.R., (1988), *Prelude to War: Japan's Goals and Strategy in World War II*, Fort Leavenworth/Kansas, School of Advanced Military Studies- United States Army Command and General Staff College.
- Vigor, P. H, (1984), *Soviet Blitzkrieg Theory*, London, Macmillan Publishing.
- Weisband, E., (2002), *İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye*, İstanbul, Örgün Yayınevi.
- Yamamuro, S., (2006), *Manchuria Under Japanese Dominion* (çev. Joshua A. Fogel), Philadelphia, University of Pennsylvania Press.
- Zuvic, M., (2013), "The Story of the Liberty Ships", *Transactions on Maritime Science*, 2/2, ss. 133-142.

Perşembe
9
AGUSTOS
1945

TAN

GÜNLÜK SİYASİ HALK GAZETESİ

MÜHÜRLEME BİRİMİ: 600000 İZMİR'DE 600000 DİĞER BİRİMDE 600000

ÇOCUK ANSİKLOPEDİSİ

FİYATI 15 LİRADIR

RUSYA JAPONYA'YA HARP AÇTI

Karar Vaşington Ve Londra'da Memnuluk Uyandırdı

Harp Bugünden İtibaren Başlamış Bulunuyor

Vaşington Diyor ki: "JAPON HARBI ARTIK BITMİŞ SAYILABİLİR"

Fen Adamları Mesleği Hallediyorlar

M. Zakeriya SERTEL

Diplomatların ve devlet adamlarının mesleği hallediyorlar. Etilerinde öyle diyorlar ki, harp felakatinin dipçiklerini halledenler, fen adamları olacaktır.

İngiliz ve Amerikalı bilim insanları, atom bombasının geliştirilmesinde büyük rol oynamışlardır. Harp felakatinin dipçiklerini halledenler, fen adamları olacaktır.

Ayrıca, harp felakatinin dipçiklerini halledenler, fen adamları olacaktır.

Molotof Sovyet Rusyanın Kararını Japon Büyükelçisine Dün Resmen Bildirdi

JAPONLARIN Mançuri'deki Durumları Tehlikede

Moskova'da Negredilen Toblîğ

Moskova radyosu dün akşam şu tebliğleri yayınladı:

İngiliz ve Amerikalı bilim insanları, atom bombasının geliştirilmesinde büyük rol oynamışlardır. Harp felakatinin dipçiklerini halledenler, fen adamları olacaktır.

Atom Bombası Atomik Bombaların 244 Bin Nüfusu Hiroshima Şehrini Küt Etti

İnfilâkı Müteakip, Bina Parçaları 7 Bin Metre İrtifaca Kadar Fırladı

Japon Radyosu, Birbirini Arkasına Yeni Hücumlar Yapılacağına Halka İhtar Etti

Atomik Enerjinin Beklentileri

Atomik enerji, insanlık için büyük bir umut kaynağıdır. Harp felakatinin dipçiklerini halledenler, fen adamları olacaktır.

Boğazlar Meselesi

C. H. P. Sosyalist midir?

Boğazlar Meselesi

C. H. P. Sosyalist midir?

Boğazlar Meselesi

C. H. P. Sosyalist midir?

Japonlara İki Gün Müh't Verildi

Başkan Truman Tezarruz Savk ve İdarasını Bizat Ele Aldı

Japonlara İki Gün Müh't Verildi

Başkan Truman Tezarruz Savk ve İdarasını Bizat Ele Aldı

Japonlara İki Gün Müh't Verildi

Başkan Truman Tezarruz Savk ve İdarasını Bizat Ele Aldı

Japonlara İki Gün Müh't Verildi

Başkan Truman Tezarruz Savk ve İdarasını Bizat Ele Aldı

Japonlara İki Gün Müh't Verildi

Başkan Truman Tezarruz Savk ve İdarasını Bizat Ele Aldı

Japonlara İki Gün Müh't Verildi

Başkan Truman Tezarruz Savk ve İdarasını Bizat Ele Aldı

CARŞAMBA
15
AGUSTOS
1945
5 Kurus

ULUS

ADIMIZ ANDIMIZDA

Radyo Mecmuası'nın 45 adet sayfası 1000 Lira'dır. 100 adet sayfası 2000 Lira'dır. 200 adet sayfası 4000 Lira'dır.

Japonya Müttefiklere teslim oldu

HARP BİTTİ

Müttefik ordularına "Ateş kes!", emri verildi

Japan İmparatoru Potsdam ultimatomunu kabul etti

İmparator'un bahçesinde toplanan Tokyo halkı "bizi affet!", diye ağlaştılar

Dünya harbi bitti

Japon işgaline ait bütün plânlar hazır

Petaın dâvası dün sona erdi

Sovyetlerle Çin arasında ittifak yapıldı

C. H. P. Meclis Grubunda

Sabaha karşı saat ikide Büyük müjdeyi nasıl aldık?

Japon İmparatoru Potsdam ultimatomunu kabul etti

İmparator'un bahçesinde toplanan Tokyo halkı "bizi affet!", diye ağlaştılar

İmparator'un bahçesinde toplanan Tokyo halkı "bizi affet!", diye ağlaştılar

Japon İmparatoru Potsdam ultimatomunu kabul etti

İmparator'un bahçesinde toplanan Tokyo halkı "bizi affet!", diye ağlaştılar

İmparator'un bahçesinde toplanan Tokyo halkı "bizi affet!", diye ağlaştılar

Japon İmparatoru Potsdam ultimatomunu kabul etti

İmparator'un bahçesinde toplanan Tokyo halkı "bizi affet!", diye ağlaştılar

Japon İmparatoru Potsdam ultimatomunu kabul etti

İmparator'un bahçesinde toplanan Tokyo halkı "bizi affet!", diye ağlaştılar

Japon İmparatoru Potsdam ultimatomunu kabul etti

İmparator'un bahçesinde toplanan Tokyo halkı "bizi affet!", diye ağlaştılar

Japon İmparatoru Potsdam ultimatomunu kabul etti

İmparator'un bahçesinde toplanan Tokyo halkı "bizi affet!", diye ağlaştılar

Japon İmparatoru Potsdam ultimatomunu kabul etti

İmparator'un bahçesinde toplanan Tokyo halkı "bizi affet!", diye ağlaştılar

Japon İmparatoru Potsdam ultimatomunu kabul etti

İmparator'un bahçesinde toplanan Tokyo halkı "bizi affet!", diye ağlaştılar

Ek 1: Tan, 09.08.1945, s. 1.

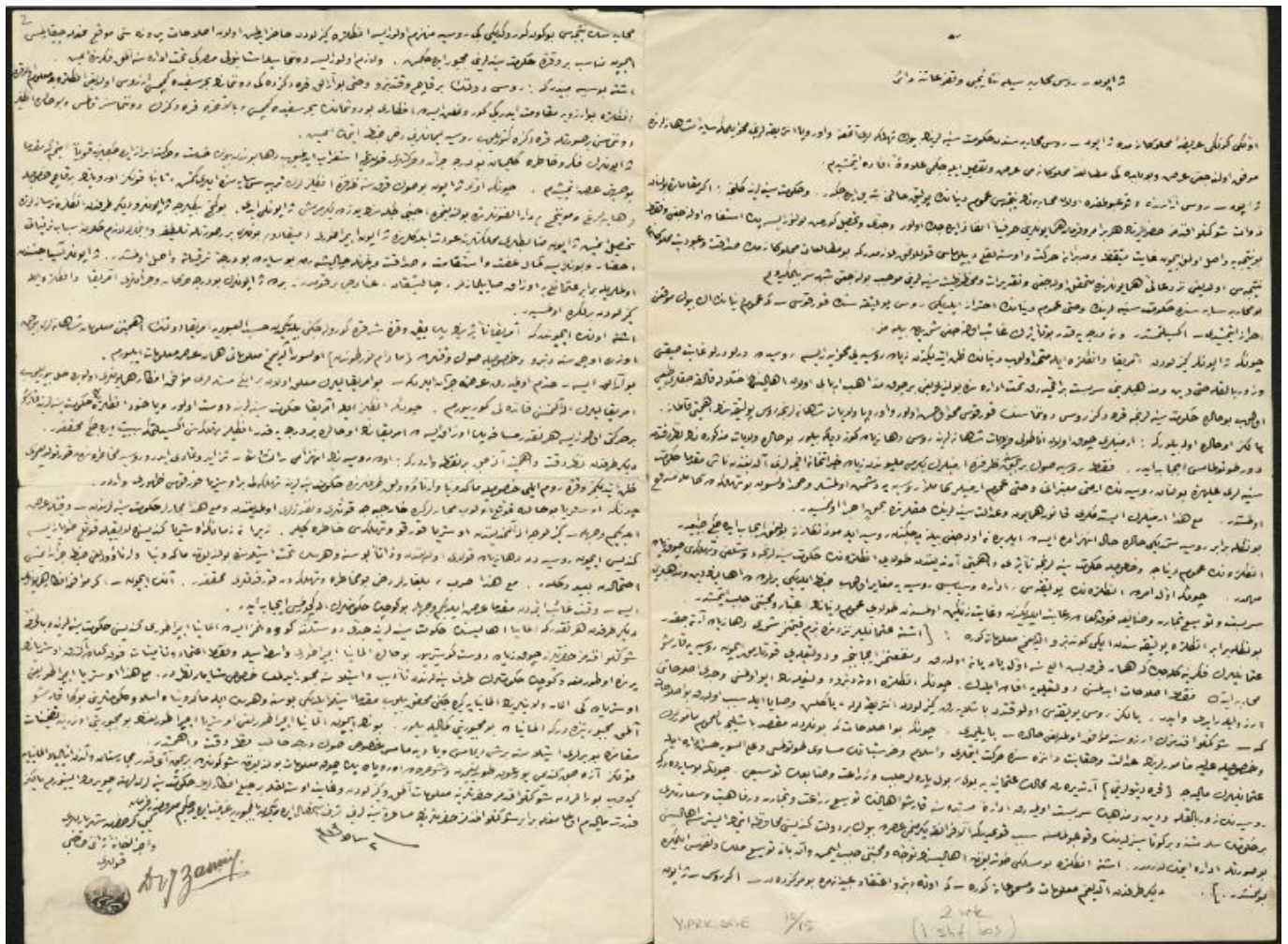
Ek 2: Ulus, 15.08.1945, s. 1.

Ek 3: Akşam, 23.08.1945, s. 1.

Ek 4: Cumhuriyet, 01.09.1945, s. 1.

Ek 5: Mançurya'daki Rus-Japon mücadelesini konu alan arşiv belgesi. CDA, Y. PRK. SGE, 10-15, vr. 1, 28 Zilkade 1321/ 15 Şubat 1904.

Tür: İnceleme Makalesi

Gönderim Tarihi: 08.05.2019

Kabul Tarihi: 14.06.2019

Atf Künyesi: Yanardağ, M. F. ve Kundak, G. (2019). “Milli Kültür ve Tarihimize Hayat Veren Yazar “Sevinç Çokum” un, “Evlerinin Önü” ve “Rozalya Ana” Adlı Hikâye Kitapları Üzerine Bir Yapı İncelemesi”, *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2 (1), 84-102.

MİLLİ KÜLTÜR VE TARİHİMİZE HAYAT VEREN YAZAR “SEVINÇ ÇOKUM” UN, “EVLERİNİN ÖNÜ” VE “ROZALYA ANA” ADLI HİKÂYE KİTAPLARI ÜZERİNE BİR YAPI İNCELEMESİ

Mehmet Fetih YANARDAĞ*
Gülşah KUNDAK**

Özet

Bu çalışmada Sevinç Çokum'un kaleme aldığı "Evlerinin Önü", "Rozalya Ana" adlı hikâye kitapları yapı unsurları bakımından incelenmiştir. Sevinç Çokum, Türk edebiyatının 1970'te tanıştığı bir kadın yazardır. Hikâyelerinde, Türk sosyal yaşamı içerisinde kadının durumunu belirleyen unsurlar, kadın ve toplum birlikteliği içerisinde verilir. Bunun yanında, yaşlılık ve zamanı sorgulama da Çokum'un hikâyelerinde yer almaktadır. Yazar, bu konuların toplumsal sorunlarımız olduğunu düşünmektedir. Çokum'un, ailenin devamına da inanan bir yazar olduğu anlaşılmaktadır. Öykülerinde, dirençli, kendine güvenen, vefakâr kadınların yanı sıra küçük dünyalarında ruhsal sorunlar yaşayan kadınlara da yer vermiştir. Sevinç Çokum'un eserlerinde kullanılan zaman, aktüel zamandır. Çokum, hikâyelerinde geçmiş tarihle birlikte yağmaktadır. Geçmişine bağlı, maziyi unutmamış bir yazardır. Bir başka işleyiş yönü de kendi zamanında yaşayan insanları anlatırken onların geçmişle olan bağlarını ustalıklı okuyucuya aktarmasıdır. Eserlerinde, çoğunlukla toplumsal konulara ağırlık vermiştir. Türk toplumunun bugüne değin gelişinde etkili olan olumlu ve olumsuz bütün olaylar, geleneğimiz, maziden kopuşumuz, inançlarımız, yaşanan parçalanmalar, düşünce ufukumuzun değişmesi, yaşanan çıkmazlar ve bu sorunlara aradığı çözümlerin, onu yazmaya daha çok yönelttiğini kendisi söylemektedir. Sevinç Çokum'un hikâyelerinde, kişiler, alt ve orta gelirli insanlardır. İçinde buldukları yaşam şartları içinde anlattığı hikâyelerinde "milli unsurları" öne çıkarmıştır. Yazarın milli kimlikle bağlantılı olarak, vatan ve bayrak sevgisine de özel değer verdiği, bunları eserlerinde kutsal kavramlar olarak işlediği görülür. Sevinç Çokum, dil ve üslup açısından, Türkçeyi ustalıklı kullanması yönüyle ön plana çıkmış bir yazardır. Daha küçük yaşlardan itibaren büyüklerinin konuşmalarına dikkat etmesi ve benimsemesi onun dil ve üslubunda çok etkili olmuştur. Yazarlığının ilk yıllarında eski kelimelerden faydalanmayan yazar, bu düşüncesini daha sonra değiştirir. Mekân olarak en çok tercih ettiği yer İstanbul'dur. İstanbul doğumlu bir sanatçı olarak hemen her eserinde mekân olarak İstanbul'u kullanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sevinç Çokum, hikâyede yapı, "Evlerinin Önü", "Rozalya Ana"

A Structure Study on the “Evlerinin Önü” and “Rozalya Ana” Story Books of the Author “Sevinç Çokum” Bringing Life to Our National Culture and History

Abstract

In this study, the stories “Evlerinin Önü”, “Rozalya Ana” written by the Sevinç Çokum were examined with regards to the structural elements. Sevinç Çokum is a female writer, who became well-known in the Turkish literature in 1970. In her stories, the factors determining the status of women in Turkish social life are given in the unity of women and society. Besides, questioning old age and time is also included in Çokum's stories. The author thinks that these issues have social problems. She is a writer who believes in the continuation of the family. In her stories, she includes resistant, confident, faithful women as well as women with mental problems in their small world. The time used in Sevinç Çokum's works is the actual time. Çokum, kneads the past with history in his stories. She is a writer who has not forgotten her past. Another aspect of the process is that she tells the reader about the people who live in their own time and skilfully conveys their ties with the past. In her works, she mostly focused on social issues. All the positive and negative events that have influenced the development of Turkish society to date, our tradition, our break with the past, our beliefs, the disintegration experienced, the change of our thinking horizons, the dilemmas experienced and the solutions she seeks to solve these problems, she says that they lead her to write more. In the stories of Sevinç Çokum, people are low and middle-income people. In his stories she tells in the living conditions they are in, she has highlighted the national elements. It is seen that the author also attaches special importance to the love of homeland and flag in connection with national identity and processes them as sacred concepts in her works. Sevinç Çokum is a writer who came to the forefront in terms of language and style with the skillful use of Turkish. The fact that she was paying attention to the speeches of the elders from a younger age and adopting them was very effective in her language and style. The author, who did not make use of the old words in the early years of her writing, changed her mind later. İstanbul is the most preferred place as a venue. As an İstanbul-born artist, she used İstanbul as a venue in almost every of his works.

Key Words: Sevinç Çokum, story structure, "Evlerinin Önü", "Rozalya Ana"

* Dr. Öğr. Üyesi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Kahramanmaraş/ Türkiye.
E-Mail: fyaradag@hotmail.com, Orcid: 0000-0001-9903-542X.

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Kahramanmaraş/ Türkiye. E-Mail: gulsahbekmez@hotmail.com, Orcid: 0000-0002-0720-9144.

Giriş

Sevinç Çokum, 25 Ağustos 1943 tarihinde İstanbul Beşiktaş'ta dünyaya gelmiştir. Çokum da Sait Faik gibi bir İstanbul hikâyecisidir. Hikâyelerinin çoğu, çocukluğunu yaşadığı Beyoğlu semtinin sokaklarında geçmektedir. Buralar, her çevreden insanın oturduğu, bahçeli küçük evlerdir. Bu evlerde yaşayan insanlar, kanaatkâr, geleneklerine bağlı, kimseye karşı bir düşmanlık beslemeyen kadınlar, çocuklar, yaşlılardır. Bu insanlarda geçim derdi vardır. Hepsinin gönlünde şükür ve bir gün dualarının kabul olacağı umudu vardır. Bu tutumuyla Çokum, materyalist anlayışın karşısında olduğunu bir anlamda vurgulamaktadır. Karşısında olduğu bu anlayışa karşılık yaptığı sanata kendisi "milliyetçi sanat, milliyetçi çevre" adlandırması yapmaktadır. Onun bu anlayışla insanlarımızın resmini çizdiği eserleri hakkında, Yunus'un felsefesine benzediği, onun felsefesini sürdürdüğü görüşü hâkimdir.

Sevinç Çokum'un hikâyeciliği roman yazarlığından daha öndedir: "*Sevinç Çokum, sanki dünyaya hikâyeci olarak gelmiş bir sanatkâr olarak görünüyor. Sonradan yazdığı romanları, 'daha az güçlüdür', demek istemiyorum, ama üslûpta, derinleşmede, kendi mizaç ve tercihlerini (pek de lâfa dökmeden) ele verişte, şiiriyetini ve fantezilerini sindirmekte, hikâyelerini, kendisine daha yakın bulanlar çoktur.*"¹

Türk toplumunun bugüne değin gelişinde etkili olan olumlu ve olumsuz bütün olaylar, geleneğimiz, maziden kopuşumuz, inançlarımız, yaşanan parçalanmalar, düşünce ufukumuzun değişmesi, yaşanan çıkmazlar ve bu sorunlara aradığı çözümler onu yazmaya daha çok yöneltmiştir.

Sevinç Çokum, Türkçeyi ustalıkla kullanması yönüyle ön plana çıkmış bir yazardır. Yazarlığının ilk yıllarında eski kelimelerden faydalanmayan yazar, bu düşüncesini daha sonra değiştirir. Eski Anadolu Türkçesinden, Yunus Emre'den deyişler kullanır. Türkçemizi yaşatan ve dili kullanırken titiz olan yazar, Karaman Dil Bayramı'nda (2000) "Türkçeyi En İyi Kullanan Yazar" unvanını kazanmıştır. Kendisi, dili ve üslubu hakkında ise şunları söyler: "*Üslup bir bakıma kişilikten doğan bir şeydir. Bunu da yaşadığınız sürece ailenizden, çevrenizden gelen birikimlerle oluşturunuz. Benim yazarlığında iç konuşması olan ikinci bir ben vardır. Bu kişi yüksek perdeden atalarımın, anneannemin düzeninde ve perdesinde konuşur. Bu noktada samimiyet vardır, mizah vardır, taşlama, iğneleme, istihza vardır.*"²

Sevinç Çokum, İstanbul'un Beyoğlu semtinde özellikle kadın ve çocukları temel alan hikâyelerle yazarlığa başlamıştır. Eğik Ağaçlar (1972), Bölüşmek (1974), Makina (1976), Derin Yara (1984), Onlardan Kalan (1987). Bu kitaplar birleştirilerek, Bir Eski Sokak Sesi (1993), Evlerinin Önü, Onlardan Kalan adlarıyla Ötügen Yayınları tarafından yeniden yayımlanmıştır. Rozalya Ana (1993) ve Beyaz Bir Kıyı (mekân Fas'tır 1998), Gece Kuşu Uzun Öter (2001) adlı kitaplarda hikâyelerini toplamıştır. İnci Enginün, bu küçük hikâyeleri, Memduh Şevket Esenal anlayışının devamı sayılabilecek nitelikte görmektedir ancak yazar, bu anlayışa 'duygu' da ekleyerek kendi üslubunu ortaya koymuştur.

Sevinç Çokum, Hece dergisinde, öykü yazmaya dair düşüncelerini şöyle anlatmıştır: "*Bir defa öykü yazmanın öykü anlatma yeteneğiyle birlikte doğduğunu ancak yazmanın çok daha başka bir tekniği, biçimi getirdiğini düşünüyorum. İyi bir öykücü ve iyi bir anlatıcıdır. İyi bir konuşmacı demiyorum, anlatıcı... Ve resim, müzik, mimari, tiyatro gibi sanatlarla ilişkisi olmayan birinin hikâyeci olabileceğini kestiremiyorum... Gecenin bir vakti oturuyorum, Robenson ıssızlığında yazmaya başlıyorum. Ne gelirse... o geliş önemlidir, o geliş bir yağmur tıptırtısı ve doluluğuyla olur ve bulur bizi. Buldu mu kelimeler yağmur dökülüşüyle iner; siz yakalayamaz, frenleyemezsiniz onları. Ne bir kalıp, ne ideoloji, ne plan ne kurgu.... Hayır... o parıltı yakalanmalıdır. Sonraki işleyişler bile o saf gelişi değiştirmemeli, o balkıyı söndürmemelidir.*"³

Şu sözleri ise sanatının bildirisi olarak alınabilir: "*Yazarlık bir arayıştır, demiştim. Can-mal-dünya üçlüsünün ve daha birçok dünyaların asıl sahibinin yarattığı her şeyi aramak... Görmek... Çirkinleşen bir*

¹ Kabaklı, 2006, s.557.

² Kocakaplan, Haziran 2003, s. 23.

³ Hece Dergisi, (2005), *Türk Öykücülüğü Özel Sayısı*, s: 367-368

dünyada, kavgaların, hırsların insan ruhunu alabildiğine kemirdiği bir çağda, kalıcı değerleri yaşamak... Bunlar benim sanat görüşümün belirli çizgileri..."⁴

Eserlerin İncelenmesi

1. Evlerinin Önü

Sevinç Çokum'un fikir ve duygu ağırlığını bir arada yansıttığı bir hikâye kitabıdır. 1980 öncesi bunalımlı günlerin ürünüdür. Toplumumuza dayanarak o günlerden kesitler sergilemektedir. O günlerden bugüne değin geçen zaman içerisinde insanımızı değerlendirmektedir. "Edirne Edirne", "Hüzün Gemileri", "Paşa Mahallesi", "Kardeşim Sen Misin", "Kadınca", "Makine", "Borçlu", "Alacaklı", "Galata Bahçeleri", "Ayrılıklar", "Sıcak Bir Oda", "Büyük Savaşın Sonra", "Derin Yara", "Evlerinin Önü", "Seni Tanıyorum", "Biri Ay Biri Yıldız", "Renkli Resimler", "Yol Göründü", "Nideyim", "Kimliği Bilinmeyen Kişiler" ve "Sarsıntı" olmak üzere 21 hikâyeden oluşmaktadır. Hikâyeler arasında bazen bağlantılar kurulmaktadır. Aynı şahıslar, başka hikâye içinde de geçmektedir. Genel olarak, o dönemin olaylı geçmesinden, eski İstanbul'a özlemden, İstanbul'a geldikten sonra tekrar göç etmek isteğinden, zamanın değişiminden, yaşlılıktan ve kadınların toplumdaki yerinden bahseden hikâyelerdir. Çocuk sevgisi, insanlara acımak, Allah'ın gücüne, vatan, tarih ve ahlakın üstünlüğüne inanmak gibi vazgeçilmez temalarını bu kitabında da işlemiştir.

1.2. "Evlerinin Önü" Yapı

a) Olay

Edirne Edirne hikâyesinde, yaşlandığı için ciğerleri yorulmuş, tükenmiş ve hasta olan Hasan Efendi anlatılmaktadır. Sıtma nöbeti geçirirken kızı Atıfet Hanım, onunla birlikte ölümü hissetmiştir. Onu bu halde gören torunu "Şamlı dede" ölüyor diye bağırır. Hasan Dede, doktor istememekte, okuyan olursa Kur'an istemektedir. Damadı Kazım Bey'i de yanına çağırır.

Yazar, hikâyelerinde değindiği hayat mücadelesi veren kadınları, başarılı kadınları bu hikâyesinde de işlemiştir. *Edirne Edirne* hikâyesinde, Atıfet Hanım, çalışan kadınları takdir eder. Ona göre hayat mücadelesinde kadın erkeğe destek olmalıdır. Avukat olan oğlu Cihan'ın, filoloji mezunu karısını çalıştırmamasına bir anlam verememektedir. Oğlu ileri görüşlüdür, hatta 27 Mayıs devriminden önce öğrenci-polis çatışmalarında "hürriyet hürriyet" diye sayıklayarak annesinin dizlerinde ağlamıştır. Yazar, "Cihan" örneği ile eğitilmiş kişilerin de kadına bakış açısının eğitimsiz biri gibi olabileceğini okuyucuya anlatmaktadır.

Yazarın milliyetçi ruhu hikâyesine yansımaktadır. Yazar, milliyetçilik ruhunu Hasan Efendi tipinde öne çıkarmaktadır. Ancak anlatımına, kahramanın savaşta verdiği mücadeleyi de eklemektedir. Çünkü Hasan Efendi bir Arap olsa da Türk topraklarında mücadele etmiş ve son nefesini Türk topraklarında vermiştir. Milliyetçiliğin sadece Türk doğmakla olmadığını, bu vatan uğruna verilen değeri ve mücadeleyi gözler önüne sererek göstermiştir.

Hastanedeki Hasan Efendi, kızı Atıfet'in kendisini beğenmeyip "biraz medeni ol" dediğini hatırlar. Arap oluşunu kabul etmeyip anne tarafının Kafkas oluşunu sürekli ekler. Oysaki Hasan Efendi, cephede Beyrut bombalandığında, o, Türklerin, Trablus Müslümanlarıyla birleşerek İtalya'ya karşı koyma çabasına giriştikleri günlerde askere alınmıştır. Hastane koğuşundaki arkadaşı Boyacı Niyazi'den ölmeden önce Kelime-i Şahadet getirmesini istemiş ama o getirmedi "Ben gidiyorum Allahısmarladık" dedikten sonra ölmüştür. I. Dünya Savaşı'nda asker olan Hasan Çavuş, Romanya Cephesi'nde yaralanmıştır. Hasan Efendi, Süveyş bozgununu hatırlar. Ordunun başındaki Şükrü Paşa, Edirne'yi savunmuştur. Orada mücadele

⁴ Kabaklı, 2006, s.558

ederken Araplar, “Edirne Edirne” türküsünü çokça söylemektedir. Hasan Efendi, bu türküyü torunlarına bile öğretmiştir. Hatta son nefesinde bile bu türküyü mırıldanırken ölmüştür.

Hüzün Gemileri'nde Öğretmenler, öğrenciler tasvir edilir: "*Kimi öğretmenin yüzü aydınlık, övünçlü, pembe, sağlıklı... Tırnakları bakımlı ve temiz.*"⁵ dedikten sonra 'hoca' kelimesinin falakayı hatırlattığını söylerken diğer yandan: "*Cumhuriyet öğretmenin çocuğun kulak memesine batan tırnakları ne kadar medenidir...*" diyerek eski anlayış ile ifade ettiği yeni anlamı karşılaştırır.

Bu hikâyede gelenek ile günümüz müzik anlayışı da karşılaştırılmıştır. Hikâyelerindeki alegorik ifade ile bu kez Doğu ve Batı müziğini ele almış ve geleneğin geri planda kalışını şu ifadelerle anlatmıştır: "*Cebindeki Beethoven'i, Vivaldi'yi, Mozart'ı masaya boşalttı. Ötekiler masaya eğilip, kopkoyu bir karanlıkta ağlayan Itr'i gördüler. Sevgi Sevim yeniden cebine koydu onları.*"⁶ Gökhan Öğretmen, Vivaldi'yi dinlerken beğenir, fakat aklına kahvede ud çalan Fethi gelir. Onu dinlerken kendinden geçtiğini anımsar.

Paşa Mahallesi adlı hikâyede, Yunanistan'a göç eden bir Rum olan Katina'nın hayat hikâyesini anlatmaktadır. Katina, giderken tarih kokan evini öğrencilere bırakmıştır. Abidin, İhsan ve Cemil orada kalırlar. Cemil, bu paşa konağında daha önce kimlerin barındığını merak eder. Cemil'in odasında soba yanmadığı için üşür ama bu üşüme başka bir üşümedir. Cemil, babasını hiç bilmediğini, Fikret Bey'in, acıyarak kendisini yanına aldığını anlatır. Soba alınır, fakat Cemil, ağlamaya başlamıştır.

Toplumun her kesiminden insanın hayatına dokunan yazar, geçim sıkıntısı çeken insanları da konu edinir. Çalışmak zorunda olan Dilara'nın çalıştığı konaktaki paşanın kızı Vasfiyye'nin ve bir yabancı okulda okuyan kızının yünlülerini, ipeklilerini dikmeye de devam etmektedir. Bu sırada, kızı Nevin'in hastalığı ilerler. Ev sahibi Ferhunde Hanım, onlara yardım eder. Dilara Hanım, temizliğine devam ederken kızı için endişesi de devam eder. Korktuğu başına gelir ve Nevin son nefesini verir. İki farklı hayatın yani Dilara Hanım ile Nevin'in çektiği sıkıntılar ve çalıştığı evdeki insanların refah içindeki yaşantısı gözler önüne serilir.

Kardeşim Sen Misin adlı hikâyede, *Paşa Mahallesi*'ndeki Cemil'in hayatı anlatılır. Cemil, defter tutmak için bir pastanede işe başlayacaktır. Orada kalacağı için odasını boyaması, temizlemesi istenir. Cemil, bir an mutlu olur. Hem okuluna engel olmayan bir işte çalışacak hem de kalacak yeri olacaktır. Köşkün sahipleri Mösyö ve Matmazel'in karşısında kendini kötü hissederken keşke “Fikret Babası ile hiç ayrılmaysaydı” diye düşünür.

Mükerrem, Ruhi ile birlikte. Balolarda, güzel kıyafetlerle, makyajlarla vaktini geçirir. Telefonda bir ses onu rahatsız ederek "O kafeste mesut musun?" diye sormaktadır. Mükerrem, Cemil'i benimsemiştir. Hatta Ruhi'nin kendisinden sıkıldığını, ondan ayrılıp iki kardeş birlikte yaşayabileceklerini söyler. Cemil duygulanır fakat arkadaşları Abidin ile İhsan'ın güceneceğini, birbirlerine alıştıklarını söyleyerek reddeder. Bir taraftan da şimdi hayatta olmayan Fikret'in gerçek babası, Mükerrem'in de kardeşi olduğunu düşünmektedir. Onları çok sevmektedir.

Kadınca adlı hikâyede, hem Nemide hem de annesi toplum baskısından kurtulmak için Nemide'yi, dul bir adamla gözü kapalı evlendirirler. Nikâh töreninde dahi isteksiz görünmekte devam etmektedir. "*Sevgisini hiç belli etmeyen, hep bir duvar ardından bakan, serseriliğini ıslığıyla, köşebaşlarındaki şakalaşmalarla yansıtan birini sevmek isterdi. Nikâh töreninde, o kalabalığın arasında bile bunları düşünüyordu.*"⁷ düşüncesine yer verirken evlendiği manifaturacı Kenan'ın ikinci evliliği olduğu belirtilmektedir. Nemide'nin annesi ise damadından çok memnundur. Piraye de eşinden ayrılmıştır. "*Bence kadın erkek arasındaki eşitsizlik, bir süre daha toplum kuralları çıkmazında sürüp gidecek. Ama hep devingen, sancıyan, içeriğinde yadsınılmaz bir özgürlük yatan arayışlarımız, bu eşitsizlikten hız alacak.*"⁸ düşüncesine yer veren yazar, kadınların zengin bir hayat sürsün ya da sürmesin her durumda eşleri

⁵ Çokum, 2002, s.26

⁶ Çokum, age., s.28

⁷ Çokum, age., s.64.

⁸ Çokum, age., s.67.

tarafından küçük görüldüğünü vurgulayarak, çocuklarında bunu görmemek için çaba gösterecekler de aynı durumların oluştuğuna da dikkat çekmektedir.

Makine adlı hikâyesinde, iş kurmak için Almanya'ya gitmeyi düşünen birini anlatır. Rıfkı Ağabeyi gibi girdiği her işi başarısızlıkla sonuçlandırmak istemez. Cebinde, dayısının telefonunu verdiği Batı Almanya'daki “Seitz” şişe yıkama ve doldurma tesisinin numarası vardır. Böylesi işlerin makinaları için de sermayenin gerektiğini yeni öğrenmiştir. Kazım Ağabeyi, Almanya'da tamircilik yapmakta üç çocuğunu geçindirmektedir. Ağabeyine dair hatırladığı tek şey, sürekli borcunun olmasıdır. Kazım Ağabeyi ortaklık teklif etmiştir. Makinasını alacaklar ve “Şenkola” markasını icat edeceklerdir. Ağabeyine bu konuda pek güvenirse de “Şenkola” adı ona cazip gelmektedir. Bir sonraki firma “Hobart” kaynak makinalarıdır. Sermaye olsa yabancılardan patenti alınabilir. “*Demek ki gâvursuz bir iş görülemez bu memlekette*”⁹ diye düşünür. Adil, Rıfkı Dayı'nın dükkânına yaptığı icadını getirir. Bu makinanın adı “Hoşkola”dır. Reklam makinası yaptığını söylese de makinayı kabul ettiremez. Adil'in hevesi kırılır. Sonra umutsuzca eski hayatlarına devam ederler. Bu hikâyede, sanayileşmenin ülkeler arasında nasıl uçuruma yol açtığına da değinilmiştir. Avrupa ülkeleri icat eden, sermaye koyan gelişmiş ülkelerdir. Türkiye'deki örneğinde ise icat etmekle meşgul Adil'in hayalleri, sermayesini bulamayınca suya düşmüştür.

Borçlu adlı hikâyede ise emekli bir tarih öğretmeni “...toprağın kokusunu, toprağın neş'esini, içine kapanışını, somurtuşunu ve dışa dönüp haykırışını, dirilişini anlatamadım öğrencilere. Duyuramadım. Kocaman bir savaş meydanında, kılıç, kalkan seslerini ve mızrakları, yayları anlatamadım. Tabancayı daha çok sevdi çocuklar. Karım kolej mezunu. Oğlum Amerika'da. Kızım Fransa'da. Bu toprağa borcum büyüyor.”¹⁰ ruh halini kendi kendine böyle anlatır. Tarihimizi her fırsatta hatırlatmaya ve geçmişimize sahip çıkmaya davet eden yazar, *Borçlu* hikâyesinde de bu düşüncesini işlemiş, emekli tarih öğretmeni örneği ile bu vatana borçlu olduğumuzu vurgulamıştır. Çokum'un en çok değindiği konulardan olan “yaşlılık” evresinin insanın düşüncelerinde ne gibi değişikliklere yol açabileceği, gençlikte bilinmeyen kıymetlerin yaşlılıkta anlaşıldığı üzerinde de durulmuştur.

Alacaklı hikâyesinde de hayatın devamlılığı ve yaşlılık üzerinde durulmaktadır. *Alacaklı* hikâyesinde, Hüsnü Dede ile torununun deniz kıyısına gittikleri anlatılırken dede-torun ilişkisi gözler önüne serilmektedir. Gemilerin dönüşü, Hüsnü Dede'ye Mondros'u hatırlatmıştır. Bunun yanında Kurtuluş Savaşı ile birlikte Kırım ve Balkan olaylarına da yer verilmiştir. İngiliz gemilerini görür gibi olan dede, sinirlenir. Ölümün yaklaştığını vücudunda hissetmektedir. Deneyimlerine de yer verirken “*Ateşi yanarsan, düşmanı yenersen anlarsın.*”¹¹ öğütünde bulunur. Ayrıca hikâyenin son bölümünde, torununun soruları Hüsnü Dede'nin zihninde kendi yaşadıklarıyla birleşirken yazar hikâyeye son verir.

Galata Bahçeleri'nde, hikâyenin başında, yağmur yağarken elini uzatan İsmail'i gören Rasim Efendi'nin, kendi çocukluğunu onda gördüğünden bahsedilmektedir. Lakabı Defineci olan Rasim Bey, Siirtli çocukları seyretmektedir. Karısı, “*Kapıcılarla, köylülerle doldu mahalle. Çocuklarını kedi yavruları gibi salıveriyorlar. Ah Rasim Efendi ah! Demircilik işini ilerletseydin, kahvelerde, kumarlarda vaktini harcamasaydın, bu mahalleye tıklıp kalmazdık.*”¹² şeklinde düşüncelerini söylemektedir. Bunaldığını her fırsatta dile getirirken, bir gün dayanamayıp kızının ve damadının yanına taşınacağını belirtmektedir. Defineci Rasim, define bulamasa da umutlanmayı öğrenmiştir. Bu yüzden eli boş dönse de yine aramaya çıkmaktadır.

Ayrılıklar hikâyesinde, ağaca kazınan isimlerden “Rozita” ismi kahramanımızın gözüne takılır. Bu bir Rum ismidir ve aklına çocukluğunda ele avuca sığmaz, oyunları bozan Rozita'yı getirmiştir. Ansızın bir şeylerden korkarak kaçtığını, bu yüzden hem acımasız hem korkak olduğunu söylemektedir. Sonra çocukluğundaki bir diğer isim olan Ayhan aklına gelmiştir. Binbaşı olan Ayhan, artık sonsuzluğu tatmaktadır. Geçmişteki anılardan, tekrar yaşadığı ana dönen Halim Bey, karısı Nuran Hanım ile deniz kenarına indiklerinde, dünyadaki bütün milletlerin aynı dili konuşmasının ne kadar da güzel olacağını düşünür. Bunu kardeşçe ve huzur içinde yaşamak için istemektedir. Doktor Boğos ise Ermenidir. Halim

⁹ Çokum, age., s.81.

¹⁰ Çokum, age., s. 91-92.

¹¹ Çokum, age., s.102.

¹² Çokum, age., s.106.

Bey, "Batı bugüne kadar bir sinsi ağrıyı çeker görünerek, neler yapmış, neler yıkılmıştı... Yazık ki İsa, yalnızca duvarlarda kalmıştı. Oysa İslamiyet bir kendini koruma savaşındaydı."¹³ şeklinde düşünmektedir. Manevi değerlere eskisi gibi saygı gösterilmediğinden yakınmaktadır. Doktor Boğos ise "Bunca insan alt tarafı bir toprak için döğüşür? Mazhar Osman, doksan dokuz eli dışarda, yalnız biri içerdedir demişti çok doğrudur."¹⁴ derken toprağın onun için bir anlam ifade etmediği anlaşılmaktadır. Nuran Hanım, kızının ve oğlunun Amerika'da okuduğunu hatta oğlunun orada kalabilmek için Amerikalı bir kızla evlendiğini ve onu çok sevdiklerini anlatır. Yazar, farklı milletlerden insanları göstererek onların düşüncelerini aksettirmiştir. Bu toprakların bir Türk ile bir yabancı için aynı değerde görünmediğini anlatırken diğer hikâyelerinde olduğu gibi çocuklarını yurtdışında okutma ve orada bırakma davranışının yeni bir durum olduğundan bahsedilmektedir.

Sıcak Bir Oda adlı hikâyede, eşini kaybeden Bekir Efendi anlatılır. Eskiye duyulan özlem anlatılırken, aynı zamanda Çokum'un hikâyelerinde konu ettiği, yaşlanınca çocuklarının yanında bir sığıntı gibi kalmayı istemeyen baba profili tekrar çizilmiştir.

Büyük Savaşın Sonra adlı hikâyeye konu edilen Olga, dikiş makinasında çocuk elbisesi dikmektedir. Olga küçük kızı çok sevmiştir. Dükkânda küçük kızın dikkatini çeken rengârenk bütün kutuları açarak göstermiştir. Çocuk camekândaki mavi iğneyi ısrarla istemiştir. Onu çocuğun yakasına takarken ağlamamasına annesi çok şaşırır. Olga'nın babası hayatta değildir. Artık babası olarak "herkesin babası" dediği haçı göstermektedir. Olga evleneceği için kendi gelinliğini dikmekle meşguldür. Küçük kız, evlenince bir daha dükkâna gelmeyeceğini bildiği için evlenmesini istememektedir. Küçük kız bir yandan da "herkesin babası" ifadesine bir anlam vermeye çalışmaktadır. Zaman ilerledikçe ondan yeni haberler gelmeye başlar. Annesi ölmüş, kocasından ayrılmış, Yunanistan'a yerleşmiş ve Olga ölmüştür. Çokum'un farklı din ve milletlerden insanları konu ettiği bir hikâyesidir.

Derin Yara adlı bu hikâyede, bir yazarın kitabını yarım bıraktığı yerden tamamlamaya başlayacağını anlatırken bir yandan da aile bağlarının önemini, sevmenin ve sevilmenin hayatı nasıl etkilediğini anlatmaya çalışmıştır.

İskeleye yanaşan bir vapur tasvir edilir. Turan, parkın tozlu yeşilliği arasından geçerken gözleri babasını arar ama göremez. Babasının balıkçılardan biri de olabileceğini düşünür. Babası Oğuz Bey, gerçekten de onlar arasındadır. Babası ise zaten emekli olan birinin başka nerede bulacaklarını sorar. Balıkçılar onun kitap yazmasını, kendileriyle sohbet etmesini anlatırken Türkçelerini incelttiğini söylerler. Turan artık kitap yazmadığını söylediğinde nedenini de "gemilerinin batması"na bağlamıştır. Turan, babasının burada kendini mutlu hissettiğini anlamıştır. Eskiden de öğrencileriyle şakalaşır, konuşur. Şimdi burada da sevilmesi, onu buraya bağlamıştır. "Şu Vatan Sevgisi" adlı kitabının çıkacağı anları hatırlarlar. Birden ailenin üyeleri aklına gelir. Onlarla görüşmeyeli epey süre geçmiştir. Onlar tarafından sevilmediğini düşünür. Turan, babasının kitabını bitirmesini isterken, Oğuz Bey, kaleme küstüğünü belirtir. Oğluyla eve dönerken kitabına kaldığı yerden devam etmeye karar verdiğinde Turan buna çok sevinmiştir.

Evlerinin Önü, adlı hikâyeye, kitaba da ismini vermiştir. *Evlerinin Önü*, adlı hikâyede, Musa, dükkânda kalmaya başladığında Tahir Usta ile karşılaşır ve Tahir Usta onu evine götürür. Kaldığı evde birçok kiracı vardır. Bodrum katında bahçeye açılan mutfakta kalmaya başlar ama kaldığı iki yıl boyunca Tahir Usta'nın babası ona bir türlü alışmamıştır. Tahir Usta onu bırakmamış, bir mesleği olsun isteyerek demirci ustasının yanına vermiştir. Okuyan çocuklara gıpta ile bakarken, Tahir Usta, onun da kendi çocuklarını okutacağını söylemiştir. Musa'nın oğlu Ali, polis olduğunda çok mutlu olmuşlardır. Ali'nin doğduğu zamanlara doğru gittiğinde, isminin Ali ya da Ahmet olsun diye rüyasında gördüğünü hatırlar. Ona oyuncaklar alamamış, elinde tahtadan, kâğıttan oyuncaklar yapmıştır. İmkânı olan zengin çocuklara göre çok daha mutlu bir çocukluk geçirmiştir. Aynı zamanda haksızlıklara karşı boyun eğmeyen tavır da babasını sevindirmiştir. Yazar, memleketin durumunu anlatırken Musa şöyle konuşur: "Bir şeyler çok bu memlekette, bir şeyler az. Yanlıklar çok, doğrular az. Diyorum ki, ne çok müfettiş, ne çok amir, memur var... Binalar, binalar, binalar... Yollar... Kim bekliyor, neyi bekliyor, nasıl teftiş ediyor? Sonra iş adamları..."

¹³ Çokum, age., s.112.

¹⁴ Çokum, age., s.115.

Tırnakları cilalı, gömlekleri ipek. Ellerinde seyahat çantaları. Gider gelirler, gider gelirler. Geniş aile, sülaleler... Kimisi soydan görme, kimisi sonradan. Birinin babası hamalmış, semeri duvarda asılıymış. Ne fark eder? Mahkemede, mektepte, dairede çibanbaşları, kan dönmesidir bu. Cemal'in dediği doğru. Kan dönmesidir. İşte bu kadar.”¹⁵ Hikâyenin sonunda Ali, silahlı saldırıya uğramış ve öldürülmüştür. Tekrar hikâyenin başına dönüldüğünde, yaşlı Tahir Ağabey bunları dinlediğinde "Başın sağ olsun" demekten başka söyleyecek söz bulamamaktadır.

Seni Tanıyorum adlı hikâyede, hastane koğuşunda ziyaret gününü anlatarak başlamaktadır. Abdurrahman Usta'yı gelini, torunları, Müslim ziyarete gelmiştir. Diğer yataktaki yaşlı hasta ise gözleri kapıda torununun gelmesini beklemektedir. Adı Âdem olan on yedi- on sekiz yaşlarındaki torunu geldiğinde yaşlı hastanın yüzü gülmeye başlar. Abdurrahman Usta, Müslim'e, Âdem'e sahip çıkmasını, hemşerisi olduğunu söyler. Âdem sarı benizli, çelimsiz, yüzünde taşıdığı ağır yükün ifadesi olan bir gençtir. Müslim'e babasının Almanya'da olduğunu, üç kardeşten en büyüğü olduğunu, lise üçe geçeceğini ama çocukluğunu yaşayamadığını anlatır.

Biri Ay Biri Yıldız adlı hikâyede, Müslim ile Cezmi'nin karlı bir havada üşürken onların diyaloglarıyla hikâye başlamıştır. Yazar, Müslim'in fakir olduğunu belirtirken, onun yeni aldığı paltosunu eski ayakkabısına yakışmayacağı için o karlı havada bile giymediğinden bahsetmiştir. İstanbul'da iskelede akşamın son vapuruna bindikten sonra aralarındaki konuşma devam etmektedir. Müslim, yeni paltosunu tekrar anlatırken diğer arkadaşlarının da görünce çok şaşıracağını söylemektedir. Cezmi kitap yazacağını anlatırken destanlardan, Üçoklardan, Bozoklardan, Ergenekon'dan bahsedeceğini vurgulamaktadır. Bunu, bir iş bulunca yazacağını yoksa fakülteyi bitirmeden ve iş bulmadan yazamayacağını söylemektedir. Yazar, hikâyede İstanbul'da Hüsnü Yusuf Mahallesi'ndeki Müslim ve Cezmi'yi anlatırken geçim sıkıntısı içindeki insanları ele almıştır. Bir taraftan da Abdurrahman Usta gibi, Naime Teyze gibi yardımsever kişilerin buraları güzelleştirdiği belirtilmektedir. Bunu anlatırken akşam vakti karlı bir günde vapurdan görülen ay ve yıldızın ışıkları simgesel bir şekilde tasvir edilmiştir. Yüzlerine geçim sıkıntısının hüznü düşen bu insanlar, hayatlarını bir şekilde devam ettirmeye çalışmaktadırlar.

Renkli Resimler, adlı hikâyede, Esmâ renkli fotoğraf makinesine sevinmektedir. Esmâ'nın kardeşi Halil, Rüstem'in resmini çekmek istese de Rüstem, mutsuzluktan isteksiz görünmektedir. Rüstem ve Esmâ gözleri yolda İsmail'i beklemektedir. İsmail fakültede okumaktadır. Anlatılanlara göre dönem olayları içine karışmış bir genç olduğu anlaşılmaktadır. Öte yandan yurtdışında çalışma meselesine değinilir. Halil Almanya'ya gitmiş ama döneceği zaman gelini terk etmiştir. Rüstem işçidir. Her zaman memlekete bir özlem vardır. Halil ve Necmiye sürekli fotoğraflarını çekmek isteseler de Rüstem ve Esmâ, İsmail'in dönüşünü beklerler. Fakülte önünde vurulmasından endişelenirken, İsmail akşam olunca kapıda görünmüştür.

Yol Göründü hikâyesinde geçim sıkıntısı içinde kendi yaşamlarından zevk almaya çalışan insanları konu edinmiştir. *Yol Göründü* adlı hikâye, Kısmet Hanım'ın kocası Atıf Bey'in maddi durumu iyi olmadığı halde onu sevdiği için zengin bir adamı reddedip onunla evlenişini anlatır.

Nideyim adlı hikâyede ise kızı, Sezai Bey'e, annesine, kendisinden de mektubuna selam yazmasını isterken; Sezai Bey, yakınlarına göndereceği kırık dökük heykeller arasından Nike heykeline gözü takılır. Kanatlı kadın, zaferin habercisi anlamındadır. Daha sonra yanında çalışan Yakup Efendi'nin çocukları Kevser ve Hasan gelirler. Onlara meyve ikramında bulunurken karşısında da oğlu ve kızı, arkadaşlarıyla havuzda yüzmektedirler. Yakup Efendi dertlidir. Oğlu Hidayet'in resmine bakarak iç çeker. Hidayet, deniz eridir ve tezkeresini daha almamıştır. Yakup Efendi her zaman çocuklarını bu vatan için verilen mücadeleyi anlatmıştır. Şimdilerde ise onlara karşı durmalarına bir anlam verememektedir. Şimdilerde tek düşündüğü şey, Hidayet'in tezkeresini alıp dönmesi ve kızının liseyi bitirmesinin ardından çocuklarını alarak İstanbul'dan göç etmektir. Bir yanda ise bahçe havuzunda Sezai Bey'in çocukları, arkadaşları ve Peri Yengeleri ile vakit geçirip dans etmeleri görülmektedir. Hukukçu Sezai Bey hayatlarını sorgulamaktadır. Şimdi profesör olmasını bir yana bırakıp geçmişle şimdiki zamanı karşılaştırır. Kendi çocukları ne kadar rahata alışmışsa, Kevser ve Hasan onlardan bir o kadar farklıdır. Yakup Efendi ile tanıştıkları zamanı

¹⁵ Çokum, age., s.156-157.

hatırlar. "Ben ona satranç öğretmiştim, o da bana saz çalmasını." ¹⁶ der. Eski zamanları yâd ederken şimdilerde hiçbir şeyin tadının olmadığını düşünür. Şimdi bunları, karısı, bir psikolog olarak açıklamaya çalışsa başaramayacaktır. Çünkü onun kendi kendisini dahi tanımadığını düşünmektedir.

Kimliği Bilinmeyen Kişiler adlı hikâyede işçilerin yaşamından bahsedilmiştir. Tekel fabrikasından yüzlerce işçinin çıkarıldığı belirtilerek Tevfik Öğretmen'in de öldürüldüğünü söyler. Radyodaki haber, "kimliği belirsiz kişilerce vurulan" birinden bahsetmektedir. Hikâye boyunca Salih ve Hüseyin şahıslarının etrafında dönem olayları ve radyoda verilen kimliği belirsiz cinayetlerin haberine vurgu yapılmıştır.

Sarsıntı adlı hikâye, bahar mevsiminin tasviri ile başlamaktadır. İflasın eşiğinde bir baba ve üzüntüsü yüzüne yansıyan bir anne anlatılmaktadır. Ardından Selma, Müjgân ve İlknur'dan bahsedilmektedir. Selma kütüphaneye gitmekte, Fahrettin sahaftan kitap almaktadır. Sonra İlknur, Ramiz Bey'i hatırlamıştır. Ara sıra gittiği bu ev satılmıştır. Onun çocuklarıyla oynadığını, Ramiz Bey'in ud çalışını, kendisine olan sevgisini hatırlamıştır. Ardından çarşı tasviri yapılırken eski İstanbul havasının kalmadığına değinilmiştir.

b) Şahıs Kadrosu

Edirne Edirne adlı hikâyesinde Hasan Efendi'nin savaş yıllarında verdiği mücadele ve sonrasında kurmaya çalıştığı aile kurumu anlatılmaktadır. Hikâyenin kahramanı Hasan Efendi ile Salime Hanım'ın evliliği, kızın annesinin evliliğine yaptığı itirazlara rağmen yapılan bir aşk evliliğidir. Hasan Efendi'nin karısı Salime Hanım, Fransız okulunu bitirmiş biridir. Zamanında çok güzeldir. Hasan Efendi Arap olduğu için anne Fitnat Hanım evliliklerine karşı çıkmıştır. Fakat Salime Hanım onu dinlemez ve evliliği gerçekleştirir. Atıfet Hanım, Hasan Efendi'yi Arap olduğu için damadı olmasını istememiştir ama o, büsbütün Arap değildir, annesi Kafkas Türklerindedir. Hikâyede yazarın anlattığı Hasan Efendi'nin son nefesini verme sahnesinde yanında ailesi vardır. Sıtma nöbeti sırasında Salime Hanım, kızı Atıfet Hanım, torunları Nihal, Peri ve Cihan'ın sesleri işitilmektedir. Hasan Efendi I. Dünya Savaşı'nda kanının son damlasına kadar mücadele vermeyi göze almıştır fakat eski günleri anarken şehitliğin kendisine nasip olmadığından bahsetmektedir.

Hüzün Gemileri adlı hikâyenin kahramanları öğretmenlerdir. Leyla Öğretmen, sorgulayan gözlerle kimi zaman çocukları izlerken anneleşir. Şaşkın sevgisi her hücrelerinden fışkırmaktadır. Aslıhan Öğretmen, bir gün göremediği çocuklarından yüzyıldır uzaktaymış gibi hissederken, Ayhan Öğretmen, kâğıttan gemi yapar. Art arda yaptığı bu gemilere Aslıhan "Hüzün gemileri" adını verir.

Lale'nin ailesi tasvir edilirken, evin en büyüğü olan babaannesi, maziye ve geleneği temsil etmektedir. Lale'nin babaannesi bir köşede oturup tespah çeker, emekli olan babası sürekli evde, soğuk, suskun ve uzaktır. Lale'nin ailesi diğer öğretmen arkadaşlarından farklıdır. Babasından ve ağabeylerinden sık sık dayak yer. Lale, öğretmen olduktan sonra onlar, uysal, sevimli, mutlu görünüşlere bürünürler.

Hüzün Gemileri'nin Lale'si para için kendisinden yaşça çok büyük biriyle evlenir. Sevdiği adamı parası olmadığı için terk ederek kendince mantık evliliği yapmış olur. Sibel Öğretmen ise Avukat İlhan Bey'in biricik kızıdır. İlhan Bey, kızına hiçbir şeyin eksikliğini duyurmak istemez. Çokum'un eserlerinde Batı'yı örnek alan ve tahsilli ebeveynlerin kızları baskıdan uzak, daha çok sevgi ortamında büyür. Lale ve Sibel'in hayatlarındaki farklılık da bu düşünceyi desteklemektedir. Sibel, öğretmen olduktan sonra evlenir. Çokum, farklı kadın hayatlarına değinirken "mantık evliliği" konusuna da değinmiştir. Sibel kendisini seven ama parasının olmadığına inandığı Yılmaz ile değil, kendisinden yaşça büyük biriyle evlenmiştir. Bu farklı hayatların bir arada olduğu okulda hayat devam etmektedir. Yazar, özellikle kadınların hayatları üzerinde durmuştur. Sevinç Çokum, kadın duyarlılığını çağdaş Türk hikâyesine kazandıran önde gelen yazarlardan biri olmuştur: "*Kadınların önemli korkularından birisi olan zamanın akışı ve yaşlanma Çokum'un hikâyelerinde daha çok değişen zaman ve kaybolan güzellikler olarak kendini bulurlar. Yazarın*

¹⁶ Çokum, age., s.202

bu temalar etrafında çizdiği kadın tipleri ise geleneksel Türk sosyal hayatı ve bunun içinde yaşayan kadına uygun olarak itaatkâr, sabırlı ve isyanı düşünmeyen kadınlardır.”¹⁷

Paşa Mahallesi adlı hikâyede, bir Rum olan Katina'yı ele alarak başlar. Kocasını öldükten sonra bütün malını mülkünü satıp Yunanistan'a giden Rumlardan biri de odur. Toplumun her kesiminden insanı işleyen yazar, toplumsal sıkıntılara da değinir. Geçim derdine düşen Dilara, bir yandan da hasta kızının iyileşmesi için mücadele veren bir kadın karakterdir. Dilara Hanım, sekiz on katlı binalara temizliğe giderken büyük kızı Nevin de ona yardım etmektedir. Bu yollarda, çiçekçilerin, turşucuların, leblebicilerin, tramvaya alınmayan askerin, pencere kedisinin, futbolcuların, kömür deposunun, ekmek karnesinin, Dilara Hanım'ın geçtiği bölümlerde üzerinde durulur ve tasvir edilir. Geçim sıkıntısı yaşayan insanların portresi çizilmiştir. Nevin'in yüzüne hastalığın rengi iyice yerleşmiştir.

Kardeşim Sen Misin adlı hikâyeye Paşa Mahallesi adlı hikâyede geçen Cemil'in hayatını konu almıştır. Cemil, babasını tanımamış, ona Fikret Bey sahip çıkmıştır. Fikret Bey, merhametli ve iyi bir insandır. Fikret Bey, uysal, söz dinleyen, radyo haberlerini kaçırmayan, gazete okuyan, yemek yapan, bulaşık yıkayan bir emeklidir. Kızı Mükerrerem'i evli bir adamla birlikte oturduğu için bağışlamamaktadır. Yine de “rahatı iyi midir?” diye düşünür. Toplumu yansıtan kahramanlar seçen yazar, bu hikâyede de toplumu temsil eden kişiler seçmiştir.

Kadınca adlı hikâyesinde, annesinin istediği biriyle evlenmek zorunda kalan Nemide'den bahsetmiştir. Nemide kocasından ayrılmıştır. Annesi Piraye de eşinden ayrılmıştır. Piraye, eşi Namık'tan bahsederken ince biri olmadığından, ekmeğini başına kalktığından dem vurur Yazar, Piraye'nin kızının Fransız mektebinde okuduğunu da belirtmektedir.

Makine adlı hikâyesinde iş kurmak için Almanya'ya gitmeyi düşünen bir kişinin başından geçenler anlatılır.

Yazar, *Borçlu* adlı hikâyede, kendini vatanına ve milletine faydalı bir nesil yetiştirmeye adanmış tarih öğretmeni Naci Bey'in, tüm çabasına rağmen yaşadığı hayal kırıklığına şahit etmektedir. Kendi ailesini bile doğup büyüdüğü topraklarda tutmayı başaramamış ve bu yüzden kendini vatanına borçlu hissetmiştir. Naci Bey, bir tarih öğretmeni olarak en çok Fransız İhtilali'ni anlatmayı sevmiştir. Padişahlardan bahsetmeyi sever, çocukların bir ders saatine sığdıramayacağı zorlukta sınav soruları hazırlar. Etrafındaki doğa olaylarını izlerken bir o kadar şaşkınlık içerisinde kalmaktadır. Bu hikâyede Naci Bey'in gençliğinde çok katı bir tarih öğretmeni olduğu, bakış açısının farklı olduğu vurgulanmıştır. Emekli olduktan sonra bir bahçıvanın yaptıklarını bile gözlemlerken toprağımızın kıymetini bilemediğimizi düşünmektedir.

Alacaklı hikâyesinde Hüsnü Dede'nin yaşlılığından dolayı ezilmek istemediği için ne kızının ne de torunun evinde kalmak istemediği üzerinde durulmuştur.

Galata Bahçeleri'nde anlatılan çocuklar, kazıttıkları saçlarıyla yabancı bir görünümdeyken, anneleri de Rum seyyar satıcılarını, Rumca selamlamalarını, yoğurtçunun çingırağını ve kilise çanının sesini artık yadırgamamaktadırlar. Çokum'un hikâyelerindeki her kesimden, dinden, kültürden insanların bir arada yaşadığı manzaralar bu hikâyesinde de karşımıza çıkmaktadır.

Ayrılıklar hikâyesinde bir Rum olan Rozita, Ermeni Boğos, Türk olan Nuran ve Ayhan anlatılır. Farklı milletlerden insanlar için bu toprakların aynı şeyi ifade etmediğini vurgulamaktadır.

Sıcak Bir Oda adlı hikâyede bahsedilen Bekir Bey ile yaşlanınca çocuklarının yanında bir sığıntı gibi kalmayı istemeyen baba profili tekrar çizilmiştir.

Derin Yara adlı hikâyede, aileden uzakta kalan Turan'ın, sevilmediğini düşünmeye başlaması, balıkçı babasının yolunu gözlediği, aile bağlarının önemi üzerinde durulmuştur.

Evlerinin Önü, adlı hikâyede, dalgın haldeki Musa'dan bahsedilir. Orada on yıldır görmediği Tahsin Usta ile karşılaştığında kendinden haber verirken omuzları çöker. Tahir Usta'nın bu küçük çocuğu

¹⁷ Argunşah, Aralık 2003, s:11.

sahiplenerek kendi oturduğu yere yerleştirmesini, okutmaya çalışmasını, dükkânda ona iş vermesini, iyi yürekli, yardımsever insanları anlattığı bir hikâyedir.

Seni Tanıyorum adlı hikâyede, iki farklı hayatın aynı hastane odasında kalmaları aracılığıyla kesişmesi anlatılmıştır. Aile bakımından şanslı olan Abdurrahman Bey, ziyaretçisi olmayan diğer yaşlı hastanın tek ziyaretçisi olan Müslim'i, kendi ailesine emanet eder. Çünkü hastanede yatan dedesi gibi torunu da sahipsiz kalmıştır. Yazar, aile bağlarının önemini dile getirmektedir.

Renkli Resimler adlı hikâyede, Rüstem, Esmâ, Nurten, Cemal ve İsmail anlatılmaktadır. Nurten, Cemal ve İsmail, Rüstem ile Esmâ'nın çocuklarıdır. Rüstem, işçidir ve makinelerin arasında çalışır. Evleri gecekondudur. İsmail ilk göz ağrıları, Cemal ise çelimsiz, sessiz bir çocuktur. İsmail fakültede okumaktadır. Dönemin sıkıntılı durumundan dolayı İsmail'in fakülteden eve dönüşünü, her gün yolunu gözlerler.

Yol Göründü, adlı hikâyede Yusuf, Hacer, Osman, Ayşe Abla, Kısmet Teyze şahıslarının ön plana çıktığı bir hikâyedir. Hacer ve Osman'ın kardeş oluşu üzerinde yoğunlaşan olaylar, Osman'ın sürekli kendini büyümüş ağabey gibi gösterip söz geçirmeye çalışması, Hacer'in de ağabeyinin peşinden ayrılmaması hep onunla birlikte olması anlatılmıştır.

c) Zaman

Edirne Edirne, Makine adlı hikâyeleri 1974'te kaleme alınmıştır. Yazar, 27 Mayıs'ın sıkıntılı geçen sürecine yer yer dikkat çeker. Diğer taraftan I. Dünya Savaşı yıllarına dönüşler yapılır. Hem darbe günlerinin sıkıntılı geç günlerini hem de savaş yıllarındaki mücadeleyi aynı hikâyede bir araya getirmiştir. *Hüzün Gemileri*'nde günümüz anlatılırken geriye dönüş tekniği ile geleneğimiz, müzik anlayışımız karşılaştırılmaktadır.

Paşa Mahallesi adlı hikâyede, Katina'nın Yunanistan'a göç ettiği zamanı anlatır. O, zamanı anlatırken: "*Dar sokakların, sokak, mahalle anlayışının ve hayatının kaybolduğu şu yıllar...*"¹⁸ diye tasvir etmektedir. Bir yandan da Katina'nın öğrencilere bıraktığı evde, o odada tarih olduğunu, Mondros, Sevr gibi koktuğunu belirtir. Yazar, tarihe bir dönüş yapar ve hatırlatmada bulunur.

Kardeşim Sen Misin hikâyesi de günümüzde geçen bir hikâyedir.

Kadınca, Alacaklı, Ayrılıklar, Sıcak Bir Oda adlı hikâyeler ise 1975'te kaleme alınmıştır. O dönemin sıkıntılarını, gerçek hayatın yansımalarını bu hikâyelerinde yansıtmaktadır.

Borçlu, Büyük Savaşın Sonra adlı hikâyelerini ise 1976'da yazmıştır. O zamanları anlatırken: "*Sokaklar yine çocuklarındı. Yetmiş sekizlik plaklar dönerdi bazı evlerde. Sahilli, mehtaplı, ıstıraplı şarkılar duyulurdu. Taksilere ancak kalın paltolu, kalıplı şapkalar giymiş adamlarla, boyunlarına tilki kürkü sarmış, küçücük şapkalı kadınlar binebilirdi. Trompetler ve saksafonlar çığlıklarını çoktan duyurmuşlardı.*"¹⁹ denilmiştir.

Galata Bahçeleri'nde, Rasim Bey, Yunanlıların İzmir işgalini hatırlar. Bir gün bozguna uğrarlarsa, kaçarken Türk mahallelerini ateşe vermek için her evin kapısının ardına bir lamba astırdıklarını anımsamıştır. Çokum, tarihe bir dönüş yaparak geçmişimizi hatırlatmaktadır.

Ayrılıklar hikâyesinde, yaşlı çınarın gövdesine birçok isim kazınmıştır. Bu çınar ağacının yaşlılığından yola çıkarak geçmişle bağ kurulmuştur.

Sıcak Bir Oda adlı hikâyede, eskiye duyulan özlem, tarihi hatıralar bu hikâyede de kendini göstermektedir. Bekir Efendi Fransızların şehre girdiği anı hatırlamaktadır: "*Ben kimseye, oğullarıma bile kul olmadım. Düşmana mı kul olacaktım?*"²⁰ sözleriyle direnişini anlatmaktadır.

¹⁸ Çokum, age., s.37.

¹⁹ Çokum, age., s.127.

²⁰ Çokum, age., s.117.

Biri Ay Biri Yıldız adlı hikâye 1982'de kaleme alınmıştır.

Evlerinin Önü, adlı hikâye, 1979'da kaleme alınmıştır. Musa, düşünürken geçmişini hatırlar, ev kendilerine aittir, oğlu mesleğini eline almış, kız ise nişanlıdır. Üstü başı atölyenin kiri pasıyla dolu olsa da bunlar onu tamamlayan şeylerdir. O soğuk havada dışarı çıktığında ölseydi, Eşi Hatice ne yapardı? diye düşünür. Onu hatıralarıyla hep anacağını bilir. Musa biraz daha geçmişe gider ve yaptığı kunduracılık mesleğinin baba mesleği olduğunu anlatır. Çok küçük yaşta onu kaybetmiş, ardından mektep yerine atölyeye gönderilmiştir. Bir sabah annesini de kaybetmiştir.

Yol Göründü ve Renkli Resimler, adlı hikâyelerini de 1979 yılında yazmıştır.

Nideyim adlı hikâye ise 1980'de kaleme alınmıştır.

Seni Tanıyorum, Derin Yara adlı hikâyelerini ise 1981'de kaleme almıştır.

Sevinç Çokum'a göre göre dünü yazmak, bugünün insanında milli bilinci uyanık tutmak bakımından başvurulabilecek bir yoldur. Geleceği hesap ederek geçmişte yaşanmış örnekleri sanat aracılığıyla işlemek, bazen sanatın amacı haline gelebilir.²¹

d) Mekân

Edirne Edirne hikâyesinde, mekân, hastane koğuşudur. Geriye dönüş tekniğiyle savaş meydanları anlatılır. Ayrıca Hasan Efendi'nin kızı Atıf Hanım'ın çocukluğunu ve gençliğini geçirdiği babasının akide şekeri dükkânı tasvir edilerek geçmişe ve güzel anılara dönüş yapılır. Atıf Hanım, Profesör Kazım Bey'le evlendi evleneli babasının şekerci dükkânını unutmuş, önemli kişilere sofralar kurmaya alışmıştır. "Şehir başka türlü görünmeyi öğretmiştir" ancak yine de o dükkândaki yapılmış akidelere özlem duymaktadır.

Yazar, Hasan Efendi aracılığı ile şimdiki Edirne ile İstanbul'u karşılaştırır. Edirne hâlâ bakımsız ama tarih kokmaktadır. İstanbul ise adeta kurşuni bir sis içindedir.

Hüzün Gemileri'nde çevre tasvirleri yapılmaktadır. Mekân olarak bir okul anlatılır.

Paşa Mahallesi'nde Katina'nın öğrencilere kalması için bıraktığı konak ve Dilara'nın çalışarak hayatını kazanmaya çalıştığı konak tasvir edilir. Bu büyük evler tarihi, maziye simgeler. Aynı zamanda geçmişteki gösterişli yapıların günümüzde hâlâ değerini koruduğunu gösterir.

Alacaklı hikâyesinde çevre ve nesne betimlemelerine sıkça yer vermiştir. Tahta iskemlenin ayaklarının, dalga seslerinin melodisinin tasvirleri bunlardan bazılarıdır. Tahta iskemleye canlı bir varlık özelliği verilmiştir.

Galata Bahçeleri'nde, Siirtlilerin yakın zamanda yerleştiği yerlerdeki çocukların taşkınlıklarını betimlemektedir. Ancak bu farklılıklar bir kültür çeşitliliğinin göstergesi olarak verilmektedir.

Sıcak Bir Oda adlı hikâyede, bir oda tasviriyle hikâye başlamaktadır. Sobası, içerisinin sıcaklığı, Antep işi kenarlıklar, kırlentler ve Bekir Efendi'nin karısının, oğullarının, gelinlerinin ve torunlarının bulunduğu duvar fotoğrafları anlatılmaktadır.

Derin Yara adlı hikâyede, mekân olarak diğer pek çok hikâyesinde olduğu gibi İstanbul'un kullandığı görülmektedir. Umutsuz bir ruh halini yorumlarcasına karışık, bulanık bir sahil tasviri ile hikâyeye başlanmaktadır.

Seni Tanıyorum adlı hikâyede anlatılan Âdem adlı genç, İstanbul'u okuldaki Turgut Hoca'sından çok dinlemiştir. Babası da Almanya'dan kartpostallar gönderir, ancak Âdem, İstanbul'u daha çok sevmektedir. Sürekli "1979 yılının herkes için sıkıntılı bir yıl" olduğunu yinelemektedir. Sağ-sol çatışmasının yaşanmasına gönderme yapılmıştır.

²¹Kocakaplan, Temmuz 1989, s. 35.

Renkli Resimler adlı hikâyede, Almanya’da yaşarken yurt özlemi çeken ailenin oradaki bazı yerleri memlekete benzeterek avunmaya çalıştıklarını görmekteyiz. Bir yandan memleketin yaylasına benzemese de yeşil doğa tasvir edilmektedir.

Sarsıntı adlı hikâyede ise çarşı tasvirini yapılırken eski İstanbul havasının kalmadığına değinilmiştir.

2. Rozalya Ana

Sevinç Çokum, alt ve orta gelirli insanları, içinde buldukları yaşam şartları içinde anlattığı hikâyelerinde "milli unsurları" öne çıkarmıştır. Çokum, milli kimliği; din, dil, tarih, gelenek-görenek, dünya görüşü ve sanat gibi unsurlardan oluşan değerler bütünü olarak ele alır. Yazarın, milli kimlikle bağlantılı olarak, vatan ve bayrak sevgisine de özel değer verdiği, bunları eserlerinde kutsal kavramlar olarak işlediği görülür. Türk dünyasına yönelik ilgisi bilinen Çokum, “Rozalya Ana” hikâyesinde Kırım Türkleri aracılığıyla dünya üzerindeki tüm Türklerin vatan ve bayrak sevgisine dikkat çekmektedir. Rozalya Ana hikâyesinin merkezinde, İkinci Dünya Savaşı sonrasında ana yurtlarından sürgün edilen Kırım Türkleri yer almaktadır. Bu hikâyede, Kırım Türklerinin çektiği sıkıntılar, onların vatan sevgisi ile toprağı yeniden vatan yapma mücadelesi anlatılmıştır. Diğer hikâyelerde, yaşlılık, eski zamana özlem, sosyal meseleler gibi konular ele alınmıştır. Ayrıca Rozalya Ana adlı hikâyesinin daha öncekilerden farkı, ilk defa mekân olarak İstanbul dışını seçmesidir. Anadolu’nun ve Kırım’a kadar uzanan coğrafyada yaşayan insanlarımızın duygu ve yaşayışlarına yer vermiştir. Bu kitabı da toplumsal konulu hikâyelerden oluşmaktadır. Kitaba da ismini veren Rozalya Ana hikâyesinde, daha küçük yaşta Rusya’dan Özbekistan’a göç zorla göç ettirilen Rozalya’nın yaşadıklarını anlatır. *Rozalya Ana, Bir Ağacın Dilinden, Güneşin Son Saatleri, Tavus Kuşunun Dönüşü, Kaybolmuş Akşam Alacaları, Göç Sonrası, Asmalı Köyün Öğretmeni, Sevgiyi Öğreten Kuşlar, Kuş Günlüğü, Kütahyalı Kız* adlı on hikâyeden oluşmaktadır. Kırım’daki topraklarına yeniden dönen Kırım Türklerini anlattığı “Rozalya Ana” hikâyesi, hikâye kitabının da adı olmuştur. Göç, parçalanmış aileler ve yaşanan iç dramları yazar, tarihî macera ve ekonomik macera ile birleştirir.

2.1. “Rozalya Ana” Yapı

a) Olay

Rozalya Ana adlı hikâye, Kırım Türklerinin Ruslar tarafından 1944’te vatanlarından mahrum edilmelerini anlatır. Bir mart ayında çeşitli ürünlerin bulunduğu tezgâhın ardındaki kadınları tasvir ederek başlamaktadır: *"Elceğizleri kızarık bükük, kalın kaba hırka veya yeleklerinin ceplerinde ısınmak için depreşip dururdu. Bazen de bu eller, kul görünüşünde göğüslerinin tamaltında birleşip toplanmış olurdu. Bunlar hiç mi kadın olmadılar Tanrım? Hiç mi güzel kokuların, yumuşak yastıkların, inceliklerin, aşkın, sevdanın yanında bulunmadılar, diye sorası gelirdi insanın."*²² Rozalya evlenir ve bir kızı olur. Kırım’a tekrar dönme şansı olduğunda ise kocası hayatta değildir. Kızına hem annelik hem babalık yapar. Evini geçindirir. Kızını İstanbul’da okutur. Yoksul bir hayat sürdükleri her hallerinden bellidir. Kırım’a geleli daha bir yıl olmuştur. Feride ile Rozalya Ana’nın hayali bir lokanta açmaktır. Tek isteğı halen bitiremediğı evini tamamlayıp Ruslara inat oraya Türk bayrağı dikmektir. O, etrafındaki bütün tanıdıklarının Rozalya Anası’dır. Rozalya Ana’ya kızı İncinar’dan haber olup olmadığı sorulduğunda, mektup aldığını, iyi olduğunu söyler.

Yazar, Rozalya Ana için akşamın anlamının Batur Can’ın akordeon sesi olduğunu anlatır. Batur Can’ın babası da gurbettedir, bir aya kadar Semerkant’tan geleceğı haberini almışlardır. Rozalya Ana’nın evinin önünde yakılan ateşin başında herkes gelir toplanır. Yazar, bu ateşin bağımsızlık ateşine benzetir. Batur Can’ın babası Temir Can’ın söylediğı: 'Biz gideli bu yerlere bir hal olmuş... Beti bereketi kalmamış toprağın.' Sözcüklerinden dahi göçün ve gurbetin kokusu gelmektedir. *"Ben beş yaşındaydım ama iyi biliyorum o evi... Balaban Savaşta bizi buradan göçürdüler ya, işte o zamandır bu zamandır bir daha içine*

²² Çokum, 2013, s.1.

giremedik... Şimdi Ruslar, otururlar..."²³ Rozalya Ana, vatanlarından nasıl götürüldüklerini unutmadığını bu cümlelerle anlatır.

Rozalya isminin nereden geldiğine de değinilmiştir. Batur Can, Rozalya ismini kim koyduğunu sorduğunda: "Anam Raziye olsun istermiş. Ninemin adıymış. Lakin Urus, yazıvermiş nüfusa Rozalya diye... Rozalya, Raziye'den daha güzel demiş... Anamla babamın da kulaklarına hoş mu gelmiş ne, Rozalya olup çıkmışım."²⁴

Sonrasında dört yıl aradan sonra Kırım'daki evlerine baskına geldiklerinde Rozalya, hiç düşünmeden ocağından ayrılmamak için kendini yakmaya kalkmıştır. Sakine, Feride, Ferde'nin kızı Gülşah, Batur Can... Hepsi siper olmuştur. Bu tehlike dindiğinde sakin hayatlarına bir an olsun dönen bu insanlar, Batur Can'ın evleneceği kızı istemeye Rozalya Ana ile birlikte gitmişlerdir.

Sevinç Çokum, ailesinde yaşanmış olan göç olaylarını eserlerine konu ederken nice benzer macerayı yaşayanlara da kendilerini hatırlatmış olmaktadır. Onun hassas konularda hikâyelerini yazarken bütün ayrıntılara dikkat etmesi hususunda İnci Enginün'nün değerlendirmesi önemlidir: "Sevinç Çokum, çok ince dikkatlerle oyalarla, ev eşyalarıyla kadının göç ettiği topraklarda da kendisini mazisinden ayırmadığını, onları bir başka çevrede daima hatırlanan küçük eşyalarla özdeşleştirdiğini belirtir. Eşyaya ve ayrıntıya dikkat etmesi, onu Tanpınar'a bağlar."²⁵

Bir Ağacın Dilinden adlı hikâye bir ağacın etrafında olup bitenleri kendi ağzından anlattığı bir hikâyedir. Parmakları mürekkep kokan bir adam, onu kökünden sökerek cebine koyar. Tam ölecekken cebinden çıkarmıştır. Bahçeye getirilip hangi ağacın yanına dikileceği karar verilir. Elleri mürekkep kokan bu adamın üç kızı vardır. Yerine alışmış. Mevsimler geçmiştir. Bu evde pencereden evi izler, hasta döşeğindeki kadına bakar. Kendisi çiçeklerini açtığı vakit, hastanın bahçeye çıkmasını iyileşmesine bağlar. Ağaç, gençliği ile boy atarken sahibi defterine şiirler yazmaktadır. Evin üç kızının, her gün evin önünden geçen faytonlu o gence âşık olduğunu anlar. Sonra o gencin siyasi bir sebepten hapse girdiği haberi gelir. Kızların annesi ölür. Adam ondan sonra çabuk yaşlanır. Birer birer kızlarını evlendirir. Mütareke yıllarında evini sattığında birçok fakir insan eve yerleştirilir. Sahibi öldüğünde ağaç, üzüntüsünden yapraklarını döker. Yazar burada sanatlı söyleşini üst seviyelere taşımaktadır. Sonra yeni sahibi fırıncı Mehmet Ağa ve futbolcu oğlu Ali'yi anlatır. Ali gol kralı olmuş ama kumar onu bitirmiştir. Derken ihtilaller olur ve ortalık karışır ağaç da yaşlanmışır.

Güneşin Son Saatleri adlı hikâye, yaşlılığı konu almıştır. Güneşin son saatleri ile tabiat hayranı Cihan'ın hayatının son saatleri arasında timsali ilişki kurulmuştur. O, yaz kış aynı yerde oturan ihtiyarlardan olmak istememektedir. Bastonuyla yere vurduğunda, duvarlarda tutunduğuna dair parmak izi olduğunda iyice yaşlandığı anlamına gelecektir. Evin karşısında Yasemin Sitesi'nin sakinlerinin gülüşme sesleri geldiğinde hayatlarından memnun oldukları hissini vermektedir. Kendi evini satılığa çıkarmak ister. Geçmişle bağ kurarken o zamanlarda yaşanan siyasi olaylara değinir. Bugün artık yaşlanmışır. Karşı dairedeki Cihan Bey'in hastalığını sonra da öldüğünü duyduğunda son kararını vererek satılık ilanını yazmıştır.

Bu hikâyede, üst üste iki olay yani iki "hikâye"nin bir arada bulunduğunu görmekteyiz. Bu da, Çokum'un sık başvurduğu bir yoldur. İki hikâyeden birincisi, sitedeki yazlık evini satılığa çıkaran arta yaşlı hanımın hikâyesidir. Bu hanım, o yazlıkta kışını da geçiren, ihtiyarlar gibi olmaktan korkmaktadır. Evini satmaya karardır ama bu yazlığı çok sevdiği, hatıralarının olduğu anlaşılmaktadır... Yaz günleri, buradaki güzel günlerini özlemle anmaktadır.

İkincisi, " Cihan " kişinin hikâyesidir, Yaz günlerinden, oğlu ve karısı ile tanıdığı Cihan, bir hastalığa tutulmuş, çok güzel yazlar geçirdiği kıyı sitesindeki evini son bir defa görmeye gelmiştir. Ancak o gece, orada öldüğünü, Orta yaşlı hanıma, sitenin bahçivani haber vermiştir.

²³ Çokum, age., s.7.

²⁴ Çokum, age., s.8.

²⁵ Enginün, 2013, s.404.

Tavus Kuşunun Dönüşü adlı hikâyeye baktığımızda yine yaşlılığı konu aldığımızı görmekteyiz. Belki de eşinin Zübeyde Hanım kadar sevdiği tavus kuşlarından bahsedilir. Ferhat, Ankara'dan gelerek gururla herkese gösterdiği bir ev almıştır. Anadolu ilçelerinde küçük memurlukların getirdiği saygıdan uzaklaşsa da emeklilik günlerini çocukları ve torunlarıyla geçireceği bellidir. Şafak Hanım ile evlendiğinde kırk yaşındadır. O yıl oğlu doğduktan sonra iki kızı iki oğlu daha olmuştur ancak yine de Zübeyde onun için ilk göz ağrısıdır. Derken bir gün Ferhat, kalbinden rahatsızlanır ve hastaneye kaldırılır. Zübeyde ve Şafak Hanım telaşlanırlar. Zübeyde Hanım, Şafak'ı kızı gibi görmekte çocuklarını da kendi çocuğu gibi sevmektedir. Bu yüzden annesi olmayan Şafak Hanım da Zübeyde Hanım'ın hakkını inkâr etmemektedir. "Zübeyde sen neler söylüyorsun? Ben seni boşar mıyım? Sen olmazsan beni ölmüş bilsinler." ²⁶Diyan Ferhat Bey, sürekli bu sözü ağzından düşürmemekte her ne olursa olsun Zübeyde Hanım'ı çocuğu olmamasına rağmen bırakmayacağını söylemektedir. Ferhat, iyileşir ama Zübeyde kendini o evde fazlalık olarak görmeye başlar. Otuz yaşındayken doğurduğu Mehmed Ali'nin ruhunu rüyasında görür ve baba evine gitmesi gerektiğini anlar. Öyle de yapar ama bir gün Ferhat'ın ölüm haberini alır. Hem de Zübeyde'nin hasretinden öldüğü söylenmektedir. Zübeyde onun varlığını ararken bir gün bir yılının etrafında dolandığı ve sonrasında Zübeyde'nin de öldüğü haberi yayılmıştır.

Kaybolmuş Akşam Alacakları adlı hikâye, Elmas Nine, sıkıntılı günlerin insanı olduğundan rahata alışması kolay değildir. Tekâlif-i Milliye Kanunu çıktığında bir çift öküzle cepheye bir şeyler taşıdığını unutmamıştır. Eşi Osman da cepheye alındığından beri haber alınmamıştır. O zaman komşusu Sarı Nigar'ın da bir bebeği vardır ve kocası askere alınmıştır. Asker yolu beklerken kayınvalidesinden dayak yemektedir. Bir gün dayanamamış ve bebeğini de bırakarak evden kaçmıştır. Onun aranması uzun sürmüş ve neredeyse bir efsaneye dönüşmüştür. Elmas Gelin de önce Osman'dan haber alamaz ama sonra yaralı bir halde cepheden döndüğünü görür. Geçmişten günümüze tekrar döndüğünde ninesinin artık yaşlandığını ve bir gün öldüğünü anlatmaktadır. Artık akşam olurken alaca karanlıkta ninesini odanın bir köşesinde görmekte, havanın kararmasıyla birlikte kaybolmaktadır.

Asmalı Köyün Öğretmeni adlı hikâye, köyde öğretmenlik yapan, eşi, oğlu ve annesinin de yanında olduğu bir evde kalan öğretmeni anlatmaktadır. Yirmi beş tane yazılmış ve zarflanmış mektubu artık yollamanın zamanı geldi diyen öğretmen: "Yarın olsun da yarın. Böylece köy yeni bir soluğa, taze kana kavuşacak ve öksüzlüğünden kurtulacak"²⁷ demektedir. Bu köyde televizyon, deterjan gibi günün yenilikleri bulunur ama bu köyün bir kitaplığı yoktur. Büyük adamlar, siyasilere bu çocukların yarının bakanları, yöneticileri olacak derken bir kitaplığının bile olmadığını farkında değildir. Öğretmen, köyün bilgece konuşan yaşlı Beyaz Ana'sı ile konuşurken "İnsanlar, artık özlere gibi değil öğretmen efendi."²⁸ Yorumunu getirir. Öğrencisi Ufuk, kitaplık fikrine o kadar alışır ki bir gün bu yüzden hasta olur. Öğretmenine, herkese kitapların gelip gelmediğini sorar. Ufuk'un hastalığı geçer aradan dört ay geçer, yıl geçer kitaplıktan haber yoktur. Sonra Ufuk ortaokula devam etmez. Dayısının atölyesinde çalışmaya başlar. Aradan uzun zaman geçtikten sonra yirmi beş kitap gönderilmiştir. Öğretmen heyecanlanır, hemen kitaplığı kurar ve "Asmalı Köyün Kitaplığı" adını verir. Bu mutlu haberi Ufuk'u görünce söylemek ister. Ufuk'un artık eski hevesi kalmamıştır. Kitaplığı görmek bile istemez. Bu hikâye, bir köy öğretmenin aslında birçok yeniliği köye getirirlerken, hiç kitap olmayışını sorgulamasını anlatır. Yazar, burada sosyal bir soruna değinmiştir. Kitap için büyük şehirlerden cevap gelmesi o kadar uzun sürmüştür ki sınıfın en hevesli öğrencisi, kitaplık uğrunda hasta olan Ufuk bile artık önemsemez hale gelmiştir.

Sevgiyi Öğreten Kuşlar adlı hikâye, kuşçu dükkânı olan Akif Baba'yı, yanında çalışan oğlunu ve dükkâna sürekli gelen bir yazar ile sohbetlerini anlatmaktadır. Kuşların hayatı, onların vazgeçilmezi olmuştur. Hatta oğlu, yazardan kuşları anlatan bir kitap yazmasını istemiştir. Akif Baba, kuşları neden bu kadar sevdiğini anlatırken: "Farkında mısınız bilmem. Artık güvercinler, kumrular evlerimizin pencerelerine gelmiyor... Onlar da azalıyor artık. Kimse beslemiyor onları. Kimse kuş evleri yapmıyor. Ne yazık... O Osmanlı devrindeymiş... Osmanlı bu kadar inceymiş, anlayın. Yazın bunları olmaz mı?"²⁹ Diyerek tarihi övmektedir. Kuşçu Akif Baba görmüş geçirmiş biri olarak anlatılır. İnsanların

²⁶ Çokum, age., s.47.

²⁷ Çokum, age., s.84.

²⁸ Çokum, age., s.87.

²⁹ Çokum, age., s.100.

sevgilerini anlatırken de: "*Biz de giderek sevgilerimizi azaltırız.. Bir yandan hayata sımsıkı bağlandığımızı sanırız. Oysa çevremizdeki insanlar bizim için artık yarı yabancıdır... Belki de ölüme yaklaştığımızdan...*"³⁰ yorumunu getirmektedir. Konuşmaları arasında hikâyenin geçtiği mekân olan İstanbul'u övmektedir. Akif Baba, borcu yüzünden papağanı Uğur'u satmak zorunda kalmış, onu sattıktan sonra hasta olmuş, hastaneye yatmıştır. Astımı, bronşiti olduğu söylenirken o çok sevdiği kuşların aslında kendisine iyi gelmediğini öğrenmiştir. Ancak hastaneden çıktığında her şeye rağmen kendisine hayat veren dükkânında durmaya devam etmiştir.

Sevgiyi Öğreten Kuşlar'da Akif Baba'nın ağızından söylettikleri ile mesaj verilmeye çalışılmıştır. Ona göre, yaşlıların ölüme yaklaştıklarından; gençlerin ise hayata bağlılıklarından dolayı birbirlerine duydukları sevgiyi bilerek azalttıklarını söyler. Hikâyenin bütününe baktığımızda günlüklerden oluşan bir hikâye olduğu da dikkat çekmektedir.

Kütahyalı Kız hikâyesinde, İstanbul'dan farklı bir şehir, Kütahya mekân olarak seçilmiştir. Kütahyalı Seyfi, rahmetli annesinin isteğiyle okumuş ve İstanbul'da edebiyat öğretmeni olmuştur. Ancak hem İstanbul'da yaşadığı için hem de talihsiz bir evlilik geçirdiği için Kütahya'dan ayrı kaldığına üzülmemektedir. Birçok Anadolu şehrinde olduğu gibi buradaki algı da büyük şehre gidip okuyanın oraya alışacağı geri dönmeyeceği şeklindedir. Yazar, Anadolu şivesiyle ifadeler kullanırken bohça kenarına işlenen manilerden:

*Çevreciğim yâr eline varasın
Kâh elinde kâh dizinde durasın
Ben varınca yar sefasın süresin
Terledikçe gül yüzün silesin.*³¹

Kütahya'nın önemli zatlarına ait sözleri de anmaktadır. Mevlevi şeyhi Ergun'un:

*Hazreti Sultan Ergun Veli
Bezm-i vasl-ı asla etti hoş hıram
Mürşidi ihya iken idüp şitâb
Oldu emvâta dahi pîr-i hümam*³²

Yazar, hâlâ çinilerdeki işlemleri tasvir edilen Kütahyalı kızların yaptığını öğrenir. Yazar birçok geleneği saysa da artık eski Kütahya evlerinin, o manilerin ve eskiye dair birçok şeyin artık kalmadığına üzülmemektedir.

b) Şahıs Kadrosu

Rozalya Ana, Kırım'a dönen ve yeni baskılara rağmen evini kurmaya çalışan, kızını İstanbul'da okutan, kısaca bugünün sıkıntılarına dayanırken yarını hazırlayan kadınlardandır. Mücadeleci bir kadın portresi çizilmiştir. Sevinç Çokum, diğer hikâyelerinde olduğu gibi *Rozalya Ana* adlı hikâye kitabında da alt ve orta gelirli insanları, onların yaşayışlarını, gelenek ve göreneklerini ön plana çıkararak anlatmaktadır. *Rozalya Ana*'da ele aldığı insanların milli kimlikleri üzerinde de önemle durduğunu görmekteyiz. Milli kimliklere bağlı olarak dil, din, ırk kardeşliği, vatan ve bayrak sevgisi, tarih ve geleneğe bağlılığı da bir bütün olarak ele almıştır.

Vatanından koparılmış olsa da güçlü kalmaya devam eden Rozalya Ana, gelecekte umutludur: "*Rozalya Ana'nın zeki ve çalışkan kızı İncinar, girdiği sınavı başararak İstanbul'da okumaya hak kazanmıştır. Rozalya Ana, geleceğe yönelik büyük ümitler taşıdığı İncinar'ı, Kırım'ın aydınlık yüzü olarak*

³⁰ Çokum, age., s.102.

³¹ Çokum, age., s.142.

³² Çokum, age., s.139.

görmektedir. Rozalya Ana'ya göre, İncinar, aldığı sağlam eğitimle yurduna dönecek ve Kırım'ın geleceğinin şekillenmesinde önemli roller üstlenecektir."³³

Rozalya Ana'nın ağzından Kırım Türklerinin yaşadığı zorluklar okuyucuya aktarılmıştır. Rozalya Ana beş yaşındayken vagonlara sıkıştırılarak bindirilip zorla sınır dışı edilen Türklerin bazılarının yolda acı bir şekilde öldüğünü ve ölenlerin de yolda bırakılıp devam edildiğini, yaşanan acıları etkili bir dil ve üslupla anlatmıştır: "Bizi o kara vagonlara tıkip sürdüklerinde ben beş yaşındaydım. Bir ayda vardık oralara. Yollarda ölen ölene Gülşah Balam. Atardılar öleni hayvan yavrusu gibi yolun bir kıyısına. Taşdığımız canın kıymeti işte bu kadardı."³⁴

Bir Ağacın Dilinden adlı hikâye de adından da anlaşılacağı üzere, bir ağaç kişileştirilerek, sanatlı bir söyleyişle, etrafındaki olaylar hikâye edilerek yazılmıştır.

Güneşin Son Saatleri Çokum'un yeni hikâyelerinden biridir. Diğer hikâyelerinde olduğu gibi kendine özgü hikâye tipi belirlemiştir. Kişiler ve olaylar gerçekçidir. Duygular, inançları Türk halkından alınmadır. Allah, tabiat, insan sevgisi hikâyelerine duygusallık katmaktadır.

Tavus Kuşunun Dönüşü adlı hikâyede, Zübeyde Hanım'ın kocasının mutluluğu için üzerine kuma getirilişine razı olduğu halde, yaşlanınca hem kuması hem de onu büyük bir aşkla seven kocası tarafından istenmeyişine bunun sonucunda da kadının köyüne geri dönüşüne şahit oluruz.

Kaybolmuş Akşam Alacaları adlı hikâye, yaşlı ninenin tasviriyle başlamaktadır. Kahramanımız, ninesinin son yıllarda az yediği, sürekli ibadet ettiği, çok düşündüğü, az uyuduğu için bir derviş sayılabileceğini anlatmaktadır.

c) Zaman

Rozalya Ana hikâyesi, 1944'te Kırım Türklerinin vatanlarından sürgün edilmelerini anlatan bir hikâyedir. İsminin konuluşu bile annesi "Raziye" ismini koyacakken, adını yazdırmaya gittiğinde Rusun "Rozalya"adının daha güzel olduğunu söyleyip kendi dediği adı kaydetmesinin de bir anlamı vardır. O topraklarda yaşayan Müslüman Türkler de talihsiz, baskı altında ve emirlere uymak zorunda bırakılan mazlumlardır. Yazar, kimliksiz, tarihsiz, isimsiz olduğunun altını çizmiştir. Tarihte yaşanan bu mücadeleye parmak basan yazar, onların haklı mücadelesini konu etmiş, bir yandan da onların kendi içlerindeki yardımlaşmanın ulviliğine dikkat çekmiştir.

Bir Ağacın Dilinden adlı hikâyede, Osmanlı zamanında olduğu "fesli bir adamın kendisini bulması"ndan anlaşılan bu ağaç anlatılır. Bu ağaç, zayıf, cılız fakat yaşama isteğiyle dolu bir fidancıktır. Mütareke yıllarını gören bu ağaç, ülkede ihtilaller olup da ortalık karışınca ağaç da yaşlanmıştır. Kendisini görmek isteyenleri İstanbul'un eskiciler sokağına çağırır.

Güneşin Son Saatleri'nde, geçmişle bağ kurarken o zamanlarda yaşanan siyasi olaylara değinir. Bugün artık yaşlanmıştır. Karşı dairedeki Cihan Bey'in hastalığını sonra da öldüğünü duyduğunda son kararını vererek satılık ilanını yazmıştır. Olaylar anlatılırken sık sık geriye dönüşlere ve iç konuşmalara yer verilmiştir.

d) Mekân

Rozalya Ana'da milis güçler tarafından yıkılan evler tasvir edilmektedir. Evin erkeklerinin Özbekistan'a çalışmaya gitmelerinin en büyük nedeni, evlerini onarmak için gerekli parayı biriktirmektir.

³³ Çokum, age., s.15.

³⁴ Çokum, age., s.14.

Vatan özlemi, toprağın her karışının değerli olduğu, aç kalırsa da bu toprakların bırakılmayacağı iletilmeye çalışılmıştır.

Rozalya Ana'da göç olgusuna dikkat çekilir. Yoksul bırakılan halkın pazar yerindeki betimlemesi yapılır. Onlar, pazarda pahalı olan çileği görünce: "*Benim kızım ak kuğu kızım eski vakitler olacaktı da eski vakitler, alacaktım o çileği... Ama Özbekistan'da bol bol bulurduk pazar yerlerinde. Çanak çanak yerdik. Şimdi böyle oldu. Dar günlerdir. Orası da bizim sürgün yerimizdir. Burası ise vatanımız. Vatanımızda aç kalsak da razıyım.*"³⁵ ifadesiyle aslında bütün hikâyede anlatılacak olan milli duyguların bir özetini yapmıştır. *Rozalya Ana*'nın kocası Mustafa, Kırım'a gelmeden evvel ölmüştür.

"*Göç, göç, göç... Rozalya kendini bildi bileli bu sözdü evlerini, tarlalarını, göklerini, sularını kuşatan.*"³⁶ şeklinde hayatlarının göç üzerine kurulu olduğu anlatılmıştır.

Rozalya Ana hikâyesinde, Kırım Türklerinin vatan sevgilerini anlatırken aslında dünyadaki tüm Türklerin vatanlarına ne kadar bağlı olduğunu dile getirmektedir. *Rozalya Ana*'da İkinci Dünya Savaşı sonrası sürgün edilen Kırım Türklerinin hayatını konu etmektedir. Kırım Türkleri, o kadar zor şartlara rağmen, aç da kalsa susuz da kalsa yurtlarını terk etmek istemezler.

Rozalya Ana hikâyesinde, kocaları Özbekistan'a çalışmaya giden, geride kalan kadın ve çocukların da duvarı yıkık harabe evlerde "başlarını soktukları o evler de yıkılmasın" diye gidenleri bekledikleri yerler anlatılmaktadır. *Rozalya Ana*, bir anlamda direnişin de temsilcisidir. Diğer Müslüman Türk komşuları ondan güç alırlar. Özbekistan'a çalışmaya giden erkekler *Rozalya*'ya "Ana biz gidiyoruz. Hanımlar, balalar sana emanet! Dam için para lâzımdır. Aman milisler gelip de yıkmasınlar evleri" diyerek yola çıkarlar. Bir gün korkulan olur ve milisler evleri yıkmak için orayı basarlar. *Rozalya Ana* önce tek başına büyük bir direniş göstererek petrol yağlarını üzerine dökerek kendisiyle birlikte her yeri ateşe vermekle tehdit eder. Ondan güç alan diğer komşular da kendilerini ateşe vereceğini söyleyince milisler dağılır ve *Rozalya Ana*'nın öncülüğünde bir tehlike daha atlatılmış olur. Komşu çadırın genç adamı Batur ona Gök bayrak hediye eder.

Güneşin Son Saatleri adlı hikâye, kışın evinde olmayan ama yazın geldiğinde ise karşılaştığı manzarayı anlatan bir tasvirle hikâye başlamaktadır. Çokum manzara tasvirlerinde resim ile şiiri birleştirir. Çokum'un gerçekçi kalemi, sokakları, ev içlerini, teker teker eşyayı, nesnelere maddi-manevi çevre ile ağaçları, çiçekleri anlatırken büsbütün kendini göstermektedir.

Sonuç

Bu çalışmada, Sevinç Çokum'un "*Evlerinin Önü*" ve "*Rozalya Ana*" adlı hikâye kitapları göz önüne alınarak yazarın hikâyelerinde işlediği, olay, şahıs, zaman, mekân unsurlarının değerlendirilmesi yapılmıştır.

Çokum'un hikâyelerinde "olay" unsuru incelendiğinde; genel olarak 1970 ve sonrasındaki dönemin olaylı geçmesinden, eski İstanbul'a özleminden, İstanbul'a geldikten sonra tekrar göç etmek istenilmesinden, zamanın değişiminden, yaşlılıktan ve kadınların toplumdaki yerinden bahseden hikâyeler kaleme almıştır. Çocuk sevgisi, insanlara acımak, Allah'ın gücüne, vatan, tarih ve ahlâkın üstünlüğüne inanmak gibi vazgeçilmez temalarını hikâyelerinde sıklıkla işlemiştir. Eserlerinde, çoğunlukla toplumsal konulara ağırlık vermiştir. Türk toplumunun bugüne değin gelişinde etkili olan olumlu ve olumsuz bütün olaylar, geleneğimiz, maziden kopuşumuz, inançlarımız, yaşanan parçalanmalar, düşünce ufukumuzun değişmesi, yaşanan çıkmazlar ve bu sorunlara aradığı çözümlerin onu yazmaya daha çok yönelttiğini kendisi söylemektedir.

Sevinç Çokum, alt ve orta gelirli insanları, içinde buldukları yaşam şartları içinde anlattığı hikâyelerinde "milli unsurları" öne çıkarmıştır. Çokum, milli kimliği; din, dil, tarih, gelenek-görenek, dünya görüşü ve sanat gibi unsurlardan oluşan değerler bütünü olarak ele alır. Yazarın milli kimlikle bağlantılı

³⁵ Çokum, age., s.3.

³⁶ Çokum, age., s.4.

olarak, vatan ve bayrak sevgisine de özel değer verdiği, bunları eserlerinde kutsal kavramlar olarak işlediği görülür.

Sevinç Çokum, günümüz kadın yazarlarının önde gelen isimlerinden biridir. Türkçeyi ustalıkla kullanmasıyla dikkat çekmiştir. Eserlerini meydana getirme amacı çoğunlukla toplumda yaşanan olaylara dikkat çekmektir. Amacının popülerlik değil, okuyarlarda farkındalık oluşturmak olduğunu kendisi de belirtmiştir. Kendisi de bu konuda amacının popülerlik olmadığını, eğer popülerliği amaçlasaydı “Marksizm” ya da benzeri türden bilinen bir düşünceye dâhil olup daha kolay dikkat çekebilecekken kendisinin bu yolu tercih etmediğini vurgulamıştır.

Sosyal hayatın insanların iç dünyalarında yarattığı etkileri başarılı bir şekilde anlatmayı başarmıştır. Çokum, kendi hikâyelerini şöyle anlatmaktadır: “*Benim hikâyelerim başlangıçtan bu yana bilineni kırmak şeklinde tezahür ederek bir çeşit savrulmuş diyeyim ya da kayma halinde ortaya çıktılar. Benim derli toplu hikâyelerim de vardır ama çoğu bir iç döküş ve savrulmuş halinde kendini gösterir. Ne var ki bu savrulmuş kendi içinde dikkatle bakılırsa bütünlüğünü korur. Yani bilinçsiz bir dağılım değildir bu.*”³⁷

İlk hikâye kitabı *Eğik Ağaçlar*’daki öykülerinin bir kısmı, *Evlerinin Önü* adlı hikâye kitabında tekrar yer almıştır. Makine’de hayatın kendisi vardır. Milli olanı arama ve yaşayışıyla, kültürüyle, inancıyla Türk milletini anlatmaktadır. Rozalya Ana’da her yönüyle usta bir kalem haline gelen yazar, bu eserinde bundan öncekilere farklı olarak yurtsuzluğu anlatır. Eserlerindeki alegori burada da kendini gösterir. Yersiz yurtsuz yaşamayı, kökünden sökülmüş ağaca, okyanusları aşırıp memleketinden getirilen kuşlara benzetmiştir.

Çokum’un hikâyelerinde “zaman” unsuruna bakıldığında; Sevinç Çokum’un eserlerinde kullanılan zaman *aktüel zamandır*. Çokum, hikâyelerinde geçmişi tarihle birlikte yoğurmaktadır. Geçmişine bağlı, maziye unutmamış bir yazardır. Bir başka işleyiş yönü de kendi zamanında yaşayan insanları anlatırken onların geçmişle olan bağlarını ustalıkla okuyucuya aktarmasıdır. Yahya Kemal’in “Kökü mazide olan âtiyim” mısraını yaşayan bir yazardır. Köklerinden hiçbir zaman kopmadan geçmişle âni kaynaştırarak anlatmaktadır. Bu yüzden özellikle hikâyelerini yazdığı 1970’li yılların sosyal ve siyasi yaşantısını eserlerinde bulmaktayız.

Çokum’un hikâyelerinde kullandığı mekânları incelediğimizde ise; Bilge Ercilasun onun mekânlarını şöyle değerlendirmektedir: “*Eserlerinde büyük şehirlerde yaşayan orta halli ve fakir insanlar, iç dünyaları ve çevreleriyle birlikte verilmiştir. Teknik bakımdan klasik bir yazar olan Çokum’un eserlerinde zaman ve mekân karmaşık bir şekilde değil, ayrı ayrı, düzenli ve sıralı olarak görülür.*”³⁸

Eserlerinde genellikle İstanbul’un tarihi ve geleneksel yapısından bahsetmektedir. Bunu yaparken gerçek tarihi belgelerden yola çıkarak gerçekçi bir öykü kaleme almıştır. Rozalya Ana’da sınırlarımızın dışına çıkan yazar, sadece sınırlarımız içindeki Türkler ile değil sınırlarımızın dışındaki Türklerin yaşayışına, kültürüne yer verdiğini göstermektedir. Mekân olarak en çok tercih ettiği yer İstanbul’dur. İstanbul doğumlu bir sanatçı olarak hemen hemen her eserinde mekân olarak İstanbul’u kullanmıştır. Sait Faik gibi İstanbul hikâyecisidir. Beyoğlu’nda büyümüştür. Bu yüzden onun hikâyelerinde bir başka Beyoğlu vardır.

Yazarın hikâyelerindeki şahıs kadrosunu incelediğimizde; şahıs kadrosunun günlük hayatta rastlayabileceğimiz insanlar olduğunu görmekteyiz. Eserlerinde ortalama Türk insanının sosyal hayat mücadelesi içerisinde var olma çabasını yansıtmaya çalışmıştır. Hemen hemen her yaşta kadın ve erkek kahramanlar şahıs kadrosunda yer almaktadır. Bu kişileri kendi cümleleriyle şöyle anlatmaktadır: “*Tip tip insan var bende. Kahraman tipi var, yiğit insan tipi var. Tarihi romanlarda bu daha ziyade görülür. Ama ben bu insanları pek idealize etmiyorum. Yani insanların zaaflarıyla birlikte sergilenmesine çalışıyorum. Çünkü doğrusu odur diye bakıyorum. Bazen gerçek kişilerden yola çıkıyorum, gerçek kahramanları*

³⁷ YKY, (2001), Tanzimat’tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi C.1, İstanbul, YKY. s..253.

³⁸ Ercilasun, 1977, s.22-23.

anlatıyorum. Bazen ailemden gerçek kahramanları alıyorum, ilaveler yapıyorum. Son yazdığım romanda gerçek kişilerin bazıları isimlerini taşır, bazıları taşımaz. Yani değişik isimlerle geçer.”³⁹

Hem sosyal hayattaki değişimleri hem de bireysel yaşantının kişiler açısından nasıl etkiler bıraktığını ustalıklı işlemektedir. Gerçek yaşamdaki şahıs ise onun için en önemlisidir. Kadınlar ve çocuklar, özellikle de ilk öykülerinde ön plana çıkmaktadır. Onun eserlerinde gördüğümüz, ya geçirdiği bir hastalıktan ya modernliğe ve Batı’ya daha yakın olmanın verdiği bir davranış olarak ya da daha başka sebeplerden dolayı küçük kız çocukları şımartılmaktadır. Bu durumda, yazarın kendi çocukluğunda geçirmiş olduğu hastalık sonrası kendi hayatında yaşadığı etkilerini görmek mümkündür. Çokum’un eserlerinde geçen erkek kahramanlar ise erken yaşta geçim derdiyle uğraşmaya başlayan orta halli, erken olgunlaşan kişilerdir.

Bir kadın yazar olarak eserlerinde kendi ayakları üzerinde durmayı bilen kadını yücelten yazılar kaleme almaktadır. Bununla birlikte, kadın hassasiyetini de eserlerinde ustalıklı işlemektedir.

Ömer Lekesiz, Sevinç Çokum’un sanatına ve eserlerine dair önemli değerlendirmelerde bulunmaktadır. Çokum ile ilgili bu konuda şunları söyler: “Halide Nusret Zorlutuna ve kuşağının ‘yalnız, hülyalı, mazbut kadın’ imgesini, büyük kentin sokaklarındaki hayata katılan bir kadın imgesiyle değiştirmiş ve bu kadınları ideolojik anlamda toplumcu olmayan ancak mevcut toplumsal hayatı belirleyen etkili bir güç olarak öykülerine taşımıştır.”⁴⁰

Sevinç Çokum, Türkçe üzerinde hassasiyetle duran yazarlardandır. Çokum, eserlerinde kullandığı başarılı Türkçe'nin yanı sıra, Türkçe'nin tarih içindeki zenginliğinden okuyucuyu haberdar etmek için tarihi kelimelere de özellikle yer verir. Türk dilinde bilinçsizce yaşanan kullanımlara, yazmış olduğu nitelikli eserlerle karşı durmaktadır. Türk edebiyatının geçmişte ve günümüzde ortaya koyduğu örneklerden eserlerine alıntı yaparak Türk dilinin zenginliğini okuyucuya yansıtmaktadır. Türk kültür tarihinde önemli eserler vermiş birçok kişiye de değinmiştir.

Kaynakça

A) İncelenen Kitaplar

Çokum, S. (2002), *Evlerinin Önü*, İstanbul, Kapı Yayınları.

Çokum, S. (2013), *Rozalya Ana*, İstanbul, Kapı Yayınları.

B) Yararlanılan Diğer Kaynaklar

Argunşah, H. (Aralık 2003), “Kadın Duyarlılığı Açısından Sevinç Çokum’un Hikâyeleri”, *Kadın/Woman 2000 Kadın Araştırma Dergisi*, s.11

Enginün, İ. (2013), *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*, İstanbul, Dergâh Yayınları, s.404.

Ercilasun, B. (1977), “Sevinç Çokum: Makine”, *Türk Edebiyatı Dergisi IV*, (S.44), s.22-23.

Hece Dergisi, (2005), *Türk Öykücülüğü Özel Sayısı*, Ankara, Hece Yayınları, Sayı:1, s.356-357.

Kabaklı, A. (2006), *Türk Edebiyatı*, İstanbul, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, cilt: V., s.557-558

Kocakaplan, İ. (Temmuz 1989), “Sevinç Çokum ile Dış Türkler Üzerine Sohbet”, *Türk Edebiyatı Dergisi* (189), s. 35.

Kocakaplan, İ. (Haziran 2003), “Sevinç Çokum Türkçesi”, *Türk Edebiyatı Dergisi* (356), s.23.

Lekesiz, Ö. (2000), “Yeni Türk Edebiyatında Kadın Öykücüler”, *Hece Dergisi Türk Öykücülüğü Özel Sayısı*, (S.46), s.129.

Tanzimattan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi, (2001), İstanbul, Yapı Kredi Yayınları Cilt: I, s. 253-254.

Yılmaz, A. (1997), “Sevinç Çokum’la Tahkiyenin Üç Unsuru (Zaman, Mekân, Şahıslar) Üzerine Mülâkat”, *Türk Edebiyatı Dergisi* (285), s. 25-26.

³⁹ Yılmaz, 1997, s. 25-26.

⁴⁰ Lekesiz, 2000, s.129.

Tür: Araştırma Makalesi **Gönderim Tarihi:** 28.03.2019 **Kabul Tarihi:** 29.04.2019
Atf Künyesi: Keser, M. (2019). “Alman Seyyah Engelbert Kaempfer’in Gözünden Şah Süleyman ve Sarayı”, *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2 (1), 103-113.

ALMAN SEYYAH ENGELBERT KAEMPFER’İN GÖZÜNDEN ŞAH SÜLEYMAN VE SARAYI*

Melda KESER**

Özet

Engelbert Kaempfer, 1681 yılında, bilimsel çalışmalarını sürdürmek amacıyla İsveç’e göç etmiş ve oradan Kral XI. Karl’ın talimatıyla İran’a gönderilmek üzere oluşturulan heyette, heyetin sekreteri ve doktoru olarak görevlendirilmiş, tıp alanında uzman bir Alman araştırmacıdır. İsveç Kralı’nın amacı ve heyete vermiş olduğu görev, İran ile yeni ticaret yolları geliştirmek ve Şah’ı Osmanlı’ya karşı birlikte hareket etmeye ikna ederek anlaşma sağlamaktır. Heyet 29 Mart 1684 tarihinde İsfahan’a ulaşır. Kaempfer buradaki görevinde 20 ay kadar kalır, Farsça ve Türkçe öğrenir, çevresine, saraya, topluma dair gözlemlendiği ve öğrendiği her ayrıntıyı yazar. *İran Şahı’nın Sarayı* başlığı altında derlenmiş yazılarını, dolaysız olarak sarayı ve İran’ı tanıtmaya yönelik metinler olarak kaleme almıştır. Kaempfer’in, Alman Edebiyatına dahil olan seyahatname türündeki bu eseri Almanya’da, Türk Tarihine ilişkin önemli bir başvuru eseridir. Yürütülecek bu çalışmayla, Alman seyyah Engelbert Kaempfer’in kendisinin ve seyyah yönünün, İran seyahatinin ve seyahatnamesinin özellik ve içeriğinin ele alınarak hem Alman Dili ve Edebiyatı alanında hem de Türk Tarihi alanında Türkiye’de yürütülecek çalışmalara katkı sağlanması amaçlanmıştır. Çalışmanın sınırlandırılması bağlamında, Kaempfer’in anlatım ve görüşünü sunmaya yönelik seyahatnameden seçilen kısımlar Şah Süleyman’ın kişilik özellikleri ve saray işleyişine dair anlatımlarıdır.

Böylelikle, bu çalışmada Türkiye’de çevirisi bulunmayan, bu önemli eseri Almanca aslından inceleyerek, Kaempfer’in aktarımlarından örnekler sunmak suretiyle, Türk Tarihi literatürüne ve ilgili alanlarda yürütülecek yeni çalışmalara da katkı sağlanması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Engelbert Kaempfer, Şah Süleyman, Safevi Sarayı, İran Türkleri, Alman Edebiyatı

Engelbert Kaempfers Travelbook “The Palace of İran Shah”

Abstract

Engelbert Kaempfer is a German researcher and scientist and his field of expertise is medicine. In 1681, he migrated to Sweden because of his studies, where he was appointed as the secretary and doctor of the travel committee to Iran with the order of King Karl XI. The King’s aim and mission he granted to the committee was to develop new trade routes with Iran, and sign a pact with the Iran Shah against the Turks by persuading him to cooperate. The committee arrived at Isfahan in 1684. Kaempfer lived there for 20 months, learned Turkish and Persian languages and wrote every detail about his environment, the palace, and the society in his diaries. His work is published as a travelbook with the title *The Palace of İran Shah* and they can be described as texts to promote the palace and Iran. This travelbook which is still an important source in Germany, is qualified enough to be a source for researchers in Turkey as well. The book, which has not been translated to Turkish, is studied in its original language, and by conveying Kaempfer’s narration, we aim to contribute to the new studies that will take place in the literature of history and related fields.

In this work, we aim to give information about this German traveler and his travelbook about Iran. But the main subject will be discussed in the chapter about the personality of Shah and information about the Safawid Palace.

Key Words: Engelbert Kaempfer, Shah Suleiman, Safevid Palace, Iranian Turks, German Literature

* XVIII. Türk Tarihi Kongresinde sunulmuş bildirinin genişletilmiş halidir.

** Arş. Gör. Dr., Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü, Tekirdağ/Türkiye. E-Mail: mkeser@nku.edu.tr, Orcid:0000-0003-0726-3535.

Giriş

Seyahatnameler kültür ve tarih çalışmalarında önemli bir yer tutmaktadır. Kimi zaman, seyyahın kişisel deneyimlerini, gözlemlerini aktaran öznel metinler olmaktan öteye gitmediği gibi, kimi zaman da Engelbert Kaempfer'in İran Sarayını tanıttığı seyahatnamesindeki gibi, olanı olduğu haliyle aktarmaya ve tanıtmaya yönelik de olabilmektedir. Kaempfer'in seyahatnamesi türündeki eserler okuyucuya yüzyıllar sonra dahi bilgi vermekte; dönemin özelliklerini, toplumsal yapıyı, belirli alanlardaki işleyişi, çalışmaları vb. birçok olguyu aktaran birer belge niteliği kazanabilmektedir.

Kaempfer'in Şah'ı tanıtarak başlayan seyahatnamesi, Şah Süleyman'ın tahta çıkışından yabancıları karşılama törenine, devlet ve hazine yönetiminden bölgelerin ve şehirlerin yönetimine, İsfahan'ın bahçelerinden sarayın haremine kadar birçok konudaki işleyişi tarif etmek suretiyle aktarmaktadır. Kaempfer'in aktardığı bilgilerin tamamını tek bir çalışmada ele almak, konuların kapsamından ötürü oldukça zordur. Bu çalışmada, *Şah Süleyman'ın kişiliği ve sarayın devlet işleri konusundaki tutumu* ile ilgili anlatımlar ele alınarak kısıtlamaya gidilecektir. Ancak, seyahatnamenin ciltleri, bölümleri ve bunların içerikleriyle ilgili olarak çalışma içerisinde aydınlatıcı bilgiler de sunulacaktır.

Seyahatnamesi kadar kendisi de önemli bir araştırmacı olan Kaempfer hakkında da, İran seyahati bağlamında bilgiler sunulacaktır. Örneğin; Kaempfer İran seyahatinde yaptığı incelemeler ve elde ettiği bulgularla doktora tezi yazmıştır. Seyahatnamesinin, bu çalışmada ele alınan bölümü, 18. yüzyılda kendisi hayattayken yayınlanmıştır. Kaempfer seyahat notlarını kendi dili olan Almanca ile tutmuş olsa da, yayımlarken Latince'ye çevirmiştir. Kaempfer'i tanıtmak amacıyla bu konularda çalışma içerisinde ilgili yerlerde bilgi verilecektir.

Sven Hedin, *16. ve 17. Yüzyılın Doğu Seyyahları* başlıklı eserinde Kaempfer'e yer vermemiştir. 1926 yılında Karl Meier Lemgo'nun Kaempfer hakkında araştırmalar yürütmesine dek de Kaempfer gündeme gelmemiştir. Ancak bundan sonrasında, Kaempfer'in doğuya yapmış olduğu İran ve Japonya seferleri Almanya'da dikkat çekmiştir. Kaempfer'in çalışmaları, Alman oryantalistlerin referans olarak gördüğü önemli kaynaklardan biri haline gelmiştir. Yayınlanmış seyahatnamesi, yayınlanmamış notları ve Latince yazmış olduğu doktora tezi titizlikle yürütülmüş çalışmalar sonucunda Kaempfer'in ana dili olan Almancaya çevrilmiştir.¹ Bu bağlamda, Kaempfer'in kaleme almış olduğu seyahatnamenin hem Almanya'da hem de Türkiye'de yürütülen Türk Tarihi çalışmaları için önem arz ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Dolayısıyla, yürütülmüş bu çalışmada, Safevi Devleti Tarihi'ne ilişkin genel bir bilgi verildikten sonra, Kaempfer, Kaempfer'in İran seyahati ile seyahatnamesi hakkında bilgiler sunulacak ve Kaempfer'in Şah Süleyman ile Şah'ın sarayına ilişkin anlatımlarına ilişkin bilgiler verilecektir.

1. Safevi Devleti ve Şah Süleyman Dönemi

Safevi Devleti, 1501 yılında Şah I. İsmail tarafından kurulmuş, 1736 yılında Osmanlı, Rusya ve Afganlar etkisiyle yıkılana kadar Türk Tarihinde etkili olmuş bir devlettir. Etkisini hem doğu toprakları ve İran tarihi hem de Batı'nın siyasi ve ticari ilişkilerinde görmek mümkündür. Bir İslam devleti olarak, 12 İmam Şiiiliğini benimsemiş, İran topraklarının günümüze dek gelen yapısını şekillendirmiştir. Toprak hâkimiyeti, dönem dönem gerçekleşen toprak kaybı ve kazanımlarıyla birlikte, günümüzün Azerbaycan, İran, Ermenistan, Irak, Afganistan, Türkmenistan ve Türkiye'nin doğu bölgelerinde olmuştur.

Devletin kurucusu olan Şah I. İsmail'den sonra, 1524 yılında Şah I. Tahmasb başa geçmiş ve başkent, Kazvin olarak değişmiştir. Şah I. Tahmasb dönemi ile birlikte, devletin topraklarında kayıpların başladığı bilinmektedir. Sırasıyla 1576 yılında Şah II. İsmail, 1578 yılında Şah Muhammed Hüdabende başa geçmiş ve toprak kaybı da devam etmiştir. 1587 yılında başlayan Şah I. Abbas döneminde devlet, topraklarını genişletmeye başlamıştır. 1598 yılında İsfahan başkent olarak değişmiştir. 1620 yılı itibariyle, daha önce kaybedilmiş birçok yer geri alınmıştır. 1629 yılında Devletin başına Şah I. Safi, 1642 yılında Şah II. Abbas ve 1666 yılında Şah I. Süleyman geçmiştir. 1694 yılında tahta çıkan Şah I. Hüseyin dönemi, 1711 yılında devletin doğusunda başlayan toprak kayıpları, Şah II. Tahmasb döneminin başladığı 1722 yılında, doğuda verilen büyük toprak kaybı ile neticelenmiştir. 1732 yılında son hükümdar olan Şah III. Abbas tahta

¹Deubel., 1982, s. 11.

çıkılmış ve devlet 1736 yılında yıkılmıştır. Toprak hâkimiyetini ele alan Nadir Şah, Safevilerin varisi niteliğinde olan Afşar Hanedanlığını kurmuştur².

Engelbert Kaempfer'in seyahati sırasında tahtta bulunan ve Şah Süleyman adı ile tahta geçen Safi Mirza, Şah II. Abbas'ın en büyük oğludur. Hükümdarlığı 1666-1694 yıllarını kapsamakta ve tarihçiler tarafından *Safevi Devleti'nin çöküş sürecinin başlangıcı* olarak değerlendirilmektedir.³ Devlet yönetiminde ve halk arasında huzursuzluğa neden olmuş uygulamalarına dikkat çekilmektedir. Şah Süleyman döneminde gayrimüslimlere tolerans devlet eliyle azalmıştır. Örneğin; Hristiyanlara gösterilen tolerans, yerini 1672 yılında başkent İsfahan'da Ermeni başrahiplerinin zindana atılması ve Culfa'da kiliselerin yıllık 400 tuman vergiye bağlanması, 1678 yılında bazı Yahudi din adamlarının ölümle cezalandırılması gibi sert ve katı uygulamalara bırakmıştır. 1683 yılında, devlet gelirlerinin azalmış olmasını gerekçe göstererek Ermeni kilisesinden ve Kirman'da yaşayan Zerdüştlere alınan vergilerin yeniden düzenlenmesi istenmiştir.⁴

Osmanlı Devleti ile olan ilişkiler, Safevi Devleti'nin her dönem en önemli meselelerinden olmuştur. Şah Süleyman döneminde, Osmanlı Devleti'nin Viyana seferi ile meşgul olması, Safevi Devleti ile barış anlaşması yapmasına neden olmuştur.⁵ Böylelikle, Osmanlı ile ilişkiler konusu, Şah Süleyman döneminde Safevi Devleti için bir sorun ve tehdit olmaktan uzaklaşmıştır. Batı'dan ise karşısına sorun veya talepler gelse de ilişkileri bozulmamış, hükümdarlığı boyunca birçok elçiyi heyetiyle birlikte ülkesinde ve sarayında en iyi şekilde ağırlamıştır. Öte yandan, keyfine düşkün yaşarken devlet işleriyle yeterince meşgul olmadığı için Hollandalıların Keşm Adası'nı, Özbeklerin de Horasan'ı işgaline kayıtsız kaldığına dair görüşler de mevcuttur.⁶

Devletin, Şah Süleyman dönemine denk gelen oldukça önemli bir sorunu olmuştur: 1660 ve 1670 yılları ve sonralarında hasadın az olması nedeniyle yaşanan bölgesel kıtlıklar. 1678/1679 yılında başkent İsfahan'da görülen kıtlık nedeniyle birçok insan açlıktan ölmüştür. Halk arasında kıtlık ve açlıktan baş gösteren sorunların yanı sıra, 1685 yılında veba salgını başlamıştır. Erdebil bölgesinde 80 000 civarında insanın öldüğü söylenmektedir. Salgın sonraki yıl yayılmaya devam etmiş, Hemedan, Mazenderan, Esterabad ve İsfahan'a ulaşmıştır. 1689'da hâlâ süren veba salgını, Şiraz'da da binlerce insanı öldürmüştür.⁷

Safevi Devleti Şah I. Abbas ile en parlak ve başarılı dönemini yaşamıştır. 1629 yılında, Şah I. Abbas'ın ölümü nedeniyle hükümdar değiştikten sonra devletin, gücünü yitirme süreci başlamıştır. Siyasi bağlamda güç kaybı başlamış olsa da halk arasında ve millet bütünlüğünde barış ve huzur Şah Safi ve Şah II. Abbas dönemlerinde yine sağlanmıştır. Devletin yönetiminde olduğu kadar, halkın huzurunun korunmasında da Şah Süleyman başarısız olmuştur. Bu nedenle, Şah I. Süleyman'ın başa geçmesi itibariyle, ülkede karmaşa artmış ve devlet çöküş sürecine hızla sürüklenmeye başlamıştır. Şah I. Süleyman'ın ölümünden sonra başa geçen Şah Hüseyin döneminde, önceleri huzur ve sükûnet ortamı oluşsa da zamanla Şah Hüseyin'in otoritesi devlet yönetiminde zayıf kalmış ve karmaşa yeniden baş göstermiştir. Safevi Hanedanı, Şah I. Süleyman dönemi ile birlikte çöküşe geçerken, Şah III. Abbas'la birlikte son bulmuştur.⁸

2. Engelbert Kaempfer ve İran Seyahati

Engelbert Kaempfer, 16 Eylül 1651 tarihinde Hansestadt, Lemgo'da (Lippisch Bölgesinde) dünyaya gelmiştir. Ailesi, Lemgo'nun üst sınıf burjuva ailelerindedir. Babası din ve felsefe eğitimi almış Lutheran rahiplerdendir.⁹ Aynı zamanda Lemgo'nun Latin okulunda da öğretmenlik yapmaktadır.¹⁰ Kaempfer, ilkökul eğitimini babasının görev yaptığı bu okulda almıştır. Daha o yaşta, öğrenme ve araştırma merakı dikkat çekmektedir. Aynı yaşlarda, babasının kütüphanesinde bulunan, Adam Olearius'un 1635-1639 yıllarına ilişkin İran Seyahatnamesini okumuştur. Şah Safi'nin döneminde gerçekleştirilmiş bu

²Safevi Tarihi konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Aydoğmuşoğlu, 2015; Tufan, 2008; Roemer, 1986.

³Aydoğmuşoğlu, 2015, s.106.

⁴Aydoğmuşoğlu, 2015, s.107.

⁵Aydoğmuşoğlu, 2015, s.109.

⁶Aydoğmuşoğlu, 2015, s.109.

⁷Aydoğmuşoğlu, 2015, s.107.

⁸Ateş, 2011, s.12-13.

⁹Möhlmann, 2008, s.6.

¹⁰Hinz, 1984., s.6; Meier-Lemgo, 1960, s.12.

seyahatin notları, Kaempfer'in ilgisini çekmiştir. Kendisinin de aynı topraklara seyahat etmek istemesinde, okuduğu bu eserin etkili olduğu düşünülmektedir.¹¹

Babası Kaempfer'i, Lemgo'nun kısıtlı şartları ve ortamından çıkararak, iyi bir eğitim alması için akrabalarının bulunduğu Hameln şehrine göndermiştir. Böylelikle Kaempfer'in yaşamında, öğrenme merakının, eğitiminin ve araştırmalarının peşinden giderek gerçekleştireceği seyahatlerin başlamış olduğunu söylemek mümkündür. Hameln'de aldığı eğitimden sonra, 17 yaşındayken, ilk önemli ve uzun seyahatini Hollanda'ya gerçekleştirmiştir. Sonrasında, Hameln'deki okulunu, daha iyi olduğunu düşündüğü Lüneburg'daki liseye değiştirmiş, iki yıl sonra ise Mecklenburg, Holstein ve Hamburg üzerinden yaptığı bir seyahati sonrasında Lübeck'e yerleşmiş ve oradaki Latin okulunda yükseköğrenimine devam etmiştir. 21 Yaşında, Danzig'de en üst düzey lisede (Gymnasium) kalmaya karar vermiştir. O dönemde, bu okullar en üst seviye lise eğitimi vermenin yanı sıra, günümüz üniversite eğitimine denk bir öğrenim de sunmaktadır. Kaempfer burada felsefe, tarih, eski ve yeni diller üzerine öğrenim görmüştür. Aynı zamanda ilk bilimsel çalışmalarını da burada yürütmüş ve yayınlamıştır. Bilimsel uzmanlığını tıp ve fen bilimlerinde kazanmış, tıp alanında doktora yapmıştır.¹² Doktora tezini, *Yabancı ülkelerde 10 gözlem* başlığıyla doğu ülkelerine yaptığı seyahatlerden sonra yazmıştır.¹³ Kaempfer, baba evine 12 yıl sonra, 1680 yılında dönmüş, kısa süre kalmış, sonrasında tekrar bilimsel çalışmaları için kaynak bulmaya ve keşif seyahatleri için Hamburg'a, oradan da Lübeck'e geçmiştir. 1681 yılı Ağustos ayında Lübeck'te yürüttüğü çalışmalarını tamamlayıp, Danzig'e, oradan da İsveç'e gitmiştir.¹⁴

Eğitimi için gösterdiği çabanın yanı sıra, gittiği her yerde bilim camiasından ve devlet görevinde bulunan kişilerle ilişkiler kurmayı da önemsemiştir. Krakau'da Brandenburg elçisi Johannes von Hoverbecke ve Prens Alexander Lubomirski'yle, 1676 yılında Varşova'da İran elçisi Muhammed Hüseyin Bâkır ile tanışmıştır.¹⁵ Kendisine öğrenim yaşamında bilimsel çalışmalarında imkân sağlayacak bu tanışıklıkları önemseddiği anlaşılmaktadır. Nitekim İran seyahati de kendisinin bu çabaları sonucunda elde ettiği bir imkân olarak gerçekleşmiştir.

Bilim camiasından önemli kişilerin orada bulunduğundan haberdar olan ve bu niyetle İsveç'e gitmiş olan Kaempfer, kendisini kraliyet sarayına tanıtabilecek bağlantılar kurmuştur. İsveç Kralı XI. Karl aynı sıralarda, yeni ticaret yolları ve anlaşmaları sağlamaları için İran'a gönderilecek bir heyet oluşturulmasını istemiştir. Bu heyet, aynı zamanda İran Şahı'na Osmanlı'ya karşı ittifak yapması için de teklifte bulunacaktır. Kaempfer'le aynı zamanda İsveç'te bulunan ve Kaempfer'le tanışıp kendisinden etkilenen Samuel Pufendorf, oluşturulacak heyet için krala Kaempfer'i önermiştir. Kaempfer, çalışkanlığı ve başarısıyla tanındığından, Pufendorf'un bu önerisi kabul edilmiş ve Kaempfer, İran'a gönderilecek heyetin sekreteri olarak görevlendirilmiştir. Ancak, yolculuk boyunca, sekreterlik görevi dışında doktor olarak da görev yaptığı bilinmektedir. Heyetin başkanı Hollandalı Ludwich Fabritius'tur.¹⁶

Heyet, 20 Mart 1683 tarihinde Stockholm'den yola çıkmıştır. 10 Temmuz'da Moskova'ya varmış ve Çarlar Ivan ve Peter tarafından ağırlandırılmıştır. Moskova'dan Volga'ya geçerek, 7 Kasım 1683 tarihinde Astrahan'a varmış, Hazar denizine ulaşmıştır. 8 Kasım günü ise, İsveç heyeti burada bir Rus ve bir Polonya heyetiyle bir araya gelmiş, yola bu iki heyetle, iki gemi olarak devam etmiştir. Üç heyet de Şah Süleyman'a gitmek üzere yola çıkmıştır. 17 Aralık günü, Şamahı şehrine varmıştır. Heyet burada, Şah Süleyman'ın kabulünü dört hafta beklemiştir. Kaempfer bu bekleme süresini, Bakü'nün petrol yataklarını incelemek için değerlendirmiştir. Kaempfer bu petrol yatakları hakkında bilgi veren Avrupalı ilk kişidir. Heyet 14 Ocak 1684 tarihinde yola devam edebilmiştir. Bir ay sonrasında Reşt şehrine ve Mart başında Kazvin'e ulaşılmıştır. Heyetin Kazvin'de konakladığı Kervansaray'da Kaempfer, bu bölgeye seyahat eden ilk Alman olan Adam Olearius'un imzasına rastlamıştır. Seyahat güzergâhı İsfahan'a kadar Save, Kum, Kaşan ve Natanz üzerinden devam etmiş, heyet 29 Mart 1684 günü başkent İsfahan'a varmıştır.¹⁷

Kaempfer, İsfahan'da 20 ay kalmıştır. Burada bulunduğu süreyi inceleme ve araştırmaları için durmaksızın değerlendirmiştir. Seyahatin ilk gününden itibaren düzenli olarak tuttuğu günlüklerinde, İsfahan'da yaptığı birçok araştırmanın notlarını ve çeşitli ölçümleri, verileri içermektedir. Çevreyi

¹¹Meier-Lemgo, 1960, s.12.

¹²Meier-Lemgo, 1960, s.12,14; Hinz, 1984, s.6-7.

¹³Kaempfer, 1982, s. 31-61.

¹⁴Meier-Lemgo, 1960, s.14.

¹⁵Hinz, 1984., s.6-7; Meier-Lemgo, 1960, s.15.

¹⁶Meier-Lemgo, 1960, s.16; Hinz,1984, s.7; Möhlmann,2008, s.11.

¹⁷Hinz, 1984, s.11-12.

incelemesi, yükseklikleri ve mesafeleri ölçmesinin yanı sıra, tanıştığı başka seyyahlar ve yerli insanlardan edindiği bilgileri de değerlendirmiştir. Araştırma yapabilmek ve değerlendirmelerde bulunabilmek için Farsça ve Türkçe öğrenmiştir.¹⁸

3. Engelbert Kaempfer'in İran Seyahatnamesi

Kaempfer, İran'dan döner dönmez seyahat notlarını düzenleyerek, ciltler halinde yayınlamak istemiştir. Fakat geçim sıkıntısı ve çalışma zorunluluğu gibi günlük sorumlulukları nedeniyle bunu ertelemek zorunda kalmıştır.¹⁹ Almanca kaleme aldığı günlüklerini, Tavernier, Chardin ve Thevenot gibi seyyahları örnek alarak, Latince'ye çevirmiş ve anlatım üzerinde çalışmıştır. Yazılarına hayal gücünü dâhil etmediğini de yayınlanan seyahatnamesinin önsözünde ifade etmiştir.²⁰ Kaempfer, seyahatinin ve yazılarının amacını *Keşif gezisine çıkmış bir seyyah olarak tek amacım, hiç tanımadığımız veya yeterince tanımadığımız şeyler hakkında gözlemlerde bulunmaktır* diyerek açıklamaktadır.²¹ Kaempfer'in seyahatnamesinin tamamı 900 sayfa uzunluğundadır. Ancak burada göz ardı edilmemesi gereken önemli bir nokta, Kaempfer'in İran'dan sonra Japonya'ya da seyahat ettiği'dir. Dolayısıyla, seyahatnamesinin tamamı İran hakkında değildir.

Seyahatnamesini, dönüşünden nihayet 17 yıl sonra, Lemgo'da yayınlattmıştır. Seyahatnamenin başlığı *Amoenitates exoticae*'dir²² ve beş ciltten oluşmaktadır. Birinci ve dördüncü ciltlerin tamamı, ikinci cildin büyük bir kısmı, üçüncü cildin 61 bölümünden 43'ü İran seyahatine ilişkindir. Beşinci cilt ise Japonya hakkındadır.²³ İran hakkında olan seyahatnamesinin Almancaya çevrilmiş ve bu çalışmaya konu olan cildi 16 bölümden ve 250 sayfadan oluşmaktadır. İkinci cilt, Hazar Denizi, Bakü ve Bakü'nün o dönem Avrupa'da henüz pek bilinmeyen petrol yatakları, İsfahan, Ahameniş kral mezarları ve sarayları, M.Ö. 6-4. yüzyıllar Persepolis, Şiraz'da bulunan İranlı şairler Sadi ve Hâfız'ın mezarları ve çeşitli coğrafi özellikler hakkında bilgi vermektedir. Üçüncü cilt, çok çeşitli tıbbi uygulamalar ve gözlemleri konu ederken, dördüncü ciltte İran'da bulunan hurma ağacına ilişkin bilgiler verilmektedir.²⁴

Kaempfer, seyahatnamesinde sadece kendisinin İran'da bulunduğu ve şahit olduğu olayları, durumları yazmamıştır. Safevilerin, Safeviye Tarikatı'nın, Şahlık makamının, devlet işleyişinin, Pers kültürünün, Şii mezhebinin vb. konuların tarihleri hakkında da kapsamlı araştırmalar yapmış ve bunları da seyahatnamesinde işlemiştir. Devlet işleyişi ve saray düzenine ilişkin anlatımlarında yer yer Şah Süleyman'dan önceki hükümdarları ve onların dönemini de aktarmaktadır. Kaempfer İsfahan'a gittiğinde, Fransız Peder Raphael du Mans ile tanışmıştır. Du Mans, 38 yıldır İsfahan'da görevlidir. Gerektiğinde, Şah Süleyman öncesindeki dönemde, saray divanında elçilerin ağırlandığında tercümanlık da yapmıştır. Bu kişi, Kaempfer'i İran'daki yaşam ve Safeviler konusunda bilgilendiren, Kaempfer'in Türkçe ve Farsça öğrenmesine yardımcı olan ve Kaempfer'in çok güvendiği biridir. Kaempfer, seyahatnamesinin birçok yerinde aktardığı bilgide Du Mans'ı referans göstermiştir. Dolayısıyla, Kaempfer'in İran seyahatnamesinde anekdotlar ve örnek kısa hikâyeler vb. anlatılar da bulunmaktadır. Bu çalışmada aktarılacak olan bilgiler, mümkün olduğunca Kaempfer'in kendi gözlemlerinden Şah Süleyman ve Saray yaşamına ilişkin bilgiler olacaktır.

3.1. Kaempfer'in Gözünden Şah Süleyman

Seyahatnamenin giriş ve ilk bölümü *İran Şahı ve Sarayı* başlığını taşımaktadır. *Şahın Gücü ve Hâkimiyeti* başlığı altında, Şah'a duyulan saygı ve gerekçelerini aktarmaktadır. Şah'ın sahip olduğu makam ve güç kendisine doğuştan bahşedilmiştir. Fakat bunun altında da iki neden görmektedir Kaempfer: Birincisi; uçsuz bucaksız topraklara sahip olması, ikincisi de kendisine Asya'nın diğer devlet ve toprak yöneticilerinin sunduğu lütuf ve saygıdır.²⁵ Dünyadaki tüm hükümdarların, devlete hâkim olsalar da, kanun

¹⁸Hinz, 1984, s.13; Möhlmann, 2008, s.11,13.

¹⁹Hinz, 1984, s.15.

²⁰Hinz, 1984, s.16.

²¹Almanca aslından Melda Keser tarafından çevrilmiştir. Almanca aslı için bkz. Hinz, 1984, s.16.

²²Kaempfer seyahat notlarını kendi dilinde, Almanca tutmuştur. Yayınlanması için ise Latinceye çevirmiştir. Yayınlanmış nüshasının başlığı *Amoenitates exoticae*'dir. Fakat bu çalışmada kullanılan Almanca çevirisinin başlığı *Am Hofe des persischen Großkönigs 1684-1685*'tir.

²³Hinz, 1984, s.16.

²⁴Hinz, 1984, s.16-17; Möhlmann, 2008, s.18-19.

²⁵Kaempfer, 1984, s. 20.

veya belirli başka nedenlerden dolayı, güç ve yetkilerinin kısıtlılığı yine de vardır. Fakat İran Şah'ında böyle bir durum yoktur. Kendisi hiçbir yasaya bağlı değil ve olan yasalar da kendisinin özgür kullanımındadır. Rus Çar'ının yetkisi, soyluların etkisiyle sınırlılık arz ederken, Osmanlı Padişahının da güç konusunda Yeniçeriler bir nevi kontrol mekanizmasıdır. Fakat İran Şahı'nı kısıtlayan hiçbir varlık bulunmamakta, kendisinin güç ve yetkisi eşi benzeri olmayan bir şekilde sınırsızdır.²⁶

Şah'a atfedilen kutsallık da Kaempfer'e göre, diğer hükümdarlardan farklıdır. Batı'da da hükümdarlara dini otorite vasfı verilmektedir, fakat hem tanıdığı haklar hem de bahşedilme şekli İran Şah'ının sahip olduğu kutsallıktan çok farklıdır. İran Şahı'nın kutsallığı doğuştan sahip olduğu bir özelliktir. Bu özelliğin, Şah'ın Muhammed soyundan gelmesinden dolayı olduğu anlatılmaktadır. Kaempfer bu bilgiyi aktardıktan sonra, kendisinin İranlı bir rahipten, soydan gelen bu kutsallığın ispatı olarak dinlediği hikâyeyi aktarmıştır.²⁷ Muhammed'in soyundan gelen İmam'lar, hastalara nefes ile şifa vermiştir. Nefeslerinin gücü dışında hiçbir ilaç vb. araç kullanmamışlardır. Eğer o İmam'lara doğuştan bahşedilmiş kutsal güç olmasa, böyle bir şifa da mümkün olmayacaktır. Şah da Peygamber soyundan geldiğine göre, onun da aynı güce sahip olduğuna inanılmaktadır. Şahın kudreti ve gücü, ne sözlerinde, ne davranışlarındadır. Çok daha ötesinde, varlığının yaydığı etkidedir. Kaempfer'e göre, bu durumda hasta kişi iyileşmek istiyorsa eğer, Şahın herhangi bir şekilde dokunduğu suyu içmelidir. İster ellerini yıkadığı su, ister sadece parmaklarını dokundurduğu olsun, fakat mutlak surette bedensel varlığının temas ettiği bir su olması gerekmektedir. Şahın kudretine ve etkisine dair halkın inancı bu yöndedir.²⁸

Kaempfer, Şah'ların oğullarının; ileride veliaht olması muhtemel bu çocukların yetiştirilmesi ile ilgili edindiği bilgileri ve görüşünü de aktarmıştır. Sarayın en önemli bölümlerinden olan Harem²⁹, Şah'ın eş ve çocuklarının yaşadığı, çocukların eğitildiği yerdir. Kaempfer, koruma altında ve dış dünyadan uzak bir şekilde yetişen bir veliahdın ileride devlet yönetimiyle nasıl başa çıkacağını anlamakta zorlandığını ifade etmektedir. Öte yandan, Şah'ın oğullarının eğitimiyle ilgilenen kişi, çocuklara öncelikle din ve gelenekleri öğretmektedir. Çocuk daha okuma yazma öğrenmeden, dini vecibeleri ve Şii mezhebi hakkında eğitilmektedir. Öğrendiği bu bilgileri harfiyen uygulaması gerekmektedir. Sonrasında, Hz. Muhammed'in yaşamı ve mucizeleri, 12 İmam ve onların Peygamber ile olan bağları öğretilmektedir. En önemlisi de, Şii Safeviler ve Sünni Osmanlılar arasındaki kavganın tarihi anlatılmakta, aralarındaki anlaşmazlık adeta ezberletilmektedir. Ali ve oğullarının kaderi, onların halifelik yolunda yaşadıkları haksızlıklar tekrar tekrar ve yazılı olarak da öğretilmektedir. Eğitimin bu evresinde, ileride Şah olacak çocuğa, Şii'lerin düşmanlarına, yani Sünni'lere karşı koyu bir nefret benimsetilmektedir. Kaempfer'in tabiriyle *Persler*, bilhassa Ömer'e karşı kin ve nefret doludur. Öyle ki en olağan durumda bile ve sıklıkla "Kahrolsun Ömer" bedduası kullanılmaktadır.³⁰

Veliahtların yetiştirilmesi ve eğitimlerine dair oldukça detaylı bilgiler sunan Kaempfer, Şah Süleyman'ın tahta çıkış sürecini ve arka planını da ayrıntılarıyla aktarmıştır. Babası Şah Abbas'ın kişiliği, yöneticiliği, yaşam şekli, hastalık süreci ve ölümü hakkında bilgi verdikten sonra, iki oğlu arasından Şah Süleyman'da karar kılınmasının süreci hakkında oldukça ayrıntılı bilgi vermektedir. Şah Abbas bir hastalık süreci yaşamış olsa da, bu saray eşrafı dışında bilinmediğinden, ölümü ani olarak algılanmıştır. Tahta çıkacak veliaht konusunda toplanan saray divanı, 20 yaşında olan Şah Süleyman yerine, 7 yaşındaki Hamza'nın tahta geçmesini istemiştir. Fakat Divan dağılırken, alışılmışın dışında bir davranışta bulunarak, Harem Ağası söze karışmış ve itiraz etmiştir. Vezir ve divanın Hamza'yı tahta geçirmek istemelerine sundukları gerekçe, Şah'ın Hamza'yı ve Hamza'nın annesini daha çok sevmesi, Süleyman'ın (o zaman henüz Safi olan adıyla anılmaktadır) sağlığının bozuk olmasıdır. Harem Ağası Mubarek ise beklenmedik bir itirazda bulunmuş; Hamza'yı henüz 7 yaşında bir çocuk olduğu için istediklerini, böylece ona istedikleri her kararı kabul ettireceklerini, eğer Hamza tahta çıkarsa, bakmak ve korumakla yükümlü olduğu bu çocuğu kendi elleriyle boğacağını Divan'a adeta haykırmıştır. Vezir ve Divan üyeleri Ağa Mubarek'ten korktuklarından, önerisini değerlendirmiş ve tahta, Safi'nin çıkmasına karar vermişlerdir.³¹

Şah Safi adıyla 1666 yılında tahta çıkan Şah Süleyman, ülkede yaşanan kıtlık, hastalıklar ve kendisinin de sağlığının bozulmuş olması nedeniyle müneccimlere başvurmuştur. Müneccimler, tahta çıkış

²⁶Kaempfer, 1984, s.21.

²⁷Kaempfer, 1984, s.22.

²⁸Kaempfer, 1984, s.22.

²⁹Safevi sarayında harem ve işleyişi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Erdoğan, 2017a, ss. 23-47.

³⁰Kaempfer, 1984, s.22-23.

³¹Kaempfer, 1984, s.46-54.

töreninin yapıldığı tarihin yanlış hesaplanmış olduğunu, yeniden bir tören düzenlemek gerektiğini bildirmiştir. Bunun üzerine 1668 yılında, Safi adını da Süleyman olarak değiştirmeye karar vererek, Şah I. Süleyman olarak tahta çıkış töreni gerçekleştirilmiştir. Sonrasında Şah'ın sağlığı ve ülkedeki durum da düzelmiştir. Kaempfer, bunun tesadüf mü yoksa gerçekten ilahi bir etki mi olduğunu kendisinin de kestiremediğini söylemektedir.³²

Kaempfer, yukarıda değindiğimiz ve araştırmalarının sonucunda edindiği bilgiler dışında, bizzat kendisinin de gözlemlerini içeren *Şah Süleyman'ın Kişiliği* başlıklı bir bölüm de kaleme almıştır. Şah Süleyman'ın fiziksel yapısını ve duruşunu *asil* olarak tanımlamaktadır. Orta boylu, narin yapılı bir vücuda sahip olduğunu, ergenlikte yüzünün yuvarlak ve dolgun yapılyken, şimdi yetişkinlikte uzun ve zayıf olduğunu ifade etmektedir. Cildi oldukça solgun, hassas ve açık renktedir. Geniş alnı, yüzüne güçlü bir etki katmaktadır Kaempfer'e göre.

Şah Süleyman'ın davranışlarını, karşısındakine karşı ilgili ve hatta bazen oldukça yumuşak olarak tanımlamaktadır. Konuşurken alçak sesle ama erkeksi bir tonla konuşmaktadır. Başını her zaman dik tutmakta, heybet ve vakarla yürümekte, at binerken yavaş olmakla beraber, sık sık etrafına bakınarak, etrafındakileri belirgin bir şekilde ama rahatsız etmeden süzmektedir. Açık renkli, çoğunlukla sarı veya kırmızı tonlarda ipekten yapılmış kıyafetleri tercih etmektedir. Saray eşrafının çoğundan daha sade giyinmektedir. Süleyman'ın kıyafetteki şatafatı türbanının arkasında takılı olan diadem ve tacındaki değerli taşlar ile tüyledir. Kılıcını da mendili ve diğer eşyaları gibi, yanında duran görevliler taşımaktadır. Şah Süleyman sadece saray dışına çıktığında kılıç kuşanmaktadır. Saray içerisindeyken belinin sağ tarafında sadece bir tane hançer takılıdır, bir de boynunda gizli bir mühür asılıdır. Safevilerde Şah'ı resmetmek yasak olduğundan, Kaempfer de sadece kendi sözleriyle tasvir etmekle yetindiğini belirtmektedir. Şah'ı resmetmek, Şah'a hakaret olarak algılandığından ve cezası çok ağır olduğundan, kendisinin de çekindiğini belirtmiştir.³³

Şah Süleyman'ın para, harcamalar, tasarruf vb. konularda sergilediği kişilik özelliklerini Kaempfer, *Süleyman'ın Cimriliği* başlığı altında anlatmıştır. Şah Süleyman hazine girdi çıktılarındaki dengesizlik konusunda uyarılmış ve önlem almış olmasa, devletin ekonomik krize sürüklenmiş olacağını aktarmaktadır. Ancak burada, Süleyman'ın çok korkmuş olduğuna ve aldığı önlemlere dikkat çekmektedir. Korkup telaşlanmasına rağmen, kendi harcamalarından hiç kısmamıştır. Bunun yerine halka yapılan harcamalardan ve gösterilen tolerans ve yardımlardan kısma yoluna gitmiştir. Kaempfer, tanıştığı ve bu durumdan mağdur olan bir kadının hikâyesini aktarmaktadır. Söz konusu kadın, kraliyet kanı taşımaktadır ve Şah Abbas döneminde Sarayın üst rütbeli din görevlilerinden birinin yaşlı dul eşidir. Şah Abbas tarafından kendisine yardım bağlanmıştır. Şah Süleyman'ın ise, hazinenin boşalmasını engellemek için aldığı tedbirlerden biri, bu kadına verilen yardımı 1 Abbasi'ye (0,2 Tuman)³⁴ indirmek olmuştur. Yine eski saray eşrafından başka dul bir kadının başına ise daha kötüsü gelmiş, verilen yardım tamamen kesilmiştir.³⁵

Şah Süleyman'ın, kendisine sunulan hediyelere değer biçme şekli de Kaempfer'in dikkat çektiği bir özelliktir. Fransa elçisi Francois Piquet, Avrupa'da yıldız ve gezegenlerin hareketlerinin ölçümü için münecimlerin kullandığı yeni buluş olan çok özel bir aleti Şah Süleyman'a hediye olarak sunmuştur. Aletin Kopernik kuramına göre yapılmış yeni bir teknoloji olduğunu da kendisine anlatmıştır. Doğu'da henüz tanınmayan bu aletin ne yeniliği ne de özelliği Şah'ın dikkatini çekmiştir. Şah sadece, bu aletin altından yapılmış olup olmadığını sormuştur. Aletin sadece saf metalden yapılmış olduğunu öğrendiğinde ise, kendi münecimlerine bu aletin işe yarar olup olmadığını sormuştur. Onlardan olumsuz yanıt alınca da, hediyeyi gözden çıkardığı eşya ve hediyeleri yığıldığı depoya kaldırtmıştır. Aynı davranışı, Kaempfer'in de dahil olduğu İsveç heyetinin hediye ettiği antika bir saat için de sergilemiştir. İsveç Kralı başka birçok hediye yanısıra, İsveç Krallığına Gustav Adolf tarafından hediye edilmiş ve krallık için çok değerli olan bir saati de Şah Süleyman'a hediye olarak göndermiştir. Saat özel yapım bir parçadır ve her saat başı hoş bir müzik çalmaktadır. Fakat altın yerine bronzdan yapılmış olduğu için, Şah Süleyman hediyeye itibar etmemiş, yukarıda bahsi geçen depoya kaldırtmıştır. Kaempfer bu saati daha sonra bir köşede kırık dökük

³²Kaempfer, 1984, s.59-61

³³Kaempfer, 1984, s.62-63.

³⁴Kaempfer söz konusu para miktarını *1 Abbasi (0,2 Thaler)* şeklinde ifade etmiştir. *Thaler*, bu çalışma için Melda Keser tarafından Türkçede *Tuman* kelimesi ile karşılanmıştır.

³⁵Kaempfer, 1984, s.65-66.

ve bronz heykelcikleri koparılıp alınmış olarak görmüştür. Heykelciklerin koparılmış olmasını da, heykeli yağmalayan kişinin onları altın sanmasına bağlamaktadır.³⁶

Bu tarz kabalıklarının yanı sıra, tolerans ve merhameti olduğunu da aktarmaktadır. Kaempfer, Şah Süleyman'ın, tebaasına ve saray halkına sevgi duyduğunu ve bu sevgisinin karşılıklı olduğunu söylemektedir. Şah Süleyman birkaç gün ortalarda görünmese, bir süre hiç saray dışına çıkmasa, insanların telaşa kapıldığını, onun sağlığından endişe ettiğini anlatmaktadır. Ayrıca, cezaları oldukça sert olabilen bir şah olmasına rağmen, bazen de merhametli davrandığını, örnek bir durumla aktarmıştır. Şah Süleyman, haremde bulunan bir cariyeyi, alt tabakadan bir adamla evlendirmiştir. Söz konusu cariyeye, Şah Süleyman'ın silahtarının kızıdır. Kız bu evliliği, onuru incindiği gerekçesiyle reddetmiş ve babasının yanına kaçmıştır. Babası da kızını kabul etmiştir. Böylelikle, Şah'a karşı gelinmiştir. Şah Süleyman bu duruma beklendiği kadar sert karşılık vermemiş, silahtarını hapse attırmış, silahtarın Gau ve Kandahar'ın başında bulunan babasını da görevden almıştır.³⁷

Merhametli yanının ortaya çıkması gibi, son derece hırs ve öfkeye kapılarak aşırılıkla tepki verdiği de Kaempfer tarafından aktarılmaktadır. Sarayda verilen bir yemekten izinsiz kalkan bir devlet görevlisine o kadar öfkelenmiştir ki, hemen o anda, bu kişinin gözlerinin oyulması emrini vererek peşinden birini göndermiştir. Oyulmuş gözler kendisine sunulduğunda, gözleri oyan kişiyi, cezalandırmış olduğu kişinin görevine getirmiştir. Bu kişi, Kaempfer'in orada bulunduğu dönemde de hâlâ görevdedir. Başka bir sefer de, yaptırdığı yeni bir sefa bahçesinin yerini, yanında götürdüğü ve sevdiği bir cariyeye gezdirmektedir. Cariye, oranın çok çorak olduğunu söylediğinde, Şah Süleyman bir anda çok öfkelenmiş, cariyenin oranın güzelliğine layık olmadığını söyleyerek, cariyeyi kayalıklardan aşağı atarak öldürmüştür.³⁸

Şah Süleyman, kimi zaman hırs ve öfkesine yenik düşen bir kişiliğe sahip olsa da, devlet politikasında barış yanlısı bir özellik sergilemiştir. Kaempfer, Şah'ın savaştan kaçındığını ifade etmektedir. Öyle ki Şah Süleyman, Özbeklerin Batı Türkistan'a saldırmasına karşılık vermemiştir. Şah Süleyman'a göre, ülke olarak savaşa girileceğine, bir şehrin elden çıkmasında sakınca yoktur. Hollanda'nın, Kişm'i almasında da aynı tavrı sergilemiştir. Basra'yı alabilecekken de Osmanlı ile arasının bozulmaması için bundan uzak durmuştur. Oysa Basra şehrinin koruyucusu, İran'a kaçıp sığınmadan önce Şah'a, şehri teslim edebileceğini iletmış ve pazarlığa oturmuştur. 1684 yılında da Tigris'ten gelen heyet, şehri Safevi Devleti'ne katmak istediğini iletmıştır. Fakat Şah Süleyman buna da karşı çıkmıştır. Kaempfer'in sekreterlik görevinde olduğu İsveç heyeti de, ticaret anlaşmaları dışında, Osmanlıya karşı birlik sağlanmasını ve anlaşma yapılmasını talep etmiştir. Fakat tüm uğraşlarına rağmen, bu talepleri reddedilmiştir.³⁹

Kaempfer'in, Şah Süleyman'a dair ayrıntılı olarak aktardığı diğer bir özelliği, Şah'ın dindarlığı ve inançlarıdır. Şah Süleyman hiçbir dini vecibesini aksatmamaktadır. Gerek günlük abdest ve namazlarını, gerekse mübarek gün ve bayramlarda dinen yapması gereken herşeyi harfiyen yerine getirmektedir. Kurban bayramında deveyi kendisinin kesmediği, nadir görülen bir durumdur. Ramazanda 30 gün boyunca orucunu mutlaka tutmaktadır. Şarap içmekten, sadece sağlığı nedeniyle değil, dini inancı nedeniyle de uzak durmaktadır. Kaldı ki Halife soyundan geliyor olmasının verdiği sınırsız yetkiyle, kendini bu yasaktan muaf tutma hakkına da sahiptir. Gün doğmadan ve kimseye görünmeden olmak şartıyla, Cuma namazı için sıklıkla camiye gitmektedir.⁴⁰

Dini inancı kadar, yıldızlara ve münecimlere inancı da kuvvetlidir. Bir düşmanıyla savaşması, saraydan görevlendirilecek bir elçinin uğurlanması, tertiplenecek toplantılar, ava çıkılacak zamanlar vs. hep ancak münecimlere danışıldıktan sonra gerçekleştirilmektedir. Kaempfer, İsveç heyetinin de aynı nedenden dolayı çok uzun süre bekletildiğini aktarmaktadır. Şah Süleyman, bir cariyesi ile şakalaşırken, hançerle kızı yaralamıştır. Yaşadığı korku ve panikle münecimlere danışmıştır. Münecimler, Şah'ın üzerinde kara bulutların dolaştığını, yaşanan bu olayda belanın Şah'a değil de cariyeye isabet ettiğini, fakat kendini korumaya almazsa başına felaketler gelebileceğini, kendisini korumaya almasını salık vermiştir. Şah Süleyman bunun üzerine haftalarca saraya kapanmış, kimseye görüşmemiş, kimseyi kabul etmemiş, bu vesileyle İsveç heyetini de haftalarca bekletmiştir.⁴¹

³⁶Kaempfer, 1984, s.67-68.

³⁷Kaempfer, 1984, s.70.

³⁸Kaempfer, 1984, s.73.

³⁹Kaempfer, 1984, s.75-76.

⁴⁰Kaempfer, 1984, s.76.

⁴¹Kaempfer, 1984, s.77-78.

3.2. Kaempfer'in Gözünden Şah Süleyman'ın Sarayı

Kaempfer, Safevi Devletinde yönetimin işleyiş bakımından vezirin elinde olduğunu gözlemlemiştir. Bilhassa taht devirlerinde, hem saray dışındaki halkın hem de sarayda görevli olanların kendi yaşamları için endişe duymaları, yeni hükümdarın ne kararlar vereceğini ve işleyişi nasıl yönlendireceğini bilmemeleri, huzursuzluk ortamına neden olmaktadır. Kaempfer'e göre böylesi bir ortamda, devletin bekasının düşünülüğünü söylemek zordur. Bir Şah'ın ölümünden sonra ve yeni Şah'ın tahta geçişine dek olduğu gibi, aslında işleyiş her daim vezirin kendi menfaatlerine göre yürütülmektedir.⁴²

Şah, dünyada olup biteni vezirin gözünden görmektedir. Her şeyi vezirin aktardığı şekilde öğrenmektedir. Kararlarını vezirin önerilerine göre almaktadır. Bu nedenle de, İran'da vezirin rolünü ve önemini çok iyi bilmek gerektiği görüşündedir. Kaempfer'e göre vezir, Şah'ın sağ kolu, gözü kulağıdır. Çünkü sarayın içinde ve dışında olan her şey, kişisel bağlantılar veya resmi yollarla ilk önce vezire iletilmektedir. Vezir her gün Şah'ın huzuruna çıkmakta ve onu bilgilendirmektedir. Vezir aynı zamanda, komşu ülkelerde neler olup bittiğini, varsa tehlikelere dair edindiği bilgileri de aktarmakla yükümlüdür. Önemli savaş veya düşmanların hamleleri gibi meselelerde Şah'ın görüşünü istemekte, fakat bunu da kendi önerilerini sunduktan sonra yapmaktadır. Şah Süleyman sağlık nedenlerinden dolayı, neredeyse her akşamüzeri yaptığı gibi, saraydan ayrıлып da dinlenmek üzere bahçelere gittiğinde de vezir ona eşlik etmektedir. Böyle zamanlarda da yine bildirmek istediği meseleleri doğrudan Şah'a iletmekte ve fikrini almaktadır.⁴³

Şah, vezir dışındaki devlet görevlileriyle topluca bir araya gelmektedir. Divan toplanması olan bu görüşmeler, devlet meselelerinin görüşüldüğü yemekli, müzikli ziyafetler şeklinde düzenlenmektedir. Yabancı ülkelere gelen devlet adamlarının karşılanması da yabancı ülkelere gönderilecek elçilerin uğurlanması da aynı toplantılarla gerçekleştirilmektedir. Bu toplantılarda meselelerin görüşülmesine, vezire soru sorarak başlanmaktadır. Bunun üzerine vezir kendini Şah'ın ayaklarının önüne atar ve abartılı bir hareketle kendini *kurban* olarak tanımlar. Sonrasında ise Şah'a iletmesi gereken yazılı talepleri iletmektedir. Şah bunları teslim aldıktan sonra, vezir devlet işleriyle ilgili görüşülmesi gereken konuları anlatmaya koyulur. Konular görüşülürken, en önemli meseleden en basit olaya kadar Şah kendi kararlarını bildirmektedir. Ancak bazen önüne, çok önemli ve karmaşık bir sorun geldiğinde, konuya hâkim olmadığından, fikrini belirtmemekte, suskun kalmaktadır. Vezir böylesi durumlarda Şah'ın zorlandığını fark ederek hemen devreye girer. Sanki daha önce söylemesi gereken, fakat unuttuğu bir meseleyi hatırlamış gibi yaparak başka bir meseleden bahseder. Böylece önemli olan konunun üzerinden atlanmaktadır. Bu gibi durumlar bazen, çok önemsiz konuların, çok önemli meselelerin önüne geçmesine neden olmaktadır.⁴⁴

Sazlı sözlü, dansöz, yemekli, eğlenceyi andıran bu divan toplanmalarında dikkatler sürekli dağılmaktadır. Devlet adamları çok lezzetli yemekler yerken, bir yandan da kulaklarına hoş müzikler çalınmakta, birden sahneye dansözler veya soytarılar çıkmaktadır. Böyle bir ortamda, dikkatini Şah'ın üzerinde tutmak zorlaşmaktadır. Bu toplantılar altı ila yedi saat veya Şah'ın sabrına bağlı olarak daha uzun da sürebilmektedir. Gösteriler, Şah'ın yerinden kalkıp gitmesiyle son bulmaktadır. Şah oradan çıkıp, cariyelerinin yanına dinlenmeye çekilmektedir.⁴⁵

Şah'ın kayıtsızlığı, devlet adamı görevlendirmelerinde ve yapılan uygulamalarda sorunlara yol açmaktadır. Emir altındakiler baskı görmekte, suçsuzlar zulme uğramakta, hakkaniyet göz ardı edilmektedir. En çok hediye getiren ve rüşvet vermede ustalaşmış kişi, devlette makam sahibi olmaktadır. Üçkâğıtla makam sahibi olanlar, görevlendirildikleri şehirlerde halka baskı ve zulüm uygulamaktadır. Bozuk olan bu işleyiş zamanla öyle düzenli hale gelmiştir ki Şah'ın en yakınında olan ve güvendiği birkaç kişi de dönen rüşvetlerden pay sahibidir. Dolayısıyla, herhangi bir şikâyet olduğunda, suçlu olan kişi sarayda korunup kollanmakta ve cezalardan kurtulmaktadır.⁴⁶

⁴²Kaempfer, 1984, s.40.

⁴³Kaempfer, 1984, s.41.

⁴⁴Kaempfer, 1984, s.42.

⁴⁵Kaempfer, 1984, s.43.

⁴⁶Kaempfer, 1984, s.43.

Devlet işlerinde hâkim olan düzensizlik, yabancı ülkelerin elçilerinin ağırlanması konusuyula tezat oluşturmaktadır. Yabancı elçilerin ülkede karşılanması ve ağırlanması, hiçbir şartta aksamayan bir kural silsilesi ve düzenle sağlanmaktadır. Elçi, İran topraklarına adım attığı anda, gelmiş olduğu şehrin valisine, geldiğini ve kim olduğunu bildirmektedir. Beraberindekilerin sayısı ve elçi hakkında bilgiler alınmakta ve işleyiş sırasına göre gerekli yerlere bildirilmektedir. Elçi ve heyeti, yolculuğu süresince bakılmakta, en iyi şekilde ağırlandığıdır. Güvenlikleri sağlanmakta, yüklerinin taşınmasına, gerekli yük hayvanları temin edilerek yardımcı olunmakta ve konaklayacakları yerler titizlikle ayarlanmaktadır. Örneğin; Kaempfer'in bulunduğu İsveç heyetine 40 tane at ve bir o kadar da deve tahsis edilmiştir. Fakat heyetin o kadar çok hayvana ihtiyacı olmadığı için, boşta kalan hayvanlara, ülkenin gelenekleri doğrultusunda yiyecek ve başka şeyler yüklenmiştir. Bir elçilik heyeti vardığı her şehirde, önceden haberdar edilmiş vali veya vekili tarafından karşılanmakta, mutlaka akşam yemeğine davet edilmekte ve ayrılacakları zaman da aynı özenle uğurlanmaktadır.⁴⁷

Heyet İsfahan'a yaklaştığında, saraydan misafir karşılama görevlileri, bilgilendirilmiş oldukları üzere, askeri eşlikçilerle yolda karşılanmakta ve saray yakınlarında bir misafirhaneye veya saraya ait bahçelerden birine yerleştirilmektedir. Misafirlerin rahat etmesi ve yorucu yolculuk sonrası dinlenmesi önceliklidir. Kısa bir süre sonra da heyete şehir merkezinde verilecek bir yemek daveti bildirilmektedir. Eğer gelen heyet Batı'dan elçi ise, şehirde bulunan Avrupalıların hepsi aynı davete katılmaktadır.⁴⁸

Elçilerin uyması gereken kurallar da mevcuttur. Örneğin; iletmekle yükümlü oldukları haberi veya talebi, saraya kabul edilmedikçe, kimseye söyleyemezler. Aksi halde, gördükleri ve görecekları saygıdan feragat etmiş olurlar. Saraya kabul edilmeleri halinde ise, yazılı veya sözlü olarak konuyu saray yetkilisine iletmek ve Şah'a iletilmesini talep etmek hakkına sahiptirler. Saraya kabul, müneccimler elverişli başka bir gün bildirmedikçe, yeni ay gününde olmaktadır. Saraya kabul edilen elçi, konakladığı yere döndüğünde, kapısında nöbetçiler bulur. Bu nöbetçiler bundan sonra onu ve malını, İsfahan'da olduğu sürece koruyacaktır.⁴⁹

Sonuç

Bu çalışmada, seyahatnamede aktarılan ve sarayın işleyişi ile Şah Süleyman'ın kişiliğinin izdüşümü niteliğinde örnek durum ve olaylara yer verilmiştir. Kaempfer'in İran'ı, Safevi Devletini ve Şah Süleyman'ı konu ettiği seyahatnamesi elbette burada anlatılanlardan çok daha kapsamlıdır. Çünkü, Kaempfer'in seyahatnamesinin kapsamı da, duyduğu, öğrendiği, araştırdığı ve şahit olduğu birçok olaya dayanmaktadır. Tüm bu ayrıntılara değinmek, ancak daha kapsamlı bir çalışmada veya seyahatnamenin tümünün Türkçeye çevirisinde mümkün görünmektedir.

16. yüzyılda, Şah I. Abbas döneminde İran toprakları Avrupalı seyyahların gözünde güvenli bir yer olmuştur. Bundan dolayı bu dönemde Safevi Devletine Avrupalı seyyahlar gelmeye başlamıştır.⁵⁰ 17. yüzyılda ise ülkeye gelen seyyahların sayısında artış olduğu bilinmektedir. Çoğunluğu elçi görevinde olan bu kişiler, Safeviler ile ticari anlaşmalar yapmak arzusu ve/veya Osmanlı'ya karşı birlik talebiyle gelmişlerdir.⁵¹ Ancak, yukarıda ele alındığı üzere, elçilik göreviyle gelmiş olmaları, kültüre dair bilgi toplamalarına engel değildir. Özellikle Kaempfer bu konuda oldukça önemli bir örnektir. Kendisi elçi olmasa da elçinin heyetinde sekreter göreviyle İsveç Krallığı adına orada bulunmaktadır. Araştırmacı yönü sayesinde ise günümüzde onun seyahatnamesinden bir *Safevi Devleti Tarihi* okuması yapılması mümkündür. Çünkü Kaempfer sadece gezip gördüğü yerleri ve yaşadığı olayları aktarmamış, İran'ı ve Safevi Hanedanı'nı incelemiştir. Ayrıca, birçok noktada Osmanlı'daki uygulamalar ve yaklaşımlarla karşılaştırmak suretiyle değindiği durum ve olgular da bulunmaktadır.

Kültürel öğeler ve tarih bilgisi dışında, seyahatnamesinin en önemli özelliği, çıkardığı İsfahan haritası, sarayların, parkların, bahçelerin, yapıların ölçülerini saptaması, seyahatinin rotasını haritalandırmasıdır. Kaempfer, seyahatinin ilk gününden itibaren her ayrıntıyı günlüklerine işlemiştir. Seyahatnamesi, seyahat notları ile günlüklerinin birleşiminden oluşturulmuştur. Günlüklerinde 150 civarında yerden söz etmiştir. Tüm seyahat rotası göz önünde bulundurulduğunda, ilk bakışta bu sayı az

⁴⁷Kaempfer, 1984, s.247-248.

⁴⁸Kaempfer, 1984, s.249.

⁴⁹Kaempfer, 1984, s.251.

⁵⁰Santamaria, 2015, s.3.

⁵¹Erdoğan, 2017b, s.11.

gibi görünebilmekte, fakat sadece 50 yeri dikkate alarak dahi, 20. yüzyılda aynı güzergâhtan İran'a gitmek mümkün olmuştur.⁵² Alman Oryantalist Hans Hüls, Kaempfer'in haritalarını kullanarak, 1970'li yıllarda söz konusu yerlerin keşfi için bir seyahat gerçekleştirmiştir.⁵³ Kaempfer'in notlarından elde ettiği bilgilerle, kendisi de bir seyyah gibi gerçekleştirdiği bu seyahatini *Kaempfer'in İzinden İran'a* başlığı ile yayınlamıştır.⁵⁴ Aktardığı bilgilerin doğrulanır nitelikte olması ve anlatımında kişisel görüşünü nadiren yansıtması gibi özellikleri nedeniyle, Kaempfer'in seyahatnamesinin Türk kültürü araştırmaları için önemli bir eser olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Kaynakça

- Ateş, A., (2011), *Avşarlı Nadir Şah ve Döneminde Osmanlı-İran Mücadeleleri*. Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Aydoğmuşoğlu, C., (2015), *Safevi Devleti Tarihi*, Ankara, Kimlik Yayınları.
- Deubel, H., (1982), "Vorwort", Hüls, Hans u. Hoppe, Hans (Bearb.), *Engelbert Kaempfer zum 330. Geburtstag Gesammelte Beiträge zur Engelbert-Kaempfer-Forschung und zur Frühzeit der Asienforschung in Europa*, ss. 11-14. Lippische Studien, Band 9, Lemgo, Wagener Verlag.
- Erdoğan, E., (2017a) "Safevi Devleti'nde Harem", *Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi / Journal of Turkish History Researches*, Yıl/Vol. 2, Sayı/No. 1 Bahar/Spring 2017, ISSN (çevrimiçi): 2459-0185 ISSN (basılı): 2548-091X, ss. 23-47.
- Erdoğan, E., (2017b), "Safevi Tarihine Dair Bir Bibliyografya Denemesi: XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Safevi Devleti'ne Giden Bazı Seyyahlar ve Seyahatnâmeleri", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, sy.1 (2017), ss.11-25.
- Gündüz, T., (2008), "Safeviler", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.35, s.451-457, İstanbul.
- Hinz, W., (Hrsg.), (1984), "Einführung" zu *Engelbert Kaempfer: Am Hofe des persischen Königs 1684-1685*, 1. Aufl., Thienemann, Edition Erdmann, Stuttgart.
- Hüls, H., (1982), "Auf den Spuren Engelbert Kaempfers im Iran", Hüls, H. u. Hoppe, H. (Bearb.), *Engelbert Kaempfer zum 330. Geburtstag Gesammelte Beiträge zur Engelbert-Kaempfer Forschung und zur Frühzeit der Asienforschung in Europa*, ss. 167-182, Lippische Studien, Band 9, Lemgo, Wagener Verlag.
- Kaempfer, E. (1982), "Medizinische Dissertation über zehn fremdländische Beobachtungen. Aus dem lateinischen übersetzt von Hals Hüls und Rothraut Müller König", *Engelbert Kaempfer zum 330. Geburtstag Gesammelte Beiträge zur Engelbert-Kaempfer-Forschung und zur Frühzeit der Asienforschung in Europa*, Lippische Studien, Band 9, Hüls, H. u. Hoppe, H. (Bearb.), ss.31-61, Lemgo, Wagener Verlag.
- Kaempfer, E. (1984), *Am Hofe des persischen Großkönigs 1684-1685*, Hrsg. Walther Hinz, 1. Aufl., Thienemann, Stuttgart, Edition Erdmann.
- Meier-Lemgo, K. (1960), *Engelbert Kaempfer erforscht das seltsame Asien*, 2. und erweiterte Auflage, Hamburg, Verlag de Gruyter & Co.
- Möhlmann, R., (2008), *Leonhard Rauwolf und Engelbert Kaempfer – Zwei Forschungsreisen verschiedener Zeiten und die Rückwirkungen ihrer Unternehmungen auf Europa*, Norderstedt Grin Verlag.
- Roemer H. R., (1986), *The Safavid Period*, The Cambridge History of Iran, C.6, Cambridge, Cambridge University Press.
- Santamaria, R. V., (2015), *İspanyol Elçi Garcia de Silva Y Gigueroa'nın gözüyle Safevi Şah Abbas Döneminde Ziyafet Merasimleri ve Kadınların Durumu*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Ankara.

⁵²Hüls, 1982, s. 167.

⁵³Deubel, 1982., s. 12.

⁵⁴Hüls, 1982.

ÇEVİRİLER

TRANSLATIONS

Tür: Çeviri **Gönderim Tarihi:** 01.04.2019 **Kabul Tarihi:** 28.05.2019
Atf Künyesi: Kaska, Ç. (Çev.) (2019).“Fars Edebiyatında Hamriyye”, *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2 (1), 114-118.

FARS EDEBİYATINDA HAMRİYYE

Mecdüddîn KEYVÂNÎ*
 Çev. Çetin KASKA**

Özet

Asıl konusu şarap, şarap içmek ve bununla ilgi şeylerin anlatıldığı şiirlere hamriyye denilmektedir. Fars edebiyatında ilk defa Sâ mânî dönemi şairlerin şiirlerinde içki tarif edilmiştir. Sâ mânîler döneminde bize ulaşan en önemli ve kapsamlı hamriyye Rûdekî-i Semerkandî’ye ait olan doksan iki beyitlik kasidedir. Rûdekî’den sonra en güzel ve derli toplu hamriyye yazan kimse şair Beşâr-i Mergezî’dir. Şair Menûçihri’nin kaside ve musammatlarında hamriyye söyleme geleneği en uç zirveye ulaşmıştır. Senâî ve Hâkânî gibi mütedeyyin ve dindar şairler bile şiirlerinde şaraptan bahsetmişler. Tasavvufun yaygınlık kazanması ve tasavvufi fikirleri beyan etmek için şiirin kullanılmasıyla birlikte hamriyyeler ve hamriyye ıstılahları mecazi bir surette kullanılmaya başlanmıştır. Hamriyye bütün nazım şekilleriyle yazılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Fars Edebiyatı, Fars Şiiri, Şarap, Hamriyye.

“Hamriyye” in Persian Literature

Abstract

The poems the main topic which is drinking wine and the related things are called as “hamriyye”. “Hamr” (wine) was defined in the Persian literature for the first time in the poems of the Samanid period poets. The most important and comprehensive “hamriyye” (wining poem) is a ‘qaside’ poem consisting of ninety-two couplets belonging to Rûdekî-i Semerkandî. Then comes the poet who wrote the most beautiful and ordered wining poetry is Beşâr-i Mergezî. Voicing wining poetry reaches its peak in the qasides and songs of the poet Menûçihri. Even pious poets like Senâî and Hâkânî mentioned wine in their poems. With the sufism’s becoming widespread and popular use of poetry to explain the sufi ideas, ‘wining poetry’ and the concepts about it began to be used metaphorically. Then ‘hamriyye’ began to be used in all forms of poetry.

Key Words: Persian Literature, Persian Poetry, Wine, Wining poetry,

* *Dânişnâme-i Cihân-i İslâm*, c.16, Tahran, 1393.

** Arş. Gör. Dr., İstanbul Üniversitesi/ Edebiyat Fakültesi/ Fars Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul/Türkiye. E-Mail: cetinkaska@hotmail.com, Orcid: 0000-0002-1168-5522.

Hamriyye

Ana teması şarap, şarap içmek ve bununla ilgi gerekli şeylerin anlatıldığı şiirlerdir. Farsçada bâde, mey, şarâb, mul, sehâ, nebîd/nebîz gibi kelimler içkinin eşanlamlı ve anlamdaşı kelimelerdir. Arapçada şarap kelimesine karşılık gelen yüzden fazla muadil kelime vardır, bunlardan birkaçı olan râh ve rehik gibi kelimeler Fars şiirinde kullanılmaktadır.¹ Bu makale, Fars edebiyatında ve Arap edebiyatında hamriyye olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır.

Fars Edebiyatında Hamriyye

Fars şiirinin doğuşu ve gelişiminin başlangıcı olan İslamiyet'in ilk yıllarında hamriyye, Farsça söyleyenler için en önemli konulardan biri haline gelmiştir. İslamiyet'ten sonra hamriyye söylemeye eğilimin artması sebepsiz değildir. Coğrafi komşuluk, özellikle İran'a İslamiyet'in girmesiyle birlikte Arap dünyası ile İran arasındaki kültürel alışveriş gibi nedenlerden dolayı Fars şiiri Arap edebiyatından etkilenmiştir.² Fars şiiri özellikle kalıplardan, görsel özelliklerden, şiir ve şarap ile ilgili olmayan hamriyye mazmunlarından etkilenmiştir. Çok eskiden İranlıların asma üzüm ve şarap sunma (sâkîlik) geleneği ile ilgilendiklerini gösteren çok sayıda örnek vardır. Örneğin Menûcihrî bir kasidesinde şarabı 700 veya 800 yıl kâfirlerin evinde mahpus kalan "Cemşîd'in kızına ithaf etmiştir."³ *Şâhnâme*'deki birçok işaret eski İranlıların kutlama ve eğlencelerindeki şarabın önemini göstermektedir.⁴

Fars şiirinin doğuşuyla birlikte hamriyye ve hamriyye söyleme geleneği maşuku tarif etmenin yanında çok eski bir geçmişe sahip olan Fars şiirinin asıl içeriklerinden biri haline gelmiştir. Nitekim Menûcihrî'nin bir musammattında Zerdüş'ten, üzüm bağı bekçisine, üzüm asması kızlarını "tekrar öldürmesi gerektiği" mesajı gelmiştir.⁵ Nizâmülmülk'ün *Siyerü'l-mülük*,⁶ Unsurü'l-Me'âlî'nin *Kâbûsnâme*⁷ ve Râvendî'nin *Râhatü's-sudûr*⁸ adlı eserlerinde şarap meclisi adabı ve şartları, şarabın yarar ve zararı hakkında yer alan bölüm Fars şiirinin ilk dönemlerinde hamriyye söyleyenlerin yüzyıllardır şarap yapmak ve şarap sunmak hakkında geniş bir bilgiye sahip olduklarını, kendi ıstılah ve hayali tasvirlerini onun etkisinde yaptıklarını göstermektedir. İran'da Arap dil ve edebiyatının nüfuzu sayesinde, hamriyye söyleyen Araplar da İranlı şairlerin eserleri üzerinde etkili olmuştur.⁹

Fars Dilinde Hamriyyenin Başlangıcı

İlk defa Sâmânî dönemi (261-389) şairlerin şiirlerinde içki tarif edilmiştir. Hermann Ethe'ye göre¹⁰ ilk defa Farsça hamriyye söyleyen kişi Sâmânî dönemi şairi olan Ebû Abdullâh Muhammed Cüneydî'dir. Sâmânîler döneminde bize ulaşan en önemli ve kapsamlı hamriyye Rûdekî-yi Semerkandî'ye (ö.329) ait olan 92 beyitlik kasidedir. Özellikle Rûdekî'nin bu hamriyyesinden sonra hamriyye geleneği revaç kazanmıştır. Rûdekî şarabın hazırlanışını şairane beyitlerle tarif etmiştir. Rûdekî üzümün asmadan toplanmasını, şirasının gül renkli şaraba dönüşmesini ve memduhu Nasr b. Ahmed Sâmânî'nin meclisinde sevincin doruğa çıkmasını tarif etmiştir. Rûdekî'nin tarif ettiği mecliste Horasan emirleri, devlet büyükleri ve ileri gelenler, Sicistân şehriyari Ebû Ca'fer'in şerefine şarap içmektedirler.¹¹ Sâmânî dönemi ile Gaznellilerin ilk döneminde bazı şairlerin şiirlerinde hamriyye mazmunları göze çarpmaktadır. Örneğin: Ebû'l-Hasan Alî Levkerî'nin¹² (ö.387) şiirlerindeki iki beyit ile Tâhir b. Fazl-i Çağânî,¹³ Ebû'l-Alâî-yi

¹ "Dehhodâ, ek" Bâde ve Hamr, "Şarap"

² Mahcûb, s.91-92.

³ Menûcihrî, s.143.

⁴ Firdevsî, c.1, s.44: c.3, s.6: c.5, s.324, 339: Şarap, şarap içme ve eski İranlıların dini hayatındaki yeri, ondan istifade etme tarzları ve şarap sunulan meclislerin adabı hakkında bilgi edinmek için bkz. Muin, c.1, s.450-51.

⁵ Menûcihrî, s.202, b.2495.

⁶ Nizâmülmülk, s.173-74.

⁷ Unsurü'l-Me'âlî, s.67-70.

⁸ Râvendî, s.416-28.

⁹ Victor Al-Kikk, s.52-61.

¹⁰ Ethe, s.22.

¹¹ Târih-i Sîstân, s.317-19.

¹² Safâ, c.1, s.422.

¹³ Safâ, c.1, s.428.

Şûsterî,¹⁴ Ebû Abdullâh Muhammed Cüneydî,¹⁵ Ebû'l-Müeyyed-i Belhî,¹⁶ Kısâ-i Mervezî,¹⁷ Ammâre-i Mervezî, Ebû Şekûr-i Belhî, Akâçî ve Revnegî-i Buhârî gibi kimselerin şiirleri.¹⁸ Rûdekî'den sonra en güzel ve derli toplu hamriyye yazan kişi şair Beşâr-i Mergezî olduğu görülmektedir. Gazneliler döneminde hamriyye söyleyen Beşâr-i Mergezî'nin (ö.432) bu on sekiz beyitlik kasidesi tam bir hamriyye örneğidir.¹⁹ Menûçihri'nin kaside ve şarkılarında hamriyye söyleme en uç zirveye ulaşmıştır. Kendisi Arap şiirindeki bütün tesire rağmen şarabı tarif etmek için Arapçanın zevk ve tabiatına uymayan yeni istiare ve mazmunlardan istifade etmiştir.²⁰ Hamriyye söyleme geleneği Menûçihri'nin şiirlerinin keyfiyet ve ölçüsünde devam etmemiş olsa da Fars şiirinde sabit olarak yerini korumaya devam etmiştir. Şairin mutluluk veya kederden bahsettiği her yerde şarap yer almıştır. Şarap hep sevincin artması ve mutsuzluğun azalmasının vesilesi sayılmıştır. Senâî²¹ ve Hâkânî²² gibi mütedeyyin ve dindar şairler bile şiirlerinde şaraptan bahsetmişlerdir. Şarabı, sakiyi, bir evde, bir sahrada ve bir ovada şarap içenlerin halkasını tarif eden bir kasidenin nesib bölümü en güzel ve cazibeli nesiblerdendir. Hamriyye söyleyen şairlerden biri Sırâceddîn Kumrî-i Âmulî'dir (ö.625). Kendisi kasidelerinin mukaddimelerini şarabı tarif etmeye ayırmıştır.²³ Ubeyd-i Zâkânî (ö.771) de bazı kaside ve terkihibendlerinde şarap ve şarap sunmadan bahsetmiştir.²⁴ Hicri sekizinci yüzyıl şairi Bedr-i Câçermî istiarelerle dolu bir kasidesinde memduhunun şarap ve kadehini tarif etmiştir.²⁵ Nezârî-i Kuhistânî (ö.721) 577 beyitten oluşan *Destûrnâme* adlı mesnevisinde şarabı övüp şarap içme adabından bahsetmiştir.²⁶ Araştırmaya göre daha çok hamriyye söylemeye eğilim gösteren ve bu edebi türde eser veren diğer şairler Yağmâ-yi Cendekî (ö.1276)²⁷ ve Mîrzâ-yi Habîbullâh-i Kâânî'dir. (ö.1272)²⁸ Muasır şairlerden Muhammed Takî Bahâr bazı dağınık hamriyye şiirlerle²⁹ birlikte şarabı tarif eden “*Şeb ve Şarab*”³⁰ adlı mufassal bir kasideyi Beşâr-i Mergezî'nin hamriyyesini taklit ederek yazmıştır. Ayrıca Rûdekî'nin hamriyyesini taklit ederek “*Der Vafsi Engûr*” adında bir kaside de kaleme almıştır.³¹ İmâd-i Horasanî (ö.1282) de birçok gazelinde şarap ve şarap içme hakkında bir iki beyit yazmıştır.³²

Kelimeler ve İstilahlar

Hamriyyeler yüzlerce ad, nam, lakap ve kinayeden oluşmuştur. Şairler şaraba olan sevgilerini kanıtlamak için ona çeşitli lakaplar vermişlerdir. Şarabın vasıflarını renk, koku, tat ve başka şekillerde tarif etmek için ona: Gül renkli, saf, şafak, incecik, eski, berrak, açık, tatlı, sarı, eğlenceli, lezzetli, iki yıllık mey, kâfur, altın sikke, sabah vakti gibi adlar vermişler. Ayrıca üzüm bağı, üzüm asması ve üzümün özsuğu şairin zihninde farklı çağrışımlar yapmış ve rengârenk istiare ve teşbihlere vesile olmuştur. Şarabın bu kinayeli vasıfları şairin baktığı her yerde ve uğraştığı her işte tesirini göstermiştir. Örneğin: altın kız, üzüm çocuğu, Mecusi oğlan, güneş çeşmesi, horoz kanı, sürahi gözyaşı, erimiş gümüş, güvercin gözü, neşe güllü, asma alevi, her dermanın İsa'sı, kötülerin anası ve haram su gibi nitelemeler şarap için kullanılmıştır. Şarabın türünü biraz tarif etmek için pişmiş, ham, baharatlı, hafif, saf, buharlaşmış, bir içimlik, iki içimlik, tortu, tortulu gibi tabirler kullanılmıştır. Acı görünen tatlı şarap meyhâne, meykede, bâdehâne, şarâbhâne, homhâne, homistân ve hommârhâne gibi özel yerlerde depolanmıştır. Hemmâr, mey frûş, pîr-i meyhâne, şerâbî ve şerabfrûş gibi adlarla anılan özel kişiler şarabı küpten çıkartıp kadeh veya kâseye koyup ya sunmuşlar ya da satmışlar. Şarap sürahi, testi ve şarap şişesine konularak eğlence meclisine getirilmiştir.

¹⁴ Safâ, c.1, s.439.

¹⁵ Safâ, c.1, s.441.

¹⁶ Safâ, c.1, s.403.

¹⁷ Safâ, c. s.447.

¹⁸ Mahecûb, s.93.

¹⁹ Safâ, c.1, s.452 (Bu gazelin tam metnini görmek için bkz.)

²⁰ Al-Kikk, s.54-63.

²¹ Senâî, s.27-28, 96, 296.

²² Hâkânî, s.39, 111, 143-144, 630-31.

²³ Âmulî, s.79, 83, 105, 155.

²⁴ Ubeyd, s.33-34, 98.

²⁵ Câçermî, s.33-34.

²⁶ Nezârî, c.1, s.264-65, 267, 272, 295; Nezârî, c.1, s.254 (Musafâ, Mukaddime)

²⁷ Cendekî, c.1, s.108-110, 141-42.

²⁸ Kâânî, s.505-506, 582, 924.

²⁹ Bahâr, c.1, s.173-74, 250, 268.

³⁰ Bahâr, c.1, s.602-606.

³¹ Bahâr, c.1, s.118-119.

³² İmâd-i Horasanî, s.112, 116, 135, 241.

Sakî, şerâbi, şerâbdâr ve piyâledâr gibi adlarla anılan kimseler câm, kâse, piyâle, sâger, kadeh, mînâ, şerâbe ve sâtân gibi özel adlarla anılan kaplara şarabı koyup servis etmişler. Şarap bazen sadece mutlu olunacak kadar, bazen de fitil gibi sarhoş olunacak kadar içilmiştir. Buna göre her grubun bir şarap içme sınırı vardır. Bu sınır kadehin üzerindeki çizgilerle belirtilmiş. Zayıf takatlıların “frûdîne” çizgisi yani yedinci çizgiden başlaması gerekirmiş. Ona tahammül edenler “kâseger” çizgisine gidermiş. Daha sonra sırayla “vereşker” (veya eşk), “ezrek” (veya sebz, siyah), “basare” ve “bağdât” çizgilerini kat edip sonunda “cûd” çizgisi veya ilk başladıkları çizgiye ulaşarak bu yedi çizgiyi tamamlamaları gerekirmiş.³³

Hamriyye ve Tasavvuf Şiirleri

Hicri beşinci yüz yılın sonlarına kadar şarap ve şarap sunma hakiki ve asıl manasıyla kullanılmış, ferahlatıcı berraklıktan murat, üzümün baş döndürücü özsuğu olarak düşünölmüştür. Tasavvufun yaygınlık kazanması ve tasavvufi fikirleri beyan etmek için şiirin kullanılmasıyla birlikte hamriyyeler ve hamriyye ıstılahları mecazi bir surette kullanılmaya başlanmıştır.³⁴ Mutasavvıflar insanlar arasında şiirin daha revaçta olduğunu görünce, tasavvufi fikirler beyan etmek ve halkı eğitmek için şiirin nesirden daha cazibeli olduğu kanısına varmışlardır. Burada ilgi çekici olan sadece kelamın vezinli söylenilmesi değildir, aşk, şarap coşkusu ve kara sevdadır. Tasavvuf şairleri çok cazibeli bir dille hamriyyeleri felsefi düşüncelerin kuruluşundan ve birçok soyut ifadelerden kurtarıp tarikat salıklarının zihinlerini tasavvufi düşüncelere sevk etmişler. Sonuç itibarıyla o dönemde bazı şairler asla şarap tatmamışlar veya tasavvufa girdikten sonra şaraptan el çekmişler. Bu şairler tasavvufi tecrübeleri ile manevi zevklerini şarap sözcükleriyle beyan etmişlerdir. Örneğin: Attâr’ın *Muhtârname* adlı eserinin kırk dördüncü bölümü Kalenderiyât veya Hamriyyât olarak isimlendirilmiştir.³⁵ Bir süre sonra bu üslup Fars edebiyatında çok yaygınlık kazanmıştır. Zahiren hamriyye olan ama manen tasavvufi bir mana içeren Fars şiirinin en güzel örnekleri ortaya çıkmıştır. Bu değişim Hâfız’ın şiirinde zirveye ulaşmıştır. Ayrıca hamriyye dilli gerçek anlamıyla da kullanılmaya devam etmiştir. Bir süre sonra mecazi ve hakiki dili birbirinden ayırt etmek neredeyse imkansız hale gelmiştir. Özellikle şiirlerinde hem mecazi hem de gerçek anlamıyla şaraptan bahsedenler bu işi daha da içinden çıkılmaz bir hale getirmiştir. Hakiki ve mecazi manaların birbirine karışmasıyla birlikte maddi şarabı manevi şaraptan ayırmak zorlaşmıştır. İlim ehli bir grup, şarap ile ilgili rumuzlu kelimeleri şerh etmek için risale ve kitaplar yazmışlardır. Örneğin *Gülşen-i Râz* adlı kitabın bir bölümü bu rumuzlu manaları bir parça açıklamak için yazılmıştır.³⁶ Bu manaları daha çok Şemseddîn Muhammed Esîrî-yi Lâhîcî (ö.912) *Mifâtihü’l-İ’câz fî Şerh-i Gülşen-ı Râz* ve Dâî-yi Şîrâzî³⁷ (ö.870) *Nesâim-i Gülşen*³⁸ adlı eserleriyle beyan etmişlerdir. Şeyh Mahmûd-i Şebusterî (ö.720)³⁹ Muhammed Şîrîn Şems-i Mağribî (ö.810)⁴⁰ ve Hâtîf-i İsfahânî (ö.1198)⁴¹ gibi şairlerin tasdikleri üzere mana ehli veya marifet erbabı için şarap, sâkî, meyhane ve bunun gibi ıstılahlar sembolik manalara gelmektedir.

Hamriyye Şiirlerinin Kalıpları

Derî şiirinin başından beri hamriyyenin içeriği şairler arasında çekişmeye neden olmuştur. Hamriyye her nazım şekliyle söylenmiştir. Tamamıyla hamriyye olan kasidelerin sayısı azdır ama teşbîh bölümleri hamriyye olan kasideler çoğunluktadır. Hicri on ikinci yüzyılda hamriyye mazmunlarıyla söylenilen Farsça gazellerin haddi hesabı yoktur. Özellikle Hâfız’ın hamriyye gazelleri bu konuda somut bir örnektir çünkü onun kadar şarap ve şarap içmekten bahseden başka şair yok gibidir. Birçok rubainin konusu da hamriyyedir.⁴² Hayyâm’a ait olan rubailer özel bir yere sahiptirler. Onun rubailerinde kullanılan şarap şüphesiz üzüm şarabıdır. Hayyâm’ın düşüncelerindeki önemli ipuçlarını bulmak için onun karmaşık

³³ Muîn, c.1, s.446.

³⁴ Pürcevâdî, s.7-13.

³⁵ Attâr, s.292-300.

³⁶ Şebusterî, s. 97-108.

³⁷ Lâhîcî, s.506-14.

³⁸ Dâî, s.266-72.

³⁹ Şebusterî, s.97-98.

⁴⁰ Mağribî, s.6-8.

⁴¹ Hâtîf, s.29.

⁴² Halîl Şîrvânî, s.139-49.

felsefesine bakmak gerekir. Hamriyye olan musammatlar, terciibendler ve terkihibendler Menûçihri ile son bulmamaktadır. Fars şiiri tarihi boyunca bu kalıplardan istifade eden her şair bu kalıpların bir bölümünü hamriyyeye ayırmıştır. Örneğin Vahşi-yi Bâfkî'nin (ö.991) arifane terciibendi⁴³ ve Kâânî'nin kaside ve musammatlarının bir bölümü.⁴⁴ Hamriyye olan mesnevilerin sayısı şaşırtıcı orandadır ancak bu kalıpla yazılan en büyük pay sâkinâmelere aittir.

Kaynakça

- Al-Kikk, Victor, *Râbîte-i Hamriyyât-i Menûçihri Bâ Mezâmîn-i Hamrî-yi Şu'arâ-yi Arab*, Der Mecmû'e-i Makâlât-i Çehâromîn Kongre-i Tahkîkât-i İrânî, c.1, (Nşr. Muhammed Alî Sâdıkyân) Şîrâz: Dânişgâh-i Şîrâz, 1353.
- Attâr, Muhammed b. İbrahim, *Muhtârname: Mecmû'e-i Rubâ'ıyyât* (hz. Muhammed Rızâ Şefî'i Kedkenî) Tahran, 1375.
- Bedr-i Câçermî, *Kasâid*, Kânpûr, 1898.
- Dâi-yi Şîrâzî, Nizâmeddîn Mahmûd, *Nesâim-i Gülşen: Şerh-i Gülşen-i Râz*, (Nşr. Muhammed Nezîr Râncehâ) Lahor, 1362.
- Esîrî-yi Lâhicî, Muhammed b. Yahya, *Mifâtihü'l-İ'câz fî Şerh-i Gülşen-i Râz* (Nşr. Muhammed Rızâ Berzeger Hâlkî ve Afet Kerbâsî) Tahran, 1371.
- Ethe, Hermann, *Târîh-i Edebiyât-i Fârsî*, (Çev. Rızâzâde-yi Şefik) Tahran, 1356.
- Firdevsî, Ebû'l-Kâsım, *Şâhnâme*, (Nşr. Celâl Hâlkânî Mutlak) Newyork, 1366.
- Hâkânî, Bedîl b. Alî, *Divân*, (Nşr. Ziyâeddîn Secâdî) Tahran, 1368.
- Halîl-i Şîrvânî, Cemâleddîn, *Nüzhetü'l-Mecâlis*, (Nşr. Muhammed Emîn Riyâhî) Tahran, 1366.
- Hâtîf-i İsfahânî, Ahmed, *Divân*, (Nşr. Vahîd-i Destgîrdî) Tahran, 1345.
- İmâd-i Horasanî, İmâdüddîn, *Divân*, Tahran, 1372.
- Kâânî, Habîbullâh b. Muhammed Alî, *Divân*, (Nşr. Muhammed Ca'fer Mahcûb) Tahran, 1336.
- Kumrî-yi Âmulî, Sıraceddîn, *Divân*, (Nşr. Yedullâh Şükri) Tahran, 1368.
- Mahcûb, Muhammed Ca'fer, *Sebk-i Horasanî Der Şi'r-i Fârsî*, Tahran, 1350.
- Menûçihri, Ahmed b. Kûs, *Divân*, (Nşr. Muhammed Debîr Seyâkî) Tahran, 1347.
- Muîn, Muhammed, *Mezdisnâ ve Adâb-i Pârsî*, Tahran, 1338-1363.
- Nezârî-yi Kuhistânî, Sa'deddîn b. Şemseddîn, *Metn-i İntikâdî-yi Divân-i Hekîm Nezârî-yi Kuhistânî*, (Nşr. Mezâher Mesafâ) c.1, Tahran, 1371.
- Nizâmülmülk, Hasan b. Alî, *Siyerü'l-mülûk* (Nşr. Muhammed İsti'lâmî) Tahran, 1385.
- Pürcevâdî, Nasrullâh, *Bâde-i Işk, Seyr-i Târîhî-yi Ma'nâ-yi İrfânî-yi Bâde Yâ Mey Der Şi'r-i Fârsî*, Neşr-i Dâniş, 1370.
- Râvendî, Muhammed b. Alî, *Kitâb-i Râhatü's-sudûr ve Âyetü's-sürûr Der Târîh-i Âl-Selcûk*, (Nşr. Muhammed İkbâl) Tahran, 1333.
- Safâ, Zebîhullâh, *Târîh-i Edebiyât Der İnan ve Der Kalemrov-i Zebân-i Pârsî*, c.1, Tahran, 1378.
- Senâî, Mecdûd b. Âdem, *Divân*, (Nşr. Müderris Rezevî) Tahran, 1380.
- Şebusterî, Mahmûd b. Abdulkerîm, *Gülşen-i Râz*, (Nşr. Samed Muvahid) Tahran, 1368.
- Şems-i Mağribî, Muhammed Şîrîn b. İzeddîn, *Divân*, (Nşr. Leonard Lewisohn) Tahran, 1372.
- Takî Bahâr, Muhammed, *Divân*, (Nşr. Mihrdâd Bahâr) Tahran, 1368.
- Târîh-i Sîstân*, (Nşr. Muhammed Takî Bahâr) Tahran, Zevâr, 1314.
- Ubeyd-i Zâkânî, Ubeydullâh, *Külliyât-i Ubeyd-i Zâkânî*, Tahran, 1376.
- Unsuru'l-Me'âlî, Keykâvûs b. İskender, *Kâbûsnâme*, (Nşr. Gulâmhüseyîn Yûsefi) Tahran, 1364.
- Vahşi-yi Bâfkî, Kemâleddîn, *Divân*, (Nşr. Hüseyin Âzerân) Tahran, 1380.
- Yagmâ, Ebû'l-Hasan b. İbrahim Kulî, *Mecmû'e-i Âsâr-i Yagmâ-i Cendekî*, (Nşr. Alî Âl Dâvud) Tahran, 1357-1362.

⁴³ Bâfkî, s. 625-35.

⁴⁴ Kâânî, s. 24, 47, 287, 388, 810-11.

KİTAP İNCELEMELERİ

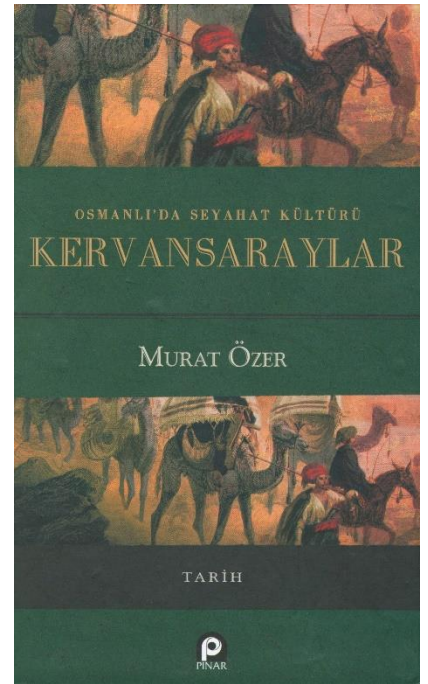
BOOK REWIEVS

Tür: Kitap İncelemesi**Gönderim Tarihi:** 26.12.2018**Kabul Tarihi:** 08.02.2019**Atıf Künyesi:** Gürsoy, A. (2019). “Murat ÖZER, (2018) Osmanlı’da Seyahat Kültürü: Kervansaraylar”, *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2 (1), 119-122.**Murat ÖZER, (2018) OSMANLI’DA SEYAHAT KÜLTÜRÜ: KERVANSARAYLAR**

(İstanbul: Pınar Yayınları, 188 s. ISBN: 978-975-352-480-3)

Adem GÜRSOY*

İlk çağlardan bugüne kadar gerçekleştirilen seyahat faaliyetleri kültürel, dinî, ekonomik ve askerî amaçlarla yapılmaktadır. Seyahat kültürünü oluşturan unsurlar ticaret yollarını, şehirleri ve ekonomiyi canlı tutmada büyük öneme sahip kervan yolculukları ve bu yolculukların konaklama yerleri olan kervansaraylardır. Anadolu ve Mezopotamya tarih boyunca önemli ticaret yollarının üzerinde olması sebebiyle konaklama faaliyetlerinin ortaya çıktığı ve konaklama yerlerinin en güzel örneklerinin verildiği yerleridir. Bu durumun temel sebebi doğuya ve güneye gitmek isteyenlerin, yani İpek ve Baharat yollarını kullanmak isteyenlerin buralardan geçmek zorunda olmasıdır. İpek ve Baharat yollarını kullanan tüccarların konaklama ihtiyacının karşılanması için Anadolu’nun pek çok yerinde kervansaraylar, hanlar inşa edilmiştir. İnşa edilen bu yapılar hem sosyal hayatı hem de ticareti etkilemiştir. Kervanların halk üzerindeki etkisini kervanla ilgili sözlerde görmek mümkündür. “Irak yerin haberini kervan getirir.”, “Uzak yerin salığını kervan getirir.”, “Yol bilen kervana katılmaz.”, “İt ürür, kervan yürür.”, “Kervan yolda düzülür.”, “Kuş uçmaz, kervan geçmez.”, “Topal eşekle kervana karışmak (katılmak)” (Şen, 2017: 152) gibi sözleri söyleyen bir halkın kervanlardan etkilenmediğini söylemek mümkün değildir. Ticaretin sosyal hayattaki etkilerini, ulaşım yolları üzerinde bulunan ve âdeta ticaret kervanları için doğal güzergâh durumunda olan Anadolu’da kurulmuş Türk devletlerinde de görmek mümkündür.

Anadolu Selçuklu Devleti ve Osmanlı Devleti coğrafya itibarıyla milletlerarası ticarete âdeta bir köprü durumundaydı. Bu durumun ticaret yollarının canlılığının devam etmesini sağladığı, bunun da beraberinde bir dizi tedbirin alınmasını gerekli kıldığı, kervansarayların yapımının böylece hız kazandığı ortadadır. Anadolu Selçuklu Devleti ve Osmanlı Devleti böylece hem kervan yollarının güvenliğini sağlamak hem de tüccarların barınma ihtiyacını temin etmek üzere pek çok kervansaray yapmıştır (Şen, 2017: 152).

Osmanlı döneminde Batılıların hem ticaret yollarını kullanmaları hem de Osmanlı kültürünü merak etmeleri neticesinde seyyahların Osmanlı topraklarına çok sık geldiği ve kervansaraylarda konakladıkları bilinmektedir. Bu seyahatleri sırasında pek çok seyyah notlar almış, seyahatnameler yazmıştır. Bu seyahatnamelerde hem Osmanlı kültüründen bahsetmişler hem de konakladıkları kervansarayları anlatmışlardır.

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Karaman/Türkiye. E-Mail: agursoy86@hotmail.com.

Bugüne kadar kervansaraylarla ilgili pek çok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalardan bazıları kervansarayların mimari özelliklerini incelerken bazıları da kervansarayların işlevlerini anlatmaktadır. Kervansarayların hangi amaçla yapıldığını, seyyahların yolculuklarını ve kervansaraylardaki yaşamını, yolculuklarının önemli bir parçası olan hayvanlarının bakımının nasıl yapıldığını, kervansarayların kültürel hayata etkisini konu edinen çalışmalardan birisi Murat Özer tarafından hazırlanarak 2018 yılında Pınar Yayınları tarafından çıkarılan *Osmanlı'da Seyahat Kültürü: Kervansaraylar* adlı kitaptır. Çeşitli gazete ve dergilerde kültür tarihi, sanat tarihi ve uluslararası ilişkiler alanında çok sayıda makalesi yayımlanan ve “Osmanlı Kervansaraylarında Sosyal Hayat” başlıklı yüksek lisans tezi ile kervansaraylar hakkında detaylı araştırmalar yapan Murat Özer bu çalışmasında seyahatnamelerden hareketle Anadolu’yu, Osmanlı’yı ve kervansarayları ele almıştır.

188 sayfadan oluşan eser, 14x21 cm boyutlarındadır. Ön kapakta eserin ismi, bir kervana ait iki resmin arasında iki satır halinde verilmiştir. İlk satırda “Osmanlı'da Seyahat Kültürü” yazarken; ikinci satırda daha büyük bir şekilde kitabın asıl konusunu içeren “Kervansaraylar” yazmaktadır. Bu yazının hemen altında kitabın yazarı Murat Özer’in ismi yer almaktadır. Kitabın arka kapağında ise kitapla ilgili bilgiler verilmiştir. Bu bilgiler kitabın yazılış amacını ortaya koymaktadır. Bu eserde Osmanlı’nın kültürü ve sosyal hayatı ile ilgili bilgilere ulaşılabileceğinin belirtilmesi konuya meraklı olan herkesin ilgisini çekmesi bakımından önemlidir.

Eserin ilk sayfasında Murat Özer’in kısa bir biyografisi vardır. İkinci sayfasında yer alan kitap bilgilerinin ardından üçüncü sayfada kitabın adı verilmiştir. Eserin beşinci ve altıncı sayfalarında “İçindekiler” bölümü vardır. Bu bölüm okuyucunun kervansaraylarla ilgili okumak istediği bölümleri daha kolay bulması açısından önem arz etmektedir. “İçindekiler” bölümü incelendiğinde eserin üç ana bölümden oluştuğu görülmektedir. Birinci bölüm “Kültür Tarihi Açısından Seyahatnameler”, ikinci bölüm “Kervan: Osmanlı'da Yolculuk”, üçüncü bölüm ise “Kervansaray” başlıklarını taşımaktadır. Bölümlerin içerisinde kervansaraylar ile ilgili ayrıntılı bilgilerin yer aldığı alt başlıklar kullanılmıştır.

Murat Özer “Ön Söz”de (s. 7-10) kervansarayları çalışma nedenini ve çalışmasını yaparken nasıl bir yol izlediğini kısaca anlatmıştır. Kervansaraylarla ilgili bu çalışmayı yapmasının temel sebebini, kervansaraylardaki sosyal ve kültürel hayatı ele alan çalışmaların yetersizliği olarak açıklar. Murat Özer 15 ve 16. yüzyıllarda Batılı ve Doğulu seyyahların kervansaraylarla ilgili yaklaşık 450 metin yazdığını ve bu metinlerden çok azının Türkçeye çevrildiğini belirtir. Bu eseri hazırlarken bu seyahatnamelerden faydalandığını dile getiren Özer, ön sözün son bölümünü teşekkürle ayırmıştır.

Eserin on birinci ve on dördüncü sayfalarında yer alan “Giriş” bölümünde Osmanlı dönemindeki ticaret yollarından bahseden Murat Özer, bu yollar üzerinde yer alan kervansarayların yakınlarında yerleşim birimlerinin kurulmaya başlandığını ve oraya yerleşen halkın ticari faaliyetlere katıldıklarını belirtmiş, kervansarayların şehirleşmedeki etkisi üzerinde durmuştur. Bu da Osmanlı döneminde şehirleşmenin nasıl olduğu ile ilgili fikir vermektedir. Ayrıca Osmanlı döneminde ahilerin, alperenlerin Anadolu’yu zaviyeler ve kervansaraylar ile inşa ettikleri belirtilmiştir. Bu durum eserde Türk kültürüne ait unsurların varlığının işareti olmuştur.

“Giriş”ten sonra eserin ana bölümlerine geçen Murat Özer, ilk olarak kitabının ana kaynağı olan seyahatnameleri kültür tarihi açısından değerlendirir. “Kültür Tarihi Açısından Seyahatnameler” başlığını taşıyan birinci bölümde (s. 15-34) seyahatnamelerin öznel ifadeler taşımasına rağmen tamamıyla bilimsel değerlerden yoksun olarak nitelendirilmesinin yanlış olduğunu belirtir ve seyahatnamelerin farklı alanlara kaynaklık edebileceğini dile getirir (s. 16).

Yazarın “Dinginlik Ülkesine Yolculuk” ve “Kervansaraylar ve Seyahatnameler” isimli iki alt başlık kullandığı birinci bölümde, Doğulu seyyahlar ile Batılı seyyahların seyahatnamelerini nasıl yazdığını görmek mümkündür. Özellikle İbn Battûta üzerinden Batılı seyyahlar ile Doğulu seyyahları karşılaştıran Özer, Doğulu seyyahların seyahatnamelerinde daha ciddi bir üslubun bulunduğunu; Batılıların seyahatnamelerinde ise daha öznel bir anlatımın olduğunu bildirir. Bu durum Doğu ile Batı insanının kültürel farklılığını da ortaya koymaktadır. Doğulu seyahatname yazarlarının Batılı çağdaşlarının aksine yeme içme, barınma gibi kişisel unsurları mahremiyet anlayışıyla okuyucuyla paylaştığını belirten Özer,

Doğulu seyyahların yaklaşımını “Yediğin, içtiğin sana kalsın; gördüğünü anlat.” şeklinde özetlendiğini dile getirir ve bu sebepten Batılı seyyahların yazdığı seyahatnamelerin daha fazla bilgi içerdiğini ifade eder (s.18).

Birinci bölüme “Kervansaraylar ve Seyahatnameler” alt başlığı ile devam eden Özer, bu bölümde Doğulu ve Batılı seyyahların seyahatnamelerinden bahsetmiş ve bu seyahatnamelerde Anadolu insanın nasıl anlatıldığına, kervansaraylar hakkında ne kadar ve hangi bilgilerin olduğuna dair pek çok bilgi vermiştir. Bu bölümde Doğulu seyyahların Osmanlı hayranlığını ve Batılı seyyahların Türk ve Müslüman bir devletin insanlarına bakışını kendi anlatımlarıyla bulmak mümkündür. Bu bölümde hem Batılı hem de Doğulu birçok seyyahı ve onların yazdığı seyahatnameleri tanıtan Murat Özer, İbn Battûta ile başladığı seyahatnameleri Aubrey Herbert’in seyahatnamesi ile araştırmasının genel çerçevesini çizerek bitirdiğini belirtmiş (s.32) ve eserinde faydalanmadığı ama başka alanlara kaynaklık edebileceğini düşündüğü bazı seyahatnamelerin ismini vererek birinci bölümü sonlandırmıştır.

“Kervan: Osmanlı’da Yolculuk” adını taşıyan ikinci bölüm (s. 35-50) Osmanlı Devleti’nde kervanların nasıl oluştuğunu, kervan yollarını, yolculuk esnasında alınan tedbirleri, kervanların konaklamasını anlatmaktadır. Bu bölümde kervanların sadece ticari amaçla oluşmadığı, güvenlik amacıyla da kervanların tercih edildiği belirtilmektedir. Ayrıca bu bölümde alt başlık olarak verilen “Kervan ve Kervancılar” ile ilgili bilgiler dikkat çekicidir. Özellikle kervanın oluşturulma sürecinde kervana katılacak kişilerin kendi aralarında örgütlenmesi, kervanın düzenin sağlanması için belli bir sistemin olması ve kervana katılan herkesin eşit haklara sahip olması önemli ayrıntılardır. Bu bölümde kervanların sadece ticaret işlevinin olmadığı belirtilerek halklar arasında kültürel alışverişi de sağladığı dile getirilmiştir. Kervanların oluşturulma süreci kadar önemli olan bir başka unsur da halk kültürüyle ilgili bilgileri de barındıran yüklerdir. Bu bakımdan Murat Özer ikinci bölümde taşınan yükler ile ilgili ayrıntılı olmasa da bazı bilgiler vermiş ve kervanların toplum kültürüne yansımalarını kısaca anlatmıştır.

Eserin üçüncü ve son bölümü (s. 51-165) “Kervansaraylar” başlığı ile sunulmuştur. Bu bölümde seyahatnamelerden hareketle kervansaraylar hakkında ayrıntılı bilgilere ulaşmak mümkündür. İlk olarak kervansaray isminin nereden geldiğini açıklayan Murat Özer, kervansarayların önce askerî amaçla ribat ismiyle yapıldığını, zamanla sınırların büyümesiyle içte kalan bu ribatların askerî özellikten çıkıp ticari faaliyetlerde kullanıldığını belirtmiş ve Türklerin diğer milletlerle ilişkileri neticesinde ribat isminin kervansaray olarak değiştiğini dile getirmiştir. Bu durum bir milletin kültüründe farklı milletlerden unsurlara da rastlanılabileceğini ortaya koymaktadır.

Murat Özer bu bölümde Türk kültürüne ait birçok unsuru kervansaraylar vasıtasıyla anlatmıştır. Özellikle kervansarayların yapımında vakıf kültürünün etkisinden bahseden Özer, ticari kaygıdan ziyade yardımlaşma kültürünün varlığını ortaya koymuştur. Yolcuların, fakir ve ihtiyaç sahibi kişilerin yeme içme, barınma gibi ihtiyaçlarını hiçbir bedel ödemedi veya cüzi bir bedel ödeyerek karşılayan kervansaraylar veya imaretler Türk kültürünün önemli bir parçası olmuştur. Kervansaraylardaki eşyaların Türk kültürüne göre düzenlendiğinden de bahseden Murat Özer, bu durumun Batılı ve Doğulu seyyahlar tarafından farklı karşılandığını belirterek Doğu insanı ile Batı insanı arasındaki kültürel farklılığı ortaya koymuştur. Kervansaraydaki odaların eşyasız ve mobilyasız olmasının Doğu insanın istirahat şekline uygun olduğunu belirten Özer, bu durumun Batılı seyyahlar tarafından garipsendiğini dile getirir. Busbecq, Pedro, Huart, Ubcini, Tavernier gibi seyyahlar Türklerin yerde yemek yemesini, yastık yerine eyerlerini kullanmalarını, kilim veya seccade üzerinde uyumalarını yadırgamış ve kervansaraylarda kendilerinin alışık olduğu döşek, yatak ve mobilyaların bulunmamasına şaşırılmışlardır.

Kervansarayların mimari yapısıyla ilgili bilgiler de dikkat çekicidir. Eserde evlerini dayanıksız, gösterişsiz yapan Türklerin “hayrat” olarak yaptığı eserleri çok sağlam yapmaları Batılı seyyahların dikkatini çekmiş; yapılan kervansarayları Türklerin dinî inançları sebebiyle kutsal gördükleri Kâbe’ye benzettiklerini söylemişlerdir. Bu bölümde seyyahların buna benzer ifadeleri çok sık kullandığı dikkat çekmekte ve Türk- İslam kültürü ile ilgili bilgilere de ulaşılabilir. Özer bu bölümde kervansarayların vakıf eserleri olduğunu ve bu yapıların genel olarak “Allah rızası için” yapıldığını vurgulamıştır. Bu durum Osmanlı’daki vakıf sisteminin tanınmasına da yardımcı olur. Kervansaraylarda sadece konaklamanın yapılmadığını, kervansarayların ibadet, eğitim, siyaset, güvenlik gibi sosyal ve kültürel unsurları da

barındırdığını vurgulayan Murat Özer, “Ticaretin Ötesinde” başlığı altında bu durumu ayrıntılı şekilde dile getirmiş; farklı örneklerle kervansaraylardaki sosyal hayatı okuyucuya sunmuştur.

Murat Özer; üçüncü bölümde kervansarayların bölümleri nalbant, şadırvan, çeşme, abdesthane, mescit, hamam hakkında ayrıntılı bilgiler vermiştir. Kervansaraylarda bu bölümlerin olması Türk kültürünün temizliğe, ibadete verdiği önemin göstergesidir. Bu bölümde üzerinde durulan bir başka konu ise seyyahlara, tüccarlara ve elçilere yapılan muameledir. Özellikle Pardeo'nun diliyle (s.87) Batılı görevliler ile kervansaraydaki görevlileri karşılaştıran Özer, kervansaraylarda herkese eşit muamele yapıldığını ve Batılı seyyahların konakladıkları kervansaraylardan genellikle çok memnun kaldıklarını belirtir. Özer, Osmanlı topraklarına gelmeden önce Türklerin adaletsiz, katliamcı olduğunu düşünen seyyahların kervansaraylardaki iyi muameleden sonra fikir değiştirdiğini belirtmiş ve seyahatnamelerde Türklerin hoşgörüsünün, alçakgönüllülüğünün ve adaletinin yer aldığını vurgulamıştır. Ayrıca bu bölümde ahi teşkilatı, tekke ve zaviyelerle ilgili bilgilerin verildiği, Osmanlı seyahat kültürünün sadece kervansaraylardan oluşmadığı görülmekte; ahi teşkilatının, tekke ve zaviyelerin Türk kültüründeki yeri ve önemi hakkında bilgiler edinilmektedir.

Murat Özer “Kervansaray” adını taşıyan üçüncü bölümden sonra “Sonuç” bölümü (s. 167-172) ile anlatmak istediklerinin kısa bir özetini yapmış ve okuyucunun anlatılanları zihinde toparlamasını sağlamıştır. “Sonuç” bölümünü kervansaraylarla ilgili detaylı bilgilere vakıf defterleri aracılığıyla ulaşabileceğini belirterek sonlandıran Murat Özer, eserini “Resim Listesi” (s. 173-174), “Kaynakça” (s. 175-182) ve “Dizin” (s. 183-188) ile tamamlamıştır.

Eserde dikkat çeken unsurlardan birisi kullanılan resimlerdir. Eserde yirmi resim kullanılmıştır. Okuyucunun yazılanları anlamlandırmasında resimlerin de olumlu yönde bir etkisi söz konusudur. Ancak resimlerin siyah-beyaz olması ve net olmaması bir eksiklik olarak göze çarpmaktadır. Bunun basımdan kaynaklı olduğunu düşünüyor, eserin sonraki baskısının daha dikkatli yapılmasıyla bu eksikliğin giderilebileceğini ümit ediyoruz. Kervansaraylar ile ilgili pek çok bilgi barındıran eser, Osmanlı'nın seyahat kültürünü merak eden herkese kaynaklık edebilecek bir çalışmadır.

Kaynakça

Şen, Y. (2017), “Yabancı Yolcunun Uzun Hikâyesinde Kervanlar ve Kervansaraylar”, *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi (OMAD)*, S. 4 (8), s. 151-167.

Tür: Kitap İncelemesi **Gönderim Tarihi:** 24.12.2018 **Kabul Tarihi:** 08.02.2019
Atf Künyesi: Özer, M. Ş. (2019). “Elif YILMAZ - Sena GÜME (Editörler), (2018) Toplum ve Kültür”, *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2 (1), 123-126.

Elif YILMAZ - Sena GÜME (Editörler), (2018) TOPLUM VE KÜLTÜR

(İstanbul: Kriter Yayınevi, 155 s. ISBN: 978-605-2228-17-3)

Mehmet Şirin ÖZER*

Eserin ilk dört sayfasında, alışıldık bir şekilde künye bilgileri yer almaktadır. Beşinci sayfada bizi eserin “Ön Söz” bölümü karşılamaktadır. Editörler Elif Yılmaz ve Sena Güme, “Ön Söz” kısmında sosyoloji, antropoloji, siyaset bilimi ve kültür hakkında bilgi vermektedirler. Ayrıca sosyal sistemin, toplumun ve bireyin davranışlarını şekillendirdiğini de belirtmektedirler. Din, sanat, ekonomi, müzik gibi alanların “toplum ve kültürün” ilişki ve pratiğinde sistem kurucu olduğuna değinmektedirler. Daha sonra çalışmalarının çerçevesini belirterek teşekkür bölümüne geçmektedirler. Politik kültür, ekonomik kültür, teknolojik kültür ve beşeri kültür gibi farklı açılardan yararlanan yazarlara, katkılarından dolayı şükran duyduklarını görmekteyiz. “Ön Söz” bölümü kitabın hacmine nispetle biraz daha kısa diyebiliriz. Yapılanların farklı ve yeni olan tarafları ile bunlara neden gerek duyulduğu, hangi gerekçelerden hareket edildiği, neyin niçin ve nasıl yapıldığı konusuna değinilmemiştir. Teşekkür borçlarının sahiplerine iadesi ile neticelenen “Ön Söz”ün arkasından “İçindekiler” bölümü gelmektedir.

Kitabın yedinci sayfasından başlayan “İçindekiler” bölümü dokuzuncu sayfada sona ermektedir. Burada bütün ana ve ara başlıklar tek tek ve sayfa numaraları ile birlikte gösterilmektedir. Bu durum araştırmacının hem hangi bilgiyi nerede bulması gerektiğini rahatlıkla görerek kısa sürede ona ulaşmasını kolaylaştırmakta hem de kitapla ilgili büyük resmi görmesini sağlamaktadır. Bu kısımdan da anlaşıldığı üzere kitap esas olarak yedi ana bölümden oluşmaktadır. Kitabın içeriğine baktığımızda her bölümün başında “Öz” kısmı bulunmaktadır. Bundan yola çıkarak bu kitabın, yedi makale bir araya getirilerek kaleme alınmış bir kitap olduğu söylenebilir.

Birinci bölüm “yaşalmışların günlük temsillerine” (s. 11-24), ikinci bölüm “zincirleri kırmanın imkânsızlığına” (s. 25-37), üçüncü bölüm “sosyal stalk kültürünün gelişimine” (s. 39-51), dördüncü bölüm “dünyanın büyümesine” (s. 53-72), beşinci bölüm “çalışan kadınların karşılaştıkları zorluklara” (s. 75-95), altıncı bölüm “kimlik ve kültürde meydana gelen dönüşümlere” (s. 97-128), yedinci bölüm ise “Türkiye’de yükselen Kore dalgasına” (s. 131-153) ayrılmıştır. “İçindekiler” bölümünün arkasından birinci bölüme yani esas mevzuya geçiş yapılmaktadır.

“Arrugas ve Mary And Max Animasyonlarında Yaşalmışların Günlük Temsilleri” başlığını taşıyan ve Volkan Yücel tarafından yazılan birinci bölümde (s. 11-24) yaşlılık, Mary And Max ve Arrugas

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Karaman/Türkiye, E-Mail: mozer.1333@gmail.com.

hakkında sırasıyla bilgi verilmektedir. Yazar giriş bölümünde animasyonların konu olarak yaşlıları seçmesinin riskli olduğunu belirtmektedir. Bunun sebebini ise popüler sinema tüketicilerinin çoğunlukla genç olmasına bağlamaktadır. Animasyonların daha çok macera türünde olduğunu, seyircilerin özellikle de fantazyaya dünyasının ve gerçek dünyada yaşamadığı hislerin abartılarak öykülenmesi olduğunu belirtir. Yaşanan insanların giderek çocukluklarına döndüklerini, ancak bunun anne babalarından bağımsız gerçekleşen bir geri dönüş olduğunu belirtir. Çünkü yaşlıların daha genç yaştaki aileleri, tıpkı onların çocukluklarındaki daha yaşlı ailelerinin yaptığı gibi onlarla ilgilenmeye başlar. Yazar bu bölümde çocukluk ve yaşlılık arasındaki benzerliğe ve yaşanmışlığa dikkat çekerek yaşlılara da bir çocuğa davranıldığı gibi davranıldığını ayrıntılı bir şekilde dile getirmiştir ve çocukluk ile yaşlılık arasındaki farklara değinmiştir. Ayrıca ergenliğini henüz bitirmiş, deneyimsiz bireylerle karşılaştırmaktadır. Ergenliğini yeni bitirmiş, deneyimsiz bireylerin şartlara uydukları takdirde özgürlüklerinin olduğunu, çocuklar ve yaşlılara nazaran kolayca şekil alabilir ve yönlendirilebilir olduğunu anlıyoruz. Çocukluk ve yaşlılık ise edilgen ve sabit kılınır. Birinde “büyüyüş” birindeyse “ölüm” kesindir. Bu yüzden kendilerinin bir sorumlusu olması gerekir. Bu bölümde Avusturalya yapımı bir hamur animasyon olan Mary And Max adlı filme yer vererek küçük bir kızın ve en yakın arkadaşı olan yaşlı komşusunun hikâyesini adeta canlandırmıştır. Bir çocuk ile bir yaşlının iyi bir arkadaş olabileceğini göstermiştir.

Kitabın giriş bölümünde animasyonların kendisine konu olarak yaşlıları seçmesi risklidir görüşü vardır. Ancak Mary And Max animasyonuna baktığımızda gayet başarılı bir şekilde aktarıldığını söyleyebiliriz. Çünkü Mary And Max hüznü övmez, yazıyı över. İki karakter de kendileriyle yeniden bir diyalog geliştirmenin yolunu, ötekine yazarak bulmuştur. Ayrıca yazar, bu bölümde Mary And Max ve Arrugas hikâyeleriyle ilgili resimler vererek okuyucunun görsel duyularını da harekete geçirmekte ve anlatıma canlılık katmaktadır. Birinci bölümün sonunda Mary And Max ve Arrugas adlı iki animasyon örneği vererek bölümün başında değindiği çocukluk ve yaşlılık ilişkisini güzel bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu iki animasyon örneği adeta bu bölümün özeti niteliğindedir. “Değerlendirme”, “Kaynakça” ve “Filmler” kısımlarıyla sonlandırılan birinci bölümün ardından, ikinci bölüme geçilmektedir.

“Zincirleri Kırmanın İmkânsızlığı” ana başlığını taşıyan bu bölüm altı ara başlıktan oluşmaktadır (s. 25-38). Furkan Yücel’in kaleme almış olduğu bölüm; sırayla aile, otorite, Yunan sineması, Yorgos Lanthimos ve Kynodontas hakkında bilgi vermektedir. Aile kavramının tanımını yaparak başlayan yazar, daha sonra Kynodontas “Köpek Dişi” filminden örnekler vermiştir. Kynodontas örneğinde otoriter yapı, bir aile modeli üzerinden incelenmiştir. Bu incelenmeye göre her yeni doğan birey gerek yetiştirme gerek büyüme koşulları nedeniyle salt bir benliğe sahip olamaz. Anneler ve babalar çocuklara kendi doğrularını öğretir. Film karakterleri ile güncel tipleri birleştiren yazar, insanlara kendi yaşantılarından birer kesit sunmaktadır. Aile toplumsal sistemi simgeler. Her sistem kendi bireylerine özgürlük gibi görünür. Film üzerinden verdiği örneklerden anlaşıldığı üzere bireyin hiçbir sistemde salt ve özgür iradeye sahip bir kimliği olamaz. Yani o sistemin başındakiler, merkezinde olanlar, alt tabakadakileri kendine benzetmeye çalışır. “Her sistem kendi anarşisini yaratır.” ana fikrini veren yazar, “Kaynakça” kısmı ile bölümü bitirir.

“Sosyal Stalk Kültürünün Gelişimi” ismini taşıyan üçüncü bölüm, Sena Güme tarafından kaleme alınmıştır. “Öz” bölümü ile başlayan yazar, bu kısımda beş ara başlıktan yararlanmıştır (s. 39-52). İletişim kişiselleşmesi, sanal varoluş, stalk/stalk’lama, stalk’la gelen sosyal zararlar ifadelerini sırayla anlatan yazar; internetin gelişim serüvenini paylaşarak konuya giriş yapmış ve stalk kelimesinin anlamı ile devam etmiştir. Avcılık dilinden gelen stalking; bir kişinin başka birinin izni olmadan korku yaratacak şekilde kasıtlı, ısrarlı ve tekrarlı olarak takip ve taciz etmesi anlamında kullanılır. Türkçeye geçen hali ise bir kişinin sosyal medya platformlardaki profilini gizlice incelemek anlamındadır. Stalk’ın yaygınlaşmasının en büyük sebebi, internet ve teknoloji alanındaki değişimlerdir. Günlük hayata baktığımızda stalk’ın sıradan ve zararsız olduğunu düşünürüz, çünkü sosyal medya kullanmayan ya da başkalarının hesabına gizlice bakmayanların sayısı çok azdır. Stalk yapmanın sonucu olarak ortaya yeni psikolojik rahatsızlıklar çıkmıştır. FOMO; kendisinin bulamadığı ve başkasının dâhil olduğu sosyal olaylar, deneyimler ve etkileşimlerle ilgili endişe duymak ve başkasıyla sürekli bağlantı kurmak arzudur. FOMO’lular gerçek hayatı bir kenara itip mutlu olmak için sosyal medyada vakit geçirirler. MOMO; takip edilen kişilerin sosyal medyada paylaşımında bulunmadığı zaman ortaya çıkan endişedir. FOJİ; kullanıcının sosyal medyada bir şey paylaşmak isteyince ne paylaşacağını bilememesiyle başlayan ve paylaştıklarını kimsenin beğenmeyeceği

ve yorum almayacağından korkmasıyla süren endişedir. BROMO; arkadaşlarının kişiyi dışlanmış hissetmemesi için onsuз yaptıkları etkinliklerle ilgili paylaşımında bulunmaması endişesidir. Yazar yukarıda verdiği hastalıklar ile stalk'lamanın sosyal sorunlarını anlaşılır ve akılda kalır şekilde ortaya koymuş ve değerlendirme bölümüne geçmiştir. Yazar, stalk'lamanın bir gözetleme olduğu düşüncesini ortaya koymuştur.

“Dünya'nın Büyüsü Bozulmuş Mudur?” başlığını taşıya dördüncü bölüm, “Öz” kısmından ve sekiz ara başlıktan oluşmaktadır. Çağla Tekgözen'in kaleme almış olduğu bölüm, tüketim kültürü, AVM'ler, sosyal kimlik ve akılcılaştırma kavramlarını sırasıyla işlemektedir (s. 53-72). Üretim süreçlerinin zaman ve mekândan bağımsız şekilde yarattığı mekânlar tüketim alışkanlıklarını değiştirmiştir. Böylece tüketim, içinde bulunduğu kültürel ve sosyal değerleri etki dışı bırakmıştır. Modern tüketim toplumunun yeni alışveriş mekânları, büyük kapalı AVM'ler ve süper-hiper marketlerdir. Bu mekânlar, gün geçtikçe farklılıklarını yitirmekte ve tüketimin tek tipi haline gelmektedirler. Tasarım ve tüketim ilişkisi üzerinde duran yazara göre; postmodern toplumlarda tüketim ortak bir paydaya dönüşmekte, kamusal alanların tüketimle olan ilişkisi genişlemekte, bu alanların kendi işlev ve nitelikleri değişim geçirmekte, tüketim kültürünün bir parçası haline gelmektedirler. Bu durum da tasarımda zamansallık yaşatmaktadır görüşünü savunan yazar; yazısının diğer bölümlerinde McDonald's ve İKEA gibi kurumsal firmalardan örnekler vererek devam etmiş; alışveriş kültürü ve AVM'ler konusuna farklı bir pencere açmıştır. “Sonuç” kısmında genel bir özet çıkar karşımıza. “Kaynakça” bölümüne de yer veren yazar dördüncü bölümü bitirir.

“İstanbul Finans Sektöründe Hamilelik Döneminde Çalışan Kadınların Karşılaştıkları Zorluklar” başlığıyla karşımıza çıkan beşinci bölüm, dört ara başlıktan oluşur (s. 75-95). Elif Evrim Uçan'ın kaleme aldığı bu bölümde çalışan, hamilelik, işveren, sağlık ve annelik konularına sırasıyla yer verir. Annelik kadın hayatının önemli dönüm noktalarından biridir ve kişinin bunu yaşamak istemesi bir haktır. Mevcut iş hayatından vazgeçmek bir çözüm değildir görüşüyle konuya giriş yapan yazar, İstanbul finans sektöründe çalışan kadınlara hamilelik dönemlerinde işverenleri tarafından sağlanan koşulların mevcut yürürlükte olan yasalara ne derece uygun olduğunu yapılan röportajlarla anlatmıştır. Dünyada çalışan kadın oranlarını tablolar şeklinde açıklayan Uçan; konuya istatistiklerle yaklaşmıştır. Bu durum da iş alanları dağılımına bakıldığında kadınların gelişmekte olan ülkelerde tarım, gelişmiş ülkelerde ise hizmet sektöründe çalıştığı sonucunu okuyucularıyla paylaşmıştır. Toplumumuzda kadının yeri ve toplumsal kültür bu konudaki en etkin rolü üstlenmekle birlikte, çalışan kadınların hamilelik, doğum ve sonrası annelik haklarının yeterince alınmaması, kadın istihdamının neden diğer ülkelerden düşük olduğunu bizlere açıklamıştır. Tablolar ve röportaj örneklerinden yararlanan yazar, inandırıcılığı artırmıştır. Henüz kesinlik kazanmamasına rağmen Çalışma Sosyal ve Güvenlik Bakanlığı tarafından yürütülen bir çalışmaya göre torununa bakan anneanne ve babaannelere devlet tarafından yapılacak parasal destekle doğum sonrası tekrar işe dönme teşvik edilmiştir. Bu projede ikilem olduğu görüşünü savunan yazar; amaç kadın istihdamının artırılmasıysa bunu yasalar ve işverenler üzerinden, çalışan sayısına göre anaokulları veya kreşler açmak suretiyle yapmanın daha uygun olacağını belirtir ve “Kaynakça” ile bölümü bitirmektedir.

“Küçükköy Boşnaklarının Türkleştirilmesi: Kimlik ve Kültüründe Meydana Gelen Dönüşümler” başlığı doksan yedinci sayfada karşımıza çıkmaktadır. Elif Yılmaz'ın kaleme aldığı altıncı bölüm, altı ara başlıktan oluşmaktadır (s. 97-128). Göç, mübadele, kültürel kimlik ve Küçükköy Boşnaklarını konu edinen bu bölüme; Balkan Savaşı zamanında göç eden Boşnaklar hakkında bilgi vererek giriş yapılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti kurulduğunda birçok farklı göçmen grubu nüfusu içinde barındırmak durumunda kalmıştır. Oysa yeni kurulan devletlerin en büyük emellerinden biri, homojen bir nüfus yaratmak ve azınlıklardan mümkün olduğunca arınmaktır görüşünü paylaşan yazar, bu bölüme küçük tarihi anekdotlar bırakmıştır. Göç ve göç eden milletin uyum sürecini konu edinen yazar; göçmen kimliğini de kısa bilgilerle anlatmıştır. Boşnak muhacirleri eğer göç etmemiş olsaydı Sırlara karşı daha güçlü olacaklardı düşüncesini benimseyen yazar, tarihî sözlerle ve “Kaynakça” ile bu bölümü sonlandırmıştır.

“Aşkın Kore Hali: Türkiye'de Yükselen Kore Dalgası” ismiyle karşımıza çıkan yedinci bölüm kitabın son bölümüdür. Âmine Zortul'un kaleme almış olduğu yedinci bölüm beş ara başlık, bir kaynakça ve öz bölümünden oluşmaktadır (131-153). Hallyu, Güney Kore, TV dizileri, kültürel endüstri ve popüler kültürü konu edinen bölüm; Türkiye ve Güney Kore ilişkilerini anlatarak konuya giriş yapmıştır. Kore'nin

yumuşak gücü olarak adlandırılan ve hükümet desteği gören Güney Kore kültürü Hallyu ve popüler kültürün Türkiye'deki etkilerini ve gelişim nedenlerini incelemiş ve kültürel endüstri konusuna geçiş yapmıştır. Yazar bu bölümde; Hallyu'nun Türkiye'de böylesine büyük bir etki yaratmasının arkasında Asya ülkelerinde olduğu gibi Konfüçyüsçü ahlak anlayışına sahip Kore dizilerinin Türk insanına yabancı gelmemesinin yattığını belirterek bölümü bitirir.

Kitap; Volkan Yücel, Furkan Yücel, Sena Güme, Çağla Tekgözen, Elif Evrim Uçan, Elif Yılmaz ve Âmine Zortul'un ele almış olduğu yedi farklı konudan oluşmaktadır. Bölümleri tek tek ele aldığımızda okuyucu ayrıntılı bir şekilde bilgilendirilmektedir. Kültür sadece soyut tartışmalarda daralıp kalamayacak bir yaratıcı etkinliğe sahiptir düşüncesi kitabı bitirdikten sonra akıllarda yer etmektedir. Eser, kültür kavramını çok çeşitli yönleriyle işleme bakımından kıymete değerdir.

Tür: Kitap İncelemesi

Gönderim Tarihi: 27.12.2018

Kabul Tarihi: 28.02.2019

Atf Künyesi: İrim, M. (2019). “Rıza Yıldırım (2018), Geleneksel Alevilik (*İnanç, İbadet, Kurumlar, Toplumsal Yapı, Kolektif Bellek*)”, *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2 (1), 127-131.

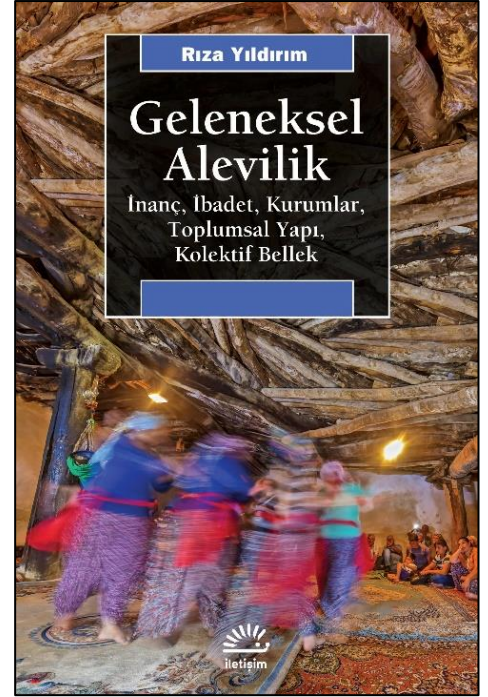
Rıza YILDIRIM (2018), GELENEKSEL ALEVİLİK

(*İnanç, İbadet, Kurumlar, Toplumsal Yapı, Kolektif Bellek*)

(İstanbul: İletişim Yayınları, 411 s., ISBN-13: 978-975-05-2509-4)

Müberra İRİM*

Alevilik inancıyla ilgili geçmişte ve günümüzde pek çok çalışma yapılmıştır. Özellikle son otuz yıldır akademik alanda Alevilik inancına aşırı bir ilgi olduğu görülmüştür. Fakat günümüzde yapılan akademik çalışmalar, 1950’den sonra kente göç eden Kemalizm, sosyalizm ve sol ideolojilerle tanışmış modern Alevilik üzerine yoğunlaşmıştır. Yalıtılmış bölgelerde kendi içine kapanan Aleviler, kentle ve kent kültürüyle tanışınca geleneksel Alevilikte oluşturulan toplumsal-dinî kodlar çözülmeye başlamıştır. Bu sebeple bugün yapılan modern Alevilik çalışmalarında Alevilik için önemli olan temel kodları görmemiz pek mümkün olmamıştır. Alevilik hakkında Türkiye’de yapılan ilk ciddi çalışmalar M. Fuad Köprülü tarafından yapılmıştır. Bu çalışmalar 20. yüzyıl boyunca yapılan çalışmaları derinden etkilemiştir. Lakin, Köprülü’nün düşünceleri ideolojik ve sosyal ortamdaki bağımsız değildir. Haliyle Alevilik tam olarak ele alınamamış ve bazı önemli hususlar gözden kaçırılmıştır. Mevcut çalışmalardan farklı ve Alevilik için gerekli bir çalışma ortaya koyan Rıza Yıldırım’ın bu eseri 2013-2016 yılları arasında TÜBİTAK tarafından kurumsal ve finansal olarak desteklenen bir projedir. Proje belirli aşamalardan geçtikten sonra *Geleneksel Alevilik (İnanç, İbadet, Kurumlar, Toplumsal Yapı, Kolektif Bellek)* adı ile 2018 yılı Ekim ayında İletişim Yayınları tarafından yayımlanmıştır.

13x19,5 cm boyutlarında 411 sayfalık hacme sahip olan kitabın ismi ön kapakta beş satır hâlinde okuyucuya sunulmuştur. Birinci satırda “Geleneksel”, ikinci satırda “Alevilik”, üçüncü satırda “İnanç, İbadet, Kurumlar”, dördüncü satırda “Toplumsal Yapı”, beşinci satırda ise “Kolektif Bellek” ifadesi yer almaktadır. İsimlerin bu şekilde alt alta dizilmesi, bizde, eserin yapı taşı oluşturulan kolektif belleğin şematik şeklinin ifade edilmeye çalışıldığı hissini oluşturuyor. Kitabın ön kapağındaki fotoğraf, okuyucuya muhtevasına dair haber veren bir nitelik taşımaktadır. Yazar, eserin arka kapağındaki açıklamalarıyla eserin içeriğiyle ilgili bir nebze de olsa bilgi sahibi olmamızı sağlamıştır. Yıldırım, arka kapakta Aleviliğin en alt katmanını oluşturan geleneksel Aleviliğin önemine değinir ve gitgide kaybolmakta olduğunu üzüntüyle ifade eder. Bu düşüncelerini “*Bir insanlık mirası göz göre göre kayboluyordu. Ve biz, her bir görüşmemizde bu gerçeği biraz daha yakından gözlemliyoruz, bu büyük kaybın hüznünü biraz daha*

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Karaman/Türkiye. E-Mail: irimuberra@gmail.com.

derinden seziyorduk.” şeklinde ifade etmiştir. Kitabı açtığımızda, ilk üç sayfada kitapla ilgili bilgiler var. Dördüncü sayfada ise okuru yazarın özgeçmişi karşılamaktadır. Özgeçmişte yazarın eğitim faaliyetlerini, Alevilikle ilgili daha önce yaptığı çalışmaları görme imkânı buluyoruz. Bu alanda yetkin bir araştırmacı olan Yıldırım’ın, 2017 yılında yine aynı yayınevinden *Aleviliğin Doğuşu* adlı kitabının yayımlandığını öğreniyoruz. Aynı sayfanın hemen alt kısmında yazar, eserin oluşum sürecini, proje kapsamını ve proje bursiyer isimlerini vererek bilgilendirmeyi sonlandırmıştır. Ardından gelen sayfada ithaf niteliği taşıyan *“Alçakta, yüksekte yatan erenler!..”* ifadesi yer alıyor.

Eserin yedinci sayfasından başlayan *“İçindekiler”* kısmı, onuncu sayfada sona ermektedir. *“İçindekiler”* den anlaşıldığı üzere kitap iki ana Bölümden oluşmaktadır. Fakat yazar bu ana bölümleri kendi içerisinde alt başlıklara ayırmıştır. Birinci Bölüm’de eserin teori ve yöntemine (s. 29-116), İkinci Bölüm’de ise geleneksel Aleviliğe (s. 117-389) yer verilmiştir. Eserin son iki başlığı *“Kaynakça”* (s. 393-405) ve *“Dizin”* (s. 405-411) için ayrılmıştır.

“İçindekiler” kısmının hemen ardından *“Kaynak Kişiler”* gelmektedir. Burada eserin temel iskeletini oluşturan derleme çalışmasının kaynak kişileri hakkında (yaş, Alevi toplumundaki yeri -dede, talip, ocakzade, cem âşığı, ana gibi- eğitim düzeyi, öğrenim durumu) bilgileri verilmiştir. *“Önsöz”*de *“Eksik Kalan Bir Hikâye”* ve *“Yitirilen Geleneksel Alevilik”* başlıkları ile bazı açıklamalarda bulunulmuştur. İlk başlığın hemen altında yazar, köylerde derleme yaparken tanıştığı Âşık Hüseyin’den bahseder. Âşık Hüseyin’in geleneksel Aleviliğe dair anlattığı her şeyi aşkla, büyük bir coşkuyla anlatması yazarı derinden etkilemiştir ve bu projeye girişmekle ne kadar doğru bir şey yaptığının farkına varmasına vesile olmuştur. Sözlü kültürde yaşayan engin bilgiler ve bu bilgilere sahip kişilerle tanışarak ivedilikle geleneksel Alevilik hakkında çalışma yapılmasının ne kadar doğru olduğunu bir kez daha kavramıştır o dönemde. Yazar, iki yıl sonra yine bir derleme çalışması yaparken Âşık Hüseyin’in vefat ettiğini öğrenir ve bundan derin bir üzüntü duyar. Yazar, eğer bu çalışma yapılmıyorsa Âşık Hüseyin ve onun gibi Hak âşıklarının bilgilerinin tamamen kaybolacağını söyleyerek çalışmanın gerekliliğini burada okuyucuya hissettirir. *“Yitirilen Geleneksel Alevilik”* adını taşıyan başlıkta ise 20. yüzyılda Kemalizm ve sol ideolojilerle tanışmasıyla ortaya çıkan melez kimlikten dolayı Aleviliğin en temel bileşimlerinden kopuşu, gelenekselliğin kaybına sebep olması anlatılmaktadır. Bu araştırma projesi *“Büyük kısmı kaybolan işte bu geleneksel Alevilik bilgisini tespit etmek amacıyla dizayn edilmiş ve hayata geçirilmiştir (s. 25-26).”* *“Önsöz”*ün sonunda kurumsal ve finansal olarak destek veren TÜBİTAK’a, kaynak kişilere (dede, baba, âşık, ana, kamber, sofu...), araştırma görevlilerine ve doktora öğrencilerine teşekkür edilmiştir. Mütevazı bir şekilde *“(…) ortaya çıkan bu eserin gerçek sahibi ve müellifi de onlardır. Kapakta benim isminin yazmasının tek geçerli nedeni, üç yüz ismin aynı anda yazılamayacak olmasıdır.”* (s. 28) ifadesi kullanılarak bu kısım sonlandırılmıştır. Yazar, *“Önsöz”*ün hemen ardından Birinci Bölüm’e giriş yapmıştır. *“Teori ve Yöntem”* adını taşıyan bu bölüm *“Literatür, Teorik Çerçeve, Yöntem”* diye üç ana başlıktan oluşmaktadır. Ardından gelen *“Giriş”* başlığı altında Aleviliğin kentleşmeden etkilendiği ortak referansların belirlenmesine yönelik sistemli ve kapsamlı bir çalışma yapılmamış olduğunu saptayan araştırmacı, eserini bu boşluğu doldurmaya yönelik atılmış bir adım olarak görmektedir. Burada çalışmanın konusu, saha çalışması için tercih edilen şehirler ve köyler de açıklanmıştır. *“Literatür”* ana başlığının alt başlığı olan *“Alevilik Çalışmalarına Genel Bir Bakış”*ta yazar, Alevilik üzerine yapılan çalışmaları modern dönemle sınırlı tutmanın yanıltıcı olduğu kanısındadır. Derli toplu bir literatür değerlendirmesi için en az 16. yüzyıl başlarına kadar gidilmesinden yana ve kendisi de eserini bu dönemden başlatmayı uygun görmüştür. Ardından Aleviliğin Osmanlı dönemine kadar uzanan zihniyet kodlarından bahsetmiştir. Kızılbaşların Şah İsmail’i desteklemesi sebebiyle Osmanlı, onları tehdit unsuru olarak görmüştür. Yavuz Selim de bu meseleye müdahale ederken Kızılbaşları sapkın ve Osmanlı nizamının siyâsi düşmanı olarak ilan eder. Yazar, Osmanlı’nın bu zihniyet mirası modern dönem Alevilik çalışmalarını şekillendirdiğinden bahsetmiştir. Yazının başında Türkiye’de yapılan ilk çalışmaların Köprülü tarafından yapıldığından bahsetmiştik. İdeolojik ve siyasal bakımdan bağımsız olmayan bu çalışmalar, kendinden sonra gelen nesillerin çalışmalarını da derinden etkilemiştir. Yazar, Köprülü Paradigması’na sadık kalan araştırmalara yer vermiştir. Bahsi geçen çalışmalar Aleviliğin tarihsel kökenlerine odaklanıp yaşayan Alevilikle dolaylı olarak ilgilenmiş ve 1980’lerden itibaren yaşayan Alevi topluluklarına bir yönelme olmuştur. Yıldırım, milliyetçi-muhafazakâr yaklaşım olarak kentleşen Alevilerden bahsederken ilk kuşağın Kemalizm’den,

ikinci neslin ise 1960 sonları ve 1970’lerde sol ideolojilerden etkilenip onu benimsediklerinden bahsetmiştir. Geleneksel Alevilikte dede, baba gibi yetkin kişiler varken 1980’lerde Alevi bilgi üretimi, temsilciliği konusunda kendisini yetkin gören yeni bir grup ortaya çıkmıştır: Alevi araştırmacıları. Tekrar Alevilikle ilgili araştırmalara dönen yazar, 1980’ler ve 1990’larda yapılan yayınların iki mesele etrafında döndüğünü tespit etmiştir: 1) Aleviliğin Türklük ve Kürtlükle ilişkisi, 2) Aleviliğin İslam’la ilişkisi. Araştırmacı, burada Aleviliğin iki kaynağı olarak kabul edilen sözlü gelenek ve yazılı eserler hakkında yapılan çalışmaların bazı hususlarda yeterli olmadığını vurgulamıştır. Yazar bugüne kadar yapılan çalışmaların sosyo-kültürel ve dinî bağlamdan kopuk bir şekilde ele alındığı, dolayısıyla da Aleviliğin inanç ve değerlerini tam olarak yansıtmadığı kanısındadır ve şiddetle kitap boyunca bu düşüncesini yinelemektedir. Öte yandan sadece sözlü gelenekler üzerine yoğunlaşan çalışmalar da yazılı kaynaklardan kopuk bir manzara oluşturur. Bu sebeple araştırmacı “Bizim araştırmamızda seçilen bölgedeki bütün Alevi köyleri taranarak sistematik bir derleme yapılmış, böylece sözlü ve yazılı Alevi hafızasının tam bir haritası çıkarılmıştır. Dolayısıyla bu proje hem ürettiği bilginin niteliği, hem de yöntemi bakımından alanda bir ilk olarak kabul edilebilir.” (s. 78) demektedir. Yazar, eserin hangi ihtiyaçlardan doğduğunu, neyi, niçin, nasıl yaptığını böylece açıklığa kavuşturmuştur. Birinci Bölüm’ün ikinci ana başlığı olan “Teorik Çerçeve”de “Alevi kimliğinin dönüşümü ve ortak referans problemi” genel hatlarıyla irdelenmiştir. Yazara göre, geleneksel Aleviliğin yaşadığı kırılmalarla Alevilik bilgisinde materyal, sosyo-politik, kültürel muhit gibi unsurlar kökten değişmiştir. Belirgin farklar maddelenip altlarına kısaca açıklamalar yapılarak durum Yıldırım tarafından aydınlatılmıştır. “1) Geleneksel Alevilik oluşum sürecini tamamlayıp nihai formunu ulaştırmıştır; modern Alevilik oluşum sürecinin henüz ortalarında olup teolojisi, kurumları, ana referansları ve kimlik unsurları bakımından nihai formuna ulaşmamıştır.” (s. 83) gibi geleneksel ve modern Alevilikteki radikal değişimler toplamda sekiz madde ile özetlemiştir. Daha sonra ele alınan bir başka konu, Alevilik çalışmalarında Aleviliğin temel inanç esaslarını, ibadet uygulamalarını ortaya koyan ve üzerinde uzlaşma sağlanmış bir tanımın henüz yapılamamış olmasıdır. Yazar, kimlik unsurları için iki özelliğe sahip olunması gerektiğini vurgular: Tarihsel derinlik ve toplumsal genişlik. Araştırmacı, mevcut ürünün daha çok ikinci kriter üzerinden ilerlediğini, toplumsal genişlik ölçümü yaparak Alevilik ortak referanslarını belirlemeye çalıştıklarını ifade eder. Daha sonra Aleviliğin ortak referanslarını bilgi niteliği bakımından üç ana kategoride incelemiştir: a) Sözlü kültür içinde nesilden nesle aktarılan soyut bilgi, b) Ritüeller, dinî-toplumsal kuramlar, uygulamalar veya “hâl” bilgisi, c) Yazılı kaynaklar. Araştırmacı bu tasnife uygun olarak sahadan derlediği sözlü bilgiyi, değerlendirme aşamasında niteliği esas olarak iki ana kategoriye ayırır ve buna göre metinler hâlinde tasnif eder. Birinci kategoride Alevi kolektif belleğini oluşturan yarı tarihsel yarı mitolojik anlatılar bulunmaktadır. Bu anlatılar kolektif menkıbe şeklinde tasnif edildikten sonra daha geniş bir metinsel bütünlük içinde düzenlenir ve “Teoloji, Mitoloji, Tarih” başlıkları altında toplanır. İkinci kategoride Alevi toplumsal yapısıyla, dinî sosyal kurumlarla, ritüeller ve inanç pratikleriyle, önemli şahıslarla ve yakın geçmişle ilgili bilgiler yer almaktadır. Yazar, Birinci Bölüm’de mitleri konu ederken İkinci Bölüm’de ritleri yani birinci bölümdeki mitlerin eyleme dökülmüş hâllerini ele almaktadır. Üçüncü ana başlık olan “Yöntem”de bu eserin şimdiye kadar yapılan çalışmalardan farkı “bilgi evreni” belirlemek olduğu ve bunları tarayarak kapsayıcı sonuçlara ulaşmaya çalıştıkları belirtilir. Bilgi evreni yani saha çalışmalarında kolektif belleği oluşturmaya çalışırken yaşanan aşamalar, izlenen yollar, kısacası *Geleneksel Alevilik* eserinin/ürünün kamera arkası, mutfak sırları okuyucu ile paylaşılır.

Eserin en hacimli ve önemli kısmını oluşturan İkinci Bölüm, “Giriş: Maddi ve Kültürel Muhit” ile başlar, “Mitoloji, Teoloji, Tarih, Sistem, Ritüel, Kitap, Ekler” diye yedi gruba ayrılarak devam eder. Alevilikte sözlü kültür, hayatlarının her alanında baskın bir yapıya sahiptir. Bilgi üretme, saklama, aktarma sözlü kültürün içerisinde gelişmektedir. Alevilik toplumunun temel kodları, kolektif bellekte saklanarak nesilden nesle aktarılmaktadır. Bu araştırma da kolektif belleğin Alevi toplumunda merkezî bir rol oynadığının farkındadır ve bunları eserde sınırları çizili bir alanda ortaya koymaktadır. Çalışmada “Mitoloji: Alevi Kolektif Belleği” başlığı altında anlatılanlara göre, geleneksel Aleviliğin kolektif belleğini oluşturan menkıbeler, anlatılar (mitik anlatılar) belirli yerlerde yoğunlaşmıştır. Menkıbelerin çoğu varlığın, meleklerin, insanoğlunun yaratılışını anlatır. Bu menkıbeler çoğunlukla *Kur’an*’da anlatılanlara uyumluken bazıları Alevilik inancına has özellikleri, olağanüstülükleri de içinde barındırmaktadır. Menkıbelerin yoğunlaştığı ikinci bir tema, Hz. Ali ve Ehl-i Beyt’in kerametleri ve faziletleridir. İslam tarihinden epizotlar da menkıbelerde, dolayısıyla kolektif bellekte önemli bir yer teşkil etmektedir.

Buradaki menkıbeler, Alevilik inancının temeline dair pek çok şeyi okuyucunun zihninde bir yere oturtmasında önemli bir yere sahiptir. Aralarda verilen menkıbelerle bilimin soğuk yüzü de bir nebze olsun yumuşatılmış gibidir.

Bu bölümün bir diğer ana başlığı “Teoloji: Alevi İnancının Temelleri”dir. Alevi dindarlığı ritüel ve pratik üzerine oturmuş bir dindarlıktır. Araştırmacı, Alevi inancının temellerini şu kavramlarla özetlenmiştir: 1) Nur-Soy-Silsile, 2) Hak-Muhammed-Ali, 3) İnsan, 4) Şeriat-Tarikat. Bu sistem, kutsal bilginin irsi olarak taşındığı düşüncesindedir. İnançlarına göre ilk yaratılışta Allah’ın nurunun bir parçası seçkin zümreye verilmiş ve bu nur irsi olarak yüzyıllarca taşınmıştır. Muhammed-Ali’den sonra kutsal bilgi On İki İmam’a, daha sonra da mürşitlik görevi imamlar soyu olan dedelere kalmıştır. Alevi geleneğinde İslam yorumu şeriat ve tarikat olmak üzere ikiye ayrılır. Şeriatı reddetmezler, hatta Hz. Peygamber ile özdeşirler. Fakat Hz. Peygamber’den sonra şeriatın bozulduğunu savunurlar. Tarikatı ise Hz. Ali ile bağdaştırırlar; hatta menkıbelerinde Hz. Peygamber’in veda haccından sonra Hz. Ali’yi vasi olarak ilan ettiğini, bazı menkıbelerde de yazılı olarak ilan edecekken bir tartışma çıktığını ve sonrasında yazamadığını anlatırlar. Bu yüzden doğru yolu, Hz. Ali ile devam eden yol olarak görürler.

Alevilerin tarihe, özellikle de İslam tarihine bakışlarında kendine özgü birtakım farkları görmek mümkündür. Araştırmacı, Alevilerin tarih anlayışlarını “Tarih: Alevi Belleğinde Geçmiş” başlığı altında incelemiştir. Kolektif belleği oluşturan menkıbeler incelendiğinde önemli bir kısmının tarih ve geçmiş algısını inşa etmek için olduğu görülmüştür. Bu tarihin mitolojik nitelikli bir geçmiş olduğu çok aşikârdır. Bunun sebebi de kolektif bellekte tutunmanın en kolay yollarından biri olmasıdır. Alevi tarihinin kurucu dönemleri üç dönemdir: 1) Âdem ve yaratılış, 2) Muhammed-Ali, Ehl-i Beyt ve İslam’ın doğuşu, 3) Hacı Bektaş-ı Veli, ocak ataları ve ocakların kuruluşu.

Saha çalışmalarından derlenen bilgilerin önemli bir kısmının geleneksel Alevi toplumunun sosyal yapılanması, dinî örgütlenmesi ve kurumları hakkında olduğu görülmüştür. Bu bilgiler “Sistem: Toplum Düzeni ve Otorite İlişkileri” başlığı altında özetlenmiştir. Aleviliğin dinî toplumsal sisteminin temeli dedelik ve talipliktir. Soy ilkesi gereğince Aleviler iki ana bölüme ayrılmıştır. Dedeler, Ehl-i Beyt nesli olarak bilinir ve kutsal bilgi taşıyıcıları, anlatıcılarıdır. Dedelere bağlanan ve Ehl-i Beyt nesli olmayanlar ise talip olarak adlandırılmıştır. Dedelik, soyla belirlenir ve kurucu atasının ismini taşır. Alevi toplumunun dinî düzeyini belirleyen önemli etmenlerden birisi de Hacı Bektaş-ı Veli soyundan geldiği söylenen Çelebi ailesidir. Bu aile ocaklar üzerinde manevî otorite olarak kabul edilir. Geleneksel Aleviliğin toplum yapısının ve inanç sisteminin merkezinde yer alan kurumlardan biri de musahipliktir. Musahiplik, dedelikten sonra geleneksel Alevi sisteminin taşıyıcılığını yapan kurumdur.

Geleneksel toplumların kurgusu mitlerden oluşur. Çünkü mitler varoluşu, evreni yöneten hakkında bilgi sahibi olma ihtiyacımızı ve bazı durumları anlamlandırmamızı, tarihi oluşturmamızı sağlar. Böylece kolektif bellekte yüzyıllar boyunca kalıcı olmasını sağlarız. Rit de toplumların kurgusunu sağlamakta en önemli ikinci etmendir. Tüm bilgilerin yüklendiği kolektif bellekte mitler ve ritler saklanır. Geleneksel Alevi toplumunda mitlerin eyleme dönüştüğü çok önemli ritüeller vardır. Yazar, bu bilgileri “Ritüel: İbadetler ve İnanç Uygulamaları” başlığı altında verir. Alevilerin ritüel sisteminin merkezinde cem ibadeti yer almaktadır. Aleviler için cem, aslında ibadetten de öte, çok farklı bir ritüeldir. Dinî-toplumsal sistemin bütün sembollerini içinde barındıran eylemler kompozisyonudur. Cemler kendi içinde gruplara ayrılır. En önemlileri ise görgü cemidir. Çünkü bu cem, dinî-sosyal sistemi ayakta tutan bir iskelet gibidir. Farklı amaçlara dönük cemler de vardır. Bunlara “Musahiplik Cemi, Düşkün Kaldırma Cemi, Birlik Cemi, Hızır Cemi, Cumalık Cemi” vb. örnek verilebilir. Cem dışındaki önemli Alevi ibadetleri, ziyaret (türbe) ve kurban ritüelleridir. Alevilik inancında kurban kesmek, adamak Allah ile erenler ve evliyalarla temasa geçmenin aracı olarak görülür. Ziyaret ibadeti de aynı amaca hizmet etmektedir.

Alevi inanç sisteminin gövdesi, sözlü kültürle oluşturulmuştur. Fakat bu, Alevilerin yazılı kaynakları olmadığı anlamına gelmez. Alevi köyleri yalıtılmış, kapalı yapıya sahip olması ve genelde dağlık yerlerde yaşam sürmelerinden dolayı kurumsallaşmış eğitim mekanizmalarından yoksun kalmışlardır. Eskiden Alevi köylerinde cami varmış ve dolayısıyla imam da mevcutmuş. Eski imamlar çocuklara okuma yazma öğretirlermiş. Böylece az da olsa yazılı kaynak ortaya koyabilme şansı bulmuşlardır. Araştırmacılar tarafından saha çalışmalarında kaynak kişilere yazılı eserlerle ilgili soru

sorulmuş ve izin verdikleri ölçüde derlenen bilgilerden bir katalog hazırlanmıştır. Hazırlanan katalog üzerinden Alevilik inancının yazılı kaynakları araştırmacı tarafından “Kitap: Aleviliğin Yazılı Hafızası” bölümünde kısaca tasnif edilip değerlendirilmiştir. Sahada en çok karşılaşılan yazılı eser *Kur’an-ı Kerim* olmuştur. Daha sonra karşılaşılan en yaygın eserler *Faziletname*, *Buyruk* ve *Maktel-i Hüseyin (Kumru)* olmuştur. Destanlar, divanlar, cönkler, risaleler, *Hüsniye*, *Makalat*, *Velayetname-i Hacı Bektaşî Veli* gibi eserlerle de karşılaşılmıştır. Bu bölümden sonra gelen “Sonuç” kısmında eserin tamamı özetlenmiş, modern Aleviliğin doğuşundan bahsedilmiş ve çalışmada yazarın dikkatini çeken bazı hususlara değinilmiştir.

Saha çalışmalarında derlenen menkıbeler -hepsi değil-, ekiplerin ellerinde atölye çalışmalarından geçtikten sonra kitabın içerisinde “Ekler: Kolektif Menkıbe Örnekleri” başlığı altında toplanmıştır. Hemen ardından gelen “Kaynakça” ve “Dizin” ile kitap sona ermektedir.

Geleneksel Alevilik, Alevilik inancına dair birçok yanlış bilineni düzeltmiş, pek çok gizi aşikâr etmiştir. Bu yönüyle alandaki önemli bir eksiği giderecek niteliklere sahiptir. Yıldırım’ın bu çalışması, Alevilik içerisinde netliğe kavuşamamış bazı konulara getirdiği açıklamalarla Alevilik çalışmalarına yeni kapılar ve ufuklar açacaktır. Okunması dileğiyle...

KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ

EDEBİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ (EFAD)

A. EFAD Yayın Kuralları

- ❖ KMÜ EFAD Dergisi'ne gönderilmesi planlanan yazı ve çalışmalar daha önce hiçbir yerde yayınlanmamış ya da yayınlanmak üzere gönderilmemiş olmalıdır.
- ❖ KMÜ Edebiyat Fakültesi Dergisinde (EFAD), sosyal ve beşeri bilimler alanında öncelikli olarak orijinal araştırmalar, özgün derlemeler, genişletilmiş bildiri, orijinal çeviri, kitap kritiği ve editöre mektup türünde Türkçe yazılar yayınlanır.
- ❖ KMÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi'ne (EFAD) gönderilen çalışmalar, ilk aşamada editör grubu tarafından dikkatli bir şekilde ve nesnel bir bakış ile incelenmektedir. EFAD'a gönderilen makalelerin yazım kurallarına uygun olmaması halinde editör grubu, gönderilen makaleleri doğrudan reddedebilmektedir. Makaleler, eğer EFAD'ın yayın ve yazım kurallarına uygun bir şekilde hazırlanmış ise "çift körleme" tekniği ile üç hakeme gönderilmektedir. Üç hakemden en az iki hakemin olumlu rapor vermesi üzerine de gerekli düzenlemeler yapıldıktan sonra çalışmalar ilgili sayılarda yayınlanmaktadır.
- ❖ "Çift körleme" tekniği uyarınca yazarların isim ve kurum bilgileri orijinal metinden çıkartılarak alanında uzman hakemlere gönderilir. Hakem bilgileri yazarlarla, yazar bilgileri hakemler ile hiçbir koşulda paylaşılmaz.
- ❖ Hakem değerlendirme süreci maksimum 30 gün olarak belirlenmiştir. Değerlendirilmek üzere hakeme gönderilen; ancak herhangi bir geri dönüş sağlanmayan makaleler için yeniden bir hakem belirlenir ve çalışma için hakem süreci tekrar başlatılmış olur. Verilen süre içerisinde kendisine gönderilen çalışmayı değerlendirmeyen hakemin "Hakem Kurulu" üyeliği, dergi yönetimince değerlendirmeye alınır.
- ❖ KMÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi'ne (EFAD) gönderilen bir kurum ya da kuruluş tarafından desteklenmiş ya da Yüksek Lisans veya Doktora tezlerinden hazırlanmış çalışmaların ilk sayfasının altında dipnot olarak mevcut durum belirtilmelidir.
- ❖ KMÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi'ne (EFAD) gelen makaleler hakem süreci sonrasında gerekli düzeltmelerin yapılması gayesiyle yazarlara gönderildiğinde yazar, hakem önerileri dışında kalacak ve orijinal metni değiştirecek boyutta ekleme veya çıkartma yapamaz.
- ❖ KMÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi'ne (EFAD) gönderilen ve hakem önerileri doğrultusunda yayınlanması uygun görülen makalelerin son hali gözden geçirilmek üzere yazara tekrar gönderilir. Yazarın kontrolü sonrası, hakem süreci tamamlanan eserler geliş tarihi esas alınarak yayınlanır.
- ❖ KMÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi'ne (EFAD) gönderilen makalelerin her türlü hakkı yazar tarafından dergiye devredilmiş sayılır. Bu işlem için yazardan bir imza ve onay belgesi istenmez. Sisteme yüklenen çalışmalar her hakkı ile EFAD'a devredilmiş olur.
- ❖ KMÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi'ne (EFAD) gönderilen makalelerin sorumluluğu (bilimsel etik kuralları, intihal vb.) tek taraflı olarak yazar ya da yazarlara aittir. EFAD bu konuda bir yükümlülük altına sokulamaz.
- ❖ KMÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi'ne (EFAD) gönderilen makaleler "iThenticate" ya da "Turnitin" isimli intihal tespit programları ile taranmaktadır. İntihal oranının aşıldığı durumlar için Editör grubu gerekli yaptırımlarda bulunma yetkisini elinde bulundurur. Bu gerekçe ile çalışmalar reddedilebilir.

- ❖ Yukarıda zikredilen kurallara uymayan eserlerin, hiçbir koşulda değerlendirmeye alınmayacağını unutmayınız.
- ❖ KMÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi'nde (EFAD) yayınlamak istediğiniz makalelerinizi efad@kmu.edu.tr adresine de gönderebilirsiniz.

B. EFAD Yazım ve Kaynakça Kuralları

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi'nde (EFAD) kullanılan, kullanılacak olan kaynakça, künye, metin içi gönderme ve alıntı ile ilgili uyulması gereken kurallar APA American Psychological Association – Amerikan Psikoloji Derneği (APA) sistemi temel alınarak hazırlanmıştır. Daha ayrıntılı bilgi ve yazım kuralları için APA'nın web sitesi (<http://www.apastyle.org>) ziyaret edilebilir.

- ❖ Dergiye gönderilecek makaleler Word dosyası içerisinde A4 boyutunda; üstten 2 cm. ve alttan 1.5 cm. soldan ve sağdan 1.5 cm. şekilde hazırlanmalıdır.
- ❖ Makaleler Times New Roman yazı tipinde ve tek satır aralığı ile yazılmalıdır. Makale başlığı (Türkçe ve İngilizce) 12 kelimeyi geçmeyecek düzeyde kısa ve konuyu kapsayacak şekilde olmalı, kelimelerin baş harfleri büyük olmak üzere küçük harflerle, 12 punto ve bold olarak yazılmalıdır.
- ❖ Makalenin “özet” bölümü araştırmanın amacını, yöntemini ve elde edilen bulguları yansıtabilecek şekilde, en az 250 ve en fazla 350 kelime olarak, Türkçe ve İngilizce hazırlanmalıdır. Makalenin dili Türkçe ise “Özet,” yabancı dilde ise “Abstract” başa gelmelidir. Anahtar kelimeler ise en az 3 en çok 5 kelimedenden ibaret olmalıdır.
- ❖ Yazar adları makale başlığından sonra bir satır boş bırakılarak 10 punto ve bold olarak ismin/isimlerin baş harfi büyük; soy isminin ise tamamı büyük olacak şekilde yazılmalıdır. Yazar adları sayfanın sağ tarafına hizalanmış bir şekilde yerleştirilmelidir. Akademik unvanlar ve diğer hususlar dipnotta 8 punto büyüklüğünde belirtilmelidir (Örn: Unvan, Üniversite adı, fakülte adı, bölüm adı, e-posta veya (Kurum Adı, Bölüm Adı, e-posta).
- ❖ Birinci düzey ana başlıklar 12 punto, kalın ve düz olmalı, her kelimenin ilk harfi büyük harfle yazılmalıdır. Makalelerde problem/çalışmanın konusu, giriş bölümü içinde açıkça belirtilmelidir. Giriş bölümünü sırasıyla yöntem, varsa bulgular, yorum/tartışma ve sonuç bölümleri izlemelidir. Alanlara göre farklı bölümler yer alabilir. Metin içindeki diğer bütün bölümler de 12 punto ve tek satır aralıklı olarak, biçimlendirme bozulmadan yazılmalıdır.
- ❖ İkinci düzey alt başlıklar 11 punto ve sözcüklerin ilk harfleri büyük olmak üzere küçük harfle, kalın ve italik olarak yazılmalıdır.
- ❖ Üçüncü düzey alt başlıklar sözcüklerin ilk harfleri büyük olmak üzere küçük harfle, italik ve 10 punto olarak yazılmalıdır. Dördüncü düzey alt başlıklar ilk harfleri büyük olmak üzere küçük harfle, italik ve 10 punto olarak yazılmalı ve bir “tab” içeriden başlamalıdır.
- ❖ Makale içindeki tablolar, biçimsel olarak kendi içeriğinin gerektirdiği biçimde oluşturulmalı, tablo başlığı numaralandırılmış, tablonun üstünde ve ortalanmış olarak yazılmalıdır.
- ❖ Sonuç kısmında alt başlık kullanılmamalı; dilendiği takdirde maddeler halinde sıralama yapılabilir.

Dergiye Yazı Gönderecek Yazarların Özet Olarak Kaynakça Bölümünde Dikkat Etmesi Gereken Genel Kurallar

- ❖ Yazar sayısı eğer beşten fazlaysa, ilk beş yazarın adları künyede verilmeli, beşinci yazardan sonra “ve diğerleri” ifadesi kullanılmalıdır.
- ❖ Bir çalışmanın yayın tarihi bulunamazsa en son telif hakkı verildiği tarihi verilmeli; tarih bilgisi hiç bir şekilde bulunamıyorsa “tarih yok” anlamına gelen “t.y.” kısaltması kullanılmalıdır.
- ❖ Kaynakça bölümünde yayına hazırlayan kişinin adından sonra hazırlayan(lar) yerine (Haz.), editör(ler) yerine ise (Ed.) kısaltması kullanılmalıdır.
- ❖ Kaynakça bölümünde dergi ve kitap adları tam ismi ile kısaltılmadan *eğik (italik)* olarak yazılmalıdır.
- ❖ Kaynakça bölümünde bildiri kitapları aynen “kitap” gibi, bildiri kitabından alınan bir bildiri de “kitap bölümü” gibi belirtilmelidir.
- ❖ Kaynakça bölümünde ansiklopedi, sözlük, biyografi v.b gibi kaynakların belli bir bölümünden yararlanılan bilgi için “kitap içinde bir bölüm” gibi yazılmalıdır.
- ❖ Kaynakça bölümünde ansiklopedi, sözlük, biyografi vb. kaynaklarda maddelerin yazarı belli değilse, madde adı kullanılarak giriş yapılmalıdır.
- ❖ Kaynakça bölümünde kullanılacak tezlerde, tezin adından sonra “yüksek lisans tezi”, “doktora tezi” ya da “sanatta yeterlik tezi” ifadeleri mutlaka kullanılmalıdır. Alınan derecenin alındığı üniversite ya da kurumun adı mutlaka belirtilmelidir.
- ❖ Kaynakça bölümünde yasa ve yönetmeliklerde künye girişi yasanın adı ile yapılmalıdır. Yasanın adından sonra ayrıca içinde yasanın kabul tarihi (sadece yıl olarak), künye sonunda ise yasanın yayınlandığı derginin tarihi (gün, ay, yıl olarak) belirtilmelidir.
- ❖ Kaynakça bölümünde elektronik kaynaklarda temel bilgilerin yanı sıra erişim tarihi ve erişim adresi bilgileri de verilmeli; e-kaynaklarda son güncelleme tarihi yayın tarihi olarak belirlenmelidir.
- ❖ Kaynakça bölümünde mektup, e-posta, telefon görüşmesi gibi kişisel görüşmelerin kaynakçaya eklenmesi gerekmez, görüşmelere metin içinde gönderme yapılmalıdır.

ÖRNEKLER

TEK YAZAR - KİTAP

Yazar, A., (Yayın Yılı), *Kitap adı*, Yayın yeri, Yayınevi.

Örnek:

Muşmal, H., (2009), *Osmanlı Devleti'nin Eski Eser Politikası Konya Vilayeti Örneği (1876-1914)*. Konya, Kömen Yayınları.

Satır arası: (Muşmal, 2009, s. 45) Dipnot: Muşmal, 2009, s. 45.

BİRDEN ÇOK YAZAR – KİTAP

Yazar, A., Yazar, B., Yazar, C., Yazar, D., Yazar, E., ve diğerleri, (Yayın Yılı), *Kitap adı*, Yayın yeri, Yayınevi.

Örnek:

Çevik, O., Doğanay, T., Karaçayır, E., (2017), *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Öğrencilerinin Sosyal ve Ekonomik Profili*. Ankara, Murat Kitabevi.

Satır arası birinci gönderme: (Çevik, Doğanay, Karaçayır, 2017, s. 45) Dipnot birinci gönderme: Çevik, Doğanay, Karaçayır, 2017, s. 45.

Satır arası ikinci gönderme: (Çevik ve diğ., 2017, s. 45) Dipnot ikinci gönderme: Çevik ve diğ., 2017, s. 45.

TÜZELKİŞİ (KURUM) YAZARLIĞI - KİTAP

Tüzelkişi, (Yayın Yılı), *Kitap adı*, Yayın yeri, Yayınevi.

Örnek:

Türk Dil Kurumu, (2017), *Türkçe Sözlük*, Ankara, Türk Dil Kurumu.

YAZARI OLMAYAN - KİTAP

Kitap adı, (Yayın Yılı), Yayın yeri, Yayınevi.

Örnek:

Cambridge Türkçe-İngilizce Sözlüğü, (1985), İstanbul, Cambridge.

Satır arası ilk gönderme: (Cambridge, 2000, s. 45) Dipnot ilk Gönderme: Cambridge, 2000, s. 45.

ÇEVİRİ - KİTAP

Yazar, A., (Yayın Yılı), *Kitap adı*, (A. Soyadı, Çev.), Yayın yeri, Yayınevi, (Kaynak yapıtın yayın yılı).

Örnek:

Danermark, B., Karlosson, J.C., Jakobsen, L., Ekstrom, M., (2018), *Toplumun Açıklamak: Sosyal Bilimlerde Eleştirel Realizm* (Ü. Tatlıcan, Çev.), İstanbul, Phoenix, (2001).

BÖLÜM YA DA MAKALE, İÇİNDE - KİTAP

Soyadı, A., (Yayın Yılı), “Yayın adı”, A. Editör (Haz./Ed.), *Kitap adı*, (Yayının sayfa numaraları), Yayın yeri, Yayınevi.

Örnek:

Çakır, M. (2016), “Seçim Beyannamelerinde Genç Bireylere Yönelik Politika Vaatlerinin Analizi”, A.G. Baran ve M. Çakır (Ed.), *İnter-Disipliner Yaklaşımla Gençliğin Umudu Toplumun Beklentileri İçinde* (ss. 107-125), Ankara, Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

TEK YAZAR - BİLİMSEL DERGİ MAKALESİ

Soyadı, A., (Yayın Yılı), “Makale adı”, *Dergi Adı*, cilt (sayı), sayfa numaraları.

Örnek:

Uca, A., (2017), “Atatürk İlkeleri Türk Milletine Neler Kazandırdı”, *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, (33), 151–162.

Satır arası ilk Gönderme: Uca, 2017, s. 156 Dipnot ilk Gönderme: Uca, 2017, s. 156.

ÇOK YAZAR - BİLİMSEL DERGİ MAKALESİ

Soyadı, A., Yazar, B. ve diğerleri, (Yayın Yılı). “Makale Adı”, *Dergi adı*, cilt (sayı), sayfa numaraları.

Örnek:

Oğuz, O., & Aly, E. A. A. (2018). “Eş-Şerif Er-Radî, Hayatı ve Şiirine Etkisi”, *E-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi*, 10 (1), 379–396.

Satır arası ilk gönderme: (Oğuz ve Aly, 2018, s. 389) Dipnot ilk gönderme: Oğuz ve Aly, 2018, s. 389.

Satır arası ikinci ve sonraki göndermeler: (Oğuz ve diğerleri, 2018, s. 389).

Dipnot ikinci ve sonraki göndermeler: Oğuz ve diğerleri, 2018, s. 389.

YAYIMLANMIŞ - BİLDİRİ

Soyadı, A., (Yayın Yılı). “Bildiri Adı” A. Editör (Ed.), *Kitap adı* (sayfa numaraları), Yayın Yeri, Yayınevi.

Örnek:

Uçak, N., (2005), “Sosyal Bilimlerde Bilginin Üretimi, Erişimi ve Kullanımı”, O. Horata (Haz.), *Sosyal Bilimlerde Süreli Yayınlar ve Bilgi Teknolojileri Sempozyumu: 2 Nisan 2005 – Ankara: Bildiriler* (s. 92-103), Ankara, Yeni Avrasya.

Satır arası gönderme: (Uçak, 2005, s. 96) Dipnot gönderme: Uçak, 2005, s. 96.

YAYIMLANMAMIŞ - BİLDİRİ

Konuşmacı, A. (Ay Yılı). *Bildiri adı*, Toplantı Adı, Toplantı Yeri’ de sunulan bildiri.

Örnek:

Söylemez, M., (Şubat 2009), *Gençlik Dönemlerinde Bireylerin Patolojik Vaka Tanımı*, Sosyal Psikoloji, Gaziantep'te sunulan bildiri.

Satır arası gönderme: (Söylemez, 2006) Dipnot gönderme: Söylemez, 2006.

ANONİM

Örnek:

Anonim, 1993. Tarım İstatistikleri Özeti. T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Yayın No: 1579, Ankara.

ELEKTRONİK KAYNAK – ANONİM AĞ SAYFASI

Kaynağın adı. (t.y.). Gün Ay Yıl tarihinde <http://ağ> adresinden erişildi.

Örnek:

Londra'dan Girişimciliğe Davet Var. (t.y.). 04 Nisan 2018 tarihinde www.kmu.edu.tr adresinden erişildi.

Satır arası ya da dipnot gönderme: (*Londra'dan Girişimciliğe*, t.y.)

Not: *Kaynakça ve Yazım kuralları, Türkiye'de yayımlanan dergilerin yazım kurallarından da faydalanılarak derlenmiştir.*

KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ
EDEBİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

KARAMANOĞLU MEHMETBEY UNIVERSITY
JOURNAL OF LITERATURE FACULTY